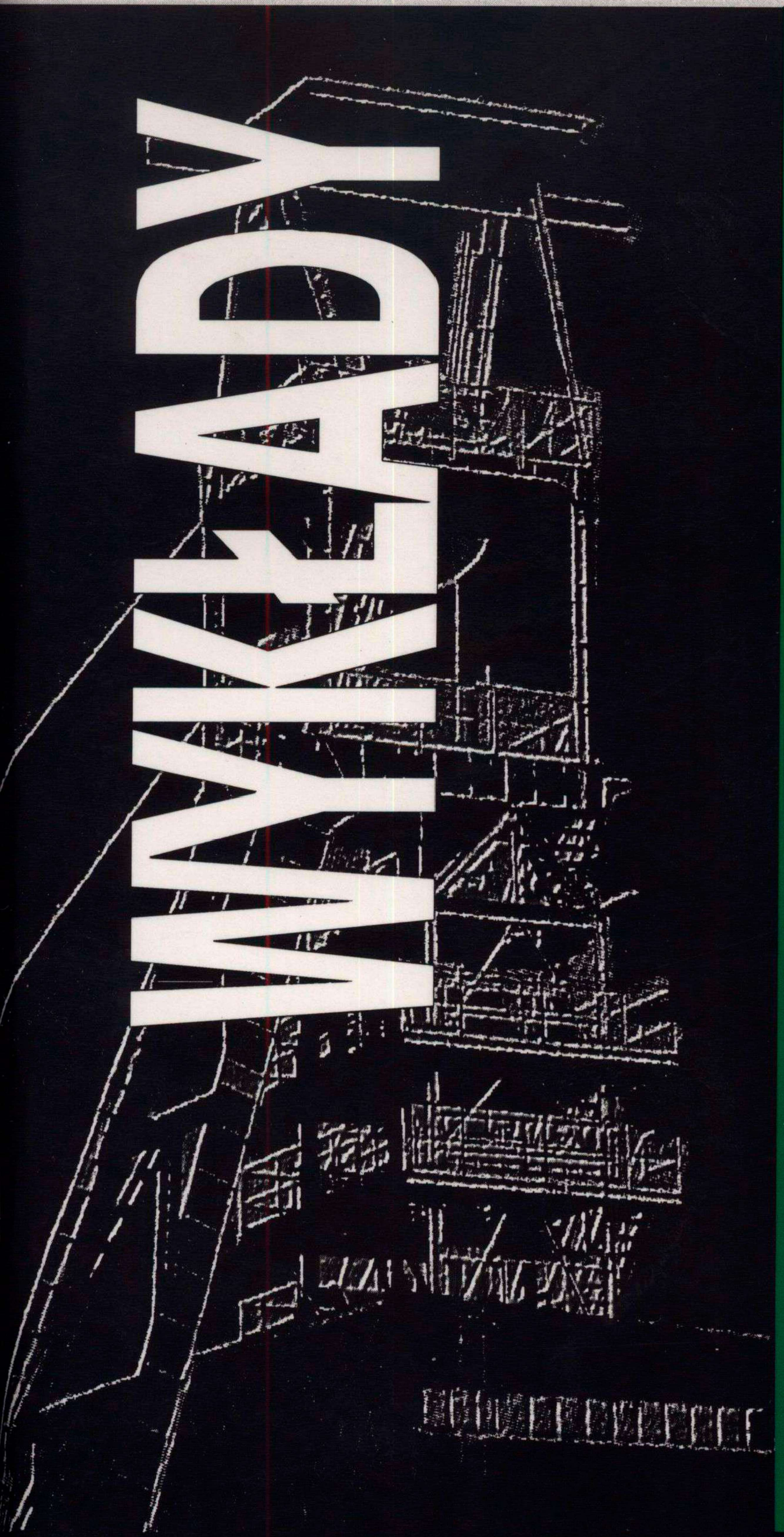

NR 28

SZKOŁA EKSPLOATACJI PODZIEMNEJ

FORUM DYSKUSYJNE

JAK WYKORZYSTAĆ SZANSE POPRAWY KONDYCJI EKONOMICZNO-FINANSOWEJ GÓRNICTWA WĘGLA KAMIENNEGO?

Patron
Jubileuszowego wydania
Materiałów Konferencyjnych SEP
1992-2021

KGHM
POLSKA MIEDŹ

SZKOŁA EKSPLOATACJI PODZIEMNEJ

POLSKA AKADEMIA NAUK
Instytut Gospodarki
Surowcami Mineralnymi i Energią

AKADEMIA GÓRNICZO-HUTNICZA
Katedra Górnictwa Podziemnego

MATERIAŁY SZKOŁY EKSPLOATACJI PODZIEMNEJ 2004

FORUM DYSKUSYJNE

Jak wykorzystać szanse poprawy kondycji ekonomiczno-finansowej górnictwa węgla kamiennego?

Szczyrk, 23 lutego 2004

BIBLIOTEKA SZKOŁY EKSPLOATACJI PODZIEMNEJ
Seria Wykłady nr 28

Kraków 2004

REDAKCJA NAUKOWA
Jerzy Kicki

KOMITET ORGANIZACYJNY
Wacław Andrusikiewicz, Artur Dyczko (sekretarz), Jacek Jarosz (wiceprzewodniczący),
Jerzy Kicki (przewodniczący), Barbara Marchewczyk, Maciej Mazurkiewicz, Zenon Pilecki,
Zbigniew Piotrowski, Piotr Saługa, Jacek Sobczyk, Krzysztof Stachurski, Agnieszka Stopkowicz

KORESPONDENCI ZAGRANICZNI
Cas Bruniany (USA), Giennadij Gajko (Ukraina), Andrzej Harasimowicz (Kanada), Krzysztof Pietkiewicz (Szwecja),
Mietek Rataj (Australia), Richard Sabela (Niemcy), Anton Sroka (Niemcy)

ADRES KOMITETU ORGANIZACYJNEGO
Szkoła Eksploatacji Podziemnej
ul. Józefa Wybickiego 7
30-950 Kraków 65, skr. poczt. 49
tel./fax (0-12) 632 13 24
fax (0-12) 632 35 24

Druk publikacji wykonano na podstawie dostarczonych oryginalnych tekstów
na odpowiedzialność Autorów

ISBN 83-89174-32-4

Wydawnictwo IGSMiE PAN
31-261 Kraków, ul. Józefa Wybickiego 7
tel. (0-12) 632 33 00, fax (0-12) 632 35 24

© Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN, Kraków 2004
Printed in Poland

Druk z gotowych oryginałów wykonała Drukarnia „ROMA-POL"
Wydanie I. Nakład 400 egz.
Ark. wyd. 12,1. Ark. druk. 16.

Spis treści

Magdalena BIAŁAS, Robert MARZEC, Henryk PASZCZA
Sytuacja na światowym rynku węglowym - stan aktualny i perspektywy 5

Stanisław GAJOS, Mirosław KUGIEL, Stanisław LASEK
Sytuacja ekonomiczno-finansowa KHW S.A po roku 2003 w świetle ustawy o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego 23

Leszek JARNO, Jacek PLUTECKI, Andrzej TOR
Szanse Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. w nowej sytuacji rynkowej 37

Maksymilian KLANK
Szanse efektywnej restrukturyzacji Kompanii Węglowej S.A. 53

Andrzej LISOWSKI
Zadania, których wykonanie warunkuje wykorzystanie przez polskie górnictwo węgla kamiennego - szansy otwieranej członkostwem Polski w Unii Europejskiej 63

Antoni MADEJSKI, Henryk PASZCZA
Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006 71

Joanna MAZURKIEWICZ
Restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego w Polsce, Niemczech i Wielkiej Brytanii w kontekście jej wpływu na rynek pracy 91

Jan SZLĄZAK
Reformowania polskiego górnictwa węgla kamiennego w latach 1990-2002, zamierzenia i efekty 107

Mat. Konf. Szkoły Eksploatacji
Podziemnej 2004, str. 5–21

Magdalena BIAŁAS, Robert MARZEC, Henryk PASZCZA
Agencja Rozwoju Przemysłu S.A., Oddział w Katowicach

Sytuacja na światowym rynku węglowym - stan aktualny i perspektywy

Słowa kluczowe

węgiel kamienny - zasoby - produkcja - popyt - producenci węgla kamiennego

Streszczenie

W artykule tym przedstawiono sytuację na światowym rynku węgla kamiennego w roku 2002 r. Rynek światowy został scharakteryzowany pod kątem zasobów tego surowca oraz w odniesieniu do produkcji i konsumpcji tego paliwa. Omówiono także główne trendy na rynku węgla kamiennego w UE. Dokonano również krótkiej charakterystyki sytuacji na rynkach węglowych głównych producentów węgla kamiennego na świcie.

W końcowej części artykułu przedstawiono prognozę dotyczącą sytuacji na rynku węgla kamiennego w aspekcie jego zużycia, w szczególności produkcji energii elektrycznej w perspektywie najbliższych 30 lat. Pozycja węgla kamiennego w tym zakresie jest stabilna i będzie umacniać się w miarę upływu czasu.

1. Wstęp

Węgiel jako najbardziej dostępne źródło energii, odgrywał tradycyjnie główną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego. Obecnie dzięki zastosowaniu nowych technologii staje się coraz bardziej czystszym źródeł energii. Inne atuty węgla świadczące za utrzymaniem jego konkurencyjności to:

- możliwość udostępniania nowych złóż węgla kamiennego na całym świecie w zależności od potrzeb,
- lokalizacja zasobów węgla kamiennego na obszarach wolnych od konfliktów,
- akceptowalność węgla kamiennego jako paliwa na całym świecie,
- dostępność wysoko rozwiniętych technologii wydobycia węgla oraz jego przetwarzania na całym świecie,
- wysoka skuteczność międzynarodowej sieci logistycznej, co umożliwia handel węglem drogą morską, zgodnie z zapotrzebowaniem rynków międzynarodowych.

Mając na względzie powyższe, historia pokazała konkurencyjność oraz bezpieczeństwo podaży węgla na szeroko zdywersyfikowanym światowym rynku energetycznym. Ponadto użytkownicy węgla przekonali się o jego dostępności ze względu na konkurencyjne ceny i możliwość zakupu pożądanej ilości o odpowiednich parametrach.

Na rynku światowym, który charakteryzuje się rosnącą globalizacją i liberalizacją, ww. atuty węgla mogą okazać się jeszcze bardziej znaczące w obliczu zagrożeń dla bezpieczeństwa dostaw energii.

Węgiel w ponad 25% pokrywa całkowite zapotrzebowanie na energię pierwotną na świecie. Około 38% ogólnej produkcji energii elektrycznej i 70% produkcji stali pochodzi z węgla. Szacuje się, że w nadchodzącej dekadzie w tych dwóch sektorach węgiel będzie nadal odgrywał istotną rolę. Udział węgla w produkcji energii elektrycznej w niektórych krajach oraz na świecie przedstawia się następująco:

- POLSKA 95%,
- Afryka Płd. 93%,
- Australia 78%,
- Chiny 78%,
- Indie 75%,
- USA 56%,
- Niemcy 51%,
- UE 28%,
- Świat 38%.

2. Zasoby węgla kamiennego na świecie

Szacuje się, że udokumentowane zasoby węgla na świecie wynoszą 984 453 mln ton, w tym 52,7% (519 062 mln ton) stanowi antracyt oraz węgle bitumiczne, natomiast pozostałą część (465 391 mln ton) - węgiel brunatny oraz węgle subbitumiczne.

Największe udokumentowane zasoby węgla ogółem (węgiel kamienny i brunatny razem) w 2002 r. zlokalizowane były na terenie Europy i Euroazji - 36,1% zasobów ogółem. Natomiast największe udokumentowane zasoby węgla kamiennego znajdują się na obszarze Azji i w krajach rejonu Pacyfiku - 36,5%. Europa i Euroazja posiadają również drugie co do wielkości zasoby antracytu i węgli bitumicznych - łącznie 144 874 mln ton, tj. 27,9% światowych zasobów tego surowca. W Europie (bez europejskiej części Federacji Rosyjskiej) znajduje się 14,4% (142 015 mln ton) udokumentowanych zasobów węgla kamiennego i brunatnego na świecie, a zarazem 20% zasobów węgla ogółem w Europie i Euroazji.

W 2002 r. największe zasoby węgla kamiennego na świecie zlokalizowane były na terytorium następujących krajów:

- Stanów Zjednoczonych Ameryki: 115 891 mln ton, tj. 22,3% światowych zasobów węgla kamiennego,
- Indii: 82 396 mln ton, tj. 15,9%,
- Chin: 62 200 mln ton, tj. 12,0%,
- Republiki Południowej Afryki: 49 520 mln ton, tj. 9,5%,
- Federacji Rosyjskiej: 49 088 mln ton, tj. 9,5%,
- Australii: 42 550 mln ton, tj. 8,2%.

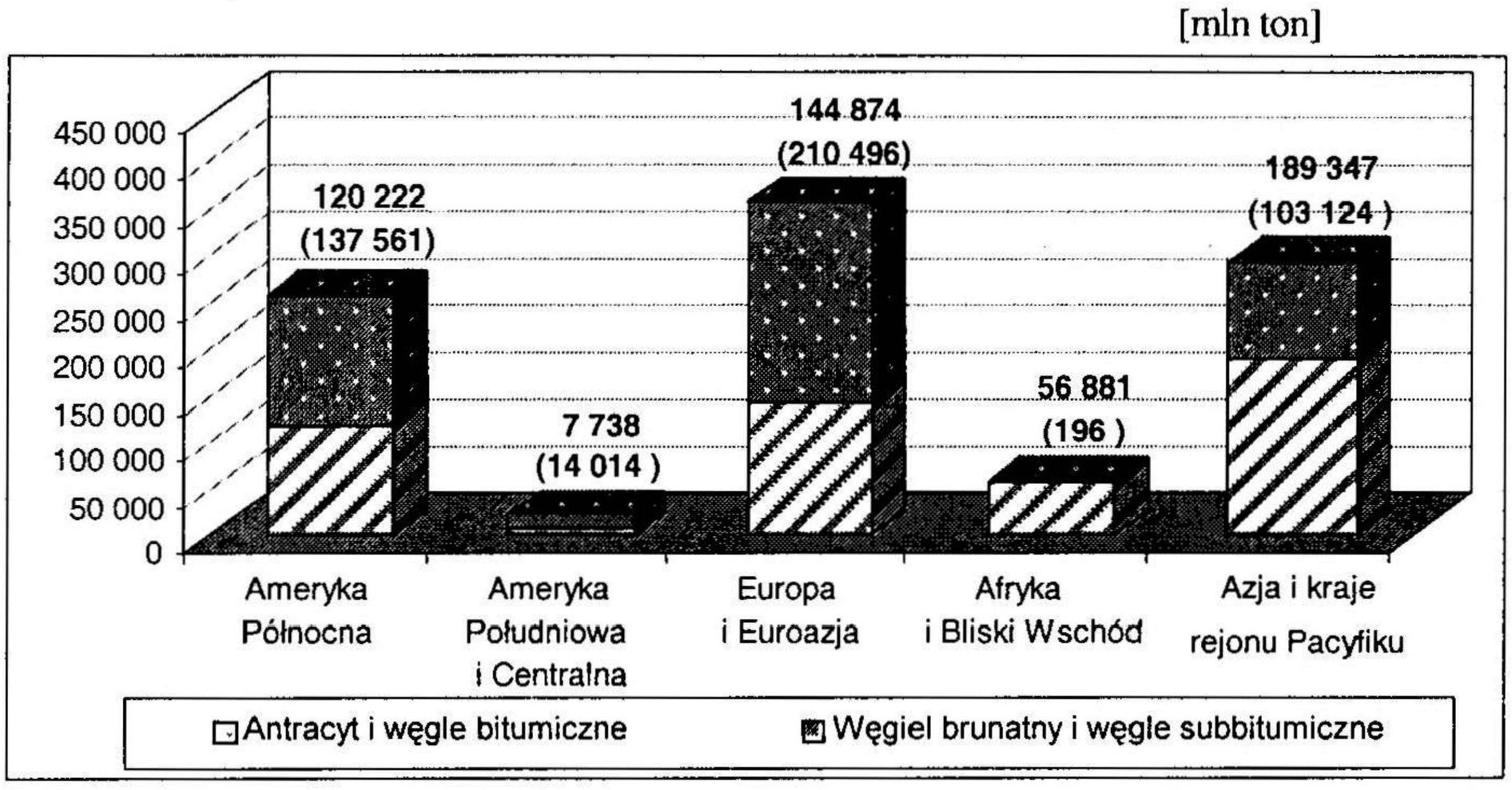
Zasoby węgla kamiennego znajdujące się w Europie (bez europejskiej części Federacji Rosyjskiej) stanowiły 12,2% (63 202 mln ton węgla) udokumentowanych zasobów węgla kamiennego na świecie i równocześnie 16,7% zasobów węgla kamiennego w Europie i Euroazji.

Największe udokumentowane zasoby węgla kamiennego na terenie Europy zlokalizowane były w następujących krajach:

- Niemcy: 23 000 mln ton, tj. 36,4% europejskich zasobów węgla kamiennego,
- Polska : 20 300 mln ton, tj. 32,1%,
- Ukraina: 16 274 mln ton, tj. 25,7%.

W układzie: państwa członkowskie Unii Europejskiej – państwa, które podpisały traktat akcesyjny – pozostałe państwa europejskie zasoby węgla kamiennego przedstawiają się odpowiednio: 24 222 mln ton (38,3% europejskich zasobów węgla kamiennego), 22 414 mln ton (35,5%), 16 566 mln ton (26,2%). Po wstąpieniu Czech, Polski oraz Węgier do Unii Europejskiej na jej obszarze zlokalizowanych będzie łącznie 46 636 mln ton węgla kamiennego, co stanowić będzie 73,8% europejskich zasobów tego surowca, a zarazem 32,2% zasobów węgla kamiennego znajdujących się na obszarze Europy i Euroazji.

Zestawienie udokumentowanych zasobów węgla kamiennego na świecie przedstawiono na rys. 2.1 oraz w tablicy 2.1.

Uwaga: wielkości podane bez nawiasu oznaczają wielkość zasobów antracytu i węgli bitumicznych, natomiast wielkości podane w nawiasach - zasoby węgla brunatnego i węgli subbitumicznych

Źródło: BP statistical review of world energy 2003; www.bp.com [1]

Rys. 2.1. Udokumentowane zasoby węgla w świecie w 2002 r. według regionów
Fig. 2.1. Proved world coal reserves in 2002 (by region)

Tablica 2.1. Udokumentowane zasoby węgla na świecie w 2002 r. [mln ton]
Table 2.1. Proved world coal reserves in 2002 [mln ton]

Lp.	Wyszczególnienie	Antracyt i węgle bitumiczne	Węgiel brunatny i węgle subbitumiczne	RAZEM
0	1	2	3	4
1	ŚWIAT OGÓŁEM	519 062	465 391	984 453
2	Ameryka Północna	120 222	137 561	257 783
3	w tym USA	115 891	134 103	249 994
4	w tym Kanada	3 471	3 107	6 578
5	w tym Meksyk	860	351	1 211
6	Ameryka Południowa i Centralna	7 738	14 014	21 752
7	w tym Brazylia	0	11 929	11 929
8	w tym Kolumbia	6 267	381	6 648
9	w tym Wenezuela	479	0	479
10	w tym pozostałe kraje Am. Płd. i Centr.	992	1 704	2 696
11	Europa i Euroazja	144 874	210 496	355 370
12	w tym państwa członowskie UE	24 222	46 848	71 070
13	*w tym Francja*	*22*	*14*	*36*
14	*w tym Niemcy*	*23 000*	*43 000*	*66 000*
15	*w tym Grecja*	*0*	*2 874*	*2 874*
16	*w tym Hiszpania*	*200*	*460*	*660*
17	*w tym Wielka Brytania*	*1 000*	*500*	*1 500*
18	w tym państwa, które podpisały traktat akcesyjny	22 414	6 521	28 935
19	*w tym Czechy*	*2 114*	*3 564*	*5 678*
20	*w tym Polska*	*20 300*	*1 860*	*22 160*
21	*w tym Węgry*	*0*	*1 097*	*1 097*
22	w tym pozostałe państwa europejskie	16 566	25 444	42 010
23	*w tym Bułgaria*	*13*	*2 698*	*2 711*
24	*w tym Rumunia*	*1*	*1 456*	*1 457*
25	*w tym Turcja*	*278*	*3 411*	*3 689*
26	*w tym Ukraina*	*16 274*	*17 879*	*34 153*
27	w tym Federacja Rosyjska i azjatyckie byłe republiki Związku Radzieckiego	80 088	110 922	191 010
28	*w tym Federacja Rosyjska*	*49 088*	*107 922*	*157 010*
29	*w tym Kazachstan*	*31 000*	*3 000*	*34 000*
30	w tym Pozostałe państwa Europy i Euroazji	1 584	20 761	22 345
31	Afryka i Bliski Wschód	56 881	196	57 077
32	w tym RPA	49 520	0	49 520
33	w tym Zimbabwe	502	0	502
34	w tym pozostałe państwa Afryki	5 149	196	5 345
35	w tym Bliski Wschód	1 710	0	1 710
36	Azja Pacyficzna	189 347	103 124	292 471
37	w tym Australia	42 550	39 540	82 090
38	w tym Chiny	62 200	52 300	114 500
39	w tym Indie	82 396	2 000	84 396
40	w tym Indonezja	790	4 580	5 370
41	w tym Japonia	773	0	773
42	w tym Korea Południowa	78	0	78
43	w tym Korea Północna	300	300	600
44	w tym Nowa Zelandia	33	539	572
45	w tym Pakistan	0	2 265	2 265
46	w tym Tajlandia	0	1 268	1 268
47	w tym Wietnam	150	0	150
48	w tym pozostałe państwa Azji Pacyficznej	77	332	409

Źródło: BP statistical review of world energy 2003; www.bp.com [1]

3. Sytuacja na światowym rynku węglowym - charakterystyka ogólna

3.1. Produkcja węgla kamiennego na świecie

Od lat największym producentem węgla kamiennego pozostają Chiny. Drugie miejsce po względem wydobycia zajmują Stany Zjednoczone, a za nimi Indie i Australia. Rok 2002 był kolejnym okresem relatywnej stagnacji gospodarki światowej. W tych uwarunkowaniach ogólnoświatowe zużycie energii ustabilizowało się na poziomie około 13,1 mld tew (tona węgla ekwiwalentnego = 29,302 GJ/t).

Światowe wydobycie węgla kamiennego wzrosło z 3,5 mld w 2001 r. do 3,7 mld ton w roku 2002, w tym 0,5 mld ton węgla koksowego.

W obszarze gospodarczym Pacyfiku wzrost produkcji zanotowała Australia (o 7 mln ton), Indonezja (o 12 mln ton), Chińska Republika Ludowa (o 276 mln ton). W stosunku do roku 2000 wzrost ten wyniósł odpowiednio: 11,4%, 39% i 23%. W Indiach w wskutek dynamicznego rozwoju produkcja węgla w 2002 r. wyniosła 338,1 mln ton, co w porównaniu do 2000 r. stanowiło wzrost o 8,5%.

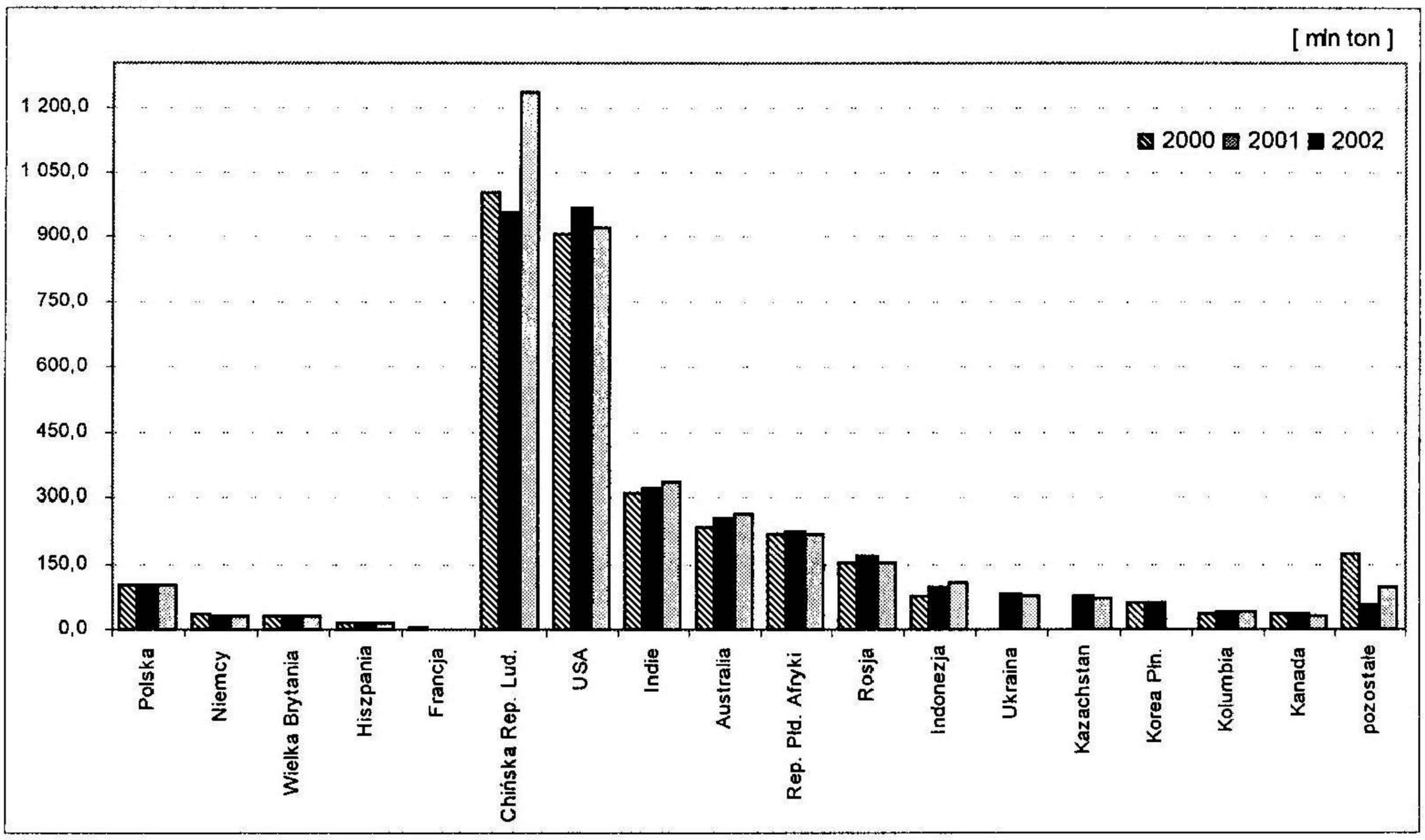
W 2002r. główni producenci amerykańscy w stosunku do roku poprzedniego, w reakcji na zmniejszające się zapotrzebowanie na węgiel energetyczny występujące na rynku atlantyckim, obniżyli swe wydobycie w USA o 52 mln ton (o 5%), w Kanadzie o 5 mln ton (o 12,5%) i w Kolumbii o 2 mln ton (o 4,6%). Redukcję wydobycia odnotowano również w Unii Europejskiej oraz w Rosji, Kazachstanie oraz na Ukrainie.

Zestawienie produkcji węgla kamiennego na świecie przez poszczególne państwa przedstawiono w tablicy 3.1 oraz na rys. 3.1.

Tablica 3.1. Produkcja węgla kamiennego w latach 2000-2002
Table 3.1. Hard coal production in 2000-2002

	2000	2001	2002	Dynamika 2002/2000
	[mln ton]			[%]
Polska	102,2	102,8	102,1	99,9
Niemcy	37,4	30,7	29,2	78,1
Wielka Brytania	30,4	32,5	29,6	97,4
Hiszpania	15,0	14,2	13,6	90,7
Francja	3,2	2,0	1,5	46,9
Chińska Rep. Lud.	1 005,0	960,5	1 236,0	123,0
USA	909,3	970,0	920,2	101,2
Indie	311,7	320,3	338,1	108,5
Australia	236,0	256,0	263,0	111,4
Rep. Płd. Afryki	220,9	223,0	221,2	100,1
Rosja	153,0	168,0	155,0	101,3
Indonezja	77,0	95,0	107,0	139,0
Ukraina	brak danych	83,0	79,0	
Kazachstan	brak danych	75,0	72,0	
Korea Płn.	63,0	63,0	brak danych	
Kolumbia	37,0	43,0	41,0	110,8
Kanada	33,8	35,0	30,6	90,5
pozostałe	174,1	54,9	99,3	57,0
Ogółem	3 409,0	3 528,9	3 738,4	109,7

Źródło: Annul Report 2002 - Verein Der Kohlenimporteure, Hamburg 2002 [2]; dane na temat produkcji w Polsce – „Informacja o realizacji rządowego programu reformy górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998-2002", Agencja Rozwoju Przemysłu SA Oddział w Katowicach, Katowice 2002 [3]

Źródło: Annul Report 2002 - Verein Der Kohlenimporteure, Hamburg 2002 [2]; dane na temat produkcji w Polsce - „Informacja o realizacji rządowego programu reformy górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998-2002", Agencja Rozwoju Przemysłu SA Oddział w Katowicach, Katowice 2002 [3]

Rys. 3.1. Produkcja węgla kamiennego w latach 2000-2002 wg krajów
Fig. 3.1. Hard coal production in 2000-2002 (by countries)

3.2. Konsumpcja węgla kamiennego na świecie

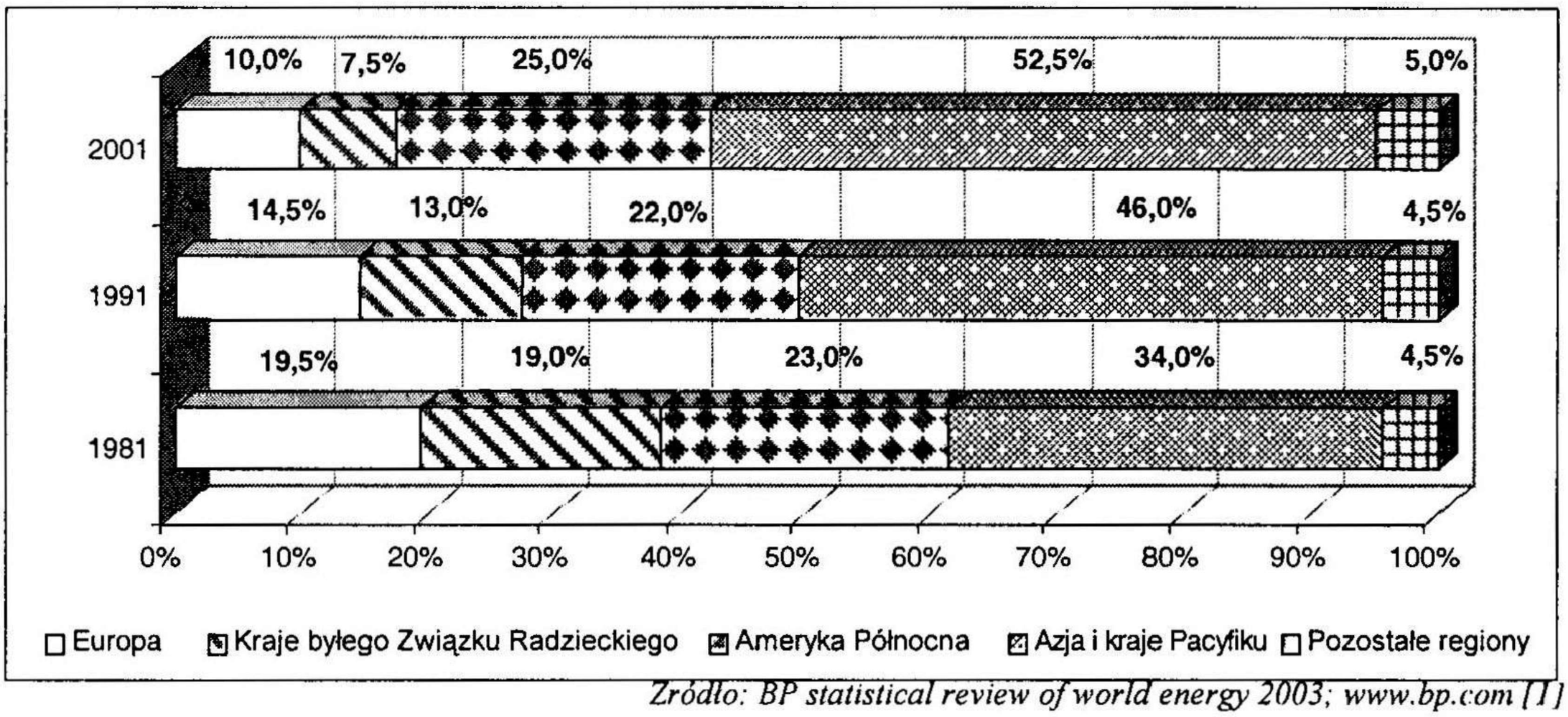
Sytuacja na światowym rynku węglowym w odniesieniu do struktury zużycia tak w aspekcie jakościowym, jak i geograficznym, nie zmieniała się znacząco od wielu lat. Światowa konsumpcja węgla w 2002 r. wzrosła w stosunku do roku poprzedniego o 7%. Wzrost ten spowodowany był przede wszystkim wzrostem konsumpcji w Chinach (o 27,9%). Bez uwzględnienia Chin, światowa konsumpcja w 2002 r. wzrosła jedynie o 0,6%.

Tradycyjnie największym konsumentem węgla kamiennego według była Azja Pacyficzna (ok. 52%). Dwukrotnie mniejsze zapotrzebowanie miała Ameryka Północna (ok. 25%). Europa była 5-krotnie mniejszym konsumentem węgla kamiennego niż Azja i kraje rejonu Pacyfiku.

W 2002 r. jedynie w Europie oraz w krajach byłego ZSRR odnotowano spadek konsumpcji węgla – w porównaniu do poprzedniego roku odpowiednio: o 1% oraz o 7,8%.

Uwagę zwraca fakt, że od początku lat 80-tych zmienia się udział poszczególnych kontynentów w globalnej konsumpcji węgla kamiennego - stale wzrasta udział krajów Azji i rejonu Pacyfiku kosztem Europy oraz krajów byłego Związku Radzieckiego.

Strukturę sprzedaży węgla kamiennego w latach 1981-2001 według poszczególnych regionów przedstawiono na rys. 3.2.

Zródło: BP statistical review of world energy 2003; www.bp.com [1]

Rys. 3.2. Struktura konsumpcji węgla kamiennego w latach 1981-2001 według regionów
Fig. 3.2. Consumption structure of hard coal in 1981-2001 (by region)

3.3. Import i eksport węgla kamiennego

Poziom importu w 2002 r. zwiększył się o 87 mln ton w stosunku do roku poprzedniego i osiągnął poziom 659 mln ton, tj. wzrost o 13,2 %. Głównymi importerami węgla są: Unia Europejska, Japonia oraz kraje Azji Południowo-Wschodniej.

Największym eksporterem od lat Australia (33,1% światowego eksportu), Chińska Republika Ludowa (13,6%), Indonezja (12,3%) Do wymienionych eksporterów dołączyła również Rosja (6,5%) której eksport w stosunku do roku 2000 wzrósł o ponad połowę, tj. o 66,7%.

Największych eksporterów i importerów węgla kamiennego w 2002 r. przedstawiono w tablicy 3.3, natomiast eksport węgla na świecie w latach 2000-2002 w tablicy 3.4.

Tablica 3.3. Najwięksi eksporterzy i importerzy węgla kamiennego w 2002 r.
Table 3.3. The major exporters and importers of hard coal in 2002

Najwięksi eksporterzy	**Wielkość eksportu [mln ton]**	**Najwięksi importerzy**	**Wielkość importu [mln ton]**
Australia	204,0	Japonia	159,0
Chiny	84,0	Korea Płd.	70,0
Indonezja	76,0	Taipei (Chiny)	52,0
RPA	69,0	Niemcy	31,0
Rosja	40,0	Wielka Brytania	29,0

Źródło: BP statistical review of world energy 2003; www.bp.com [1]

Tablica 3.4. Eksport węgla kamiennego na świecie w latach 2000-2002
Table 3.4. Export of hard coal in 2000-2002

Eksporter	2000	2001	2002	Dynamika 2002/2000
	[mln ton]			[%]
Australia	187,0	194,0	204,0	109,1
Chińska Rep. Lud.	59,0	90,0	84,0	142,4
Indonezja	58,0	67,0	76,0	131,0
RPA	70,0	69,0	69,0	98,6
Rosja	24,0	33,0	40,0	166,7
USA	52,0	44,0	36,0	69,2
Kolumbia	35,0	37,0	36,0	102,9
Kanada	32,0	30,0	25,0	78,1
Polska	24,0	23,0	23,0	95,8
pozostałe	30,0	23,0	24,0	80,0
Razem	571,0	610,0	617,0	108,1

Źródło: Annul Report 2002 - Verein Der Kohlenimporteure, Hamburg 2002 [2]

4. Sytuacja głównych światowych producentów węgla kamiennego w 2002 r.

Do największych producentów węgla kamiennego na świecie zalicza się: Chińską Republikę Ludową, Stany Zjednoczone Ameryki, Indie, Australię, Republikę Południowej Ameryki, Rosję, Indonezję, Polskę, Kolumbię, Kanadę Poniżej przedstawiono pokrótce charakterystykę sytuacji tych producentów, nie uwzględniając jednak Polski, która mimo prowadzonej od początku lat 90-tych redukcji wydobycia, należy nadal do czołowych producentów węgla.

Chińska Republika Ludowa. W porównaniu do 2001 r. uzyskano wzrost produkcji we wszystkich grupach zakładów górniczych, przy czym szczególnie wysoki - o 150 mln ton - był przyrost wydobycia w kopalniach małych, będących własnością gmin, względnie osób prywatnych. Eksport węgla, w wyniku wzrostu zapotrzebowania wewnętrznego, zmniejszył się o 6,0 mln ton (z 90 mln ton w 2001 r. do 84 mln ton w 2002 r.). Równocześnie nastąpił wzrost importu węgla do wielkości 11 mln ton. Głównymi odbiorcami chińskiego węgla energetycznego są: Japonia, Korea Południowa oraz Tajwan. Węgiel koksowy kierowano do: Japonii, Korei Płd. i Brazylii.

Stany Zjednoczone Ameryki zmniejszyły zarówno produkcję (w porównaniu do 2001 r. o 5,1%, tj. z poziomu 970,0 mln ton do 920,2 mln ton), jak i eksport węgla (o 18,2%, tj. z poziomu 44,0 mln ton do 36,0 mln ton). Zasadniczą przyczyną jest obniżony poziom popytu wewnętrznego w Stanach Zjednoczonych, będący odbiciem zmniejszonego tempa rozwoju gospodarczego. Typowe dla górnictwa północnoamerykańskiego jest ponadto redukowanie produkcji w miarę spadku cen na rynku międzynarodowym.

Indie ulokowały się na trzecim miejscu wśród producentów (wielkość produkcji w 2002 r. - 338,1 mln ton) oraz na ósmym miejscu w grupie importerów węgla (25 mln ton). Zasoby węgla (antracytu i węgli bitumicznych) kwalifikujące się do ekonomicznej eksploatacji szacowane są na 82,4 mln ton, natomiast zasoby geologiczne obejmują łącznie 214 mld ton. Węgiel jest fundamentem aktualnej i perspektywicznej polityki energetycznej Indii. Mimo dynamicznie rosnącej produkcji (w porównaniu do 2000 r. o 8,5%) zwiększa się niedobór węgla w gospodarce - szacuje się, że różnica pomiędzy popytem a podażą, wynosząca w 2002 r. ok. 30 mln

ton, wzrośnie do 111 mln ton w 2007r. W dążeniu do zaspokojenia zapotrzebowania założono w planie na lata 2002-2007 zwiększenie udziału wydobycia z kopalń odkrywkowych.

Australia konsekwentnie umacniała swą pozycję wiodącego eksportera na bazie korzystnych warunków eksploatacyjnych. Ponad 74% ogólnej produkcji (wynoszącej w 2002 r. 263 mln ton) pochodzi z kopalń odkrywkowych. Struktura eksportu nie ulega istotnym zmianom, z wyjątkiem przypadków reakcji na gwałtowny wzrost zapotrzebowania gospodarki chińskiej - z tytułu dostawy na ten rynek eksport węgla australijskiego zwiększył się z 0,8 do 4,9 mln ton.

Republika Południowej Afryki od lat wykazuje określoną stabilizację wyników. Uznaje się, że prawdopodobieństwo wzrostu produkcji i eksportu jest raczej niewielkie. W latach 2000-2002 produkcja węgla kamiennego w RPA, mimo wzrostu zapotrzebowania na węgiel w krajach azjatyckich, pozostawała na porównywalnym poziomie - w 2000 r. – 220,9 mln ton, 2001 r. - 223,0 mln ton, 2002 r. - 221,2 mln ton). Na porównywalnym poziomie pozostawał w tych latach również eksport węgla południowoafrykańskiego (odpowiednio: 70,0 mln ton, 69,0 mln ton i 69,0 mln ton).

Rosja, mimo obniżenia poziomu produkcji z poziomu 168,0 mln ton w 2001 r. do 155,0 mln ton w 2002 r. (o 7,7%), zwiększyła rozmiary eksportu z 33 do 40 mln (o 21,2%). Głównymi odbiorcami węgla rosyjskiego były: Unia Europejska, Japonia, Turcja, Korea Południowa, Tajwan, Rumunia oraz Chińska Republika Ludowa. Rosyjscy producenci planują, że docelowy poziom eksportu w wysokości ok. 47 mln ton zostanie osiągnięty w do końca roku 2020. Państwo ze swej strony wspomaga te plany poprzez zróżnicowany system finansowego wsparcia.

Indonezja uzyskała w 2002 r. wzrost produkcji (z poziomu 77,0 mln ton w 2000 r. do 107,0 mln ton w 2002 r., tj. o 39,0%), przy czym wzrost ten został uzyskany bez dodatkowych inwestycji. Szacuje się, że stopień wykorzystania zdolności produkcyjnych kopalń produkujących na eksport wynosi 86%. Jednakże niestabilna sytuacja polityczno-gospodarcza nie sprzyjają realizacji większych przedsięwzięć inwestycyjnych. Stąd też wynika niepewność odnośnie możliwości utrzymania dotychczasowej progresji wyników.

Kolumbia. W 2002 r. produkcja węgla kamiennego, w porównaniu do roku poprzedniego, uległa zmniejszeniu o 4,9% (z poziomu 43,0 mln ton w 2001 r. do 41,0 mln ton w 2002). Nieznacznemu zmniejszeniu uległ również eksport węgla kamiennego zmniejszył się o 2,7%. Spadek produkcji był reakcją na obniżenie rozmiarów popytu wewnętrznego. Największy kolumbijski producent węgla Correjon Coal przejęty został przez konsorcjum utworzone przez koncerny działające w skali globalnej, mianowicie BHP, Anglo Coal i Glencore.

Kanada. W latach 2000-2002 produkcja zmniejszyła się z 33,8 mln ton do 30,6 mln ton. Równocześnie zmniejszeniu uległ eksport węgla ogółem (z 32,0 mln ton do 25,0 mln ton). W 2002 r. sprowadzono na terytorium Kanady ponad 17 mln ton węgla z USA i Kolumbii. W styczniu 2003 roku zintegrowano całość kanadyjskiego górnictwa węgla kamiennego w ramach jednego przedsiębiorstwa Fording Coal. Celem jest koordynacja eksportu węgla koksowego i obniżenie kosztów.

5. Rynek węgla kamiennego w Unii Europejskiej

Udokumentowane zasoby węgla kamiennego w UE, jak wcześniej wspomniano, w 2002 r. wynosiły łącznie 24 222 mln ton (38,3% europejskich zasobów węgla kamiennego). Zasoby te zlokalizowane są na obszarze:

- Niemiec: 23 000 mln ton, tj. 94,1% zasobów węgla kamiennego w UE,

- Wielkiej Brytanii: 1 000 mln ton, tj. 4,1%,
- Hiszpanii: 200 mln ton, tj. 0,8%,
- Francji: 22 mln ton, tj. 0,1%,

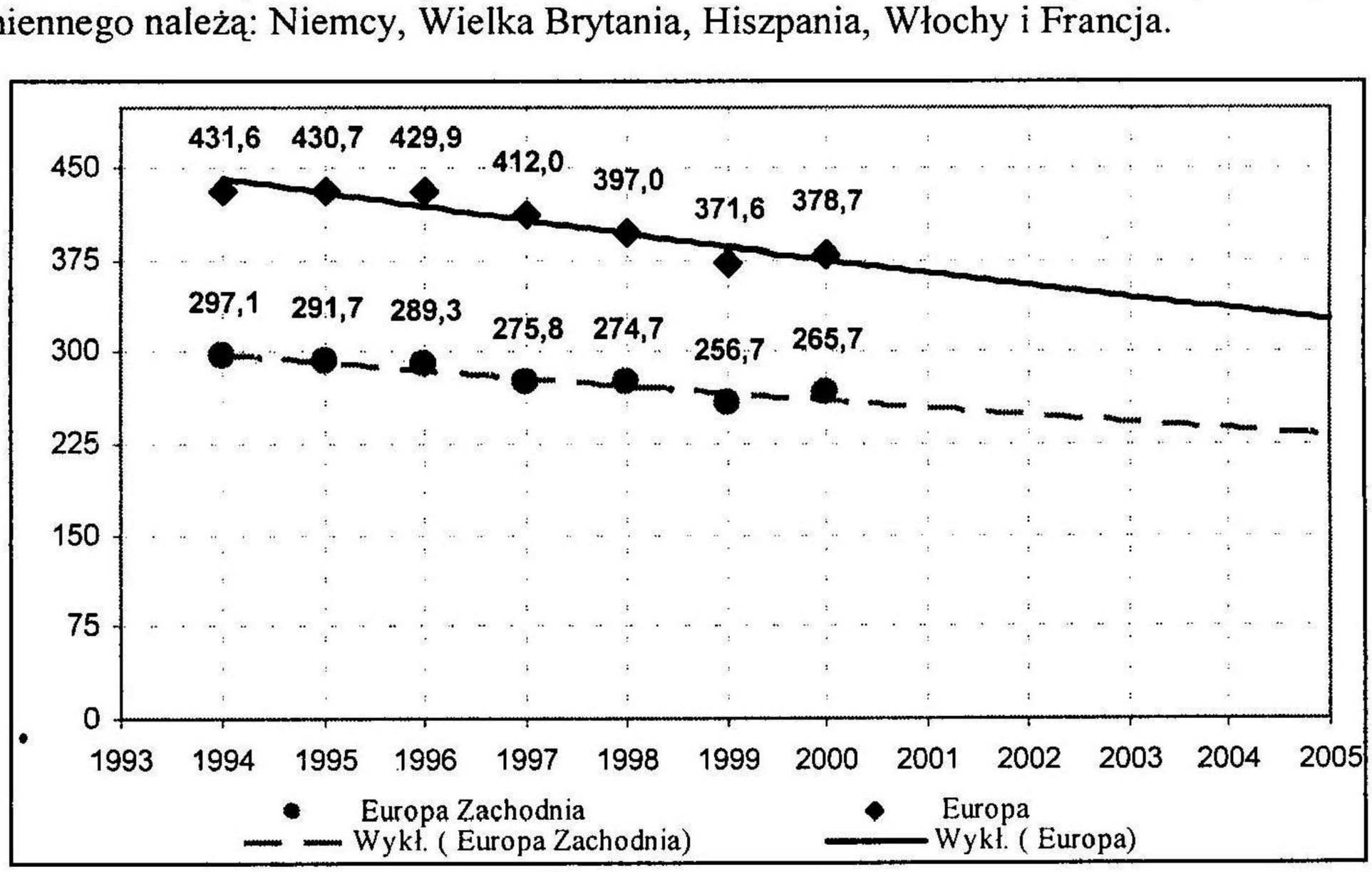
Po wstąpieniu Czech, Polski oraz Węgier do Unii Europejskiej na jej obszarze zlokalizowanych będzie łącznie 46 636 mln ton węgla kamiennego, co stanowić będzie 73,8% europejskich zasobów tego surowca.

5.1. Konsumpcja węgla kamiennego w Europie

Jak wspomniano wcześniej, od początku lat 80-tych zmienia się udział poszczególnych kontynentów w globalnej konsumpcji węgla kamiennego. Następuje stały spadek udziału Europy w globalnej konsumpcji - o ile w 1981 r. konsumpcja węgla kamiennego w Europie stanowiła 19,5% konsumpcji globalnej, to w 2001 r. już tylko 10% (patrz rys. 3.2).

Wyraźnie obserwowalny był spadek konsumpcji węgla w Europie w latach 1994-1999 (z poziomu 431,6 mln ton do 371,6 mln ton, tj. o 13,9%). Spadek ten był również bardzo wyraźny w Europie Zachodniej (z poziomu 297,1 mln ton do 256,7 mln ton, tj. o 13,6%). Nieznaczny wzrost konsumpcji odnotowano w Europie w roku 2000 (w stosunku do 1999 r. o 7,1 mln ton), przy czym wzrost ten spowodowany był wzrostem konsumpcji w Europie Zachodniej (o 9,0 mln ton). Mimo wzrostu w 2000 r. konsumpcja węgla w Europie, w tym w Europie Zachodniej ma tendencję spadkową. Konsumpcję węgla kamiennego w Europie oraz Europie Zachodniej przedstawiono na rys. 5.1.

Także w krajach Unii Europejskiej występuje stały spadek konsumpcji węgla kamiennego. W ostatnim dziesięcioleciu wyniósł on 96,5 mln ton. Do krajów o największym zużyciu węgla kamiennego należą: Niemcy, Wielka Brytania, Hiszpania, Włochy i Francja.

Źródło: International Energy Agency: Coal Information 2000 [4]

Rys. 5.1. Konsumpcja węgla kamiennego w latach 1994-2000 w Europie i Europie Zachodniej oraz prognoza do 2005 r.

Fig. 5.1. Consumption of hard coal in 1994-2000 in Europe and West Europe and forecast to 2005

5.2. Produkcja węgla kamiennego w Unii Europejskiej

Produkcja węgla kamiennego w krajach UE ma od dłuższego czasu charakter zanikający. Wynika to przede wszystkim z faktu, że najłatwiej dostępne pokłady zostały już wyczerpane i wydobycie węgla przebiega w coraz trudniejszych warunkach geologicznych. Ponadto wprowadzanie coraz ostrzejszych regulacji w zakresie zdrowia, bezpieczeństwa i ochrony środowiska powoduje dalszy wzrost kosztów pozyskiwania węgla. W konsekwencji węgiel pochodzący z państw Unii Europejskiej nie jest konkurencyjny na rynku międzynarodowym, a ceny węgla importowanego z krajów trzecich, nawet przy takim ich wzroście, jaki obserwowano pod koniec roku 2000 i w pierwszej połowie 2001 r., są i tak niższe od możliwych do osiągnięcia kosztów produkcji w krajach Wspólnoty. Przykładowo w 2000 r. cena węgla importowanego do Unii Europejskiej wahała się w przedziale 35-40 Euro/tonę, natomiast koszt produkcji węgla kamiennego w krajach Wspólnoty kształtował się w granicach 130-140 Euro/tonę (Niemcy, Hiszpania) oraz 170 Euro/tonę (Francja).

Jedynymi producentami węgla kamiennego w UE są obecnie: Niemcy, Wielka Brytania, Hiszpania i Francja. Belgia zakończyła produkcję węgla w 1992 r., a Portugalia w 1994 r.

W 2002 r. produkcja węgla w Unii Europejskiej wyniosła ogółem 73,9 mln ton, tj. o 5,5 mln mniej niż w 2001 r., natomiast w stosunku do roku 2000 o 16,3% (patrz tabela 3.1). Spadek ten odzwierciedla ogólny zniżkowy trend, charakteryzujący produkcję węgla w krajach Wspólnoty przez ostatnie pięć lat. Należy się spodziewać, iż trend ten, wskutek trwających procesów restrukturyzacji i racjonalizacji przemysłów węglowych w UE, zostanie zachowany.

W minionym dziesięcioleciu wszyscy obecni producenci obniżali wielkość produkcji, przy czym najwięcej Wielka Brytania (o ok. 50 mln ton) oraz Niemcy (o ok. 43 mln ton). Hiszpania obniżyła wielkość wydobycia z 18,5 do 13,3 mln ton, a Francja z 9,4 do 1,4 mln ton. Po rozszerzeniu UE o 10 państw kandydujących największym producentem węgla kamiennego w UE będzie Polska.

5.3. Import i eksport węgla kamiennego w Unii Europejskiej

Z uwagi na niekonkurencyjność węgla unijnego i wieloletnie procesy restrukturyzacyjne górnictwa krajów Wspólnoty, obserwuje się, iż zapotrzebowanie jest wyższe od produkcji własnej. Powoduje to konieczność pozyskiwania węgla kamiennego z krajów trzecich. Obecnie udział importu na rynku węgla kamiennego w UE stanowi około 70%.

Węgiel kamienny importują wszystkie kraje Unii - latach 1991-2002 zwiększyły one wielkość importu z ok. 154 mln ton do ok. 170 mln ton. Import węgla kamiennego przez poszczególne kraje Unii Europejskiej w latach 2000-2002 przedstawiono w tablicy 5.1.

Największymi importerami spośród krajów UE są: Wielka Brytania, Niemcy, Holandia, Hiszpania, Francja oraz Włochy, których łączna wielkość importu wzrosła z ok. 105 mln ton w 1991 r. do ok. 133,4 mln ton w 2002 r. Największy wzrost importu w 2002 r. w stosunku do roku 2000 wykazały Finlandia (o 53%), Wielka Brytania (o 31%), Niemcy i Hiszpania (o 13%). Główne kierunki importu, skąd sprowadzany jest węgiel kamienny do Unii Europejskiej, przedstawiono w tablicy 5.2.

Tablica 5.1. Import węgla kamiennego przez poszczególne kraje Unii Europejskiej w latach 2000-2002
Table 5.1. Hard coal import by particular countries of European Union in 2000-2002

Kraj docelowy	Import w latach			Dynamika 2002/2000
	2000	2001	2002	
	[mln ton]			[%]
Niemcy	28,0	32,6	31,9	113,9
Wielka Brytania	21,8	35,5	28,5	131,0
Hiszpania	21,6	18,9	24,4	113,0
Włochy	19,0	19,5	19,8	104,2
Francja	17,5	14,5	15,3	87,4
Holandia	18,4	16,0	13,5	73,4
Belgia	11,4	11,1	8,9	77,9
Portugalia	6,4	4,8	5,9	92,7
Dania	6,4	7,0	7,0	109,2
Finlandia	3,7	4,2	5,7	153,2
Austria	3,8	3,3	4,0	105,4
Szwecja	3,1	3,0	2,7	86,5
Irlandia	3,0	3,8	2,0	65,9
Grecja	0,7	0,7	0,3	43,4
Luksemburg	0,2	0,2	0,1	56,5
Razem import do UE	**165,0**	**175,0**	**170,0**	**103,0**

Źródło: Annul Report 2002 - Verein Der Kohlenimporteure, Hamburg 2002 [2]

Tablica 5.2. Dostawcy węgla kamiennego na rynek Unii Europejskiej w latach 2000-2002
Table 5.2. Hard coal delivers on European Union market In 2000-2002

	2000	2001	2002	Dynamika 2002/2000
	[mln ton]			[%]
Rep. Płd. Afryki	42,9	46,8	49,2	114,7
Australia	29,0	30,4	30,8	106,2
Kolumbia	22,6	20,7	20,0	88,5
Polska	18,2	18,1	18,0	98,9
USA	19,4	17,9	13,1	67,5
Indonezja	6,5	7,5	9,0	138,5
Kanada	5,5	6,1	4,9	89,1
pozostałe	20,9	27,5	25,0	119,6
Razem	**165,0**	**175,0**	**170,0**	**103,0**

Źródło: Annul Report 2002 - Verein Der Kohlenimporteure, Hamburg 2002 [2]

Eksport węgla z krajów UE jest nieznaczny i miałby generalnie tendencję spadkową, gdyby nie reeksport, w wielkości 7-9 mln ton prowadzony okresowo przez Holandię, Danię. Niewielkie ilości eksportują Niemcy i Wielka Brytania oraz okresowo Francja.

6. Ceny zbytu na światowym rynku węgla kamiennego w 2003 r. [1]

6.1. Uwarunkowania ogólne

Po okresie gwałtownego wzrostu, jaki miał miejsce we wrześniu i październiku 2003 r. na międzynarodowym rynku węgla energetycznego, w listopadzie ceny węgla energetycznego pozostawały na wysokim poziomie. Wpływ na taką sytuację miały takie czynniki, jak m. in.:
- napięta sytuacja po stronie podaży,
- rekordowe i stale rosnące stawki przewozowe na rynku frachtowym,
- wzrastające ceny energii elektrycznej,
- wysokie ceny gazu.

Największy wpływ na kształtowanie ceny zbytu na światowym rynku węgla miał w tym okresie wzrost stawek przewozowych na rynku frachtowym. Wśród najważniejszych przyczyn ich wzrostu zaliczyć należy:
- duży popyt na rudę żelaza ze strony stalowni chińskich,
- zbyt wolny w stosunku do zapotrzebowania przyrost floty morskiej,
- słabe zbiory płodów rolnych w Europie w połączeniu z rekordowym eksportem z Ameryki Południowej,
- nieprzystosowanie infrastruktury portowej do zwiększonego zapotrzebowania na przeładunki.

Według danych za październik 2003 r. stawki dla ładunków typu cape na głównych trasach przewozowych do portów ARA (Amsterdam-Rotterdam-Antwerpia) kształtowały się odpowiednio z:
- Puerto Bolivar (Kolumbia) 18,00 USD/t,
- Richards Bay (RPA) 25,00 UDS/t,
- portów Quensland (Australia) 31,00 USD/t,
- Hampton Roads (USA) 17,50 USD/t.

Większość obserwatorów jest zgodna, że wysoki poziom frachtów utrzyma się co najmniej przez okres pierwszego półrocza 2004 r. W dalszej perspektywie sytuacja na rynku frachtowym uzależniona jest od trudnego do przewidzenia tempa rozwoju gospodarki Chin.

6.2. Rynek węgla energetycznego

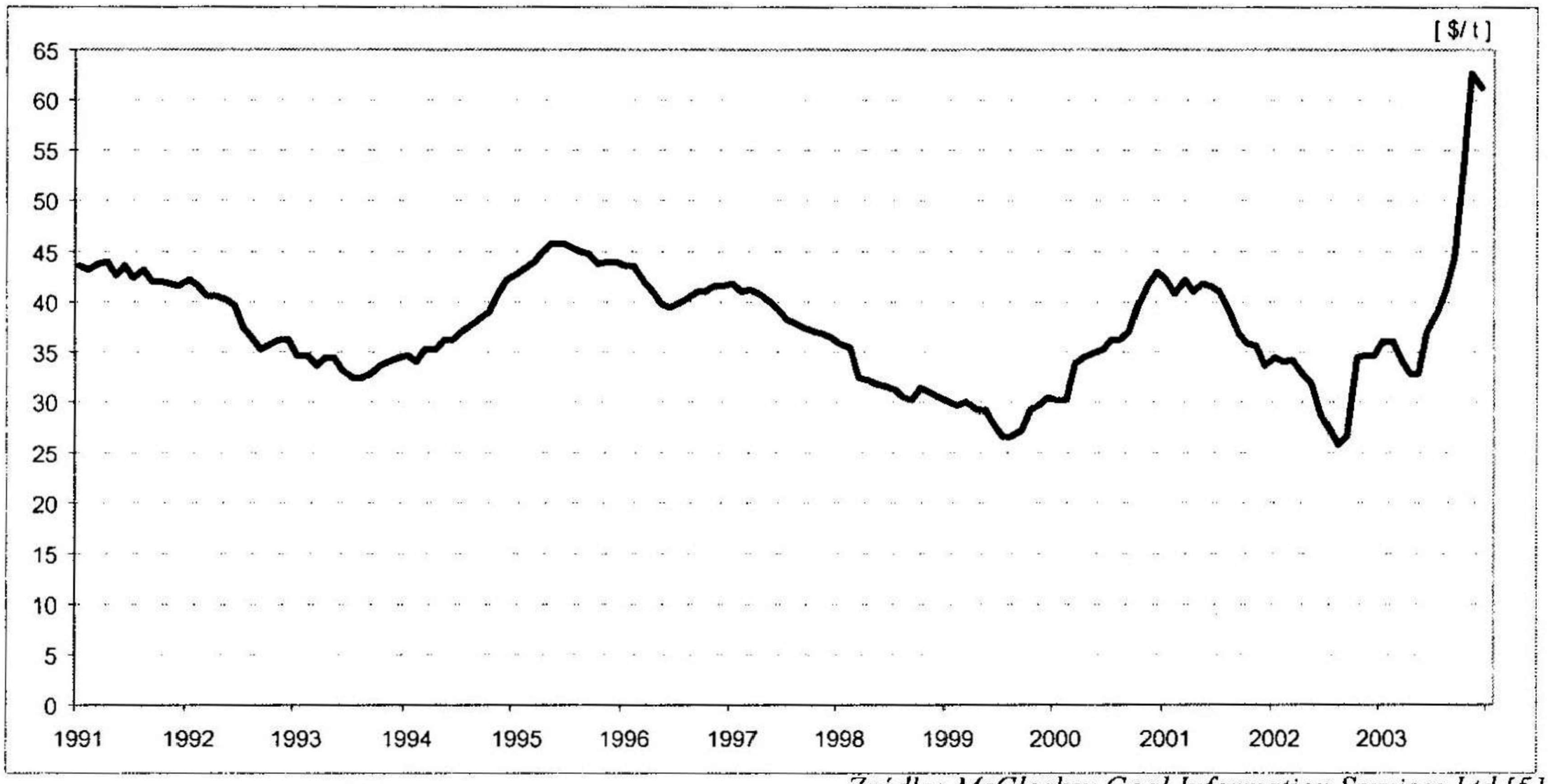
Głównym czynnikiem dobrej koniunktury w drugim półroczu 2003 r. był wzrost chińskiego importu rudy żelaza, który wciąż przerasta możliwości przewozowe istniejącej floty morskiej. Ocenia się, że w 2004 r. morskie przewozy rudy żelaza wzrosną o 4%, podczas gdy przyrost floty morskiej (w przypadku statków zdolnych do przewożenia ładunków typu cape, tj. powyżej 80 tys. ton DWT) wyniesie jedynie 3,5%.

Najważniejszy na rynku indeks cenowy MCIS (McCloskey index) w pierwszym tygodniu listopada 2003 r. wyniósł 62,55 USD/t CFR porty Europy Zachodniej (na bazie 6000 kcal/kg netto). W porównaniu do notowania tego indeksu z poprzedniego miesiąca wzrósł on o prawie 10 USD/t, przy czym już w drugim tygodniu listopada cena węgla ustabilizowała się na poziomie 60,75 USD/t.

---

[1] Według materiałów udostępnionych przez „Węglokoks" S.A. w Katowicach.

Transakcje na węgiel z RPA w ramach dostaw w ostatnich miesiącach 2003 r. zawierane były po cenach na poziomie 39-40 USD/t FOB Richards Bay (na bazie 6000 kcal/kg netto). Natomiast w przypadku węgla kolumbijskiego cena kształtowała się na poziomie 43-44,50 USD/t FOB Puerto Bolivar. Poziom cen węgla z Rosji oscylował w granicach 46-47 USD/t FOB Ryga (na bazie 6000 kcal/kg netto). Ceny węgla energetycznego na rynku spot (w USD/t CIF poty Europy Zachodniej za 6000 kcal/kg netto) przedstawiono na rys. 6.1.

Źródło: McCloskey Coal Information Services Ltd [5]

Rys. 6.1. Ceny węgla energetycznego na rynku spot
(w USD/t CIF porty Europy Zachodniej za 6000 kcal/kg netto)
Fig. 6.1. Steam coal spot prices (USD/t CIF NW Europe 6000 kcal/kg)

6.3. Rynek węgla koksowego

Podobnie jak na rynku węgla energetycznego, sytuacja w zakresie podaży węgla koksowego stała się w okresie ostatnich miesięcy 2003 r. dość napięta. Dotyczy to w szczególności węgla typu hard (odpowiednik polskiego węgla koksowego typu 35), którego główni dostawcy mają już wypełniony kalendarz zamówień na znaczną część przyszłego roku. W konsekwencji ilość tego węgla na rynku spot pod koniec 2003 r. była bardzo ograniczona. Azjatyccy oraz europejscy producenci stali pod koniec 2003 r. byli gotowi płacić wyższe ceny za zakup węgla koksowego w ilości wystarczającej na pokrycie bieżącego zapotrzebowania. Główne czynniki determinujące obecną sytuację na światowym rynku węgla koksowego to m.in.:

- wzrost zapotrzebowania na węgiel w Japonii - japońskie stalownie uruchamiały dodatkowe moce produkcyjne w swoich zakładach koksowniczych, by móc sprostać przede wszystkim wysokiemu popytowi na wyroby stalowe w Chinach; szacuje się że ogółem import węgla koksowego do Japonii w 2003 r. wyniesie 82 miliony ton, tj. o ok. 3 mln ton więcej niż w roku ubiegłym,
- rosnące zapotrzebowanie w Chinach, które sprowadzą w 2003 r. z zagranicy (głównie z Australii) ponad 2 mln ton węgla,

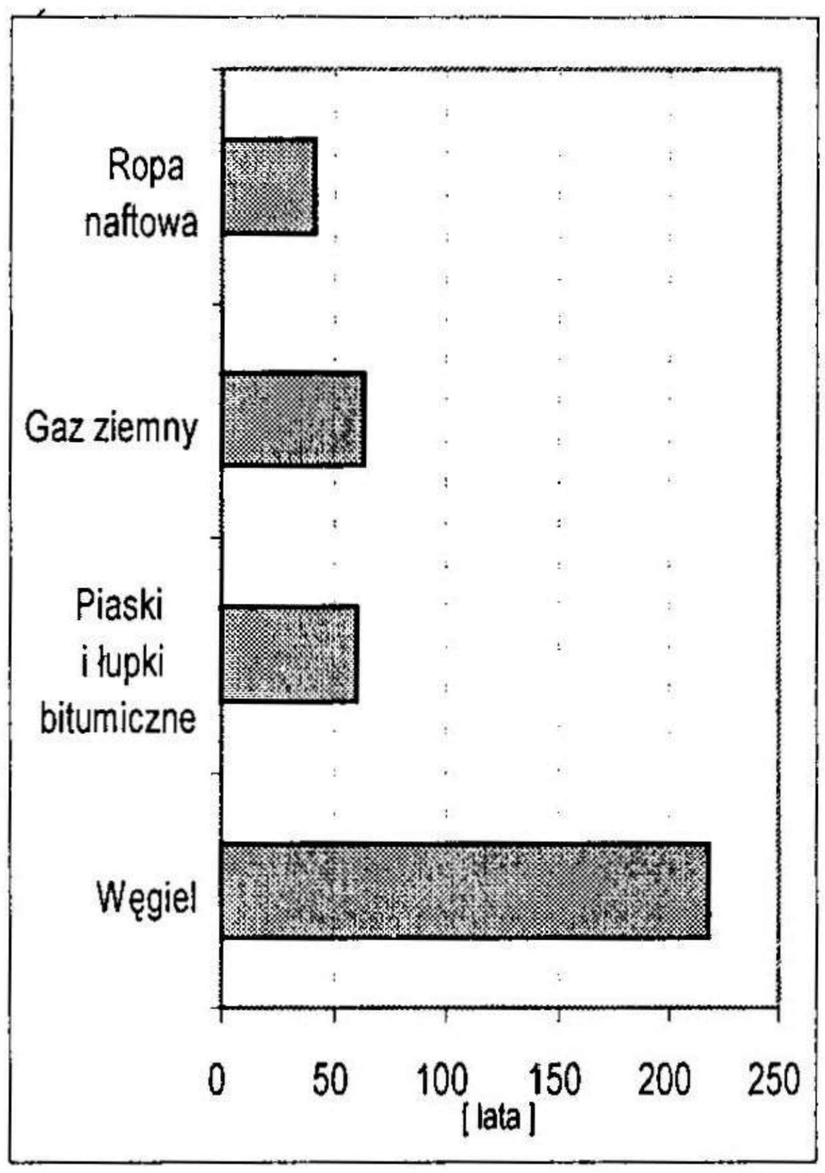
- perspektywy wzrostu importu do hut stali w Indiach i Brazylii, gdzie zainstalowano dodatkowe moce do produkcji koksu,
- trudności po stronie potażowej na rynku węglowym w Australii - trudności wydobywcze w kilku kopalniach węgla koksowego (m.in. Oaky Creek i Crinum) sprawiają że napięta sytuacja w podaży węgla z tego kraju może się utrzymywać w ciągu 2004 r.,
- spadek eksportu kanadyjskiego węgla, który w 2003 r. utrzyma się na poziomie o ok. 5% niższym niż w roku ubiegłym,
- trudna sytuacja w zakresie podaży węgla z USA spowodowana wzrostem zapotrzebowania na rynku wewnętrznym,
- spadek eksportu węgla z Rosji i Polski dla potrzeb producentów stali w Europie Zachodniej.

7. Prognoza dla górnictwa węgla kamiennego

Udokumentowane zasoby kopalnych surowców energetycznych w świecie (bez uranu) w 1999 r. wynosiły ok. 1 130 G_{toe}, (gigaton ekwiwalentu ropy[2]), a wraz z rezerwami ok. 4 680 G_{toe}. Uwzględniając zasoby uranu, w wysokości ok. 8 350 G_{toe}, udokumentowane i prognozowane zasoby kopalnych surowców energetycznych wynoszą ok. 13 000 G_{toe}. Dla porównania, światowe zużycie energii pierwotnej w 1999 r. wyniosło 8,90 G_{toe}, w 2000 r. - 9,09 G_{toe}, w 2001 r. - 9,16 G_{toe}, w 2002 r. - 9,40 G_{toe}. Ważnym elementem w światowej gospodarce energetycznej jest wystarczalność tych zasobów, którą opisuje się w latach w stosunku do obecnego wydobycia z zasobów udokumentowanych. W 1999 r. wystarczalność kopalnych surowców energetycznych w świecie (bez uwzględnienia uranu), szacowano na maksymalnie 218 lat (rys. 7.1.)

[2] 1 t_{oe} (ton of oil equivalent) oznacza jedną tonę ekwiwalentu ropy naftowej i odpowiada 41,86 GJ, tj. 10 200 000 Kcal. (dla porównania: 1 tona ekwiwalentu węgla jest równa 29,302 GJ).

Lp.	Surowce	Zasoby			Wystarczalność
		udokumentowane	prognozowane	razem	
		[Gt_{oe}]			[lata]
0	1	2	3	4	5
1	Uran - przy zastosowaniu reaktorów powielających	1 850	6 500	8 350	2 955
2	Węgiel	635	2 794	3 429	218
3	Piaski i łupki bitumiczne	210	332	542	60
4	Gaz ziemny	146	279	425	63
5	Ropa naftowa	143	145	288	41
6	Razem poz. 2 do 5	1 134	3 550	4 684	
7	Ogółem (poz. 1 do 5)	2 984	10 050	13 034	

Źródło: World Coal Institute: Coal Facts 2002 [6]

Rys. 7.1. Wystarczalność kopalnych surowców energetycznych na świecie (1999 r.)
Fig. 7.1. Durability of fossil energy raw materials on the world (1999)

Prognozy odnośnie pozycji węgla na światowym rynku przewidują, iż zapotrzebowanie na to paliwo będzie wzrastało w kolejnych dekadach dwudziestego pierwszego wieku. Ostatnie prognozy do roku 2030 przewidują, że zapotrzebowanie na węgiel wzrośnie dwukrotnie, tj. z 3,4 mld tew do 6,8 mld tew w 2030 r. Pomimo, iż w niektórych częściach świata węgiel ma zostać zastąpiony gazem, przewiduje się tylko nieznaczny spadek jego udziału w ogólnej strukturze konsumpcji energii na świecie [7]. Przewiduje się również, że zastosowanie wysokich sankcji karnych z tytułu emisji dwutlenku węgla nie będzie miało zasadniczego wpływu na zapotrzebowanie na węgiel do roku 2030. Przewiduje się, iż ciągły postęp technologiczny będzie prowadzić do minimalizacji niekorzystnego wpływu użytkowania węgla na środowisko naturalne.

Według szacunków Międzynarodowej Agencji Energii, do 2020 r. udział paliw kopalnych w sektorze energetycznym wzrośnie z około obecnych 60% do około 75%. Zaznacza się równocześnie, że węgiel utrzyma wiodącą rolę w światowej produkcji energii. Przewiduje się, iż w skali światowej będzie to udział rzędu 40%. Natomiast w większości krajów, które posiadają własne zasoby tego surowca udział węgla w zaspokajaniu potrzeb energetycznych będzie jeszcze większy. W przypadku Polski udział ten wynosić będzie ok. 96% [7, 8, 9].

Prognozy te wynikają z faktu, iż przewidywany wzrost ludności na świecie napędzać będzie popyt na energię elektryczną, szczególnie w takich krajach jak Chiny czy Indie, gdzie w okresie ostatnich 30 lat obserwuje się stale rosnący trend w konsumpcji tego surowca. Innym czynnikiem przemawiającym za zwiększeniem zapotrzebowania na węgiel są deregulacje w energetyce, które również powinny przynieść korzyść przemysłowi węglowemu. Ponieważ tempo wprowadzania deregulacji jest różne w różnych regionach, dlatego też elektrownie

będą stawiać tańszy węgiel na konkurencyjnej pozycji w stosunku do innych odpowiedników paliw kopalnych.

Jeżeli chodzi o producentów, to pozycja producentów dużych będzie coraz bardziej znacząca, ponieważ będą oni mogli lepiej dzielić i rozkładać ryzyko inwestycyjne. Przewiduje się też, że zbieżność rynków gazu, węgla oraz energii doprowadzi do powstania krajowych i międzynarodowych firm handlujących energią. Odchodzenie od długoterminowych kontraktów na rzecz umów z natychmiastową dostawą (tzw. spot market) w połączeniu z kolejnymi deregulacjami w energetyce również będzie charakteryzowało rynek węgla kamiennego w przyszłości

Uważa się, że koszty wydobycia węgla, z uwagi na wprowadzane innowacje w stosowanych technologiach górniczych oraz wzrost produktywności, będą miały tendencję spadkową.

W porównaniu do cen ropy czy gazu, ceny węgla będą, ze względu na istniejący konkurencyjny światowy rynek węglowy, względnie stabilne. Natomiast ceny ropy i gazu przez wiele lat podlegać będą licznym wahaniom. Większość znaczących prognoz przewiduje wzrostową tendencję w zakresie cen gazu i ropy oraz stabilne ceny węgla. Powodem są wzrastające koszty produkcji wynikające z faktu wyczerpania najbardziej rentownych złóż ropy [10].

Literatura

[1] BP statistical review of world energy 2003; www.bp.com.
[2] Annul Report 2002 – Verein Der Kohlenimporteure, Hamburg 2002.
[3] Agencja Rozwoju Przemysłu S.A. Oddział w Katowicach: Informacja o realizacji rządowego programu reformy górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998 – 2002, Katowice 2003 r.
[4] International Energy Agency: Coal Information 2001.
[5] McCloskey Coal Information Services Ltd., www.mccloskeycoal.com.
[6] World Coal Institute: Coal Facts 2002.
[7] International Energy Agency: Key world energy statistic 2003, www.iea.org.
[8] European Union Energy Outlook to 2020.
[9] ECE coal supply and demand: 1999 review and major trends, International Energy Agency 2000.
[10] International Energy Agency: Developments in the International Coal Market in 2001-2, www.iea.org.

Situation on world coal market - present state and prospects

Abstract

The paper discussed a situation on world coal market in 2002. The world coal market has been described with a view of its resources and with respect to coal production and consumption. The main trends on European Union coal market have been also presented.

The short characteristic of coal market of world main producers has also been carried out. The hard coal market forecast within the next 30 years, with a view of its consumption particularly by electric energy generation has been presented in the final part of the article. The role of hard coal with this respect is stable and will be strengthened with time passing.

Recenzent: dr inż. Jerzy Kicki

Mat. Konf. Szkoły Eksploatacji
Podziemnej 2004, str. 23–35

Stanisław GAJOS, Mirosław KUGIEL, Stanisław LASEK
Katowicki Holding Węglowy, Katowice

Sytuacja ekonomiczno-finansowa KHW S.A po roku 2003 w świetle ustawy o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego

Słowa kluczowe

reforma górnictwa - restrukturyzacja - wyniki ekonomiczne

Streszczenie

W referacie omówiono wpływ dotychczasowych działań restrukturyzacyjnych na sytuację ekonomiczno-finansową Katowickiej Grupy Kapitałowej ze szczególnym uwzględnieniem zapisów ustawy z dnia 28 listopada 2003 roku o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006.

1. Wprowadzenie

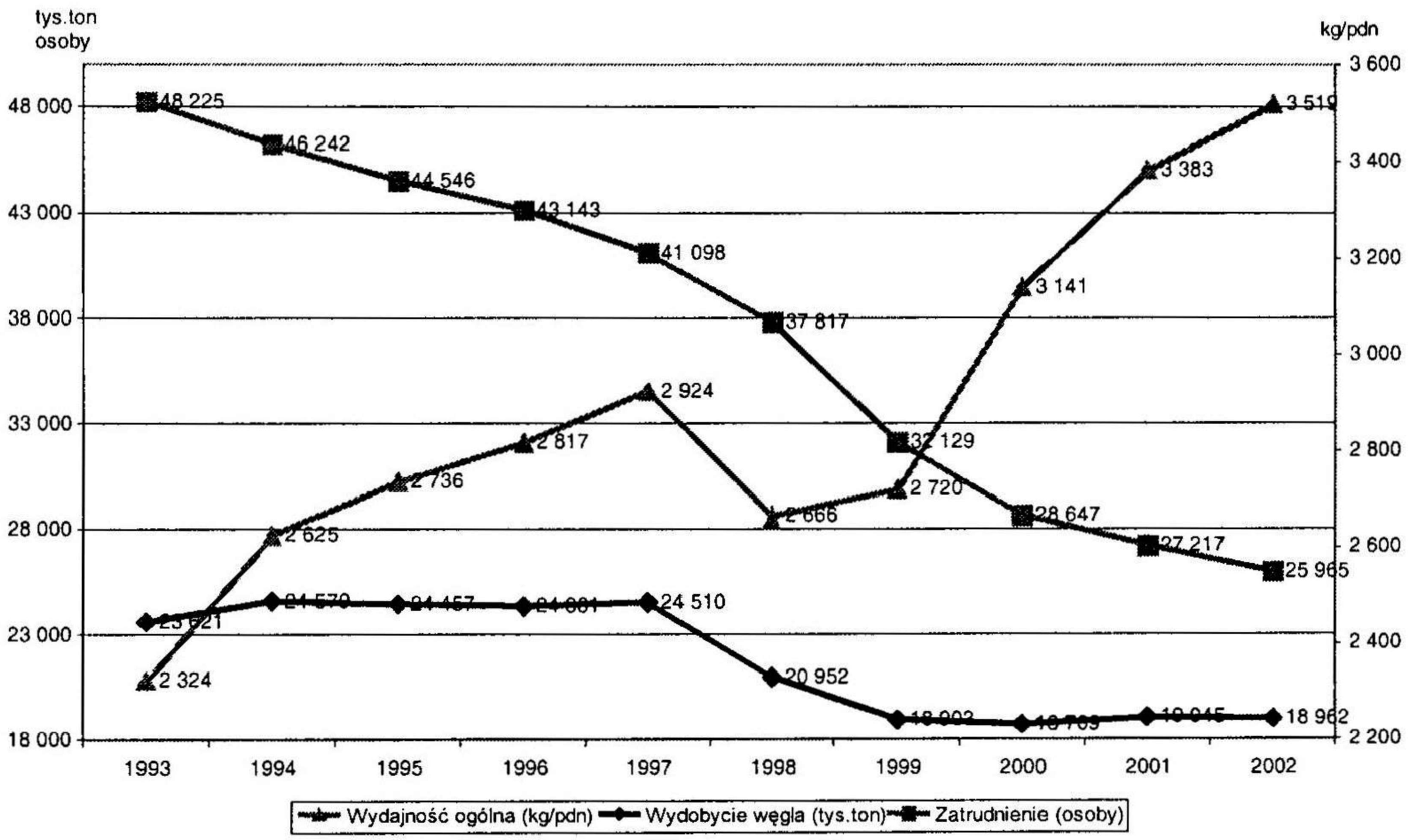
Od 1989 roku w polskie górnictwo poddane zostało ciągłym procesom restrukturyzacyjnym. Zachodzi szereg zmian mających na celu doprowadzenie tej gałęzi przemysłu do rentowności. Jednakże po wprowadzeniu kolejnych programów okazywało się, że ich realizacja przysparza wiele trudności a oczekiwane efekty ekonomiczne nie pojawiają się. Do najważniejszych prób ratowania polskiego górnictwa zaliczyć można kolejne reformy górnictwa. W 1993 roku podjęto działania reformatorskie pod hasłem: „Restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego w Polsce". W roku 1996 wprowadzono program „ Górnictwo węgla kamiennego, polityka państwa i sektora na lata 1996-2000". W roku 1998 wprowadzono program „Reforma górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998-2002".

Wszystkie wymienione wyżej programy miały na celu poprawę sytuacji ekonomicznej sektora. Oczekiwano również, że węgiel kamienny będzie bardziej konkurencyjny w konfrontacji z innymi nośnikami energii na rynku krajowym oraz z węglem importowanym. W tym celu w każdym programie stawiano duży nacisk na zmniejszanie nadprodukcji węgla w stosunku do realnych i ekonomicznie efektywnych możliwości sprzedaży. Zakładano, że osiągnie się to poprzez systematyczną restrukturyzację zatrudnienia, co automatycznie powodowało wzrost podstawowych wskaźników techniczno-ekonomicznych. Programy te zakładały również oddzielenie całej sfery nieprodukcyjnej aby można było rzeczywiście realnie ocenić koszty produkcji w poszczególnych kopalniach. W kolejnym etapie doprowadzono do wdrożenia systemu monitorowania kosztów w miejscu ich powstawania i do budżetowania kosztów.

Wszystkie te programy przyczyniły się w sposób jednoznaczny do poprawy podstawowych wskaźników technicznych. Znacząco zwiększyła się wydajność, zwiększono wydobycie z jed-

nej ściany, znacznie wzrosło wydobycie na jednego zatrudnionego, w sposób znaczący zmniejszono koszty w odniesieniu do inflacji.

Na rys. 1.1 oraz w tablicy 1.1 przedstawiono kształtowanie się podstawowych wskaźników techniczno-ekonomicznych od momentu powstania Katowickiego Holdingu Węglowego S.A. do roku 2002.

Rys. 1.1. Podstawowe wskaźniki techniczno-ekonomiczne
Fig. 1.1. Basic econo-financial indicators

Tablica 1.1. Podstawowe wskaźniki techniczno-ekonomiczne Katowickiej Grupy Kapitałowej
Table 1.1. Katowicka Grupa Kapitalowa - basic econo-financial indicators

L.p.	Wyszczególnienie	Jedn.Miary	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
1	Wydobycie węgla	t/dobę	92 261	97 944	98 697	96 955	97 188	82 891	74 499	74 868	75 932	75 932	75 360
2	Wydobycie węgla	tys.ton	23 621	24 579	24 457	24 331	24 510	20 952	18 903	18 709	19 045	18 962	18 840
3	Ilość czynnych ścian	szt	83,6	82	73,7	68,2	55,4	48,9	43,7	37,0	32,3	29,7	29,5
4	Średnie wydobycie z jednej ściany	t/dobę	1241	1 345	1 476	1 539	1 772	1 724	1 799	2 117	2 464	2 611,1	2 573,8
5	Stan zatrudnienia na ostatni dzień roku	osoby	48 225	46 242	44 546	43 143	41 098	37 817	32 129	28 647	27 217	25 965	25 083
6	Wydobycie węgla handl. Na 1 zatrudn.	t/osob.	481	530	549	568	589	530	530	622	683	711	738
7	Wydajność ogólna	kg/pdn	2 324	2 625	2 736	2 817	2 924	2 666	2 720	3 141	3 383	3 519	3 577
8	Akumulacja jednostkowa	zł/t	0,02	2,09	-5,04	-5,19	-3,60	-16,43	-13,84	3,03	8,5	8,83	6,87
9	Wyni finansowy netto	tys.zł.	-207	18 015	-89 428	-327 492	-148 427	-490 092	-477 436	-127 538	28 096	63 810	1 394 537
10	Zobowiązania (z funduszami specjalnymi)	tys.zł.	749 743	924 425	1 038 723	1 244 309	1 504 657	2 003 112	2 490 606	2 360 388	2 539 804	2 367 860	1 023 878
11	Należności	tys.zł.	262 644	340 817	329 814	235 603	355 875	384 171	374 411	385 045	423 741	451 301	446 691

2. Podstawowe założenia Ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2002-2006

Dotychczas funkcjonujące programy miały jedną zasadniczą wadę: nie podejmowały w sposób skuteczny problemu ciągłego wzrostu zobowiązań. Wszelkie zapisy o restrukturyzacji zobowiązań obwarowane były zapisami, których górnictwo nie było w stanie zrealizować. Ustawowo zablokowany wzrost cen węgla w relacji do inflacji, do wzrostu cen energii i materiałów, do wzrostu opłat, podatków i innych obciążeń spowodował, że górnictwo przynosiło coraz większe straty. System odsetek od zobowiązań, w szczególności budżetowych spowodował, że zobowiązania urosły do astronomicznych kwot niemożliwych do spłacenia przez górnictwo.

Pierwszym programem restrukturyzacji górnictwa, który w sposób radykalny rozwiązuje problemy zadłużenia górnictwa jest Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006.

Dla Katowickiej Grupy Kapitałowej najistotniejsze są zapisy związane z restrukturyzacją finansową i zostaną one poniżej przytoczone:

art. 5.

1. Z dniem wejścia w życie Ustawy podlegają umorzeniu z mocy prawa zobowiązania pieniężne przedsiębiorstw górniczych powstałe do dnia 30 września 2003 r. wraz z odsetkami:
   1) z tytułu podatków wobec budżetu państwa, należności celnych oraz wpłat z zysku na rzecz Skarbu Państwa;
   2) z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne w części finansowanej przez płatnika, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych;
   3) wobec Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
   4) z tytułu opłat za:
      a) gospodarcze korzystanie ze środowiska,
      b) szczególne korzystanie z wód,
      c) składowanie odpadów,
      d) korzystanie ze środowiska,
   5) z tytułu administracyjnych kar pieniężnych;
   6) z tytułu opłat za użytkowanie wieczyste gruntów Skarbu Państwa, w części stanowiącej dochód budżetu państwa;
   7) z tytułu odsetek za zwłokę, opłaty prolongacyjnej, opłaty dodatkowej, kosztów upomnienia oraz kosztów egzekucyjnych od zaległości wymienionych powyżej.
2. Wraz z umorzeniem zobowiązań pieniężnych przedsiębiorstw górniczych wygasają ustanowione dla tych zobowiązań zabezpieczenia na majątku lub prawach tych przedsiębiorstw górniczych.

art. 6.

1. Zobowiązania pieniężne przedsiębiorstw górniczych z tytułu składek emerytalnych, składek na ubezpieczenia społeczne w części finansowanej przez ubezpieczonego oraz składek na ubezpieczenie zdrowotne, podlegają restrukturyzacji na następujących zasadach:
   1) termin spłaty zobowiązań głównych oraz odsetek podlega odroczeniu do dnia 31 grudnia 2004 r.; za okres odroczenia nie nalicza się odsetek;
   2) od dnia 1 stycznia 2005 r. do dnia 31 grudnia 2010 r., spłata zobowiązań głównych oraz odsetek następuje od dnia:
      a) 1 stycznia 2005 r. do dnia 31 grudnia 2007 r. - spłata 30% kwoty zobowiązań w 36 równych miesięcznych ratach,

b) 1 stycznia 2008 r. do dnia 31 grudnia 2010 r. – spłata 70% kwoty zobowiązań w 36 równych miesięcznych ratach.

3. Ekonomiczne efekty uzyskane z tytułu restrukturyzacji finansowej przeprowadzonej w oparciu o Ustawy

Katowicka Grupa Kapitałowa w sposób znaczący skorzystała z zapisów omawianej powyżej Ustawy. W roku 2003 umorzone zostały bilansowe zobowiązania publiczno prawne w łącznej kwocie 1 381,2 mln zł. Przewiduje się, że w efekcie procesu restrukturyzacji finansowej stan zadłużenia Katowickiej Grupy Kapitałowej na koniec roku 2004 zmniejszy się o 1 412,5 mln zł.

Przewidywane skutki postępowania oddłużeniowego według przyjętych założeń mają odzwierciedlenie w poszczególnych latach w rachunku zysków i strat, informacji o stanie i strukturze zobowiązań oraz w bilansie.

Dokonana projekcja realizacji procesu restrukturyzacji finansowej wykazuje, że Katowicka Grupa Kapitałowa uzyska dzięki niej pożądaną poprawę sytuacji ekonomiczno-finansowej oraz stabilizację w tym obszarze. Znaczną poprawę sytuacji finansowo-ekonomicznej KGK odnotowała już w roku 2001 i 2002. Wymiernym efektem tej poprawy jest pełna realizacja zobowiązań zarówno budżetowych, jak również parabudżetowych (składki z tytułu ubezpieczeń społecznych, Funduszu Pracy, Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, wpłaty na Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych i inne).

Ponadto, umorzenie zobowiązań publicznoprawnych KGK oprócz spadku poziomu zadłużenia oznacza odbudowę kapitałów własnych Grupy Kapitałowej. Przyczyni się to jednocześnie do odzyskania pożądanego poziomu pełnej i trwałej wypłacalności i płynności finansowej KGK oraz uzyskania opinii wiarygodnego partnera rynkowego działającego w realiach gospodarki rynkowej.

W tablicy 3.1 pokazano zbiorcze zestawienie zobowiązań w postępowaniu oddłużeniowym, a w tablicy 3.2 skutki w bilansie KGK.

Tablica 3.1. Zbiorcze zestawienie zobowiązań w postępowaniach oddłużeniowych (tys. zł)
Table 3.1. Summary of liabilities in debt-reduction proceedings (in thous PLN)

Lp.	Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1	Budżet - podatek od osób fizycznych						
	Stan na początek roku	18 852	0	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	0	0	0	0	0	0
2	Budżet - podatek od towarów i usług						
	Stan na początek roku	336 743	336 668	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	336 668	0	0	0	0	0
3	Budżet - pozostałe zobowiązania						
	Stan na początek roku	7 002	7 002	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	7 002	0	0	0	0	0
4	ZUS						
	Stan na początek roku	814 704	714 099	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	714 099	0	0	0	0	0
5	FP						
	Stan na początek roku	43 952	43 250	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	43 250	0	0	0	0	0
6	FGŚP						
	Stan na początek roku	3 157	3 124	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	3 124	0	0	0	0	0
7	PFRON						
	Stan na początek roku	33 637	55 777	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	55 777	0	0	0	0	0
8	Zobowiązania z tytułu opłaty eksploatacyjnej						
8a	NFOŚiGW						
	Stan na początek roku	96 451	92 695	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	92 695	0	0	0	0	0
8b	Gminy						
	Stan na początek roku	62 765	58 069	43 366	32 431	21 497	10 748
	Stan na koniec roku	58 069	43 366	32 431	21 497	10 748	0
9	WOJEWODA						
9a	Opłaty dotyczące zasolonych wód kopalnianych						
	Stan na początek roku	129 530	104 065	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	104 065	0	0	0	0	0

Tablica 3.1. – c.d.

9b	Pozostałe opłaty ekologiczne						
	Stan na początek roku	5 284	3 882	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	3 523	0	0	0	0	0
10	URZĄD MARSZAŁKOWSKI - opłaty ekologiczne						
	Stan na początek roku	1 934	1 446	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	1 795	0	0	0	0	0
11	WOJEWÓDZKI INSPEKTOR OCHRONY ŚRODOWISKA						
11a	Kary dotyczące zasolonych wód kopalnianych						
	Stan na początek roku	23 580	13 558	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	13 558	0	0	0	0	0
11b	Pozostałe kary						
	Stan na początek roku	50	56	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	56	0	0	0	0	0
12	GMINY						
12a	Podatki						
	Stan na początek roku	6 807	6 989	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	6 989	0	0	0	0	0
12b	Opłaty ekologiczne należne gminom						
	Stan na początek roku	8 657	14 804	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	14 814	0	0	0	0	0
12c	Kary ekologiczne należne gminom						
	Stan na początek roku	1 068	4 540	0	0	0	0
	Stan na koniec roku	4 540	0	0	0	0	0
13	**R A Z E M**						
	Stan na początek roku	**1 594 173**	**1 460 024**	**43 366**	**32 431**	**21 497**	**10 748**
	Stan na koniec roku	**1 460 024**	**43 366**	**32 431**	**21 497**	**10 748**	**0**

Tablica 3.2. Bilans (tys. zł)
Table 3.2. Balance-sheet (in thous PLN)

Lp.	*Wyszczególnienie*	*31.12. 2002*	*31.03. 2003*	*30.06. 2003*	*30.09. 2003*	*31.12. 2003*	*31.12. 004*	*31.12. 2005*	*31.12. 2006*
	A K T Y W A	**2 736 458**	**2 719 106**	**2 660 011**	**2 667 037**	**2 565 203**	**2 516 631**	**2 473 846**	**2 506 182**
A	**AKTYWA TRWAŁE**	1 963 788	1 982 975	2 001 038	1 980 414	1 926 025	1 874 004	1 804 036	1 795 621
I	Wartości niematerialne i prawne	4 185	3 766	3 448	3 088	2 700	1 745	1 700	1 732
II	Rzeczowe aktywa trwałe	1 428 908	1 447 495	1 465 876	1 445 612	1 405 592	1 354 146	1 284 323	1 275 876
III	Należności długoterminowe	300	300	300	300	200	100	0	0
IV	Inwestycje długoterminowe	523 244	524 263	524 263	524 263	510 382	510 862	510 862	510 862
V	Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe	7 151	7 151	7 151	7 151	7 151	7 151	7 151	7 151
B	**AKTYWA OBROTOWE**	772 670	736 130	658 974	686 624	639 178	642 627	669 811	710 561
I	Zapasy	73 335	49 545	57 538	65 195	50 599	51 259	44 158	41 858
II	Należności krótkoterminowe	451 001	437 995	314 318	363 326	375 510	321 535	300 545	289 016
III	Inwestycje krótkoterminowe	221 143	201 247	243 618	219 273	207 953	264 717	319 992	374 571
1	Krótkoterminowe aktywa finansowe	221 143	201 247	243 618	219 273	207 953	264 717	319 992	374 571
	w tym: środki pieniężne i inne aktywa pieniężne	180 447	167 447	209 818	185 473	171 147	227 911	283 186	337 765
2	Inne inwestycje krótkoterminowe	0	0	0	0	0	0	0	0
IV	Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe	27 190	47 343	43 500	38 830	5 116	5 116	5 116	5 116
	P A S Y W A	**2 736 458**	**2 719 106**	**2 660 011**	**2 667 037**	**2 565 203**	**2 516 631**	**2 473 846**	**2 506 182**
A	**KAPITAŁ (FUNDUSZ WŁASNY)**	346 725	380 526	497 341	479 760	1 764 333	1 779 254	1 802 621	1 864 549
I	Kapitał (fundusz) podstawowy	398 557	398 557	398 557	398 557	398 557	398 557	398 557	398 557
II	Należne wpłaty na kapitał podstawowy (wielkość ujemna)	0	0	0	0	0	0	0	0
III	Udziału (akcje) własne (wielkość ujemna)	0	0	0	0	0	0	0	0
IV	Kapitał (fundusz) zapasowy	45 670	49 332	6 360	11 279	37 660	49 603	71 937	73 973
V	Kapitał (fundusz) rezerwowy z aktualizacji wyceny	758 472	754 784	752 086	747 167	720 786	708 843	686 509	684 473
VI	Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe	0	0	0	0	0	0	0	0
VII	Zysk (strata) z lat ubiegłych	-919 783	-855 973	-810 303	-810 303	-810 303	607 331	622 251	645 618
VIII	Zysk (strata) netto	63 810	33 827	150 642	133 061	1 417 634	14 921	23 367	61 928
IX	Odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna)	0	0	0	0	0	0	0	0

Tablica 3.2. - c.d.

B	**ZOBOWIĄZANIA I REZERWY NA ZOBOWIĄZANIA**	2 389 732	2 338 579	2 162 670	2 187 277	800 869	737 377	671 225	641 633
I	Rezerwy na zobowiązania	3 457	66 613	112 389	162 734	14 054	14 004	14 004	14 004
II	Zobowiązania długoterminowe	72 414	62 683	56 755	50 828	49 158	27 277	13 571	0
	w tym: kredyty i pożyczki	17 929	17 830	15 287	12 745	7 991	0	0	0
III	Zobowiązania krótkoterminowe	2 295 446	2 191 889	1 976 812	1 957 963	720 629	680 420	631 915	617 322
	a) kredyty i pożyczki	20 824	18 427	11 528	10 489	12 350	10 406	0	0
	b) z tytułu dostaw i usług	259 584	275 515	227 141	215 574	187 156	163 887	143 161	128 449
	c) z tytułu podatków, ceł, ubezpieczeń społecznych	1 633 203	1 566 255	1 253 128	1 253 278	220 504	212 489	200 601	198 339
	d) z tytułu wynagrodzeń	128 508	50 168	58 888	61 728	122 530	118 227	111 397	110 428
	e) inne	202 822	204 277	351 346	352 614	122 077	119 997	106 924	101 761
	f) fundusze specjalne	50 505	77 247	74 781	64 280	56 012	55 414	69 832	78 345
	w tym: fundusz likwidacji kopalń	38 768	41 555	43 047	43 102	41 549	36 618	45 294	54 760
IV	Rozliczenia międzyokresowe	18 415	17 394	16 714	15 752	17 028	15 676	11 735	10 307

4. Perspektywy funkcjonowania Katowickiej Grupy Kapitałowej w okresie obowiązywania Ustawy z dnia 28 listopada 2003 r.

W wyniku konsekwentnie prowadzonych od szeregu lat działań restrukturyzacyjnych został osiągnięty podstawowy cel jakim jest rentowność działalności gospodarczej. KGK o roku 2000 uzyskuje dodatni wynik na sprzedaży węgla, a od roku 2001 dodatni wynik finansowy netto. Na koniec roku 2002 po raz pierwszy od momentu powstania spółki, to jest od roku 1993, odnotowano spadek zobowiązań. Grupa Kapitałowa na bieżąco reguluje wszystkie płatności.

Nie oznacza to jednak, że proces restrukturyzacji został zakończony. Ze względu na zmienność warunków otoczenia zewnętrznego istnieje potrzeba ciągłego dostosowywania Spółki do warunków rynkowych. Zgodnie z prognozą zawartą w Programie rządowym zapotrzebowanie na węgiel w kraju będzie systematycznie malało, dlatego konieczna będzie dalsza redukcja zdolności produkcyjnych KGK oraz prowadzenie innych działań w celu obniżenia kosztów wydobycia i utrwalenia rentowności.

W wyniku realizacji planowanych przedsięwzięć restrukturyzacyjnych, zakłada się, że mimo obniżenia wielkości produkcji działalność wydobywcza będzie efektywna. Szczególnie ważnym przedsięwzięciem jest całkowita likwidacja KWK „Katowice-Kleofas" ze względu na wyczerpanie się zasobów węgla. Zaprzestanie wydobycia zakładane jest z dniem 31.12.2004 r.

Działania restrukturyzacyjne skierowane będą przede wszystkim na spadek kosztów wydobycia węgla. Dla obniżenia kosztów produkcji węgla zakłada się następujące przedsięwzięcia:

- likwidację części zakładów górniczych w kopalniach „Murcki", „Mysłowice", i „Staszic" celem likwidacji zbędnych zdolności produkcyjnych, uproszczenia modelu kopalń oraz eliminacji kosztów utrzymania zbędnych obiektów,
- obniżenie kosztów remontów i wydatków inwestycyjnych w związku z wykorzystaniem maszyn i urządzeń z likwidowanych części zakładów górniczych,
- zastosowanie nowoczesnych maszyn i urządzeń górniczych w celu zwiększenia wydajności pracy,
- redukcję nadmiernego zatrudnienia w kopalniach Spółki,
- prowadzenie działań w zakresie zagospodarowania zbędnego majątku produkcyjnego kopalń.

Szczegółowe efekty wynikające z realizacji procesu restrukturyzacji są następujące:

- stan zatrudnienia ulegnie zmniejszeniu z 25 965 na konie roku 2002 do 22 730 osób na koniec 2006,
- wydobycie na jednego zatrudnionego wzrośnie z 716 t/prac./rok do 751 t/prac./rok w roku 2006,
- akumulacja jednostkowa na sprzedaży węgla utrzymana zostanie na poziomie 6-8 zł/t,
- osiągnięta zostanie trwała rentowność,
- w wyniku procesu oddłużeniowego KGK odzyska pełną płynność finansową, wskaźnik płynności bieżącej wzrośnie z 0,33 w roku 2002 do 1,31 w 2006 r.

Szczegółowe informacje zawarte są w załączonych tablicach 4.1 i 4.2.

Tablica 4.1. Rachunek zysków i strat
Table 4.1. Profit and loss balance-sheet

Lp.	Wyszczególnienie	Wykonanie 2002	2003					2004	2005	2006
			I kwartal	II	III	IV	rok			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	**Przychody (a+b+c)**	**3 103 711**	**815 840**	**774 269**	**731 374**	**838 338**	**3 158 987**	**2 851 000**	**2 758 876**	**2 637 121**
	a) przychody ze sprzedaży i zrównane z	2 839	776	590	700	791	2 858	2 758	2 623	2 591
	z tego:									
	- przychody ze sprzedaży	2 797	766	581	690	781	2 820	2 723	2 593	2 560
	- pozostałe przychody ze sprzedaży i zrównane z	42 124	10 196	8 960	9 381	9 550	38 087	35 590	30 810	30 786
	b) pozostałe przychody	124	26 157	120	24 772	29 907	200	71 833	107	27 511
	z tego:									
	- zysk ze zbycia niefinansowych aktywów	13 569	919	41 716	7 093	3 277	52 170	13 802	467	90
	- dotacje	50 664	8 908	12 456	11 834	14 695	47 893	38 381	90 120	10 640
	- inne przychody	60 152	16 331	66 676	5 845	11 935	100	19 650	16 971	16 781
	w tym:									
	- umorzenie zobowiązań głównych z tyt.	20 169	11 919	61 528	0	0	73 442	0	0	0
	c) przychody finansowe	139	13 097	63 191	6 295	17 391	99 974	20 432	27 390	18 163
	w tym:									
	umorzenie odsetek od zobowiązań z tyt.	14 509	7 277	56 428	0	0	63 705	0	0	0
2	**Koszty ogółem (a+b+c)**	**3 028 128**	**775 085**	**633 876**	**729 665**	**826 785**	**2 964 577**	**2 824 644**	**2 720 077**	**2 550 960**
	a) koszty działalności	2 672	718	584	687	742	2 732	2 641	2 478	2 451
	z tego:									
	- koszty sprzedanego	2 633	707	577	679	734	2 698	2 609	2 448	2 422
	- pozostałe koszty działalności	39 188	10 175	7 899	8 032	8 145	34 251	32 295	29 995	29 695
	b) pozostałe koszty operacyjne	214	52 510	42 375	36 903	46 737	177	165	227	86 342
	z tego:									
	- strata ze zbycia niefinansowych aktywów	2 169	25	6 145	-674	-380	4 282	28 375	47 466	139
	- aktualizacja wartości aktywów	8 540	902	530	410	270	2 112	1 270	1 270	1 270
	- inne koszty	204	51 583	35 701	37 167	46 847	171	136	178	84 933
	c) koszty finansowe	140	4 527	6 502	5 487	37 570	54 086	17 307	14 018	12 868
	w tym:									
	- odsetki	126	3 168	5 650	4 674	22 504	35 997	14 468	11 384	10 334
3	**Wynik na działalności (a+b)**	**75 583**	**40 755**	**140 393**	**1 709**	**11 553**	**194 410**	**26 356**	**38 799**	**86 161**
	a) wynik na działalności	76 889	32 184	83 704	901	31 732	148	23 231	25 427	80 866
	z tego:									
	- wynik na sprzedaży	164	58 517	4 170	11 683	47 158	121	113	144	138
	- wynik na pozostałej	2 935	20	1 061	1 349	1 405	3 836	3 295	815	1 091
	- wynik na pozostałej działalności	-90	-26	78 473	-12	-16	23 158	-93	-120	-58
	b) wynik na operacjach	-1 306	8 571	56 689	808	-20	45 888	3 125	13 372	5 295
4	**Wynik zdarzeń**	**-5 414**	**-2 279**	**-1 950**	**0**	**1 237 891**	**1 233 662**	**0**	**0**	**0**
5	**Wynik finansowy (3+4-**	**70 169**	**38 476**	**138 443**	**1 709**	**1 249 444**	**1 428 072**	**26 356**	**38 799**	**86 161**
6	**Obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia**	**6 359**	**4 649**	**21 628**	**19 290**	**-35 129**	**10 438**	**11 435**	**15 432**	**24 233**
	w tym:									
	podatek dochodowy	-4 028	1 903	21 551	22 113	-43	2 148	6 975	9 413	15 015
7	**Wynik finansowy (5-6)**	**63 810**	**33 827**	**116 815**	**-17 581**	**1 284 573**	**1 417 634**	**14 921**	**23 367**	**61 928**

Tablica 4.2. Podstawowe wskaźniki techniczno-ekonomiczne
Table 4.2. Basic econo-financial indicators

Lp.	Wyszczególnienie		Jedn. miary	Wykonanie 2002	2003							2004	2005	2006
					I kwartał	II kwartał	I półrocze	III kwartał	3 kwartały	IV kwartał	rok			
1	2		3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Wydobycie węgla handlowego		t/d	80 133	75 847	80 052	68 037	74 093	71 728	73 284	80 087	74 958	72 200	67 900
2	Wydobycie węgla handlowego		ton	4 888 180	18 961 560	5 043 300	4 218 305	9 261 605	4 662 309	13 923 914	4 965 354	18 889 268	18 483 200	17 178 700
3	Sprzedaż węgla ogółem		ton	4 893 070	18 608 406	5 184 415	4 005 455	9 189 870	4 579 647	13 769 517	5 034 510	18 804 027	18 313 523	17 100 000
3a	w tym:	- w kraju	ton	3 939 046	13 864 228	4 282 211	2 709 323	6 991 534	3 341 836	10 333 370	4 072 065	14 405 435	13 114 793	13 100 000
3b		- na eksport	ton	954 024	4 744 178	902 204	1 296 132	2 198 336	1 237 811	3 436 147	962 445	4 398 592	5 198 730	4 000 000
3c		- udział eksportu	%	19,5	25,5	17,4	32,4	23,9	27,0	25,0	19,1	23,4	28,4	23,4
4	Stan zapasów węgla na koniec okresu		ton	360 134	360 134	180 876	371 502	371 502	406 808	406 808	290 718	290 718	316 840	259 485
5	Stan zatrudnienia ogółem na koniec okresu		osób	25 965	25 965	25 787	25 661	25 661	25 504	25 504	25 246	25 246	24 356	22 941
6	Spadek zatrudnienia do grudnia ubiegłego roku		osób	478	1 252	178	126	304	157	461	258	719	890	1 415
7	Zatrudnienie średnie ogółem		osób	26 221	26 651	25 855	25 779	25 821	25 620	25 751	25 391	25 662	24 790	23 364
7a	w tym: kopalni zasadniczej		osób	26 068	26 501	25 703	25 624	25 667	25 463	25 597	25 230	25 506	24 624	23 198
	z tego:	- dół	osób	20 247	20 533	20 065	19 988	20 029	19 871	19 975	19 712	19 911	19 352	18 391
		- powierzchnia	osób	5 821	5 968	5 638	5 636	5 638	5 592	5 622	5 518	5 595	5 272	4 807
8	Wydajność ogólna		kg/pdn	3 519	3 687	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	Wydajność dołowa		kg/rdn	6 322	6 702	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10	Wydobycie węgla handlowego		t/osob.	188	716	196	165	361	183	544	197	741	751	741
11	Liczba ścian czynnych		szt.	29,7	x	x	x	x	x	x	29,5	33,7	28,8	25,2
12	Udział wydobycia na podsadzkę		%	18,3	x	x	x	x	x	x	0,0	0,0	0,0	0,0
13	Wskaźnik natężenia robót przygotowawczych		m/1000 t	3,8	x	x	x	x	x	x	15,7	4,7	4,1	4,9
14	Średnie dzienne wydobycie węgla z 1 ściany		t/d	2 611	x	x	x	x	x	x	0	0	0	0
15	Cena zbytu węgla ogółem		zł/t	153,44	150,35	147,83	0,00	145,12	0,00	150,87	155,23	149,97	148,70	151,64
15a	w tym:	cena zbytu - kraj	zł/t	164,57	165,99	155,79	0,00	164,08	0,00	165,82	165,30	162,37	165,39	165,51
15b		cena zbytu - eksport	zł/t	107,47	104,65	110,04	0,00	105,49	0,00	110,49	112,59	109,38	106,58	106,23
16	Jednostkowy koszt sprzedanego węgla		zł/t	142,66	141,52	136,54	0,00	144,08	0,00	148,32	145,86	143,51	142,48	143,19
17	Akumulacja jednostkowa		zł/t	10,78	8,83	11,29	0,00	1,04	0,00	2,55	9,37	6,46	6,22	8,45
18	Wynik na sprzedaży węgla		tys. zł	52 770	164 464	58 517	4 170	62 687	11 683	74 370	47 158	121 528	113 773	144 647
19	Wynik finansowy brutto		tys. zł	3 673	70 169	38 476	138 443	176 919	1 709	178 628	1 249 444	1 428 072	26 356	38 799
19a	Wynik finansowy brutto bez umorzeń zobowiązań		tys. zł	-7 633	45 339	19 280	21 463	40 743	1 709	42 452	23 632	66 084	26 356	38 799
20	Wynik finansowy netto		tys. zł	7 758	63 810	33 827	116 815	150 642	-17 581	133 061	1 284 573	1 417 634	14 921	23 367
20a	Wynik netto bez umorzeń zobowiązań		tys. zł	-11 213	31 315	14 631	-165	14 466	-17 581	-3 115	58 761	55 646	14 921	23 367
21	Nakłady inwestycyjne		tys. zł	94 918	222 251	64 743	94 882	159 625	46 095	205 720	35 746	241 466	195 200	180 944
22	Nadwyżka / niedobór amortyzacji		tys. zł	-50 826	-45 035	-19 538	-48 060	-67 598	3 915	-63 683	15 162	-48 520	-11 976	-13 499
23	Wskaźnik płynności finansowej bieżącej		wsk.	0,33	0,33	0,33	0,32	0,32	0,34	0,34	0,95	0,95	1,02	1,18
22	Zobowiązania ogółem (z funduszami specjalnymi		tys. zł	2 367 860	2 367 860	2 254 572	2 033 567	2 033 567	2 008 791	2 008 791	769 787	769 787	707 697	645 486
23	Należności i roszczenia ogółem		tys. zł	451 301	451 301	438 295	314 618	314 618	363 626	363 626	375 710	375 710	321 635	300 545

Prowadzenie efektywnej działalności gospodarczej przez KGK ma niezwykle ważny wymiar społeczny. Stopniowe zmniejszanie stanu zatrudnienia odbywać się będzie prawie wyłącznie z przyczyn naturalnych, w tym głównie w związku z odejściem pracowników na emerytury. Celem utrzymania zatrudnienia na poziomie niezbędnym w procesie wydobywczym konieczne będzie dodatkowe zatrudnienie około 1100 pracowników. Oznacza to, że KGK nie tylko zapewni pracę aktualnie zatrudnionym pracownikom, ale również przyjmowani będą nowi pracownicy, co przyczyni się do zmniejszenia skali bezrobocia w regionie.

Econo-financial position of KHW SA after 2003, in view of coal mining restructuring Act

Abstract

The paper presents the influence of restructuring activities conducted to-date on econo-financial situation of Katowicka Grupa Kapitalowa. Particular focus is placed on the provisions of the Act dated 28th November 2003, which deals with restructuring of coal mining industry in the years 2003-2006.

Recenzent: prof. dr hab. inż. Roman Magda

Mat. Konf. Szkoły Eksploatacji Podziemnej 2004, str. 37–52

Leszek JARNO, Jacek PLUTECKI, Andrzej TOR
Jastrzębska Spółka Węglowa S.A., Jastrzębie Zdrój

Szanse Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. w nowej sytuacji rynkowej

Słowa kluczowe

produkcja węgla koksowego - restrukturyzacja - prywatyzacja

Streszczenie

W artykule omówiono wyzwania, przed jakim stoi obecnie Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. największym w Europie producentem węgla koksowego, a od 2000 roku jedynym w Polsce producentem węgla ortokoksowego typu 35.

Całość wielokierunkowej restrukturyzacji JSW S.A omówiona została w kontekście uzyskania trwałego dodatniego wyniku na sprzedaży węgla w latach 2000-2003 .

1. Wstęp

W 2003 roku minęło 10 lat od powstania Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. W okresie tym Spółka dokonała głębokiej restrukturyzacji technicznej, zatrudnieniowej, majątkowo-organizacyjnej i finansowej.

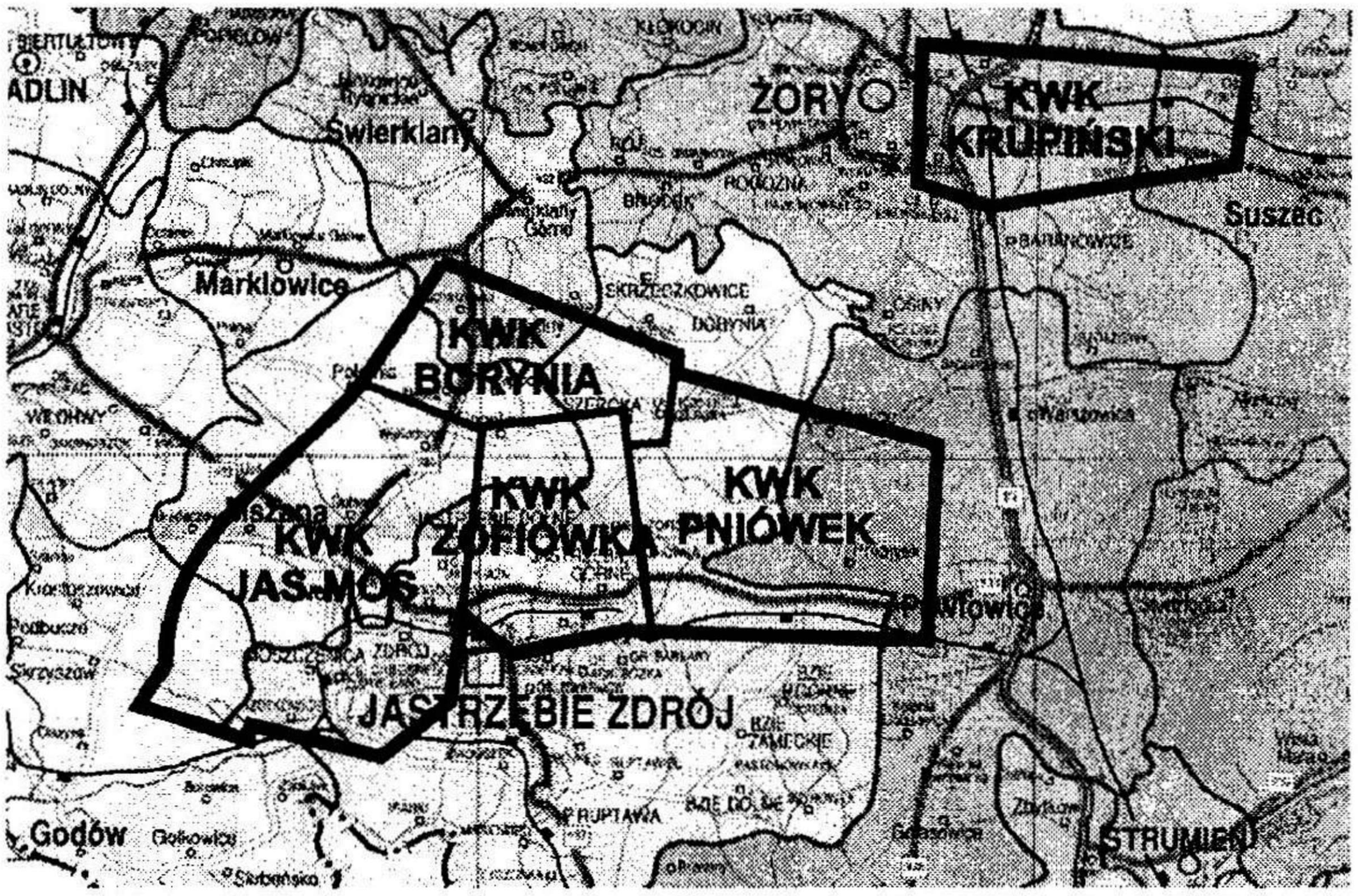
Efektem realizacji przedsięwzięć w zakresie wielokierunkowej restrukturyzacji był dodatni wynik na sprzedaży osiągnięty przez Spółkę w latach 2000-2003. W roku ubiegłym Spółka uzyskała wynik na sprzedaży w wysokości 14,10 zł na tonę.

Efekty restrukturyzacji, aktualna i potencjalna baza zasobowa oraz bardzo korzystna koniunktura na rynku węgla koksowego, o charakterze wieloletnim stanowią podstawę w zakresie możliwości dalszego rozwoju Jastrzębskiej Spółki Węglowej.

Istotnym warunkiem dalszego rozwoju będą takie przedsięwzięcia jak: integracja kopalń i utworzenie Kopalni Zespolonej, udostępnienie i eksploatacja nowych złóż oraz przeprowadzenie procesu prywatyzacji, z uwzględnieniem interesu Spółki i Skarbu Państwa.

2. Charakterystyka Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A.

W skład struktury organizacyjnej Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. wchodzi 5 kopalń: „Borynia", „Jas-Mos", „Krupiński", „Pniówek" i „Zofiówka" oraz Zakład Logistyki Materiałowej, realizujący zadania w zakresie zaopatrzenia zakładów Spółki. Administracyjnie zakłady JSW S.A. działają na obszarze powiatów grodzkich: Jastrzębie Zdrój i Żory oraz gmin: Świerklany, Suszec, Pawłowice, Mszana, Godów. Łącznie powierzchnia obszarów górniczych kopalń Spółki wynosi 122 km^2.

Rys. 2.1. Obszary górnicze kopalń Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A.
Fig. 2.1. Lease areas of the mines belonging to Jastrzębska Spółka Węglowa S.A.

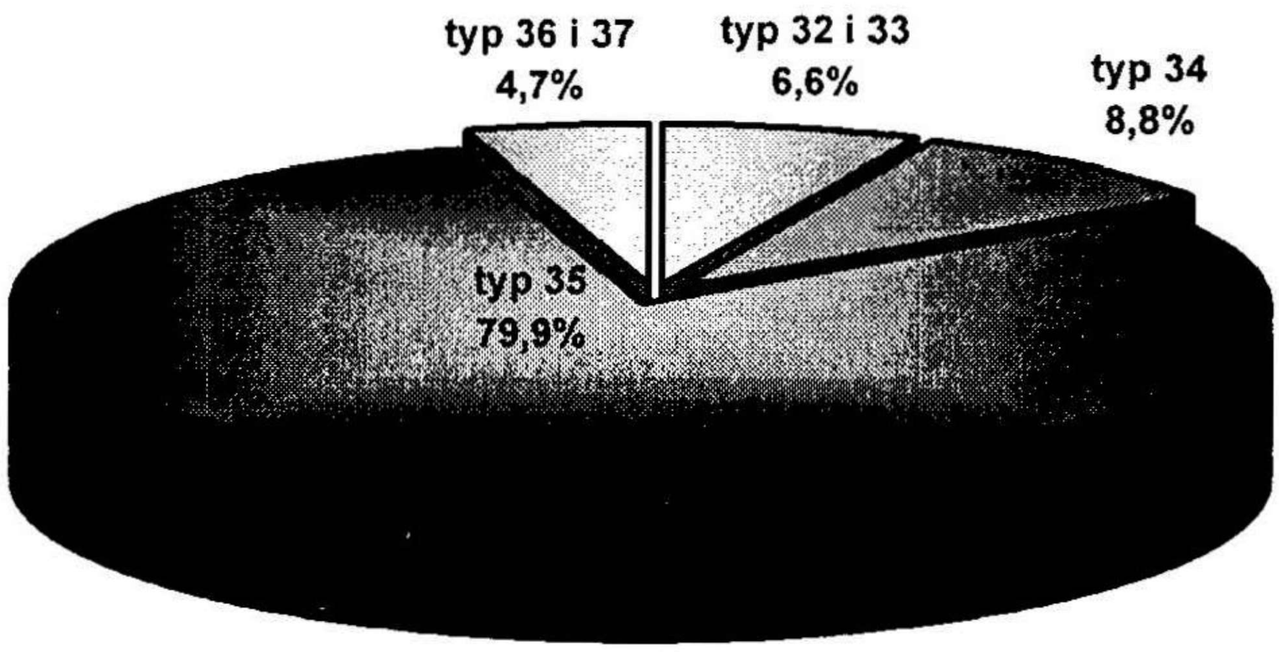
Zasoby przemysłowe węgla kamiennego w obszarach koncesyjnych kopalń Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. według stanu na dzień 31.12.2002 r. kształtują się na poziomie 420,3 mln ton. Zasoby operatywne w złożach kopalń określone zostały w wysokości 262,0 mln ton (według stan na dzień 31.12.2002 r.).

Tablica 2.1. Zbiorcze zestawienie zasobów operatywnych węgla w kopalniach JSW S.A.
Table 2.1. Total economic coal reserves in the mines of JSW S.A.

[tys. ton]

Kopalnia	typ węgla				Razem
	32 i 33	34	35	36 i 37	
Borynia	0	0	37 303	73	37 376
Jas-Mos	0	0	28 575	8 513	37 088
Krupiński	17 209	20 311	345	0	37 865
Pniówek	0	2 808	105 452	0	108 260
Zofiówka	0	0	37 552	3 816	41 368
Ogółem	17 209	23 119	209 227	12 402	261 957

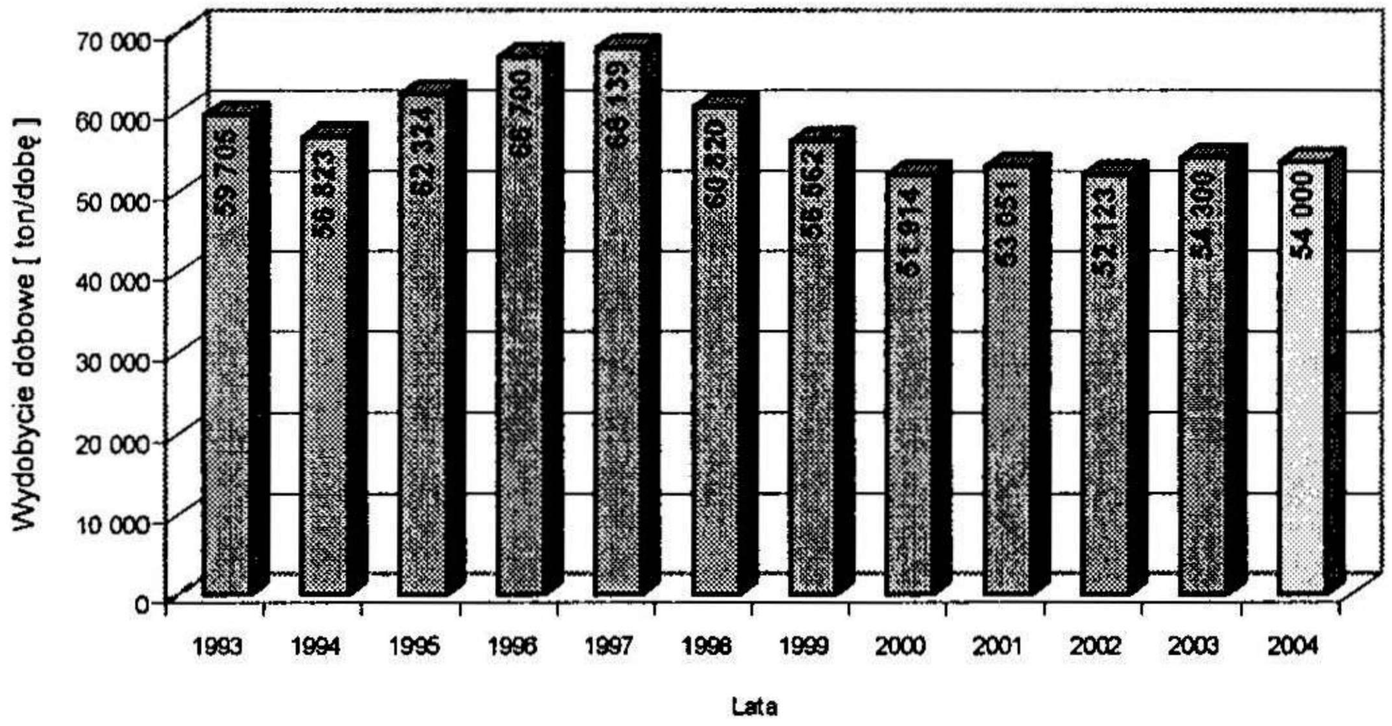
W złożach kopalń przeważa węgiel koksowy typu 35.1-35.2.2 stanowiący 79,9% udokumentowanych zasobów operatywnych.

Rys. 2.2. Udział procentowy typów węgla w zasobach operatywnych JSW S.A.
Fig. 2.2. Percentage share of different coal types in the economic reserves of JSW S.A.

Jako kopalinę towarzyszącą udokumentowano metan, którego zasoby określono na 742,9 mln m^3.

Obecnie łączna zdolność produkcyjna kopalń Jastrzębskiej Spółki Węglowej kształtuje się na poziomie 54 000 ton węgla na dobę.

Rys. 2.3. Średnioroczne wydobycie dobowe w JSW S.A. w latach 1993-2003 oraz plan na 2004 r.
Fig. 2.3. Year-average daily production of JSW S.A. for 1993-2003 and the plan for 2004

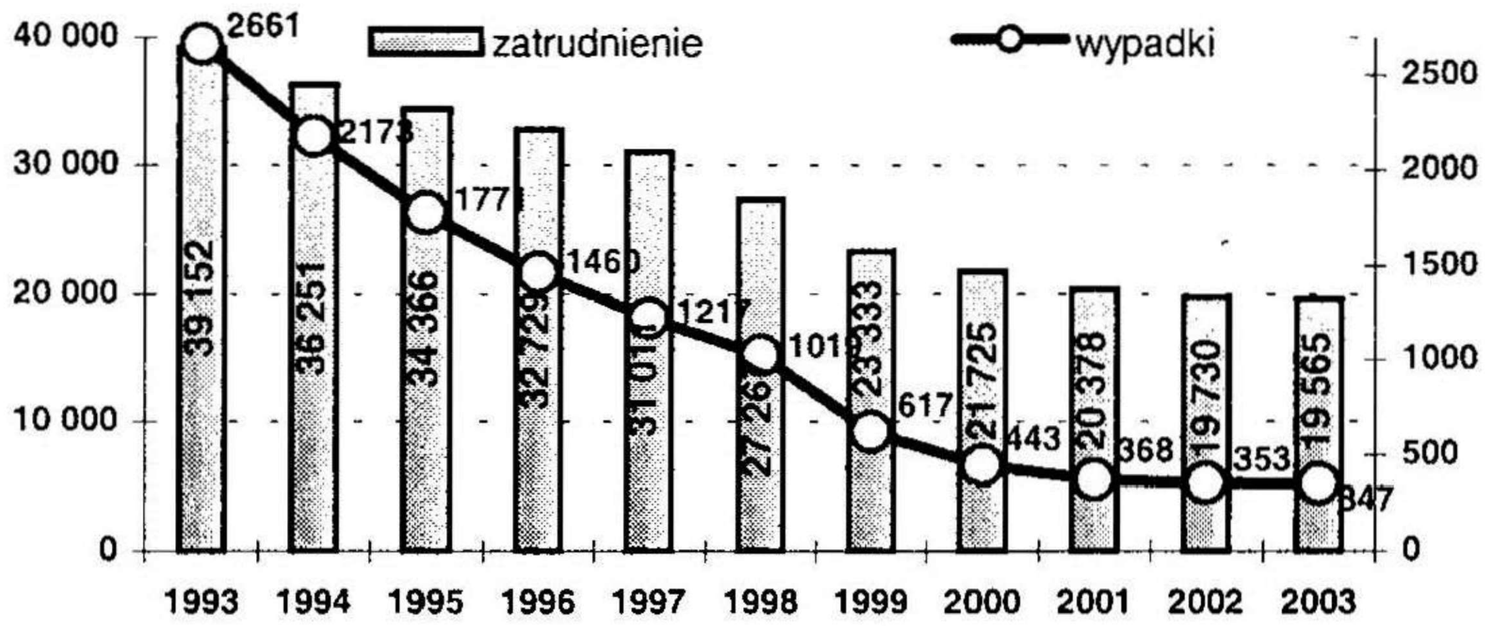
Istotny wpływ na zdolności produkcyjne kopalń oraz efektywności robót górniczych ma między innymi budowa geologiczna złóż kopalń Spółki, cechująca się nieregularnością zalegania pokładów (rozwarstwienia pokładów; wysokie, zmienne nachylenia) oraz występowaniem zaburzeń geologicznych (liczne uskoki i przefałdowania).

Eksploatacja złóż w kopalniach JSW S.A. prowadzona jest w warunkach występowania wszystkich naturalnych zagrożeń górniczych, w tym zagrożenia metanowego. Do IV kategorii zagrożenia metanowego zaliczone są złoża kopalń „Pniówek", „Zofiówka", „Krupiński" i „Jas-Mos", zaś do III kategorii złoże kopalni „Borynia". Cześć pokładów, w których prowadzone są roboty górnicze, zaliczona jest do zagrożonych wyrzutami metanu i skał. Mimo gene-

ralnie niskiej skłonności węgla do samozapalenia w kopalniach JSW S.A. występuje zagrożenie pożarami endogenicznymi.

Eksploatacja zasobów w warunkach występowania zagrożeń naturalnych wymaga konsekwentnej realizacji przedsięwzięć w zakresie zapewnienia i poprawy bezpieczeństwa pracy. Widocznym efektem podejmowanych działań jest ograniczenie ilości wypadków, których liczba w latach 1993-2003 obniżyła się o 87% przy jednoczesnym spadku zatrudnienia w kopalniach Spółki o 51%. Poza realizacją przedsięwzięć o charakterze organizacyjnym rokrocznie wzrasta udział nakładów związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa i higieny pracy, który w 2003 roku ukształtował się na poziomie 7,5% kosztów produkcji.

Kopalnie „Borynia", „Jas-Mos" i „Zofiówka" posiadają Certyfikaty Zarządzania Bezpieczeństwem.

Rys. 2.4. Stan zatrudnienia i ilość wypadków w kopalniach JSW S.A. w latach 1993-2003
Fig. 2.4. Employment and number of accidents in the mines of JSW S.A. for 1993-2003

Działalność produkcyjna Spółki warunkowana jest także występowaniem szkód wywołanych dokonaną eksploatacją górniczą. Mając na uwadze zmniejszenie uciążliwości społecznej zjawisk związanych z występowaniem szkód oraz koszty usuwania ich skutków Zarząd JSW S.A. w 1993 roku podjął decyzję o zaniechaniu eksploatacji zasobów w filarze ochronnym dla miasta Jastrzębie Zdrój. W zurbanizowanym terenie regionu jastrzębskiego aspekt ochrony powierzchni jest jednym z istotnych elementów wymagających uwzględnienia zarówno w fazie projektowania robót górniczych jak też podczas tworzenia strategii firmy.

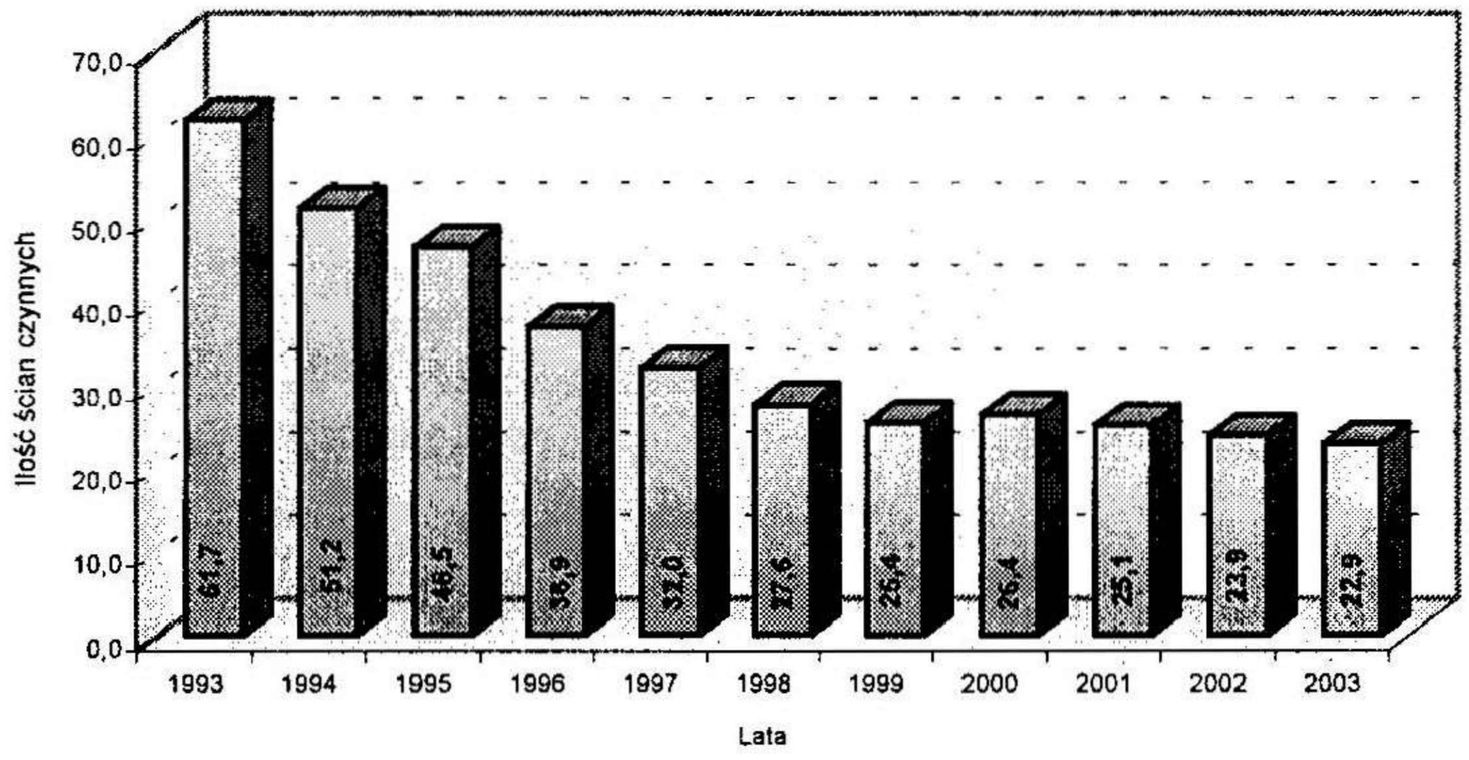
3. Efekty restrukturyzacji Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. w latach 1993-2003

Osiągnięcie przez Jastrzębską Spółkę Węglową S.A. obecnej pozycji na rynku producentów węgla możliwe było dzięki konsekwentnej realizacji procesu restrukturyzacji.

Wieloletni proces restrukturyzacji technicznej Spółki uwzględniał zarówno optymalizację poziomu i struktury wydobycia jak też przedsięwzięcia w zakresie wzrostu wydajności i koncentracji produkcji, poprawy efektywności sprzedaży oraz racjonalizacji polityki inwestycyjnej. Działaniom tym towarzyszyła restrukturyzacja zatrudnienia oraz przedsięwzięcia w zakresie restrukturyzacji organizacyjnej i własnościowej.

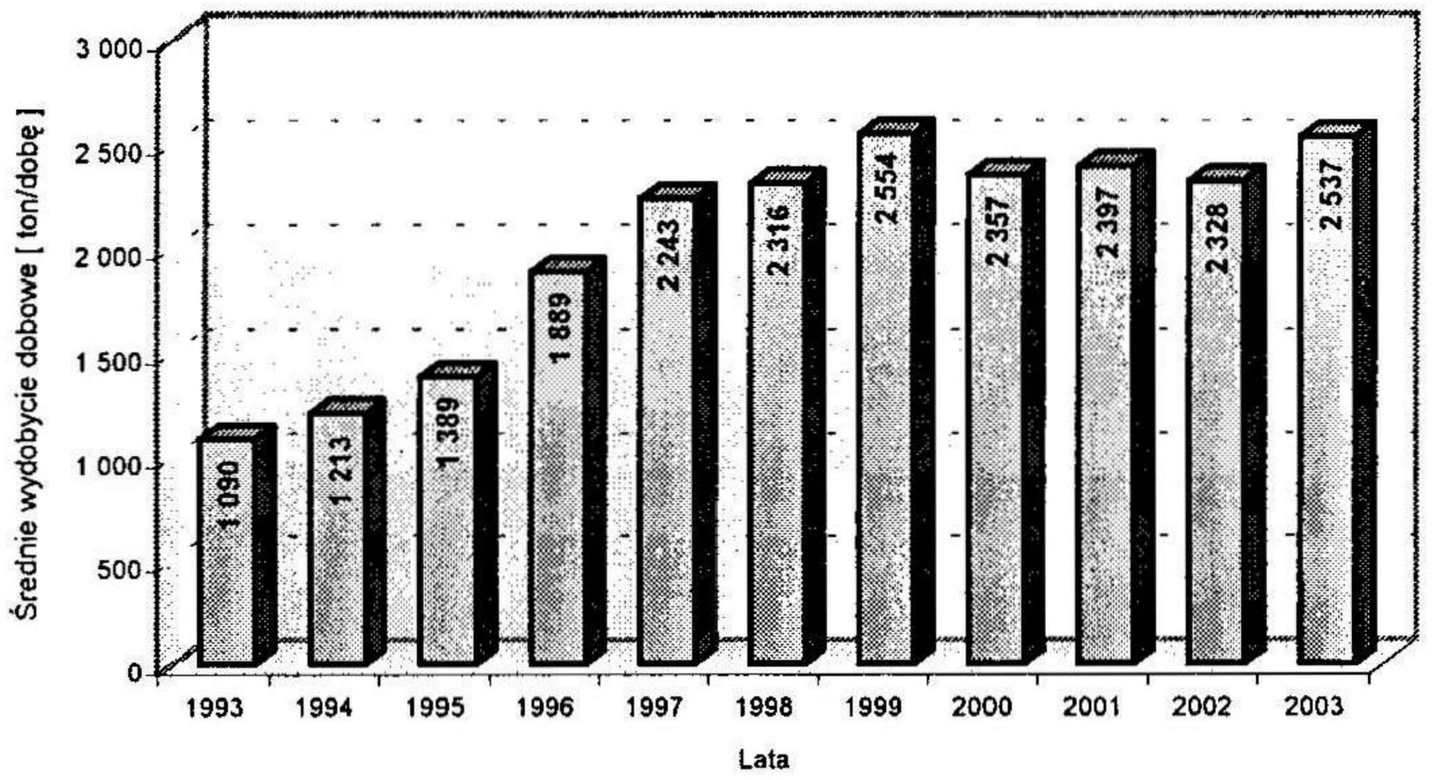
Istotnym elementem dostosowania Spółki do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej była również restrukturyzacja finansowa.

W latach 1993-2003 JSW S.A. odnotowała istotny postęp w zakresie wzrostu wydajności i koncentracji produkcji, będący między innymi efektem unowocześnienia wyposażenia technicznego frontu eksploatacyjnego oraz modernizacji pozostałych ogniw procesu technologicznego. Zmniejszeniu uległa średnia ilość ścian czynnych, z 61,7 ścian w 1993 roku do 22,9 ściany w roku ubiegłym, przy jednoczesnym wzroście średniego dobowego wydobycia ze ściany z 1090 t/d w 1993 roku do 2506 t/d w 2003 roku (wzrost o 130%).

Rys. 3.1. Ilość ścian czynnych w kopalniach JSW S.A. w latach 1993-2003
Fig. 3.1. Number of working longwalls in the mines of JSW S.A. for 1993-2003

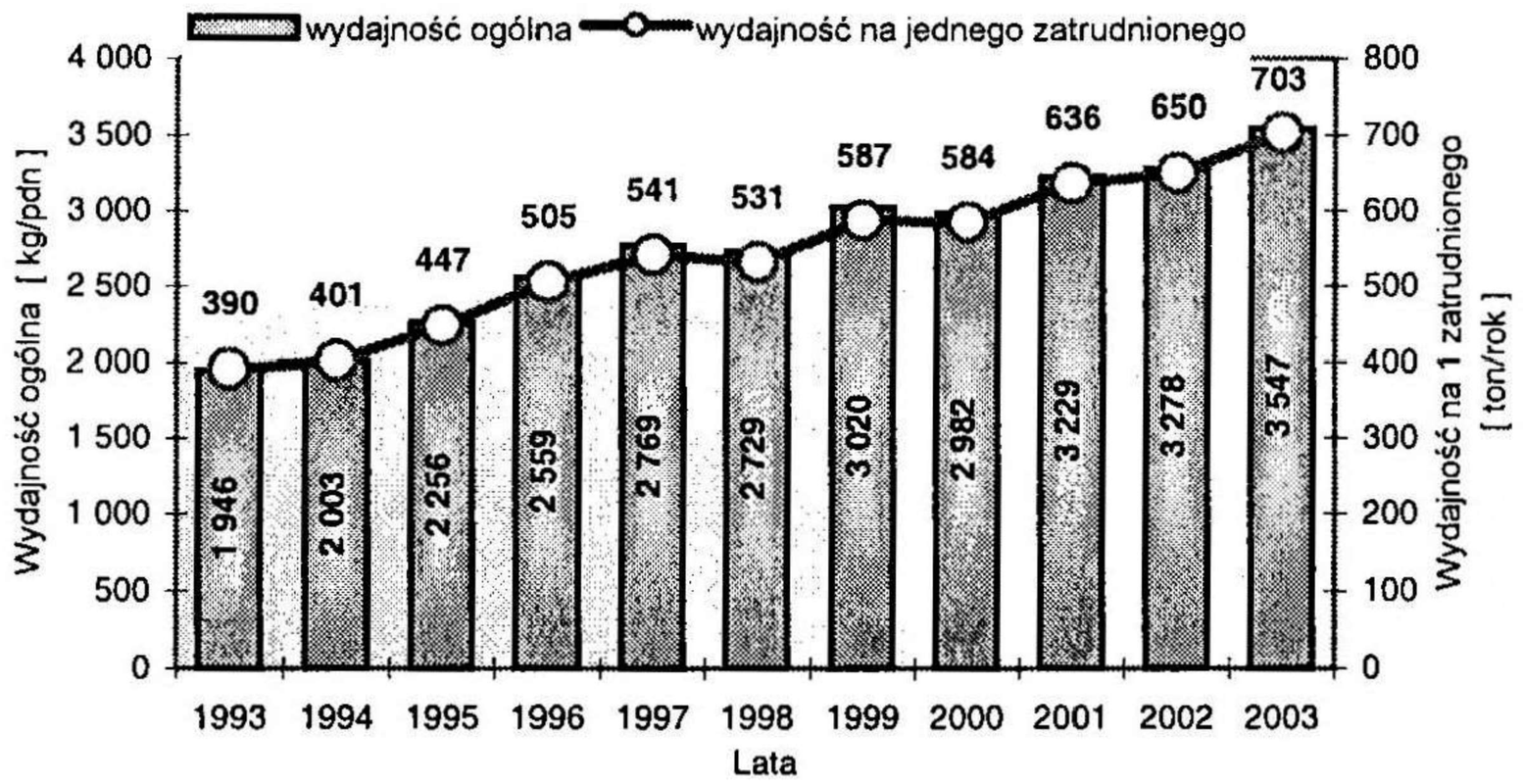
Ograniczeniu uległa również ilość przodków robót przygotowawczych, czemu towarzyszył wzrost średniego dobowego postępu drążenia wyrobisk.

Rys. 3.2. Średnie wydobycie dobowe z jednej ściany w JSW S.A. w latach 1993-2003
Fig. 3.2. Average daily output from one longwall face in JSW S.A. for 1993-2003

W latach 1993-2003 zdecydowanie ograniczono ogólną długość wyrobisk korytarzowych w kopalniach Spółki likwidując jednocześnie zbędne poziomy oraz szyby.

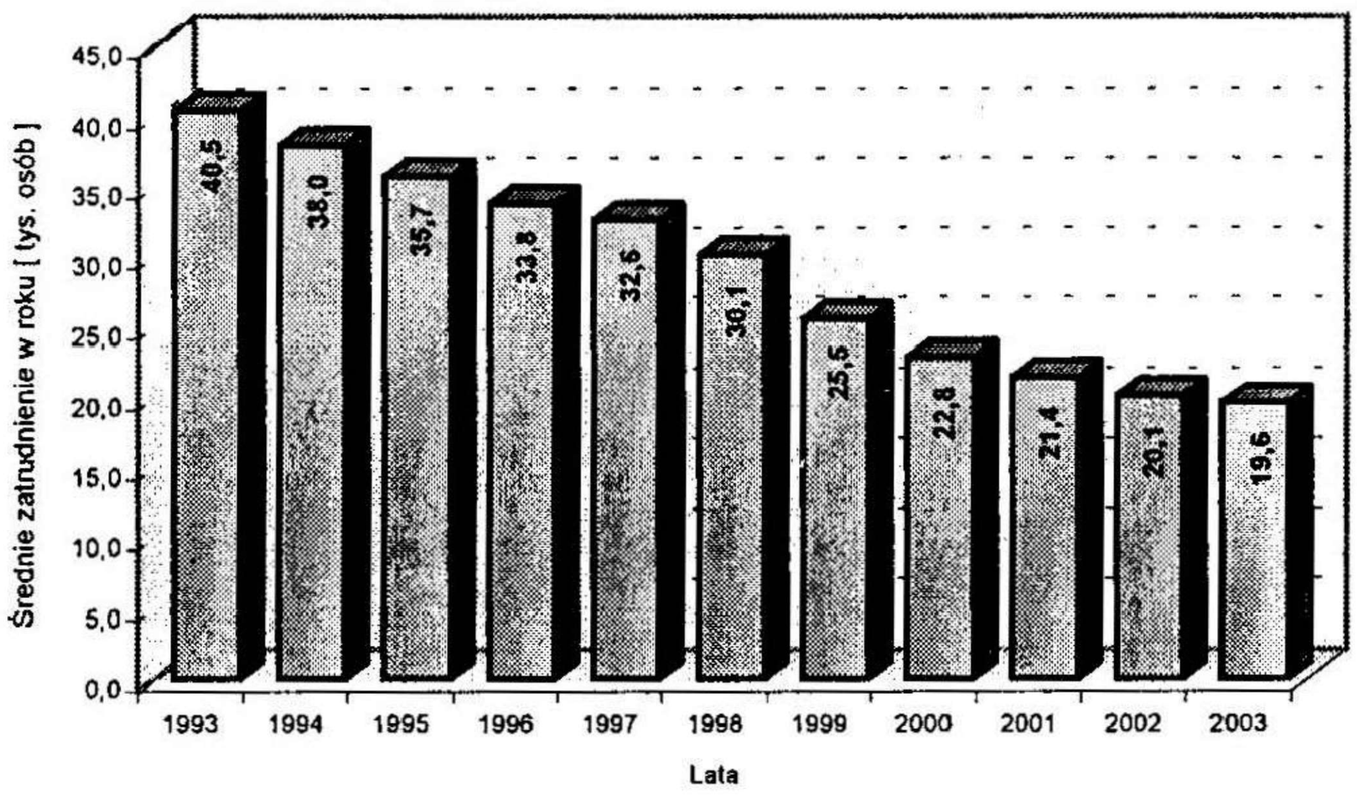
W wyniku restrukturyzacji technicznej i organizacyjnej procesu produkcji, wspartej działaniami w zakresie restrukturyzacji zatrudnienia osiągnięto wzrost wydajności ogólnej z 1946 kg/pdn w 1993 roku do 3547 kg/pdn w 2003 roku. Wydajność na jednego zatrudnionego w latach 1993-2003 wzrosła odpowiednio z 390 ton/rok do 703 ton/rok.

Rys. 3.3. Wydajność w kopalniach JSW S.A. w latach 1993-2003
Fig. 3.3. Work efficiency in the mines of JSW S.A. for 1993-2003

Działania modernizacyjne objęły również zakłady przeróbki mechanicznej węgla, do których kierowana jest całość urobku wydobywanego w kopalniach. Obecnie zakłady przeróbki mechanicznej dysponują sekcjami produkcyjnymi umożliwiającymi prowadzenie wzbogacania urobku w całym przekroju granulometrycznym, z zastosowaniem płuczek zawiesinowych DISA, pulsacyjnych osadzarek wodnych oraz flotacji pianowej.

W 1993 roku łączne zatrudnienie w zakładach Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. kształtowało się na poziomie 41,5 tys. pracowników, z których 69% (28,9 tys. osób) stanowili pracownicy zatrudnieni pod ziemią. Zmniejszanie zatrudnienia w JSW S.A. następowało głównie w drodze odejść naturalnych oraz wyłączania ze struktury organizacyjnej podmiotów gospodarczych, tworzonych na bazie majątku kopalń. Niebagatelnym elementem procesu restrukturyzacji zatrudnienia było także wykorzystanie instrumentów Górniczego Pakietu Socjalnego.

Rys. 3.4. Zatrudnienie w kopalniach JSW S.A. w latach 1993-2003
Fig. 3.4. Employment in the mines of JSW S.A. for 1993-2003

Jednocześnie w latach 1993-2002 ograniczono w JSW S.A. przyjęcia do pracy nowych pracowników z wyjątkiem uczniów własnych szkół górniczych oraz absolwentów szkół wyższych. Powyższe działania pozwoliły na zmniejszenie średniego zatrudnienia w JSW S.A. do poziomu 19 565 pracowników w roku 2003, wśród których 15 041 pracowników zatrudnionych było zatrudnionych na dole.

W aspekcie aktualnych i projektowanych zdolności produkcyjnych kopalń wchodzących w skład struktury organizacyjnej JSW S.A. stan zatrudnienia w grupie pracowników dołowych można uznać za optymalny.

W ramach restrukturyzacji organizacyjnej w 1994 roku połączono kopalnie „Jastrzębie" i „Moszczenica" w ramach kopalni „Jas-Mos". Pozwoliło to na przeprowadzenie procesu likwidacji rejonu „Moszczenica" przy optymalnym wykorzystaniu bazy zasobowej likwidowanego rejonu. Proces likwidacji rejonu „Moszczenica" zakończono w 2001 roku.

W 1998 roku rozpoczęto likwidację kopalni „Morcinek", którą zakończono w 2000 roku. Część majątku likwidowanych zakładów górniczych została zagospodarowana w pozostałych zakładach Spółki, zbyta z zastosowaniem obowiązujących procedur oraz przekazana jednostkom samorządu terytorialnego i Skarbowi Państwa.

Restrukturyzacja organizacyjna objęła również działania ukierunkowane na wyeliminowanie nieefektywnej działalności poza-produkcyjnej. Wydzielony majątek poza-produkcyjny był zagospodarowywany przez tworzone podmioty gospodarcze lub zbywany i przekazywany na rzecz gmin górniczych i Skarbu Państwa. Ogółem w procesie restrukturyzacji organizacyjnej i majątkowej Spółki powstało 67 nowych podmiotów gospodarczych, w tym między innymi 2 spółki akcyjne, 36 spółek z o.o. oraz 8 spółek cywilnych.

Na koniec 2003 roku Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. była zaangażowana kapitałowo w 17 podmiotach prawa handlowego, spośród których w 5 podmiotach ma 100% udział kapitału.

W chwili powstania Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. przejęła zobowiązania wchodzących w jej skład kopalń. Dlatego też istotnym elementem procesu restrukturyzacji Spółki stała się restrukturyzacja finansowa, obejmująca miedzy innymi sądowe postępowanie układowe, postępowanie oddłużeniowe z Budżetem Państwa, budżetami terenowymi i funduszami.

W całym okresie dotychczasowej działalności JSW S.A. w pełni wykorzystywała możliwości restrukturyzacji zadłużenia, wynikające z obowiązujących przepisów prawa, spełniając warunki zawarte w stosownych aktach prawnych:

- ustawie z dnia 05.12.2002 roku o zmianie ustawy o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnienia i zadaniach gmin górniczych,
- ustawie z dnia 28.11.2003 roku o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006.

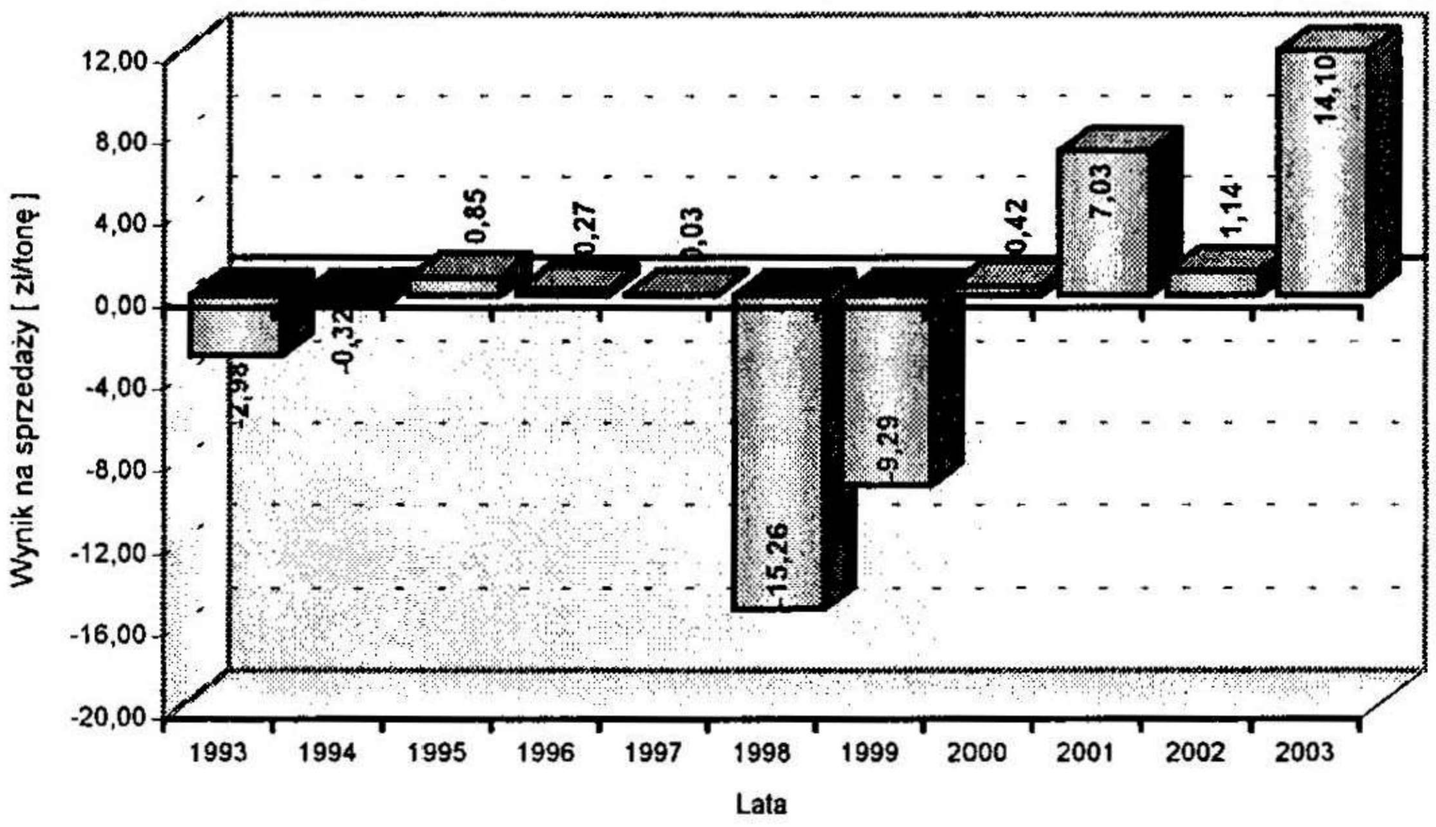
Konsekwentna realizacja założeń polityki finansowej Spółki, uwzględniająca wykorzystanie instrumentów pomocy państwa, umożliwiła zakończenie w roku ubiegłym procesu restrukturyzacji zadłużenia, którym objęto zobowiązania w kwocie 881,1 mln zł.

Bardzo ważnym przedsięwzięciem wpływającym na poprawę wyników Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. i odbudowę jej kapitałów jest udział JSW SA w prywatyzacji bezpośredniej Zakładów Koksowniczych „Przyjaźń" w Dąbrowie Górniczej.

Jastrzębska Spółka Węglowa SA utworzyła spółkę pod firmą Koksownia Przyjaźń Sp. z o.o. z kapitałem zakładowym wynoszącym 50 000 zł, do której Skarb Państwa wniósł aportem przedsiębiorstwo państwowe pod nazwą Zakłady Koksownicze Przyjaźń w Dąbrowie Górniczej i objął udziały tej spółki o wartości 95 mln zł.

Drugie podwyższenie kapitału zakładowego Koksowni Przyjaźń Sp. z o.o. nastąpiło w wyniku zamiany jej wierzytelności na udziały w kwocie około 833 mln zł. Udziały te mogą objąć wszyscy wierzyciele spółki. Dzięki temu JSW SA obejmie udziały o wartości około 384 mln zł i stanie się dominującym udziałowcem Koksowni Przyjaźń Sp. z o.o., posiadającym około 46 % w kapitale zakładowym.

Efektem realizacji przedsięwzięć w zakresie wielokierunkowej restrukturyzacji JSW S.A. był dodatni wynik na sprzedaży węgla osiągany przez Spółkę w latach 2000-2003. W 2000 roku, po dwuletnim okresie ponoszenia przez Spółkę strat związanych z niekorzystnymi tendencjami na rynku węgla przy jednoczesnym wzroście kosztów sprzedaży, osiągnięto ponownie dodatni wynik na sprzedaży w wysokości 0,42 zł/t. W roku ubiegłym wynik na sprzedaży osiągnął poziom 14,10 zł/t.

Rys. 3.5. Wynik na sprzedaży węgla w latach 1993-2003
Fig. 3.5. Profit margin per ton of coal sold for 1993-2003

Biorąc pod uwagę prognozowaną wieloletnią koniunkturę na rynku węgla koksowego i koksu w latach następnych należy oczekiwać dalszej poprawy wyników ekonomicznych Spółki. Skutecznie prowadzony proces restrukturyzacji finansowej, a także generowanie zysku z bieżącej działalności pozwolą na odbudowanie kapitałów oraz wytworzenie nadwyżki zysku umożliwiającej sfinansowanie bieżących potrzeb inwestycyjnych Spółki.

4. Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. na rynku węgla koksowego

Aktualnie Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. jest jedynym w Polsce i jednocześnie największym w Europie producentem węgla koksowego typu 35, wydobywanego w kopalniach: „Borynia", „Jas-Mos", „Pniówek" i „Zofiówka". Wydobywany w JSW S.A. węgiel ortokoksowy jest niezbędnym składnikiem mieszanki wsadowej do produkcji najwyższej jakości koksu hutniczego.

Podstawowym składnikiem w procesie sporządzania mieszanek koksowniczych jest węgiel typu 35.1, eksploatowany w KWK „Pniówek". Obniżający się udział części lotnych przy zachowaniu bardzo wysokiej spiekalności i plastyczności podnosić będzie przydatność tego typu węgla do celów koksowania. Węgle wydobywane w kopalniach „Borynia" i „Zofiówka", które

z uwagi na zawartość części lotnych, spiekalność, plastyczność i parametry wytrzymałościowe zaliczane są do typu 35.2.A, stanowią podstawę do produkcji koksu o wysokich parametrach wytrzymałościowych, odpowiadających typowi „hard".

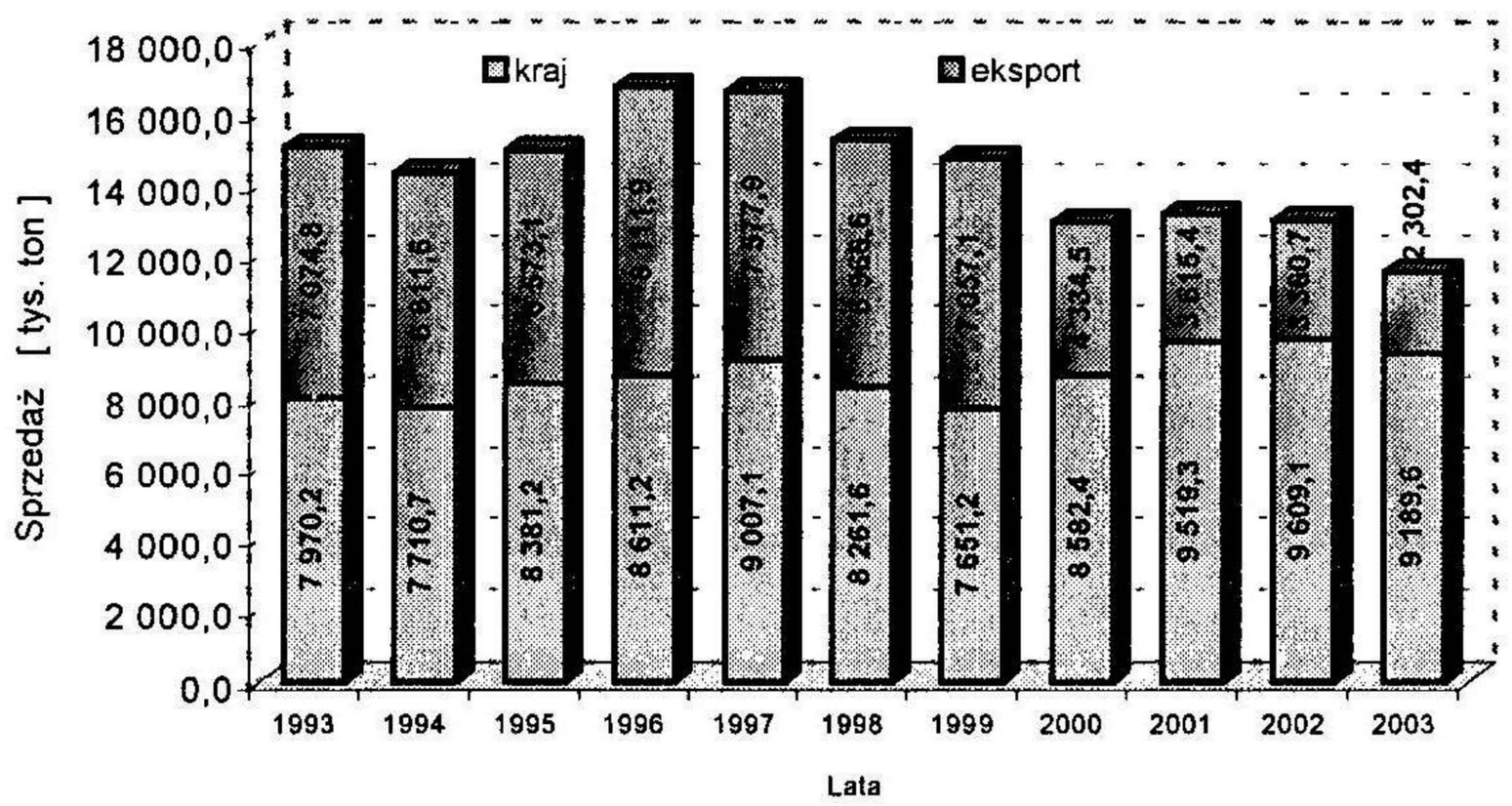
Cechujący się wysoką czystością, niskim udziałem części lotnych oraz niską zawartością siarki, tlenków alkalicznych i fosforu węgiel wydobywany w KWK „Jas-Mos" (typu 35.2.B) ma szczególne znaczenie dla jakości koksu. Z uwagi na niskie ciśnienie rozprężania spełnia on z powodzeniem rolę dodatku schudzającego i stabilizującego jakość mieszanek koksowniczych.

W 2003 roku głównymi krajowymi odbiorcami węgla koksowego produkowanego w JSW S.A. były Zakłady Koksownicze „Zdzieszowice", Zakłady Koksownicze „Przyjaźń" oraz Huta im. Tadeusza Sendzimira. Łączna sprzedaż węgla do tych podmiotów kształtowała się na poziomie 7,2 mln ton, co stanowi 86,7% sprzedaży na kraj.

Największym odbiorcą produkowanego w JSW S.A. węgla koksowego, kierowanego na rynki zagraniczne był „Węglokoks" S.A. W 2003 roku Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. sprzedała do „Węglokosu" S.A. 1681,7 tys. ton węgla koksowego, co stanowiło 73,0 % całego eksportu. Pozostałą część eksportu stanowiła sprzedaż bezpośrednia, skierowana na rynek austriacki (Voest Alpine).

Biorąc pod uwagę możliwości produkcyjne polskich koksowni oraz prognozę popytu na koks ze strony hutnictwa żelaza i stali oraz pozostałych krajowych odbiorców koksu (koks dla celów grzewczych i przemysłowych), a także prognozy popytu na rynku europejskim w perspektywie 2005 roku zapotrzebowanie na węgiel typu 35 winno kształtować się na poziomie 8,7-9,8 mln ton.

Z uwagi rentę geograficzną oraz wysokie parametry jakościowe produkowanego węgla typu 35 Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. posiada możliwość wyeksportowania pozostałego wolumenu produkcji, głównie na rynek Unii Europejskiej.

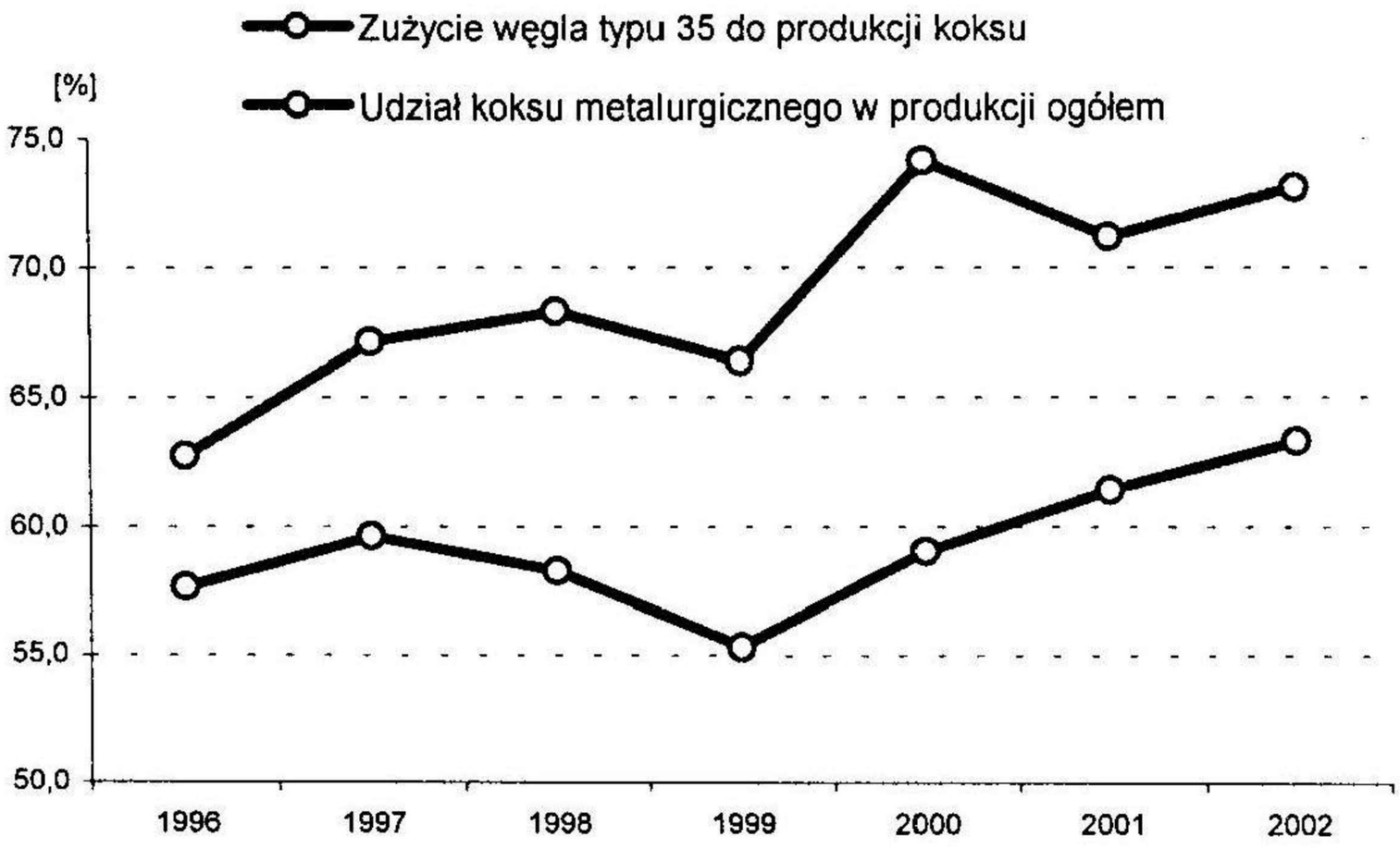

Rys. 4.1. Struktura sprzedaży węgla w latach 1993-2003
Fig. 4.1. Coal sale structure for 1993-2003

W perspektywie wieloletniej zapotrzebowanie na węgiel typu 35 na rynku krajowym uzależnione będzie między innymi od postępu we wdrażaniu nowych technologii w procesie wielkopiecowym. W konsekwencji przekształceń własnościowych polskiego hutnictwa pewien zakres modernizacji tej technologii może już nastąpić w latach 2004-2005, co jednakże spowo-

duje stosunkowo niewielkie obniżenie zapotrzebowania na koks wielkopiecowy, przy jednoczesnym pewnym wzroście wymagań co do jego jakości. W tej sytuacji w produkcji koksu dla krajowych hut zwiększeniu uległby wskaźnik zużycia węgla typu 35 z obecnego 0,70 tony/ tonę koksu do 0,95 ton/tonę koksu.

Wysoce prawdopodobna jest również radykalna modernizacja procesu wielkopiecowego, polegająca na wdrożeniu technologii PCI, co może mieć miejsce w latach 2006-2008. W zależności od zakresu wdrożenia nowej technologii zużycie koksu w krajowym hutnictwie uległoby obniżeniu do około 3,0 mln ton rocznie, przy jednoczesnym drastycznym wzroście wymagań w zakresie parametrów jakościowych koksu. Skutkowałoby to dalszym zwiększeniem wskaźnika zużycia węgla typu 35 w produkcji koksu metalurgicznego dla hut krajowych. W zależności od typu baterii koksowniczych wskaźnik ten kształtowałby się na poziomie 1,10 tony węgla na tonę koksu w bateriach systemu ubijanego oraz 1,25 ton węgla na tonę koksu w bateriach systemu zasypowego.

Rys. 4.2. Struktura zużycia typów węgla w polskim koksownictwie
Fig. 4.2. Coal use structure in Polish coke manufacturing industry per coal type

Stopniowemu ograniczaniu ulegały będą także zdolności produkcyjne polskich koksowni osiągając poziom 8,3-8,5 mln ton koksu w 2010 roku oraz 7,6-7,9 mln ton w roku 2020, przy założeniu wysokiego (95%) wykorzystania realnych mocy produkcyjnych koksownictwa.

Mając na uwadze przedstawione powyżej uwarunkowania można oczekiwać, iż zapotrzebowanie na węgiel koksowy ze strony krajowego przemysłu koksowniczego będzie kształtować się na poziomie 8,4-9,1 mln ton w 2010 roku oraz około 7,5 mln ton w 2020 roku.

Biorąc pod uwagę uwarunkowania zasobowe kopalń Spółki oraz ich zdolności produkcyjne, JSW S.A. posiada możliwości pełnego zabezpieczenia dostaw węgla typu 35 dla potrzeb krajowego przemysłu koksowniczego do roku 2010 roku.

Zagwarantowanie dostaw węgla koksowego typu 35, pokrywających prognozowane zapotrzebowanie na rynku krajowym w latach 2010-2020 i w dalszej perspektywie, wymagać będzie jednak podjęcia przez Jastrzębską Spółkę Węglową S.A. działań w zakresie zmian techniczno-organizacyjnych oraz udostępnienia i rozpoczęcia eksploatacji zasobów w polach rezerwowych, zlokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie czynnych kopalń.

5. Możliwości rozwoju Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. z uwzględnieniem sytuacji na rynku węgla koksowego

Istniejąca koniunktura na rynku węgla koksowego i koksu oraz wieloletnie prognozy w zakresie możliwości zbytu węgla stwarzają podstawy do podjęcia przez Jastrzębską Spółkę Węglową S.A. działań związanych z utrzymaniem pozycji rynkowej firmy i stworzeniem stabilnych perspektyw jej funkcjonowania w perspektywie wieloletniej.

Poniżej przedstawiono projektowane przedsięwzięcia w zakresie zmian struktury organizacyjnej kopalń oraz poszerzenia bazy zasobowej poprzez udostępnienie nowych złóż, których realizacja winna zapewnić podstawy dalszego funkcjonowania Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. z korzyścią dla państwa i regionu.

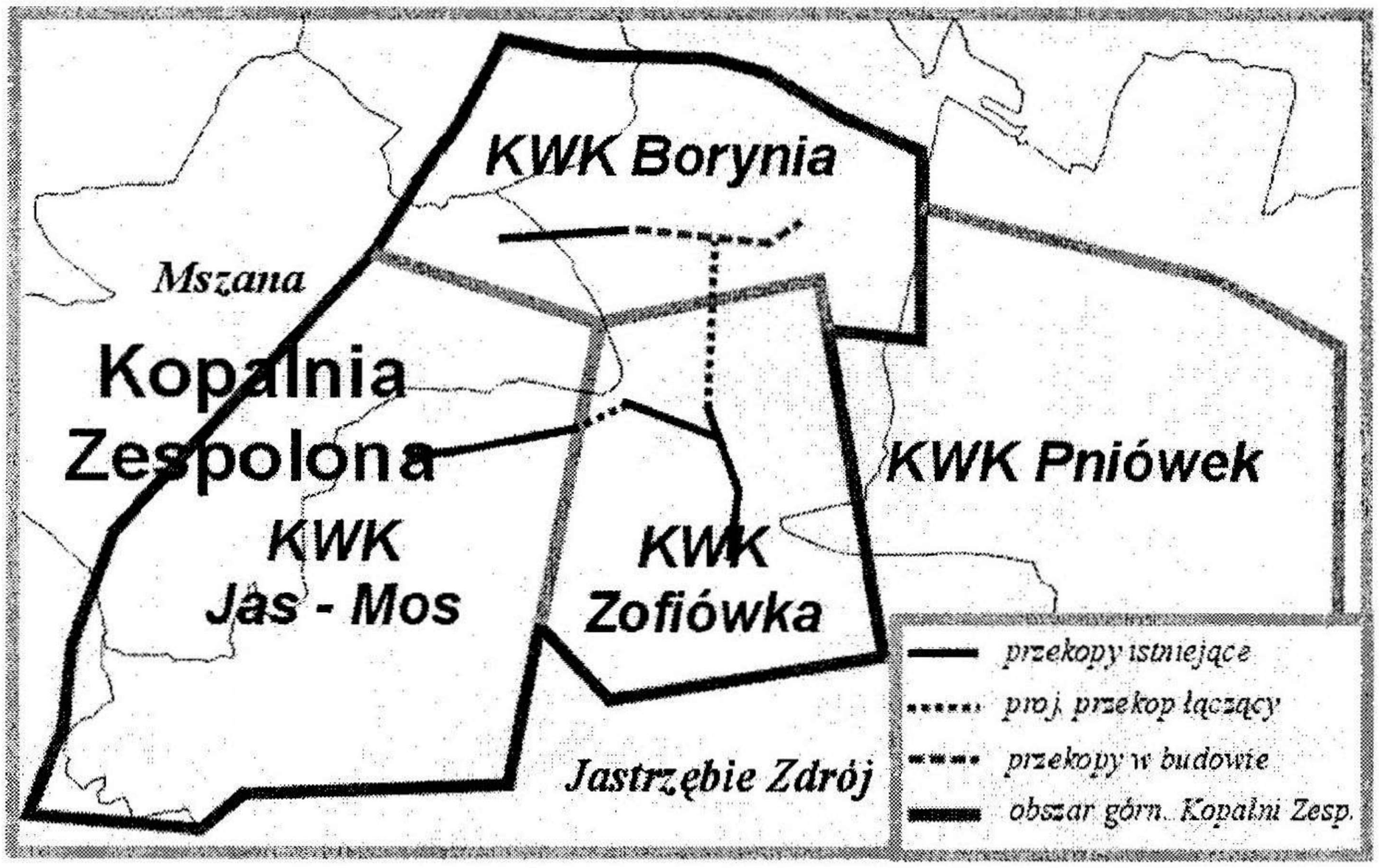
5.1. Koncepcja integracji kopalń

Wzrost głębokości eksploatacji oraz sukcesywne sczerpywanie zasobów w poszczególnych partiach eksploatacyjnych złóż kopalń Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. rzutować będą na spadek ich zdolności produkcyjnych. Efekt ten przy jednoczesnym utrzymywaniu pełnej struktury technicznej i organizacyjnej poszczególnych zakładów górniczych oddziaływać będzie negatywnie na rentowność produkcji, a tym samym wpłynie na warunki funkcjonowania i pozycję JSW S.A. na rynku węgla.

Z tego też względu, biorąc pod uwagę bezpośrednie sąsiedztwo kopalń: „Borynia", „Jas-Mos" i „Zofiówka" opracowano wielowariantowy projekt technicznej i organizacyjnej integracji przedmiotowych kopalń w ramach Kopalni Zespolonej.

Przeprowadzone analizy studialne wskazują, iż etapowa integracja trzech sąsiadujących kopalń, uwzględniając wsparcie aspektu technicznego racjonalną strukturą organizacyjną, winna przynieść wymierne efekty ekonomiczne związane z:

- poprawą efektywności wykorzystania zasobów, w tym poprzez stworzenie możliwości eksploatacji zasobów w filarach ochronnych i granicznych,
- ograniczeniem kosztów produkcji poprzez dostosowanie zdolności technologicznych poszczególnych ogniw procesu produkcji (w szczególności transportu pionowego i przeróbki mechanicznej urobku) do malejącej z czasem zdolności wydobywczej,
- uproszczeniem struktury organizacyjnej,
- optymalizacją wykorzystania zasobów ludzkich i środków technicznych,
- rozłożeniem w czasie procesu likwidacji infrastruktury dołowej i powierzchniowej poszczególnych kopalń/rejonów.

Rys. 5.1. Obszar górniczy projektowanej Kopalni Zespolonej
Fig. 5.1. Mining area of the planned Combined Mine

Techniczny aspekt procesu integracji kopalń wiązałby się z wykonaniem w latach 2005-2007 przekopu o długości 2400 m wraz z zabudową układów transportu urobku, łączącego poziom „950 m" w kopalni „Borynia" z poziomem „900 m" w KWK „Zofiówka" przy jednoczesnym zwiększeniu do 17000 t/d netto zdolności technologicznych transportu pionowego i przeróbki mechanicznej urobku w KWK „Zofiówka".

Realizacja przedmiotowych przedsięwzięć umożliwi skierowanie urobku wydobywanego w południowej części złoża rejonu „Borynia" na szyb wydobywczy i zakład przeróbki mechanicznej rejonu „Zofiowka", zintegrowanych od 2008 roku w strukturze Kopalni Zespolonej. Jednocześnie ograniczony zostanie transport pionowy i przeróbka mechaniczna urobku w rejonie „Borynia", aż do ich całkowitego wstrzymania w miarę malejących zdolności wydobywczych.

Drugim etapem procesu integracji kopalń byłoby włączenie w strukturę Kopalni Zespolonej od 2013 roku kopalni „Jas-Mos", po wykonaniu w latach 2011-2012 wyrobiska o długości 450 m, łączącego systemy transportu urobku na poziomie „-600" w kopalni „Jas-Mos" i „900 m" w rejonie „Zofiówka". Wyrobisko to umożliwi skierowanie początkowo części, a docelowo całości urobku wydobywanego w rejonie „Jas-Mos" na szyb wydobywczy i zakład przeróbczy rejonu „Zofiówka".

Oparcie docelowego modelu funkcjonowania Kopalni Zespolonej na infrastrukturze rejonu „Zofiówka", posiadającej zdolności technologiczne w zakresie transportu pionowego i przeróbki mechanicznej urobku w wysokości 17 000 t/d netto stwarza możliwości realizacji strategicznego celu Spółki w zakresie udostępnienia i rozpoczęcia eksploatacji zasobów zalegających w polu rezerwowym „Bzie-Dębina".

Natomiast KWK „Krupiński", która jako jedyna w JSW S.A. nie produkuje węgla typu 35 będzie prowadziła eksploatację złoża przez okres do połowy 2008 roku, tj. do czasu ekonomicznie uzasadnionego wyeksploatowania udostępnionych zasobów.

5.2. Perspektywy rozwoju bazy zasobowej - udostępnienie zasobów w polach rezerwowych „Pawłowice" i „Bzie-Dębina"

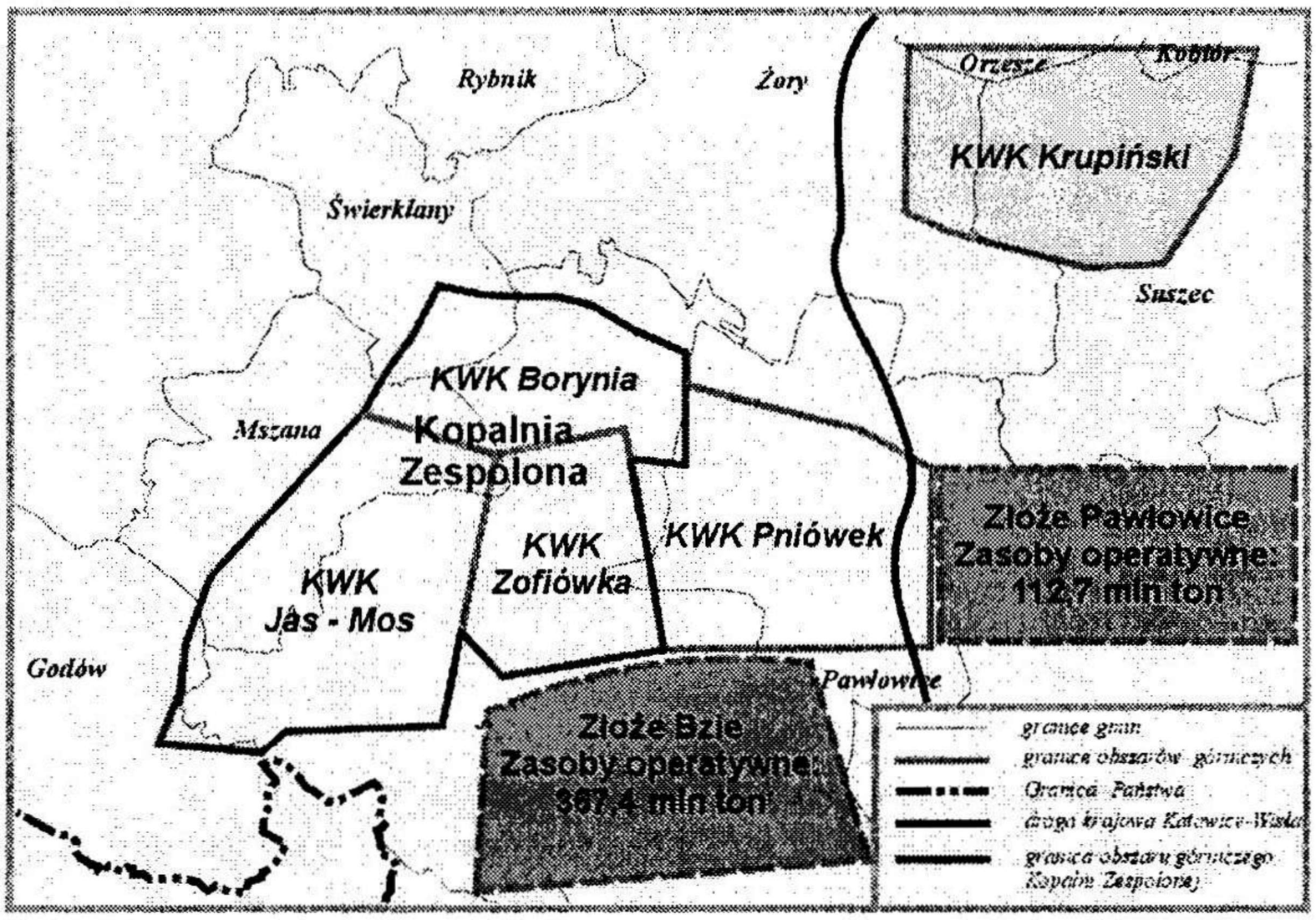
Państwowy Instytut Geologiczny - Oddział Górnośląski w Sosnowcu, działając na zlecenie Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A., zakończył realizację I etapu pracy pt. „Charakterystyka złóż węgla koksowego w polach rezerwowych „Pawłowice", „Bzie-Dębina" i „Kralówka" w perspektywie ich udostępnienia i przemysłowego wykorzystania przez Jastrzębską Spółkę Węglową S.A". Wnioski zawarte w niniejszej pracy wskazują, iż potencjalną rezerwę zasobów węgla koksowego w rejonie Jastrzębia stanowią:

- złoże „Pawłowice" o powierzchni dokumentowania 21,7 km^2, położne bezpośrednio w sąsiedztwie obszaru górniczego czynnej kopalni „Pniówek",
- złoże „Bzie-Dębina" o powierzchni dokumentowania 49,7km^2, położone na południe od obszaru górniczego czynnej kopalni „Zofiówka".

Przy przyjęciu kryteriów bilansowości zasobów przemysłowych węgli koksowych w polach rezerwowych „Pawłowice" i „Bzie-Dębina" w postaci:

- minimalna miąższość pokładu przemysłowego - 1,20 m,
- minimalna powierzchnia bloku obliczeniowego z zasobami przemysłowymi węgli koksowych większa niż 1,5 km ^{2},
- głębokość dokumentowania:
  - rejon „Pawłowice" - poziom 1260 m (-1000 m p.p.m.),
  - rejon „Bzie-Dębina" - poziom 1300 m (-1050 m p.p.m.).

W złożach tych udokumentowano łącznie 1 244,1 mln ton zasobów przemysłowych węgla koksowego, w tym: 292,5 mln ton węgla w złożu „Pawłowice" oraz 951,6 mln ton węgla w złożu „Bzie-Dębina".

Rys. 5.2. Lokalizacja kopalń Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. z zaznaczeniem obszaru Kopalni Zespolonej oraz perspektywicznych złóż rezerwowych

Fig. 5.2. Location of the mines belonging to Jastrzebska Spolka Weglowa SA, with area of the Combined Mine and backup reserves indicated

Z uwagi na korzystną lokalizację złóż rezerwowych prace związane z ich udostępnieniem i badaniem mogłoby zostać rozpoczęte w oparciu o infrastrukturę techniczną kopalń czynnych:
- kopalni „Pniówek" w przypadku złoża „Pawłowice",
- Kopalni Zespolonej – rejon „Zofiówka" w przypadku złoża „Bzie-Dębina".

Przyjęcie takiej koncepcji udostępnienia złóż rezerwowych pozwala uzyskać informację o warunkach geologiczno-górniczych i rozpocząć roboty górnicze w złożu przy zminimalizowaniu nakładów inwestycyjnych. Pozwala to jednocześnie na rozpoczęcie wydobycia w oparciu o infrastrukturę czynnych kopalń sąsiednich, tj. kopalni „Pniówek" i Kopalni Zespolonej, i tym samym umożliwia szybsze uzyskanie przychodów ze sprzedaży wydobytego węgla.

Etapowość procesu udostępniania i eksploatacji złóż rezerwowych jest również korzystna z punktu widzenia minimalizacji ryzyka inwestycyjnego oraz optymalizacji rozłożenia nakładów inwestycyjnych.

Etap I obejmowałby roboty udostępniająco-badawcze wraz z rozpoczęciem eksploatacji udostępnionych pokładów w oparciu o infrastrukturę kopalń sąsiednich.

Etap II to kontynuacja eksploatacji oraz robót udostępniających i badawczych pod kątem określenia parametrów złoża przed podjęciem wiążących decyzji inwestycyjnych w zakresie udostępnienia pionowego (zgłębienie szybów) i budowy infrastruktury powierzchniowej, w tym zakładu mechanicznej przeróbki węgla.

W przypadku stwierdzenia ekonomicznej efektywności przedsięwzięcia w zakresie eksploatacji zasobów złoża rezerwowego realizowany byłby etap III, obejmujący wykonanie docelowego szkieletu kamiennego wyrobisk na poziomach wraz z osiągnięciem przez kopalnie optymalnych zdolności wydobywczych oraz budowy technicznej infrastruktury powierzchniowej.

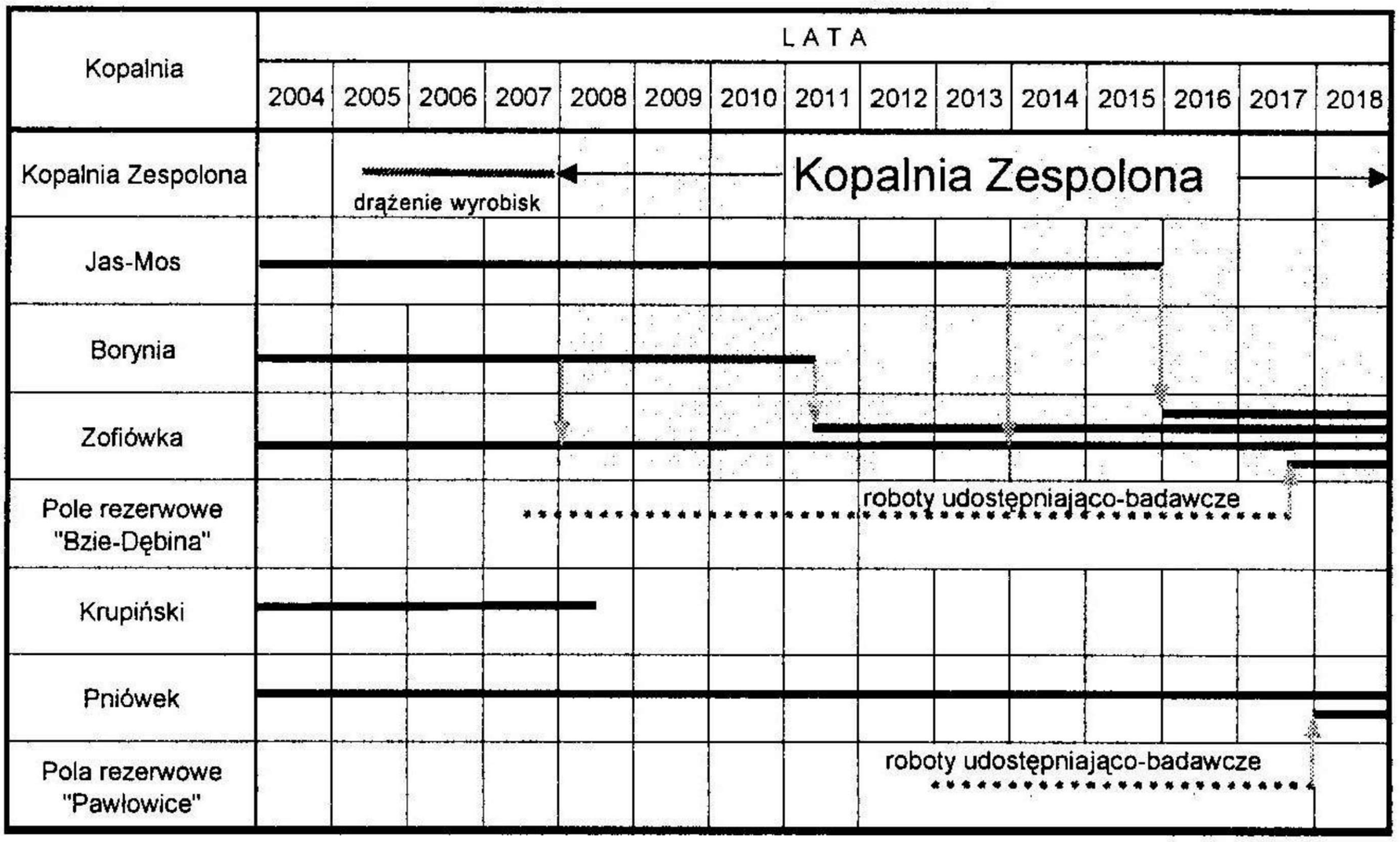
Szacunkowe zasoby operatywne węgla kokosowego w złożach rezerwowych kształtują się na poziomie:
- złoże „Pawłowice": 112,7 mln ton,
- złoże „Bzie-Dębina": 367,4 mln ton.

Przeprowadzone prace studialne wskazują na konieczność rozpoczęcia robót udostępniających i badawczych nie później niż w 2009 roku w przypadku złoża „Bzie-Dębina" i nie później niż w 2013 roku w przypadku złoża „Pawłowice". Pozwoli to na rozpoczęcie eksploatacji zasobów zalegających w złożach pól rezerwowych na przełomie lat 2017/2018. Tym samym w perspektywie 2020 roku w rejonie Jastrzębia Zdroju funkcjonowałyby dwa zakłady górnicze: Kopalnia Zespolona „Bzie-Dębina" oraz „Pniówek-Pawłowice", których łączna produkcja zabezpieczałaby zapotrzebowanie krajowego przemysłu koksowniczego pod względem ilości i jakości węgla koksowego.

Przy założeniu osiągnięcia docelowej zdolności wydobywczej nowo powstałych kopalń w wysokości: 15 000 t/d w rejonie „Pawłowice" i 15 750 t/d w rejonie „Bzie-Dębina" ich żywotność kształtować się winna na poziomie około 40 lat w przypadku złoża „Pawłowice" oraz około 100 lat w przypadku złoża „Bzie-Dębina".

Z uwagi na wysokość nakładów na realizację przedsięwzięć inwestycyjnych w zakresie udostępnienia i eksploatacji zasobów w polach rezerwowych „Pawłowice" i „Bzie-Dębina", wykraczających poza możliwości finansowe Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A., niezbędne jest pozyskanie kapitału zewnętrznego.

Harmonogram i zakres projektowanych zmian struktury organizacyjnej kopalń Spółki w latach 2004-2018 przedstawiono na poniższym rysunku.

Rys. 5.3. Harmonogram i zakres projektowanych zmian struktury organizacyjnej kopalń Spółki w latach 2004-2018

Fig. 5.3. Timetable and extent of planned organisational changes of JSW S.A. mines for 2004-2018

5.3. Perspektywy prywatyzacji Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A.

Realna perspektywa udostępnienia i eksploatacji zasobów w złożach „Pawłowice" i „Bzie-Dębina" oraz skala nakładów inwestycyjnych związanych z tymi przedsięwzięciami, prognozowanych w latach 2007-2028 na około 3,5 mld złotych, stanowią jedną z podstawowych przesłanek przeprowadzenia prywatyzacji Jastrzębskiej Spółki Węglowej.

Przyjęta ścieżka prywatyzacyjna (wprowadzenie JSW S.A. na Giełdę Papierów Wartościowych, prywatyzacja z udziałem inwestora strategicznego, bądź utworzenie koncernu węglowo koksowego i jego dalsze przekształcenie), zdaniem Zarządu JSW S.A., powinna zapewnić:

- pozyskanie niezbędnego kapitału dla umożliwienia rozwoju Spółki i udostępnienia nowych złóż,
- korzyści dla Skarbu Państwa,
- pozytywny wpływ na szeroko pojęte otoczenie Spółki poprzez utrzymanie miejsc pracy w kopalniach i podmiotach z nimi współpracujących.

6. Wnioski

6.1. Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. jest największym w Europie producentem węgla koksowego, a od 2000 roku jedynym w Polsce producentem węgla ortokoksowego typu 35. Aktualna łączna zdolność produkcyjna kopalń wchodzących w skład struktury organizacyjnej JSW S.A. kształtuje się na 54 000 ton węgla na dobę. Główny produkt

handlowy Spółki, jakim jest węgiel koksowy typu 35, charakteryzuje się bardzo dobrymi parametrami koksotwórczymi i jest stosowany jako podstawowy składnik mieszanki wsadowej, decydującej o jakości koksu.

6.2. Efektem realizacji przedsięwzięć w zakresie wielokierunkowej restrukturyzacji JSW S.A. był dodatni wynik na sprzedaży węgla osiągany przez Spółkę w latach 2000-2003 oraz zakończona w roku ubiegłym restrukturyzacja zadłużenia. Biorąc pod uwagę prognozy wieloletniej koniunktury na rynku węgla koksowego i koksu należy oczekiwać dalszej poprawy wyników ekonomicznych Spółki. Nadwyżka zysku pozwoli na odbudowanie kapitałów oraz umożliwi sfinansowanie bieżących potrzeb inwestycyjnych Spółki.

6.3. Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. w wyniku konwersji swoich należności objęła udziały w Koksowni Przyjaźń Sp z o.o. i posiadając około 46 % udziału w kapitale zakładowym stała się jej dominującym udziałowcem.

6.4. Prognozy produkcji węgla koksowego typu 35 w JSW S.A. w okresie do 2010 roku wskazują na możliwość pełnego zabezpieczenia potrzeb krajowego koksownictwa. Realizacja projektowanego przedsięwzięcia w zakresie integracji kopalń: „Borynia", „Zofiówka" i „Jas-Mos" w ramach Kopalni Zespolonej w połączeniu z udostępnieniem i rozpoczęciem eksploatacji zasobów zalegających w polach rezerwowych „Bzie-Dębina" i „Pawłowice" pozwoli na zabezpieczenie potrzeb surowcowych przemysłu koksowego do roku 2020 i w dalszej perspektywie.

6.5. Skala potrzeb inwestycyjnych związanych z udostępnieniem i eksploatacją zasobów w nowych złożach stanowi jedną z podstawowych przesłanek przeprowadzenia prywatyzacji JSW S.A.

Przyjęta ścieżka prywatyzacji powinna zapewnić:

- pozyskanie niezbędnego kapitału dla rozwoju Spółki i udostępnienia nowych złóż,
- korzyści dla Skarbu Państwa,
- pozytywny wpływ na szeroko pojęte otoczenie Spółki poprzez utrzymanie miejsc pracy w kopalniach i podmiotach z nimi współpracujących.

Prospects of Jastrzębska Spółka Węglowa (Jastrzebska Coal Mining Company) in the new market situation

Abstract

The paper presents challenges which are currently faced by Jastrzebska Spolka Weglowa SA, the largest coking coal producer in Europe and the only, since 2000, Polish producer of type 35 coking coal.

The multifaceted restructuring of JSW S.A is discussed in the context of its consistent positive balance in years 2000-2003.

Recenzent: prof. dr hab. inż. Roman Magda

Mat. Konf. Szkoły Eksploatacji Podziemnej 2004, str. 53–61

Maksymilian KLANK
Kompania Węglowa S.A., Katowice

Szanse efektywnej restrukturyzacji Kompanii Węglowej S.A.

Słowa kluczowe

funkcjonowanie kopalń Kompanii Węglowej S.A. - działania restrukturyzacyjne - ocena możliwości poprawy wyników ekonomiczno-finansowych

Streszczenie

Kompania Węglowa S.A. rozpoczęła działalność gospodarczą od 1 lutego 2003 roku, skupiając 23 kopalnie, funkcjonujące wcześniej w strukturach pięciu różnych spółek węglowych. Poza kopalniami w strukturach Kompanii znalazło się 9 zakładów pomocniczych zaplecza technicznego.

Działalność Kompanii Węglowej S.A. koncentruje się głównie na restrukturyzacji zdolności produkcyjnych i zatrudnienia, restrukturyzacji finansowej oraz działaniach prywatyzacyjnych.

W 2003 roku kopalnie Kompanii wydobyły 56,8 mln ton węgla co daje zmniejszenie o 6,2% w stosunku do roku poprzedniego. W nieco większym stopniu zmniejszyła się sprzedaż węgla, przy jednoczesnym zmniejszeniu udziału sprzedaży krajowej.

W pierwszym półroczu 2003 roku miały miejsce niekorzystne tendencje w zakresie wyników techniczno-ekonomicznych, towarzyszące fazie stabilizowania sytuacji organizacyjnej Kompanii.

W drugim półroczu 2003 roku nastąpiła znacząca poprawa wyników wynikająca z efektów działań marketingowych oraz restrukturyzacyjnych w sferze technicznej i w sferze finansowej wyrażonych m. in. dokapitalizowaniem. Istotne znaczenie miała poprawa koniunktury na rynku węgla kamiennego.

Kompania Węglowa podjęła szereg prac analitycznych i przygotowawczych dla przeprowadzenia dalszych działań restrukturyzacyjnych mających na celu uzyskanie trwałej rentowności oraz stabilizacji gospodarczej firmy. Działania te dotyczą w szczególności restrukturyzacji zdolności produkcyjnych poprzez uruchomienie procesów łączenia kopalń oraz wygaszania wydobycia w kopalniach o małych zasobach węgla i nie rokujących osiągnięcia trwałej rentowności w dłuższym horyzoncie czasowym. Ponadto podjęto konkretne działania w kierunku stworzenia powiązań kapitałowych z podmiotami gospodarczymi sektora energetycznego.

Przewiduje się, że podjęte działania restrukturyzacyjne, obejmujące okres do 2010 roku pozwolą na osiągnięcie pełnej i trwałej stabilizacji firmy oraz realizacji Programu Rządowego zgodnie z oczekiwaniami i w sposób akceptowalny społecznie.

1. Funkcjonowanie kopalń w latach 2002 i 2003

Kopalnie i zakłady górnicze funkcjonujące obecnie w strukturach Kompanii Węglowej w 2002 r. należały do pięciu Spółek Węglowych:

- Bytomska Spółka Węglowa (zakłady górnicze: „Bytom III", „Centrum", „Brzeziny", „Piekary" i „Bytom II"). Z końcem 2002 r. Zakład Górniczy „Brzeziny" został połączony z Zakładem Górniczym „Piekary",
- Gliwicka Spółka Węglowa (kopalnie: „Bolesław Śmiały", „Knurów", „Makoszowy", „Sośnica", „Szczygłowice"),
- Nadwiślańska Spółka Węglowa (kopalnie: „Brzeszcze", „Janina", „Piast", „Silesia", „Ziemowit"),
- Rudzka Spółka Węglowa ((kopalnie: „Halemba", „Pokój", „Polska-Wirek", „Bielszowice"),
- Rybnicka Spółka Węglowa (kopalnie: „Anna", „Chwałowice", „Jankowice", „Marcel", „Rydułtowy").

Program restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 2003-2006, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 20 listopada 2002 r., wraz z Korektą Rady Ministrów z dnia 28 stycznia 2003 r., rozpoczął zmiany strukturalno-organizacyjne w sektorze górnictwa węgla kamiennego. W ramach tych zmian 1 lutego 2003 r. utworzono Kompanię Węglową S.A. poprzez przeniesienie przez 4 spółki węglowe (Rudzką, Gliwicką, Nadwiślańską, Rybnicką) oraz zakłady górnicze - jednoosobowe spółki z o.o. Bytomskiej Spółki Węglowej S.A. swoich przedsiębiorstw ze wszystkimi wchodzącymi w ich skład zakładami do Państwowej Agencji Restrukturyzacji Górnictwa Węgla Kamiennego S.A.

Celem tych działań było m.in. uchronienie górnictwa przed skutkami postępowania upadłościowego oraz umożliwienie nowo powstałemu podmiotowi przeprowadzenie restrukturyzacji finansowej w oparciu o ustawę z dnia 30 sierpnia 2002 r. o restrukturyzacji niektórych należności publicznoprawnych od przedsiębiorców.

Działalność Kompanii Węglowej S.A. koncentruje się - zgodnie z przyjętym Programem rządowym - na podstawowych kierunkach, a mianowicie:

- restrukturyzacji zdolności produkcyjnych,
- restrukturyzacji zatrudnienia,
- restrukturyzacji finansowej,
- działaniach prywatyzacyjnych.

Jednym z podstawowych kierunków działań jest restrukturyzacja zdolności produkcyjnych, której celem jest dostosowanie wielkości wydobycia do potrzeb rynku krajowego i ekonomicznie uzasadnionego eksportu.

W 2003 r. sprzedaż węgla wyniosła 53 194,8 tys. t i była o ponad 6 mln niższa niż w roku poprzednim. Zmniejszenie to w całości dotyczyło ograniczenia zapotrzebowania na węgiel na rynku krajowym. Należy zauważyć, że dobowe wydobycie zmniejszyło się z 242,4 tys. t/d do 227,5 tys. t/d.

Realizacja polityki w zakresie dostosowania zdolności produkcyjnych do możliwości marketingowych pozwoliła na ograniczenie wielkości wydobycia o 3,7 mln t. Na ograniczenie wielkości wydobycia wpływ miały:

- zakończenie wydobycia na Ruchu II KWK „Janina" ograniczenie zdolności o 0,7 mln ton,
- ograniczenie wydobycia z czynnego frontu ścianowego o około 3,0 mln ton.

Zmianom tym towarzyszyło znaczne zmniejszenie zatrudnienia. W 2002 r. liczba pracowników zatrudnionych w kopalniach i zakładach zgrupowanych obecnie w Kompanii Węglowej zmniejszyła się o 2 367 osób, a w 2003 r. o 2 354 osoby.

Tablica 1.1. Wydobycie, sprzedaż węgla oraz zatrudnienie w latach 2002-2003
Table 1.1. Production, coal sales and employment in 2002-2003

Wyszczególnienie		Jedn. miary	2002 r.	2003 r.
Stan zatrudnienia na 31 grudnia		osoby	84 806	82 452
Wydobycie węgla		tys. t	60 559,5	56 826,2
Wydobycie dobowe		t/d	242 375	227 504
Sprzedaż węgla		tys. t	59 211,1	53 194,8
w tym:	tys. t	tys. t	46 036,5	39 715,6
	tys. t	tys. t	13 174,6	13 479,2
	udział eksportu	%	22,3	25,3

2. Funkcjonowanie kopalń w latach 2004-2010

2.1. Zamierzenia restrukturyzacyjne

Przyjęcie Ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006 pozwoli na dalszą restrukturyzację branży. Ustawa o restrukturyzacji górnictwa weszła w życie z dniem 1 stycznia 2004 r. i będzie obowiązywać przez 3 lata.

Głównym celem „Programu…" i „Ustawy…" jest doprowadzenie do uzdrowienia ekonomicznego sektora węgla kamiennego, czyli stworzenia warunków jego trwałej rentowności, przywrócenia znaczącego i stabilnego udziału w rozwoju gospodarczym, zwłaszcza w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej.

Oprócz aspektów ekonomicznych, ustawa gwarantuje zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego załóg kopalni w okresie restrukturyzacji. Projekt ustawy reguluje sposób i zasady likwidacji oraz formułuje przepisy dotyczące restrukturyzacji zatrudnienia, które zapewniają osłony socjalne pracownikom likwidowanych kopalń.

Kluczowe punkty programu, które będą wdrażane równocześnie to:

- oddłużanie - kompleksowe oddłużenie sektora oraz rozłożenie na raty (do 2010 roku) zobowiązań z tytułu składek emerytalnych, składek na ubezpieczenie społeczne w części finansowanej przez ubezpieczonego oraz składek na ubezpieczenie społeczne, NFOŚiGW, opłat za korzystanie za środowisko, podatków i ceł.
- dokapitalizowanie - dotychczas Kompania Węglowa S.A. została dokapitalizowana akcjami na łączną kwotę 962,4 mln zł.
- ograniczenie wydobycia - Ustawa daje możliwość finansowanie przez budżet państwa kosztów redukcji zdolności produkcyjnych i związanych z nimi (szkody górnicze, rekultywacja, zabezpieczenie przez zagrożeniem wodnym).
- restrukturyzacja zatrudnienia – Ustawa wprowadza pakiet osłonowy i aktywizująco-adaptacyjny dla pracowników przedsiębiorstw górniczych, daje gwarancję zatrudnienia dla pracowników zatrudnionych pod ziemią i zakładach przeróbki w czynnych kopalniach w przypadku nie skorzystania z powyższego pakietu. Zapewnia przejęcie przez budżet państwa

i realizację do wygaśnięcia kosztów wprowadzonego w latach ubiegłych tak zwanego Górniczego Pakietu Socjalnego płaconego dotychczas przez spółki węglowe,

Pełna realizacja zakresu zadań każdego z wyszczególnionych kierunków, w tym m. in. w zakresie dostosowania zdolności produkcyjnych i poziomu wydobycia do potrzeb rynku, struktury sprzedaży węgla dostosowanej do wymagań odbiorców, polityki zatrudnienia, ekonomiki i finansów pozwoli na osiągnięcie celów programu restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 2003-2006.

Zmniejszenie dobowego wydobycia węgla z 227 504 t/d w 2003 roku do 220 747 t/d w 2004 roku związane jest bezpośrednio ze zmniejszaniem zdolności produkcyjnych zakładów i kopalń Kompanii Węglowej S.A.

Główne działania to zmniejszenie zdolności produkcyjnych poprzez uruchomienia procesów łączenia kopalń oraz wygaszania wydobycia w kopalniach o małych zasobach węgla i nie rokujących osiągnięcia trwałej rentowności w dłuższym horyzoncie czasowym. Ponadto, podjęto konkretne działania w kierunku stworzenia powiązań kapitałach z podmiotami gospodarczymi sektora energetycznego.

2.1.1. Przekazanie KWK" Janina" do Południowego Koncernu Energetycznego S.A.

W dniu 20.12.2003 r. została zawarta Umowa o utworzeniu spółki Zakład Górniczo-Energetyczny „Janina" Sp. z o.o. Po zarejestrowaniu Spółki i spełnieniu warunków określonych w Umowie, Strony przystąpią do podwyższenia kapitału zakładowego Spółki, przewidzianego w umowie Spółki:

- Kompania Węglowa S.A. wniesie wkład niepieniężny w postaci Kopalni jako przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55 k. c. (względnie, w postaci „części" przedsiębiorstwa),
- Południowy Koncern Energetyczny S.A. wniesie wkład gotówkowy w kwocie nie wyższej niż wartość aktywów netto Kopalni (zakłada się możliwość stopniowego wnoszenia wkładu gotówkowego i stopniowego podwyższania kapitału),
- zakres udziału ZGE w podwyższeniu kapitału zakładowego zostanie dookreślony.

Zakłada się, że wniesienie Kopalni do Spółki nastąpi do końca I kwartału 2004 r. Po podwyższeniu kapitału zakładowego PKE/ZGE dysponują nadal większością głosów na Zgromadzeniu Wspólników, przy równoczesnym założeniu, że maksymalna kwota zaangażowania PKE w przedsięwzięcie wyniesie 80 mln zł.

W dniu 13.01.2004 r. Rada Nadzorcza Kompanii Węglowej S.A. pozytywnie zaopiniowała wniosek Zarządu do Walnego Zgromadzenia Akcjonariuszy w powyższej sprawie.

2.1.2. Połączenie kopalń „Anna" i „Rydułtowy"

Kopalnie „Rydułtowy" i „Anna" prowadzą eksploatację w prawie identycznym złożu, oddzielonym jedynie strefą uskoku Rydułtowskiego II o zrzucie od kilku do kilkudziesięciu metrów. W wyniku prowadzenia eksploatacji w okresie ponad 150 lat obie kopalnie charakteryzuje szczupła baza zasobowa rzędu 66 mln ton węgla, która może być potencjalnie wybrana.

Zintegrowana kopalnia będzie się charakteryzować stabilnym poziomem wydobycia zapewniającym utrzymanie ekonomicznej efektywności i będzie mniej czuła zarówno na występujące okresowo utrudnienia w wydobyciu, wynikające ze zwiększenia się poziomu zagrożeń

naturalnych jak i wahania poziomu sprzedaży, ponieważ będzie dysponować szerszym asortymentem produkowanych typów węgla.

Od 1 marca 2004 r. kopalnie „Anna" i „Rydułtowy" funkcjonować będą jako jeden zakład górniczy oraz nastąpi połączenie służb utrzymania ruchu i administracji. Po wykonaniu połączenia wyrobiskami obu kopalń nastąpi:

- usprawnienie transportu ludzi i maszyn oraz transportu urobku,
- usprawnienie wentylacji,
- możliwość redukcja ilości rejonów wydobywczych.

2.1.3. Wygaszanie wydobycia w ZG „Bytom II"

Przewiduje się, że wygaszenie wydobycia nastąpi do końca października 2004 r.

Zasoby

W złożu ZG „Bytom II" zalega, uznanych za operatywne 11,2 mln ton węgla. Analiza zasobów przemysłowych i operatywnych oraz zasobów aktualnie zaliczonych w nieprzemysłowych, pozabilansowych oraz skreślonych z ewidencji wykazała, że do wybrania w złożu ZG „Bytom II" jest tylko około 8,5 mln ton węgla. Zaznaczyć należy, że część tych zasobów zalega w niewielkich parcelach, stąd koszty zbrojenia ścian w tych rejonach są znaczne. Nie uwzględniając parcel o zasobach mniejszych od 200 tys. ton, ilość węgla do wybrania w kopalni wynosi już około 4,6 mln ton. Ponadto, mając na uwadze uwarunkowania ochrony powierzchni, należy przyjąć, że wybieranie pokładu 510 na zawał nie będzie możliwe na całą jego grubości, a jedynie jedną warstwą, co spowoduje, że ze złoża kopalni „Bytom II" można wydobyć efektywnie tylko około 2,8 mln ton węgla kamiennego.

ZG „Piekary" przejmie i będzie eksploatował złoże pozostałe na terenie obszaru górniczego „Bytom II".

Zagrożenia naturalne

1. Zagrożenie tąpaniami: III stopień zagrożenia tąpaniami (wysokie).
   Ze względu na resztkowy charakter eksploatacji kopalnia wydobywa węgiel głównie z pokładów zaliczonych do III stopnia zagrożenia tąpaniami (w bieżącym roku ok. 97% wydobycia ogółem), natomiast rzeczywiste zagrożenie dla robót górniczych utrzymuje się od kilku lat na poziomie, co najwyżej średnim.
2. Zagrożenie pożarowe: V grupa skłonności do samozapalenia (wysokie).
   Zagrożenie pożarami zwiększa dokonana eksploatacja. Aktualnie eksploatacja prowadzona jest w resztkowych partiach złoża w otoczeniu starych, wielowarstwowych zrobów w wielu przypadkach zapożarowanych.
3. Zagrożenie wybuchem pyłu węglowego: klasa B (występuje zagrożenie).
   Charakterystyczne dla kopalń o dużym stopniu zmechanizowania i niskim zawodnieniu pokładów.

Charakterystyka frontu eksploatacyjnego

W dniu 05 stycznia 2004 roku ZG „Bytom II" zgłosił prowadzenie akcji przeciwpożarowej w rejonie chodnika demontażowego ściany 621/622 w pokładzie 510. W wyniku powstałego zagrożenia wyłączona została z ruchu ściana 623g w pokładzie 510. Prowadzona akcja ratownicza została zakończona w dniu 15 stycznia 2004 roku po otamowaniu całego rejonu i po uzyskaniu w strefie przed tamami pożarowymi wyników prób powietrza zgodnych z przepisami. Ściana 623g w pokładzie 510 znalazła się w przestrzeni otamowanej.

W 2004 r. kopalnia przewiduje eksploatację jedną ścianą, jednym oddziałem wydobywczym.

Wygaszanie wydobycia

Zarząd Kompanii Węglowej S.A. realizując wykonawczo tezy zawarte w dokumencie pt. „Funkcjonowanie kopalń Kompanii Węglowej S.A. w latach 2003-2007" zaakceptowanym przez Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie Akcjonariuszy KW S.A. Uchwałą nr 1 z dnia 01 września 2003 r. przystąpił do wykonania Uchwały Nr 18/2004 z dnia 7.01.2004r. w sprawie realizacji Uchwały 267/2003 z dnia 25.07.2003r. poprzez:

- rozpoczęcie z dniem 1 lutego 2004r. procesu likwidacji ZG „Bytom II",
- ustanowienie likwidatora wraz z zobowiązaniem ustanowionej osoby likwidatora do przeprowadzenia procesu likwidacji w terminach:
  - rozpoczęcie likwidacji kopalni - 01.02.2004 r.,
  - zakończenie wydobycia - 31.12.2004 r.,
  - zakończenie likwidacji - 31.12.2005 r.,
- przygotowanie stosownych programów (w tym Programu Socjalnego) zgodnie z Ustawą z dnia 28 listopada 2003 r. o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006 (Dz. U. Nr 210, poz. 2037),
- przekazanie złoża węgla kamiennego ZG „Bytom II" do wykorzystania przez ZG „Piekary".

Informacja o alokacji pracowników ZG Bytom II w 2004 r.

W 2004 r. planuje się alokowanie 750 pracowników dołowych i 10 pracowników przeróbki mechanicznej węgla do ZG „Piekary", KWK „Sośnica" i KWK „Makoszowy". W pierwszym etapie (już w styczniu 2004 r.) oddelegowano do:

- KWK „Sośnica" 121 pracowników (w tym - 112 prac dołowych, 9 prac. przeróbki),
- KWK „Makoszowy" (29 pracowników, w tym 28 prac. dołowych, 1 prac przeróbki).

Szczegółowy program alokacji pracowników zostanie opracowany przez likwidatora kopalni z założeniem gwarancji pracy wszystkich pracowników dołowych i Zakładu Przeróbczego.

Rozpoczęcie fizycznej likwidacji kopalni z godnie z programem likwidacji - 01.01.2005r. Termin zakończenia likwidacji będzie wynikał z programu i harmonogramów ujmujących zakres likwidacji zakładu górniczego i infrastruktury powierzchni.

3. Ograniczenie zdolności produkcyjnych kopalń Kompanii Węglowej latach 2002-2006

Zdolności produkcyjne kopalń funkcjonujących obecnie w strukturach Kompanii Węglowej ulegają ciągłemu zmniejszaniu do 2006 roku zgodnie z założeniami Programu Rządowego. Tendencję taką odzwierciedlają wielkości wydobycia tych kopalń w latach 2002-2006 zamieszczone w tablicy. W następnych latach przewiduje się stabilizację w tym zakresie.

Tablica 3.1. Wydobycie kopalń KW S.A. w latach 2002-2006
Table 3.1. Production at Mines of KW SA (Consolidated Coal Company) in 2002-2006

Wyszczególnienie	Jedn. miary	2002 r.	2003 r.	2004 r.	2005 r.	2006 r.
Ilość dni roboczych		250	250	254	252	252
Wydobycie węgla	tys. t	60 559,5	56 826,2	54 764,7	51 226,7	48 125,0
Wydobycie dobowe	tys. t/d	242,4	227,5	215,6	203,2	200,0

Zmniejszenie wydobycia jest wynikiem prowadzonego procesu dostosowywania zdolności produkcyjnych do potrzeb rynku.

Zmniejszenie zdolności produkcyjnych w latach 2004-2010 będzie realizowane poprzez:

- przekazanie KWK „Janina" do PKE S.A. (01.04.2004 r.),
- połączenie kopalń „Anna" i „Rydułtowy" (01.03.2004 r.),
- wygaszenie wydobycia w ZG „Bytom II" (31.10.2004 r.).

4. Wskaźniki techniczno-ekonomiczne Kompanii Węglowej

4.1. Wskaźniki uzyskane przez KW S.A. w 2003 roku

W pierwszym półroczu 2003 roku miały miejsce niekorzystne tendencje w zakresie wyników techniczno ekonomicznych, towarzyszące fazie stabilizowania sytuacji organizacyjnej Kompanii.

W drugim półroczu 2003 roku Kompania Węglowa podjęła szereg działań marketingowych mających na celu poprawę relacji cenowych. Nastąpiła znacząca poprawa wyników wynikająca z tych działań oraz z efektów działań restrukturyzacyjnych w sferze technicznej i w sferze finansowej wyrażonych m.in. dekapitalizowaniem. Istotne znaczenie miała poprawa koniunktury na rynku węgla kamiennego.

Wyraźną poprawę sytuacji Kompanii Węglowej w drugim półroczu 2003 r. ilustrują wskaźniki zamieszczone w tablicy.

Tablica 4.1. Wskaźniki Kompanii Węglowej S.A. w 2003 roku

Table 4.1. Indices of Consolidated Coal Company (Kompania Węglowa S.A.) in 2003

Wyszczególnienie	Jedn. miary	I półrocze (II-VI)	II półrocze (VII-XII)	II-XII 2003
Wydobycie	tys. ton	22 357,9	29 035 134	51 393 060
Sprzedaż kraj eksport	tys. ton	19 347,1 12 983,6 6 363,5	28 633,4 22 666,3 5 967,1	47 980,4 35 649,8 12 330,6
Cena zbytu węgla ogółem kraj eksport	zł/t	118,37 134,01 86,44	138,63 148,88 99,68	130,46 143,46 92,85
Koszt sprzedanego węgla	zł/t	141,21	135,03	137,52
Akumulacja	zł/t	- 22,84	3,60	-7,06
Przychody	mln zł średnio/m-c w okresie	458,0	661,6	569,0
Wynik brutto	mln zł	- 706,3	18,4	-687,9
Wydajność ogólna	kg/pdn	3 351	3 534	3 452
Wydajność dołowa	kg/pdn	6 648	6 834	6 751

4.2. Efekty prognozowane na 2004 rok i perspektywa do 2010 roku

W wyniku przeprowadzenia zamierzonych działań restrukturyzacyjnych przewiduje się osiągnięcie założonych w Programie rządowym ograniczeń zdolności produkcyjnych i zatrudnienia, a przede wszystkim osiągnięcie pełnej i trwałej stabilizacji firmy wyrażonej dodatnim wynikiem ekonomicznym.

Tablica 4.2. Prognoza wyników Kompanii Węglowej S.A. do roku 2010
Table 4.2. Economic results forecast of Consolidated Coal Company (Kompania Węglowa S.A.) up till 2010

[mln zł]

Wyszczególnienie	Wykonanie 2003 r.	Prognoza						
		2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r.
Przychody ze sprzedaży węgla	6 259,4	8 020,5	7 496,2	7 162,2	7 144,0	7 142,9	7 159,5	7 194,8
Koszty sprzedanego węgla	6 598,2	7 648,5	7 084,1	6 736,6	6 539,5	6 450,9	6 353,9	6 258,5
Wynik finansowy netto	-687,9	219,0	124,8	155,3	403,0	556,8	601,0	688,9

5. Podsumowanie

Nowe uwarunkowania makroekonomiczne otoczenia pozwoliły Zarządowi KW S.A. przyjąć korekty działań, przy zachowaniu podstawowych kierunków restrukturyzacji. Założono, że dostosowanie wielkości produkcji do możliwości sprzedaży z uwzględnieniem koniunktury rynkowej nastąpi poprzez przedsięwzięcia organizacyjne i strukturalne takie jak:

- Przejęcie KWK „Janina" przez Południowy Koncern Energetyczny S.A. ,
- Połączenie kopalń „Anna" i „Rydułtowy",
- Wygaszenie wydobycia w ZG „Bytom II".

Efektem gospodarczym przemodelowania zdolności wydobywczych kopalń będzie prowadzenie części kopalń (o najniższych kosztach) z pełną zdolnością produkcyjną oraz ograniczenie w niektórych kopalniach wydobycia z dostosowaniem wielkości zatrudnienia.

Aktualnie analizowany jest projekt współpracy kapitałowej pomiędzy Południowym Koncernem Energetycznym S.A. (Elektrownia Łaziska), Hutą Łaziska S.A. a Kompanią Węglową S.A. polegający na utworzeniu wspólnego podmiotu gospodarczego. Prace nad stworzeniem koncepcji modelu zostaną ukończone do końca lutego 2004 r. Dalsze postępowanie uzależnione jest od stwierdzenia efektywności przedsięwzięcia.

Polityka zatrudnieniowa zdeterminowana będzie następującymi czynnikami:

- występującym niedoborem pracowników w niektórych kopalniach.
  Wystąpi w związku z tym konieczność alokacji wewnętrznej pracowników dołowych do kopalń, w których możliwy jest wzrost efektywności produkcji poprzez wykorzystanie pełnych zdolności wydobywczych.
- pogarszającą się strukturą zatrudnienia w relacji dół - powierzchnia, czego implikacją jest konieczność redukcji zatrudnienia na powierzchni kopalń.

Dodatkowym aspektem procesu racjonalizacji wydobycia w poszczególnych kopalniach będzie polityka marketingowa ukierunkowana na maksymalizację przychodów w skali Kompanii Węglowej S.A.

Nowe warunki brzegowe wynikające z korzystnych tendencji na rynku węgla, stwarzają szanse, aby realizacja Programu Rządowego odbyła się zgodnie z oczekiwaniami i w sposób akceptowalny społecznie.

Chances of effective restructuring of Consolidated Coal Company /Kompania Węglowa S.A./

Abstract

Consolidated Coal Company /Kompania Węglowa S.A./ commenced its economic activity as of 1st February 2003, integrating 23 mines functioning previously within the structures of five different coal companies. Besides the aforementioned mines the Company includes 9 auxiliary technical back-up plants.

The activities of Consolidated Coal Company /Kompania Węglowa S.A./ concentrated predominately on restructuring of production capacity and employment, financial restructuring and privatisation activity.

In 2003 teh mine of teh Company produced 56,8 mln tons of coal which presents a 6,2 % decrease as against the previous year. The sales of coal decreased a little more with simultaneous decrease of sales share on home market.

In the first half of 2003 unfavourable trends were occurring with regard to technical-economic results which were accompanying the stage of organisational situation stabilisation at the Company. In the second half of 2003 considerable improvement of results took place being the effect of the marketing activities results and restructuring activity in technical and financial spheres expressed, among others, by capitalisation. Improvement of situation on coal market also had a significant meaning.

Consolidated Coal Company /Kompania Węglowa/ undertook number of analytical and preparatory works to carry out further restructuring activities targeted at permanent profitability achievement and economic stability of the company. These activities mostly regard restructuring of production capacity by initiation of mines merger processes and gradual production termination at mines with small coal reserves and not indicating prospects of achievement of permanent profitability in a longer time perspective.

Besides some concrete activities were taken towards creation of capital fusion with economic units from power generation sector.

It is foreseen that the undertaken restructuring activity covering the period up to 2010 will allow for accomplishment of a complete and durable stability of the company and realisation of the Government Programme in conformity with the expectations and in a socially acceptable manner.

Recenzent: prof. dr hab. inż. Roman Magda

Mat. Konf. Szkoły Eksploatacji Podziemnej 2004, str. 63–69

Andrzej LISOWSKI
Główny Instytut Górnictwa, Katowice

Zadania, których wykonanie warunkuje wykorzystanie przez polskie górnictwo węgla kamiennego - szansy otwieranej członkostwem Polski w Unii Europejskiej

Słowa kluczowe

Unia Europejska - polityka paliwowo-energetyczna - transformacja rynkowa

Streszczenie

W artykule przedstawiono zadania, jakim zdaniem autora winno sprostać polskie górnictwo węgla kamiennego by wykorzystać w pełni szansę, którą stworzyło dla całej branży członkostwo Polski w Unii Europejskiej.

Autor przedstawione zadania uzupełnił argumentacją zaczerpniętą ze swoich wcześniejszych publikacji.

1. Wprowadzenie

Szkoła Eksploatacji Podziemnej - to forum najlepsze z możliwych - do dyskusji trudnych problemów naszego górnictwa węgla kamiennego. Trzykrotna próba „ożywienia" dyskusji tych problemów - podjęta przeze mnie w minionym roku na łamach Przeglądu Górniczego [10, 11, 12] - nie spełniła oczekiwań. Może tym razem - atmosfera Szkoły... ośmieli do podjęcia choćby „częściowo otwartej" wymiany poglądów i do merytorycznych sporów - wciąż bardzo potrzebnych.

W przygotowanej wypowiedzi poddaję pod dyskusję zestaw 10 zadań, których realizacja - bądź zaniechanie - będzie, jak sądzę, decydować znacząco o najbliższej i dalekiej przyszłości zarówno górnictwa węgla kamiennego jak Śląska. W istocie jest to synteza poglądów, które lansuję z uporem i wciąż mam nadzieję, że przeczytam (lub przynajmniej usłyszę) - bądź ich aprobatę bądź stanowisko alternatywne.

2. Zadania w zakresie reorientacji polskiej polityki paliwowo-energetycznej i polityki zatrudnienia

Zadanie 1. Doprowadzić do przyjęcia przez Polski Rząd i Parlament polityki paliwowo-energetycznej opartej głównie na wykorzystaniu własnych zasobów węgla brunatnego i kamiennego, gazu oraz nośników niekonwencjonalnych (biopaliw, energii geotermalnej, wiatrowej itd.). W warunkach światowego zagrożenia terroryzmem oraz zagrożenia szantażem gos-

podarczym - w przypadku dalszego uzależnienia polskiej gospodarki od dostaw głównie rosyjskich - polityka ta nie ma rozsądnej alternatywy i leży w interesie UE.

Równocześnie jest to polityka ukierunkowana na węgiel jako nośnik zapewniający energię parokrotnie tańszą od energii z ropy i gazu. Wbrew opiniom upowszechnianym przez właściciela i media polskie górnictwo węgla kamiennego było w epoce PRL i w całym okresie transformacji sektorem efektywnym ekonomicznie i społecznie [3, 10]. Węgiel jest przy tym surowcem, który uruchamia najdłuższe łańcuchy zatrudnienia - w górnictwie i poza górnictwem, w fabrykach maszyn i materiałów dla górnictwa, w energetyce, ciepłownictwie, transporcie, itd. - sprzyja więc rozwiązywaniu strategicznego problemu zatrudnienia nie tylko na Górnym Śląsku. W dalszej perspektywie - uzasadnionej dużymi zasobami polskich złóż węgla - polityka ta ma szansę wprowadzenia polskiej gospodarki paliwowo-energetycznej w erę najnowocześniejszej gospodarki wodorowej - także opartej na węglu.

Zadanie 2. Doprowadzić do zmiany polityki eksploatacyjnej - realizowanej w górnictwie węgla kamiennego od początku rynkowej transformacji - w zakresie dostosowywania wielkości produkcji sektora do potrzeb rynku. Podstawę dotychczasowej polityki stanowi pogląd - utrwalony niestety w świadomości „ministerialnych decydentów" i przyjęty przez znaczną część kadry kierowniczej górnictwa - w myśl którego niepełne wykorzystanie zdolności produkcyjnej kopalni tak bardzo podnosi w niej tzw. „koszty stałe" produkcji, że - w sytuacji kurczenia się rynku węgla - nieuniknionym sposobem dostosowania produkcji sektora do zapotrzebowania jest zamykanie kopalń. Jest to pogląd błędny i szkodliwy, gdyż posiłkując się fałszywym argumentem faktycznie usprawiedliwia i akceptuje likwidację kopalń, gdy popyt na węgiel ulega zmniejszeniu.

Tymczasem prawda jest inna! We współczesnej kopalni, koszty ponoszone w szybach i w zakładzie przeróbczym są stosunkowo niewielkie, a negatywny skutek niepełnego wykorzystania tych zdolności produkcyjnych można ograniczyć do zaledwie kilku lub kilkunastu zł/tonę. Największe koszty - sięgające 70-80% całkowitych kosztów produkcji - powstają na froncie produkcyjnym i w jego obsłudze - ale ten segment zdolności produkcyjnej kopalń może być dostosowywany do potrzeb rynku w stosunkowo krótkim czasie i stosunkowo niewielkim kosztem; (tzn. może być zmniejszona liczba przodków przygotowawczych i eksploatacyjnych oraz obsługujących je ciągów technologicznych, może być uszczuplona obsługa świadczona przez oddziały powierzchniowe itd.) [6].

Wynika to z dużego potencjału produkcyjnego współczesnego przodka, który powinien być rozpatrywany jako faktyczny producent węgla; (kiedyś była nim kopalnia, która dziś jest już głównie zakładem górniczym zapewniającym dostęp do zasobów). Wynika też z elementarnego faktu, że zdolność produkcyjna frontu górniczego, który posuwa się za „ubywającym" złożem - musi być odtwarzana wciąż od nowa. Tak więc, zmniejszając zakres odtwarzania frontu w kopalniach można - w ciągu kilku kwartałów uzyskać efekt zmniejszenia rozmiarów produkcji sektora. Wprawdzie nie będą wówczas wykorzystane w pełni zdolności produkcyjne szybów i zakładów przeróbczych - ale może być nadal w pełni wykorzystana zdolność frontu górniczego - a właśnie to decyduje o niskich bądź wysokich kosztach produkcji.

Oznacza to, że nie likwidując kopalń i zachowując mniejszą lub większą rezerwę zdolności produkcyjnej w ich szybach i zakładach przeróbczych oraz zmniejszając odpowiednio liczebność załogi, wyposażenia itd., można ponosić tylko niewielkie związane z tym koszty. Można przy tym utrzymywać pełne wykorzystanie potencjału produkcyjnego frontu górniczego unikając negatywnego efektu dużego wzrostu tzw. „kosztów stałych".

Konsekwentnie - w ślad za zmianą poglądów w decydujących kręgach gospodarczych - należy uzgodnić z UE, że w polskim górnictwie węgla kamiennego zamykanie kopalń nie

będzie kontynuowane. Zostanie natomiast przyjęta zracjonalizowana polityka eksploatacyjna, która zapewni:

- dostosowanie zdolności produkcyjnej sektora do malejących potrzeb rynku drogą upraszczania kopalń, a nie ich likwidacji,
- zachowanie w kopalniach dostępu do zasobów i utrzymanie rezerwy zdolności produkcyjnej sektora, aby umożliwić elastyczne reagowanie na ewentualne (bardzo prawdopodobne) poszerzenie rynku w ramach UE i poza nią,
- dalsze obniżanie kosztów (w porównywalnych warunkach geologiczno-górniczych) - zwłaszcza w sytuacji zwiększania produkcji sektora,
- eliminację olbrzymich kosztów likwidowania kopalń oraz trwałej utraty miejsc pracy w górnictwie i jego otoczeniu,
- eliminację nieobliczalnych strat wynikających z pomniejszania udostępnionych zasobów i z utrzymywania wysokiego bezrobocia - rujnującego zdolność społeczeństwa do normalnego funkcjonowania.

Zadanie 3. Doprowadzić do zajęcia przez Polskę - w dalszych uzgodnieniach integracyjnych z UE - jednoznacznego stanowiska w kwestii własności kopalń i ochrony zasobów. Mimo iż wejście Polski do UE poprawia geopolityczną sytuację Polski - górnictwo węgla kamiennego jako podstawa jej zabezpieczenia przed niedoborem energii i strukturalnym bezrobociem - ma pozostać pod kontrolą państwa - z dopuszczeniem prywatyzacji jedynie przez giełdę. Równocześnie posiadane zasoby węgla mają podlegać szczególnej ochronie. Ponieważ wszystkie polskie kopalnie zabezpieczają dostęp do zasobów - nie mogą być likwidowane na podstawie kryterium tzw. trwałej nierentowności - odnoszonej do aktualnej sytuacji na rynku węgla i aktualnego poziomu techniki górniczej [6]. Zasoby kopalń - zbudowanych ogromnym wysiłkiem całego społeczeństwa - stanowią strategiczną rezerwę paliwowo-energetyczną kraju i Unii Europejskiej. Są to zasoby nadające się do eksploatacji efektywnej ekonomicznie i społecznie - jeżeli nie aktualnie stosowaną technologią ścian kompleksowo zmechanizowanych, to technologią usprawnioną - lepiej dostosowaną do potrzeb i współczesnych możliwości technicznych; (patrz zadanie 8).

Zadanie 4. Doprowadzić do zmiany strategicznych celów stawianych przed organizacją przyjmowaną w zarządzaniu sektorem górnictwa węgla kamiennego. Dotychczas w okresie rynkowej transformacji głównym celem stosowanej organizacji tego sektora było zwiększanie jego ekonomicznej efektywności drogą wzajemnej konkurencji tworzonych jednostek gospodarczych [10]. Doświadczenie pokazało, że była to strategia błędna. Nowa strategia w organizacji górnictwa - uzgodniona z UE - powinna polegać na utworzeniu z kopalń, które nie wejdą w skład kombinatów przetwórstwa węgla (energetycznych, chemicznych...) - jednej silnej jednostki gospodarczej; (patrz zadanie 6). Ma to być przede wszystkim jednostka zdolna do skutecznego konkurowania na rynku UE z węglem importowanym oraz zdolna do kreowania długofalowej technicznej polityki podnoszenia ekonomicznej efektywności podziemnej eksploatacji złóż węgla metodami nowoczesnego, skomputeryzowanego zarządzania.

Zadanie 5. Wyeliminować „strategię bezczynności" sektora górnictwa węgla kamiennego w zakresie tworzenia poza górnictwem zastępczych miejsc pracy dla zwalnianej załogi. Sektor ten - przez cały okres transformacji - zmniejszał załogę tzw. kopalni zasadniczej (nie licząc zwolnień z oddziałów pomocniczych i zakładów pracy w otoczeniu kopalń) i przekazywał corocznie na rynek pracy około 10÷30 tysięcy pracowników, a właściciel sektora oczekiwał, że „niewidzialna ręka rynku" zapewni im zatrudnienie. „Bezczynność" sektora w kreowaniu

miejsc pracy poza kopalniami (za wyjątkiem powoływania firm prowadzących bezpośrednią obsługę kopalń) powodowała przynajmniej dwa skrajnie negatywne skutki:

- ograniczoną możliwość osiągania pełnych efektów postępującej w górnictwie modernizacji procesów produkcyjnych - ze względu na trudności w zwalnianiu tej części załogi kopalń, która utraciła w nich możliwość efektywnego zatrudnienia,
- wydatkowanie niemal całych, ogromnych środków budżetowych, które w ostatnich latach zostały przeznaczone na tzw. reformę górnictwa węgla kamiennego - w około 1/3 na likwidację kopalń, a w 2/3 na osłony socjalne pracowników, których tym sposobem pozbawiano zatrudnienia.

Zadanie polega więc na podjęciu przez górnictwo węgla kamiennego - wciąż aktualnego obowiązku współorganizowania zatrudnienia poza kopalniami węgla kamiennego - pracowników zwalnianych z modernizowanych i upraszczanych kopalń. Trzonem tych działań powinna być inicjatywa rekultywacji Śląska [3], analogiczna do programu „Przestrzeń dla przyszłości", realizowanego w Zagłębiu Ruhry. Efektem polityki aktywnego współudziału sektora w kreowaniu miejsc pracy dla załogi wycofywanej z kopalń powinna być nie tylko większa łatwość dostosowywania produkcji sektora do potrzeb rynku i „skrócona" w kopalniach droga od działalności modernizacyjnej do dyskontowania jej efektów w postaci obniżonych kosztów produkcji, ale również przyciągnięcie na Śląsk funduszy restrukturyzacyjnych UE i ograniczenie miliardowych wydatków na osłony socjalne. Warto zauważyć, że osłony socjalne są swoistą formą „korumpowania" (pieniędzmi podatnika) załóg przedsiębiorstw, aby nie protestowały przeciw likwidacji miejsc pracy - przy tym całkowicie niewydolną w aspekcie rzeczywistego zmniejszenia bezrobocia.

3. Zadania w zakresie zarządzania sektorem górnictwa węgla kamiennego

Zadanie 6. Zapewnić jednostce organizacyjnej skupiającej wszystkie kopalnie węgla kamiennego (określonej w zadaniu 4) - warunki do profesjonalnego i odpowiedzialnego zarządzania. Ma to być jednostka gospodarcza Skarbu Państwa, ale niezależna od Rządu - na wzór NBP - i wolna od arbitralnych decyzji politycznych [2]. Występujące dotychczas w zarządzaniu majątkiem państwowym (publicznym) - „instytucjonalne przemieszanie polityki i biznesu" - jest rozwiązaniem które „przedłużyło" funkcjonowanie gospodarczego modelu PRL, ograniczyło szanse proefektywnościowego rozwoju gospodarki i stało się praprzyczyną „rozwoju" korupcji. Urzędnicy z politycznego nadania, którzy podejmują decyzje gospodarcze jako właściciele majątku państwowego -w praktyce nie ponoszą odpowiedzialności za te decyzje i przy tym nie są dobrymi biznesmenami.

Górnictwo skarbowe powinno funkcjonować na rynku jak każde przedsiębiorstwo prywatne [10]. Powinno być zdolne do wejścia na giełdę i do ewentualnego pozyskiwania środków z rynku kapitałowego ale jego misją ma być zapewnienie krajowi bezpieczeństwa energetycznego i strukturalnego zatrudnienia, zwłaszcza na Śląsku (patrz zadanie 1). Zarząd górnictwa skarbowego powinien odpowiadać za całokształt funkcjonowania sektora górnictwa węgla kamiennego, w tym również powinien współkształtować politykę Unii w zakresie funkcjonowania europejskiego górnictwa węgla kamiennego oraz odpowiadać za pozyskiwanie i wykorzystanie funduszy unijnych.

Zadanie 7. Zracjonalizować rynek węgla - przede wszystkim w aspekcie cen uzyskiwanych zarówno przez kopalnie jak cen płaconych przez końcowego odbiorcę. Procedury ustalania stosowanych cen - wypracowane przez Zarząd górnictwa skarbowego w porozumieniu z UE

i masowymi odbiorcami polskiego węgla - powinny zapewnić trwałe podstawy funkcjonowania górnictwa i zabezpieczyć rynek przed dumpingowym importem węgla (w tym również ze wschodu). Aby obniżyć ceny węgla u końcowego odbiorcy - sektor powinien też przejąć kontrolę nad transportem i dystrybucją węgla do małych i średnich odbiorców - uruchamiając równocześnie program odbudowy rynku węgla w kraju i w innych państwach UE. Wyeliminowanie zjawiska dotychczasowego, biernego „oddawania rynku" parokrotnie droższym nośnikom alternatywnym w stosunku do węgla - powinno być priorytetowym zadaniem Zarządu górnictwa skarbowego.

Zadanie 8. Opracować i konsekwentnie realizować strategiczny „wielopunktowy" program dostosowania techniki podziemnej eksploatacji złóż do wyzwań nadchodzących dziesięcioleci - w tym zwłaszcza:

- program unowocześnienia technologii podsadzki hydraulicznej (głównie poprzez wdrożenie przesuwnych tam podsadzkowych) i jej szerokiego „reaktywowania" w kopalniach - jako najtańszego i najskuteczniejszego sposobu zwalczania zagrożenia tąpaniami i wybuchami metanu (które wraz ze zwiększaniem głębokości eksploatacji wciąż wzrasta); także jako niezawodnego „klucza" do pozyskiwania atrakcyjnych zasobów węgla z filarów ochronnych i osiągania w kopalniach produkcji niemal całkowicie bezodpadowej (bez hałd i składowisk odpadów mineralnych) [5],
- program opracowania i upowszechnienia systemu wybierania pokładów - alternatywnego w stosunku do powszechnie stosowanych ścian kompleksowo zmechanizowanych od pola; system powinien umożliwić opłacalne wybieranie pokładów, aktualnie przeklasyfikowywanych do zasobów nieprzemysłowych i obniżyć koszty wybierania pokładów o warunkach nie sprzyjających stosowaniu ścian; do rozpatrzenia w tym programie pozostaje „bezchodnikowy system ubierkowo-zabierkowy" lansowany przez GIG w latach 1994-1996 [4].

Program powinien oczywiście obejmować również wiele innych przedsięwzięć w zakresie zwiększania bezpieczeństwa w podziemnych kopalniach i ich upraszczania w celu zwiększenia konkurencyjności polskiego węgla.

Zadanie 9. Opracować i konsekwentnie realizować strategiczny program dostosowania skomputeryzowanych systemów zarządzania górnictwem węgla kamiennego do wymagań ostrej konkurencji na otwartym rynku UE. W programie powinny się znaleźć przede wszystkim prace nad unowocześnieniem systemu monitorowania w kopalniach elementarnych zaszłości gospodarczych i analityki tych zaszłości, aby skuteczniej identyfikować najmniej efektywne ogniwa – eliminować je i upraszczając kopalnie obniżać ich koszty [11]. Na tej podstawie powinny w możliwie najkrótszym terminie powstać i znaleźć powszechne zastosowanie: symulacyjny system komputerowego prognozowania i planowania ekonomicznej efektywności działalności inwestycyjno-produkcyjnej w podziemnych kopalniach [7], system operatywnego planowania „zrównoważonej gospodarki zasobami" opartej na kryteriach ekonomicznych [9], system oceny społecznej efektywności górniczej produkcji metodą bilansu dochodów publicznych (BDP) [8], systemy motywacyjne dla różnych zespołów załogi dołowej i dozoru górniczego... [3] i także dalsze systemy modernizujące zarządzanie [6]

Zadanie 10. Zająć przez przedstawicieli Zarządu górnictwa skarbowego - w gremiach Unii Europejskiej - kierujących całokształtem spraw górnictwa węgla kamiennego - taką pozycję, która odpowiada aktualnemu i potencjalnemu udziałowi produkcji polskich kopalń w całkowitej produkcji węgla kamiennego UE. Polski węgiel kamienny ma w maksymalnym stopniu zabezpieczać zarówno interes Polski jak interes Unii – ale równocześnie powinny być w ramach Unii tworzone takie warunki, które sprzyjają trwałemu funkcjonowaniu polskiego górnictwa i umacnianiu jego kondycji. Oznacza to między innymi, że treść kolejnych dyrektyw

regulujących gospodarkę paliwowo-energetyczną UE powinna być formowana z udziałem Polski i z uwzględnieniem również interesu polskiego górnictwa węgla kamiennego. Od sprawności z jaką polskie górnictwo skarbowe będzie zarządzane i od pozycji, którą potrafi zająć w procesie „konstruowania" bezpiecznej i ekonomicznie efektywnej gospodarki paliwowo-energetycznej Unii Europejskiej - będzie w końcowym rachunku zależała przyszłość tego górnictwa.

4. Uwaga końcowa

Mankamentem każdej syntetycznej wypowiedzi - jest przewaga opisu prezentowanych poglądów nad argumentacją uzasadniającą ich słuszność. Powyższa wypowiedź - w której próbowałem zsyntetyzować lansowane poglądy - potwierdza tę prawidłowość.

Na swoje usprawiedliwienie podaję, że w trzech publikacjach przywołanych na wstępie [10, 11, 12] - argumentacja wskazująca na zasadność lansowanych poglądów, jest o wiele szczegółowsza. Można tam również znaleźć wiele pozycji literaturowych, które zawierają jeszcze obszerniejszą i bardziej źródłową argumentację; niektóre z nich przywołałem w tekście.

Argumentów opartych na faktografii nie brakuje. Najgorsza jest jednak sytuacja gdy właściwego adresata - tzn. właściciela górnictwa węgla kamiennego - ta argumentacja nie interesuje. Niezauważanie bądź przemilczanie poglądów alternatywnych - w stosunku do „jedynie słusznego" poglądu dominującego - oraz ignorowanie krytycznych ocen programu realizowanego przez właściciela górnictwa - to niestety typowa sytuacja występująca w naszym górnictwie w całym okresie rynkowej transformacji. Sądzę, że bardzo już bliski termin wejścia Polski do Unii Europejskiej - to dobry moment by tę praktykę zmienić.

Literatura

[1] Lisowski A., 1990: Integracyjny wariant proefektywnościowej reformy w górnictwie węgla kamiennego. Prz. Gór. nr 1; także w [3].

[2] Lisowski A., 1990: Uwagi o prywatyzacji i monopolach (górnictwo skarbowe). Sympozjum Sekcji Ekonomiki i Organizacji Górnictwa K.G. PAN, Katowice Wydaw. TNOiK, maj 1990.

[3] Lisowski A., 1996: Górnictwo Węgla Kamiennego w Polsce - efektywność, rekonstrukcja zarządzania 1989÷1995. Od „okrągłego stołu" do „wyzwań końca XX w.". Wydaw. „Śląsk", Katowice.

[4] Lisowski A., 1996: Badanie przyczyn niskiej koncentracji wysokich kosztów produkcji w ścianach kompleksowo zmechanizowanych oraz prognoza efektywności opracowywanego systemu ubierkowo-zabierkowego (studium polskiego górnictwa węgla kamiennego). Katowice. Wydaw. GIG.

[5] Lisowski A., 1999: O kosztach i szansach stosowania podsadzki hydraulicznej w górnictwie węgla kamiennego. Prz. Gór. nr 2.

[6] Lisowski A., 2001: Podstawy ekonomicznej efektywności podziemnej eksploatacji złóż. Wydaw. GIG i PWN, Katowice-Warszawa.

[7] Lisowski A., 2002: Koncepcja systemu symulacyjnego, zintegrowanego planowania inwestycyjno-produkcyjnej działalności podziemnych kopalń – system SZP. Prz. Gór. nr 3.

[8] Lisowski A., 2002: Rozszerzona ocena ekonomicznej efektywności przedsiębiorstw - metoda bilansu dochodów publicznych (BDP). Prz. Gór. nr 6.

[9] Lisowski A., 2002: Szansa racjonalnej gospodarki zasobami w podziemnej eksploatacji - zrównoważone sczerpywanei złóż kopalin. WUG nr 9.
[10] Lisowski A., 2003: Transformacja polskiego górnictwa węgla kamiennego w latach 1990÷2002 - dyskusja i konkluzje. Prz. Gór. nr 1.
[11] Lisowski A., 2003: Szansa na nowoczesność monitoringu i stymulacji ekonomicznej efektywności wnętrza podziemnych kopalń - system SRK. Prz. Gór. nr 7÷8.
[12] Lisowski A., 2003: Alternatywny program naprawczy polskiego górnictwa węgla kamiennego w celu dostosowania go do funkcjonowania w Unii Europejskiej. Prz. Gór. nr 11.

The tasks, completion of which is a pre-requisite for the Polish coal mining industry to be able to exploit the opportunity making itself available due to Poland joining the EU

Abstract

The paper presents the tasks, which in the authors opinion should be completed by the Polish coal mining industry for it be able to fully exploit the opportunity made available to the whole industry because of Poland's membership in the EU.

The list of tasks is supplemented with discussions taken from the author's previous publications.

Recenzent: prof. dr hab. inż. Roman Magda

Mat. Konf. Szkoły Eksploatacji Podziemnej 2004, str. 71–89

Antoni MADEJSKI, Henryk PASZCZA
Agencja Rozwoju Przemysłu S.A. Oddział w Katowicach

Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003–2006

Słowa kluczowe

restrukturyzacja - spółka węglowa - oddłużenie - likwidacja - instrumenty osłonowe - finansowanie - budżet - gmina górnicza

Streszczenie

W artykule przedstawiono rozwiązania prawne zawarte w ustawie o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006, która weszła w życie z dniem 26 grudnia 2003 r.

Autorzy przedstawili w artykule szczegółowo zasady zawarte w w/w ustawie, a w szczególności zasady restrukturyzacji finansowej tj. oddłużenia górnictwa węgla kamiennego, restrukturyzacji zatrudnienia i przyjęte w ramach tych zasad instrumenty osłonowe i aktywizująco-adaptacyjne, rozwiązania dotyczące likwidacji kopalń, szczegółowe uprawnienia skierowane do gmin górniczych, a także źródła finansowania procesów restrukturyzacji sektora.

W końcowej części artykułu przedstawiono przepisy przejściowe oraz zmiany w przepisach obowiązujących ustaw.

1. Wstęp

W dniu 28 stycznia 2003 r. Rada Ministrów RP rozpatrzyła i przyjęła do realizacji Program restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 2003-2006 z wykorzystaniem ustaw antykryzysowych i zainicjowaniem prywatyzacji niektórych kopalń (wraz korektami wynikającymi z Porozumienia strony rządowej ze stroną związkową z dnia 11 grudnia 2002 r. oraz korektami wynikającymi ze stanu prawnego sektora na dzień 10 stycznia 2003 r.). Przyjętym w Programie zamierzeniom restrukturyzacyjnym nie odpowiadały w pełni obowiązujące regulacje prawne ujęte w szczególności w ustawie z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych (Dz. U. Nr 162, poz.1112, z późn. zm.).

Cytowana ustawa regulowała bowiem na okres po 2002 r. jedynie zagadnienia związane ze skutkami przeniesionymi restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 1998-2002, w szczególności w zakresie restrukturyzacji zatrudnienia i roszczeń pracowniczych oraz likwidacji zdolności produkcyjnych. Ustawa nie doprowadziła również do oddłużenia przedsiębiorstw górniczych. Stąd, w wyniku przeprowadzonych uzgodnień międzyresortowych i konsultacji społecznych, w dniu 2 września 2003 r. Rada Ministrów skierowała do Sejmu RP pro-

jekt nowej ustawy dotyczącej restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego, uwzględniający zadnia przewidziane do realizacji w przyjętym Programie rządowym.

W rezultacie prac komisji sejmowych, ustawa o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006 została uchwalona w dniu 28 listopada 2003 r. i opublikowana w Dz. U. Nr 210 poz. 2037. Tym samym trzeci z kolei rządowy program dotyczący restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego uzyskał wsparcie w postaci ustawowych podstaw prawnych jego realizacji.

Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. określa zasady i instrumenty prawne restrukturyzacji górnictwa w latach 2003-2006 w następujących obszarach:

- restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw górniczych,
- restrukturyzacji zatrudnienia w przedsiębiorstwach górniczych,
- likwidacji kopalń,
- restrukturyzacji organizacyjnej w górnictwie węgla kamiennego,
- szczególnych uprawnień gmin górniczych,
- finansowania restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego.

W artykule omówiono rozwiązania legislacyjne przyjęte w ustawie w wymienionym powyżej zakresie, związane z sanacją sektora w szczególności przedsiębiorstw górniczych. Ustawa w przepisach ogólnych, wprowadziła definicje podstawowych pojęć w niej zawartych. W myśl definicji ustawowych przez przedsiębiorstwo górnicze należy rozumieć:

a) spółkę węglową - jednoosobową spółkę Skarbu Państwa, która prowadzi lub prowadziła po dniu 14 stycznia 1999 r. wydobycie węgla kamiennego na podstawie koncesji albo która prowadzi lub prowadziła po dniu 14 stycznia 1999 r. likwidację zakładu górniczego oraz spółkę, w której taka spółka jest właścicielem wszystkich udziałów,
b) spółkę, w której akcje albo udziały Skarbu Państwa albo spółek węglowych przekraczają 50% wartości kapitału zakładowego, prowadzącą wydobycie węgla kamiennego na podstawie koncesji albo która prowadzi lub prowadziła likwidację zakładu górniczego po dniu 14 stycznia 1999 r., albo zabezpiecza kopalnie przed zagrożeniami wodnymi, gazowymi oraz pożarowymi po zakończeniu likwidacji kopalni.

Natomiast przez gminę górniczą, należy rozumieć gminę, na której terenie jest:

a) wykonywana albo była wykonywana po dniu 14 stycznia 1999 r. działalność gospodarcza objęta koncesją na wydobywanie węgla kamiennego i na rzecz której przedsiębiorstwo górnicze jest obowiązane lub było obowiązane po tym dniu uiszczać opłatę eksploatacyjną, o której mowa w art. 84 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. - Prawo geologiczne i górnicze,
b) zlokalizowany albo był zlokalizowany po dniu 14 stycznia 1999 r. zakład górniczy albo część tego zakładu.

2. Restrukturyzacja finansowa

Prowadzona w latach dziewięćdziesiątych restrukturyzacja finansowa przedsiębiorstw górniczych nie doprowadziła do skutecznego ich oddłużenia, pomimo iż od 1997 r. procesy oddłużeniowe wspierane były rozwiązaniami ustawowymi [1, 2]. Podczas, gdy na koniec 1996 r. stan zobowiązań górnictwa węgla kamiennego wynosił 9,9 mld zł, to do końca 2002 r. wzrósł on do poziomu 22,8 mld zł, czyli o 130%. Po jedenastu miesiącach 2003 r. stan zobowiązań górnictwa węgla kamiennego (nie uwzględniając wpływu na ich wielkość skutków zbycia przedsiębiorstw przez cztery spółki węglowe: Rudzką, Gliwicką, Nadwiślańską i Rybnicką

oraz cztery zakłady górnicze - spółki z o.o. Bytomskiej Spółki Węglowej S.A. na rzecz Kompanii Węglowej S.A.) obniżył się do poziomu 21,5 mld zł.

Powyższe dane wskazują, że w celu oddłużenia przedsiębiorstw górniczych zachodziła potrzeba zastosowania rozwiązań systemowych znacznie radykalniejszych od rozwiązań dotychczas stosowanych, które przeważnie uzależniały dokonanie oddłużenia od spełnienia przez przedsiębiorstwa górnicze warunków finansowych niemożliwych do spełnienia z powodu ich trudnej sytuacji ekonomiczno-finansowej. Takie radykalne rozwiązania przewiduje omawiana ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006.

Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. przewiduje następujące formy restrukturyzacji zobowiązań przedsiębiorstw górniczych:

- umorzenie z mocy prawa w całości lub w części ich zobowiązań wraz z odsetkami,
- odroczenie terminu spłaty zobowiązań na określony czas,
- rozłożenie spłaty zobowiązań na raty
- zamianę zobowiązań na akcje albo udziały przedsiębiorstw górniczych.

Ustawa określa, że z dniem jej wejścia w życie (26 grudnia 2003 r.), umorzeniu z mocy prawa podlegają zobowiązania przedsiębiorstw górniczych wraz z odsetkami, powstałe do dnia 30 września 2003 r. z następujących tytułów:

- podatków wobec budżetu państwa, należności celnych oraz wpłat z zysku na rzecz Skarbu Państwa,
- składek na ubezpieczenie społeczne w części finansowanej przez płatnika, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych,
- wpłat na rzecz Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- opłat i kar wobec Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej ustalanych na podstawie ustawy - Prawo geologiczne i górnicze (tj. dotyczących opłaty eksploatacyjnej),
- opłat i kar za gospodarcze korzystanie ze środowiska, korzystanie z wód oraz za składowanie odpadów, wynikających z odpowiednich przepisów ustawowych [3, 4, 5, 6] i stanowiących przychody Narodowego oraz wojewódzkich, powiatowych i gminnych funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej.
- opłat za użytkowanie wieczyste gruntów Skarbu Państwa, w części stanowiącej dochód budżetu państwa.

Jednocześnie, w zakresie wyżej wymienionych zobowiązań, zostały umorzone z mocy prawa postępowania restrukturyzacyjne przedsiębiorstw górniczych prowadzone na podstawie ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. o restrukturyzacji niektórych należności publicznoprawnych od przedsiębiorców [7], jak również postępowania oddłużeniowe prowadzone na podstawie ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych [2]. Wraz z umorzeniem zobowiązań wygasają również ustanowione dla tych zobowiązań wszelkie zabezpieczenia na majątku lub prawach przedsiębiorstw.

Ustawa określa ponadto, że przychody z tytułu umorzenia zobowiązań nie stanowią przychodów stanowiących podstawę do ustalania podatku dochodowego od osób prawnych, jak również wpłaty z zysku od jednoosobowych spółek Skarbu Państwa.

Zgodnie z zapisami ustawy nie podlegają umorzeniu zobowiązania z tytułu składek emerytalnych, składek na ubezpieczenia społeczne w części finansowanej przez ubezpieczonego oraz składek na ubezpieczenie zdrowotne. Restrukturyzacja tych zobowiązań wraz z odsetkami

polega na ich odroczeniu do końca 2004 r. i spłacie w latach 2005-2010. W okresie od 1 stycznia 2005 r. do 31 grudnia 2007 r. w 36 równych ratach ma być spłacone 30% kwoty zobowiązań, a pozostałe 70% kwoty zobowiązań - również w 36 równych ratach - w kolejnych latach do 2010 r. Nieuregulowanie płatności w dwóch kolejnych ratach spowoduje powstanie natychmiastowej wymagalności zobowiązań. Należy stwierdzić, że ustawa nie określa rodzaju zobowiązań, które mogłyby zostać zamienione na akcje lub udziały, co - jak wspomniano powyżej - jest w niej przewidziane.

Szacuje się, że na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. restrukturyzacji podlegać będą zobowiązania w łącznej kwocie 20,1 mld zł, z czego do umorzenia przewiduje się zobowiązania w kwocie ok. 18,0 mld zł, a do odroczenia i spłaty w latach 2005-2010 - ok. 2,1 mld zł. Strukturę podlegających restrukturyzacji zobowiązań przedstawiono w tablicy 2.1.

Z tablicy 2.1 wynika, że najwyższe umorzenia, wynoszące ok. 7,5 mld zł, dotyczyć będą zobowiązań z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne. Stanowią one 41,7% wszystkich zobowiązań przewidywanych do umorzenia. Zobowiązania wobec budżetu państwa oraz z tytułu opłat i kar za gospodarcze korzystanie ze środowiska stanowić będą odpowiednio: 26,4% i 18,6% podlegających umorzeniu zobowiązań.

Ustawa porządkuje również w znacznym zakresie problem zobowiązań nie podlegających umorzeniu na jej mocy. Zgodnie z art. 42 ust. 1 ustawy, z dniem jej wejścia w życie, Kompania Węglowa S.A. przejmuje bowiem nie umorzone zobowiązania spółek węglowych, które zbyły swoje przedsiębiorstwa na jej rzecz. W zamian spółki węglowe przeniosą na Kompanię Węglową S.A. majątek, który nie mógł być zbyty wraz z przedsiębiorstwami w związku z ustanowionymi na nim zabezpieczeniami przez wierzycieli zobowiązań. Przejęcie nie umorzonych na mocy ustawy zobowiązań przez Kompanię Węglową S.A. oznacza, że będzie ona, jako jedyny dłużnik, regulowała spłatę odroczonych omawianą ustawą zobowiązań wymienionych spółek, jak również podejmie problem restrukturyzacji pozostałych zobowiązań, a w tym wobec gmin oraz zobowiązań cywilnoprawnych.

Tablica 2.1. Struktura zobowiązań proponowanych do restrukturyzacji na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2003 r.
Table 2.1. The structure of liabilities proposed for financial restructuring on the base of the act of 28 November 2003

[mln zł]

Lp.	Wyszczególnienie	Zobowiązania przewidziane do restrukturyzacji stan na 30.09.2003r wg realizacji na dzień 30.11.2003r			
		zobowiązania główne	odsetki ujęte w ewidencji bilansowej	odsetki ujęte w ewidencji pozabilansowej	Razem
0	1	2	3	4	5
I.	Zobowiązania proponowane do umorzenia - ogółem, z tego z tytułu:	8 855,9	4 981,3	4 133,6	17 970,8
1	Podatków wobec budżetu państwa, należności celnych, wpłat z zysku na rzecz Skarbu Państwa	2 793,7	1 238,1	638,5	4 670,3
2	Opłat za wieczyste użytkowanie gruntów Skarbu Państwa, w części stanowiącej dochód budżetu państwa	44,1	38,5	0,2	82,8
3	Składek na ubezpieczenia społeczne, w części finansowanej przez płatnika (z wyłączeniem składek na ubezp. emerytalne)	3 477,1	1 732,5	2 289,1	7 498,7
4	Składek na Fundusz Pracy	407,3	167,7	204,2	779,2
5	Składek na FGŚP	20,7	23,3	9,9	53,9
6	Wpłat na rzecz PFRON	292,7	255,6	59,1	607,4
7	Wpłat na rzecz NFOŚiGW z tytułu opłaty eksploatacyjnej	429,9	343,8	170,8	944,5
8	Opłat za gospodarcze korzystanie ze środowiska	1 343,4	1 168,6	761,1	3 273,1
9	Kar za gospodarcze korzystanie ze środowiska	47,0	13,2	0,7	60,9
II.	Zobowiązania proponowane do odroczenia (nie objęte umorzeniem)	1 386,7	703,8	0,0	2 090,5
1	Składki na ubezpieczenia emerytalne finansowane przez płatnika	800,3	389,7	0,0	1 190,0
2	Składki na ubezpieczenia emerytalne finansowane przez ubezpieczonego	170,1	78,5	0,0	248,6
3	Pozostałe składki na ubezpieczenia społeczne, finansowane przez ubezpieczonego	249,9	137,6	0,0	387,5
4	Składki na ubezpieczenia zdrowotne	166,4	98,0	0,0	264,4
III.	Razem	10 242,6	5 685,1	4 133,6	20 061,3

3. Restrukturyzacja zatrudnienia w przedsiębiorstwach górniczych

Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006 wprowadziła nowe rozwiązania osłonowe i aktywizujaco-adaptacyjne w formie zintegrowanego pakietu socjalnego, przeznaczone dla pracowników przedsiębiorstw górniczych nieposiadających uprawnień do emerytury albo uprawnień do renty z tytułu niezdolności do pracy. Uprawnieniami przysługującymi pracownikom w myśl zapisów ustawy są:

1) osłonowe - świadczenie górnicze;
2) aktywizująco-adaptacyjne;
   a) stypendium na przekwalifikowanie,

b) kontrakt na przekwalifikowanie,
c) pożyczka na podjecie działalności gospodarczej.

Uprawnienia te dotyczą zarówno pracowników zatrudnionych na dole jak i pracowników powierzchni kopalń węgla kamiennego.

Poszczególne uprawnienia, mogą być przyznane pracownikowi przedsiębiorstwa górniczego tylko jeden raz, na jego wniosek, za zgodą pracodawcy, jeżeli przed dniem złożenia wniosku pracownik ten nie korzystał z takich uprawnień.

Dla pracodawców spoza górnictwa, którzy zatrudnią byłego pracownika przedsiębiorstwa górniczego zatrudnionego na powierzchni, przewidziano w ustawie refinansowanie kosztów wynagrodzenia zatrudnienia tego pracownika, jak również zwrot kosztów poniesionych na zakup środków trwałych w związku z utworzeniem nowego miejsca pracy. Zasady i szczegóły tego refinansowania i zwrotu kosztów, przedstawiono w dalszej części artykułu w rozdziale 3.2.

3.1. Instrumenty osłonowe i aktywizująco-adaptacyjne kierowane do pracowników

Instrumenty o charakterze osłonowym i aktywizująco-adaptacyjnym będą obejmować następujące rozwiązania:

– dla pracowników zatrudnionych pod ziemią - świadczenie górnicze:
Świadczenie górnicze przysługuje pracownikowi zatrudnionemu pod ziemią, któremu ze względu na wiek, łączny staż pracy lub staż pracy pod ziemią wykonywanej stale i w pełnym wymiarze czasu pracy brakuje nie więcej niż 3 lata do nabycia uprawnień do emerytury przed dniem 1 stycznia 2007 r. Świadczenie to może być udzielone przez przedsiębiorstwo górnicze po ustaleniu przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych okresów uprawniających pracownika do emerytury oraz okresu korzystania z tego świadczenia niezbędnego do nabycia uprawnień do tej emerytury oraz pod warunkiem złożenia przez pracownika pisemnego oświadczenia, że wyraża zgodę na rozwiązanie stosunku pracy z dniem zakończenia świadczenia górniczego. Okres korzystania ze świadczenia górniczego traktuje się na równi z okresami pracy górniczej uprawniającymi do nabycia uprawnień do emerytury.
W okresie tym pracownik jest zwolniony z obowiązku świadczenia pracy, nie przysługuje pracownikowi urlop wypoczynkowy a okres korzystania ze świadczenia wlicza się do okresu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze. Pracownik korzystający ze świadczenia górniczego otrzymuje 75% miesięcznego wynagrodzenia, obliczanego jak wynagrodzenie za urlop wypoczynkowy, otrzymywanego przed dniem przyznania świadczenia górniczego, pomniejszonego o kwotę odpowiadającą kwocie składek na ubezpieczenia społeczne w części finansowanej przez ubezpieczonego. Do podstawy obliczania wynagrodzenia za urlop wypoczynkowy wlicza się wynagrodzenie za pracę w godzinach nadliczbowych za ostatnie trzy miesiące przed dniem przyznania świadczenia górniczego w wymiarze nie wyższym niż 37,5 godziny. Pracownik ten niezależnie od wynagrodzenia, otrzymuje od przedsiębiorstwa górniczego przysługujące mu świadczenia, finansowane z dotacji z budżetu państwa do wysokości 75% należnego świadczenia oraz ma prawo do korzystania z uznaniowych świadczeń z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych. Powyższe świadczenia, przysługują pod warunkiem, że uprawnienie do takich świadczeń przysługiwało pracownikowi bezpośrednio przed uzyskaniem świadczenia górniczego. Wysokość odpisu podstawowego na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych na jednego pracownika przebywającego na świadczeniu górniczym, wynosi 37,5% przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego. Pracownik korzystający ze świadczenia górniczego nie może ko-

rzystać z innych uprawnień aktywizująco-adaptacyjnych. Traci przyznane mu świadczenie górnicze z dniem nabycia uprawnień do emerytury albo uprawnień do renty z tytułu niezdolności do pracy jak również w przypadku podjęcia pracy pod ziemią lub u pracodawcy spoza górnictwa. W przypadku podjęcia zatrudnienia u pracodawcy spoza górnictwa, za pośrednictwem biura pomocy zawodowej Górniczej Agencji Pracy Sp. z o.o. lub w przypadku zgłoszenia tego faktu przedsiębiorstwu górniczemu w ciągu 30 dni, korzystającemu ze świadczenia górniczego przysługuje 50% wynagrodzenia przysługującego na świadczeniu górniczym.

- dla pracowników powierzchni - świadczenie aktywizująco-adaptacyjne w postaci: stypendium na przekwalifikowanie, kontraktu na przekwalifikowanie, pożyczki na podjęcie działalności gospodarczej:

Stypendium na przekwalifikowanie przedsiębiorstwo górnicze może przyznać, na okres nie dłuższy niż 6 miesięcy począwszy od dnia, w którym pracownik ten rozpoczął szkolenie. W okresie korzystania ze stypendium na przekwalifikowanie pracownik jest zwolniony z obowiązku świadczenia pracy oraz przysługuje mu bezpłatna pomoc w zakresie doradztwa zawodowego, pośrednictwa pracy realizowanego przez GAP oraz jednorazowe bezpłatne szkolenie. W tym czasie pracownik otrzymuje 100 % miesięcznego wynagrodzenia obliczanego jak wynagrodzenie za urlop wypoczynkowy, otrzymywanego przed dniem przyznania stypendium pomniejszonego o kwotę odpowiadającą kwocie składek na ubezpieczenia społeczne w części finansowanej przez ubezpieczonego. W przypadku przerwania przez pracownika jednorazowego bezpłatnego szkolenia, bez uzasadnionej przyczyny, przedsiębiorstwo górnicze rozwiązuje z pracownikiem stosunek pracy bez wypowiedzenia z winy pracownika. Na wniosek pracownika korzystającego ze stypendium na przekwalifikowanie okres korzystania ze stypendium może ulec odpowiedniemu skróceniu, pod warunkiem, że nastąpi to po zakończeniu jednorazowego bezpłatnego szkolenia.

Kontrakt na przekwalifikowanie może być udzielany przez pracodawcę spoza górnictwa byłemu pracownikowi powierzchni kopalni w przypadku nie skorzystania przez tego pracownika ze stypendium na przekwalifikowanie, z którym przedsiębiorstwo górnicze rozwiązało stosunek pracy na wniosek pracownika. Pracownik taki w okresie pierwszych trzech miesięcy zatrudnienia zwolniony będzie z obowiązku świadczenia pracy jednakże w tym okresie zobowiązany jest do odbycia szkolenia. Pracodawcy spoza górnictwa przysługiwać będzie refinansowanie kosztów jednorazowego szkolenia oraz wypłacanego wynagrodzenia pracownikowi. Refinansowanie wspomnianego wynagrodzenia będzie odbywało się na analogicznych zasadach jak wyżej tzn. w wysokości 100 % miesięcznego wynagrodzenia pracownika i należnych od tego wynagrodzenia składek, jednak nie większej niż 75 % wynagrodzenia dotychczas otrzymywanego w przedsiębiorstwie górniczym przez pracownika. Jest również możliwość wliczenia do podstawy wynagrodzenia za urlop wypoczynkowy godzin nadliczbowych w wymiarze maksymalnym do 37,5 za ostatnie trzy miesiące przed dniem rozwiązania z pracownikiem stosunku pracy. Uregulowania związane z kontraktem na przekwalifikowanie dotyczyć będą zarówno pracowników powierzchni, którzy, nabędą uprawnienia emerytalne przed dniem 1 stycznia 2007 r., jak i tych, którzy takich uprawnień nie nabędą.

Pracownik przedsiębiorstwa górniczego zatrudniony na powierzchni, który skorzystał ze stypendium na przekwalifikowanie i ukończy szkolenie będzie miał prawo o ubieganie się o **pożyczkę na preferencyjnych warunkach w celu podjęcia działalności gospodarczej.** Pożyczka ta jednakże nie będzie mogła przekroczyć kwoty 20.000 zł. Wspomniana pożyczka będzie udzielana przez lokalne bądź regionalne instytucje finansowe na wniosek

byłego pracownika przedsiębiorstwa górniczego. Pożyczka ta może być umorzona w całości bądź części przez lokalne albo regionalne instytucje finansowe na wniosek byłego pracownika przedsiębiorstw górniczego pod warunkiem podjęcia działalności gospodarczej w terminie do 6 miesięcy od dnia rozwiązania stosunku pracy z przedsiębiorstwem górniczym. Umorzenie, o którym mowa może nastąpić w wysokości 50% kwoty udzielonej pożyczki, w przypadku, gdy działalność gospodarcza, jest wykonywana, co najmniej przez 6 miesięcy lub w całości, gdy działalność gospodarcza, jest wykonywana, co najmniej przez 12 miesięcy od dnia podjęcia tej działalności. Szczegółowe ich zasady rozliczania oraz udzielania ww. pożyczek zostaną określone odrębnym rozporządzeniem ministra właściwego do spraw gospodarki.

W przypadku, gdy pracownik powierzchni nie skorzystał ze stypendium na przekwalifikowanie, a przedsiębiorstwo górnicze rozwiązało z nim stosunek pracy na jego wniosek i pracownik ten do dnia rozwiązania stosunku pracy przyjął propozycję zatrudnienia u pracodawcy spoza górnictwa, który warunkuje zatrudnienie tego pracownika od skorzystania z refinansowania, lub finansowania kontraktu na przekwalifikowanie, pracownikowi temu nie przysługuje odprawa pieniężna, o której mowa w przepisach o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn nie dotyczących pracowników.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że zgodnie z porozumieniem zawartym pomiędzy rządem a stroną związkową w dniu 11 grudnia 2002 r., pracownicy zatrudnieni pod ziemią i w zakładach przeróbki mechanicznej węgla kamiennego w kopalniach częściowo lub całkowicie likwidowanych, którzy nie skorzystają z uprawnienia osłonowego lub aktywizująco-adaptacyjnego, otrzymają od przedsiębiorstwa górniczego propozycję pracy na czas nieokreślony w kopalniach czynnych. Pracownikom tym w przypadku zmiany pracodawcy, nie przysługuje odprawa, o której mowa w przepisach o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunku pracy z przyczyn nie dotyczących pracowników.

3.2. Instrumenty kierowane do pracodawców

Pracodawcy spoza górnictwa, który zatrudnił byłego pracownika powierzchni kopalni, z którym rozwiązano stosunek pracy z powodu likwidacji stanowiska pracy bądź zatrudni byłego pracownika przedsiębiorstwa górniczego, który skorzystał ze stypendium na przekwalifikowanie, a pracownikowi temu brakowało nie więcej niż trzy lata do nabycia uprawnień do emerytury, *(czyli nabywa uprawnienia emerytalne najpóźniej do dnia 31 grudnia 2006 r.)* i zostanie tenże pracownik zatrudniony w pełnym wymiarze czasu nie krócej jednak niż do dnia uzyskania przez niego uprawnień do emerytury pracodawcy takiemu będzie przysługiwać refinansowanie kosztów zatrudnienia tego pracownika. Refinansowanie odbywać się będzie w maksymalnym okresie do 18 miesięcy od dnia jego zatrudnienia pod warunkiem, że zatrudnienie nastąpi przed dniem 30 czerwca 2005 r. Będzie ono przysługiwać za każdy miesiąc zatrudnienia pracownika, poczynając od pierwszego miesiąca jego zatrudnienia w kwocie stanowiącej 100 % miesięcznego wynagrodzenia i należnych od tego wynagrodzenia składek, jednakże w kwocie nie wyższej niż 75 % dotychczas otrzymywanego wynagrodzenia przez pracownika w przedsiębiorstwie górniczym.

W przypadku zatrudnienia pracownika po dniu 30 czerwca 2005 r., refinansowanie kosztów wynagrodzenia będzie przysługiwało nie dłużej niż do dnia 31 grudnia 2006 r. Warunkiem koniecznym do ubiegania się przez pracodawcę spoza górnictwa o refinansowanie, jest nie zaleganie z płatnościami, w dniu składania wniosku o refinansowanie, z tytułu należności publicznoprawnych dotyczących składek na ubezpieczenia społeczne oraz na fundusze celowe.

W przypadku, gdy pracodawca spoza górnictwa rozwiąże stosunek pracy z pracownikiem, z przyczyn nie dotyczących pracownika, przed dniem uzyskania przez niego uprawnień do emerytury lub zaprzestanie uiszczania składek, wstrzymuje się refinansowanie, a otrzymane środki jest obowiązany zwrócić na zasadach określonych w przepisach o finansach publicznych dotyczących dotacji; zwrot środków następuje w terminie do 30 dni od dnia wstrzymania refinansowania.

Analogiczne rozwiązanie w zakresie refinansowania kosztów zatrudnienia dla pracodawcy spoza górnictwa zastosowano do przypadków zatrudnienia pracowników powierzchni kopalń w sytuacji, gdy do nabycia uprawnień do emerytury brakuje im więcej niż 3 lata, (czyli *nie nabywa takich uprawnień emerytalnych do dnia 31 grudnia 2006 r.).* Warunkiem otrzymania jednak przez pracodawcę spoza górnictwa refinansowania kosztów zatrudnienia jest obowiązek zatrudnienia byłego pracownika przedsiębiorstwa górniczego w pełnym wymiarze czasu przez okres, co najmniej 24 miesięcy.

Refinansowanie kosztów wynagrodzenia pracownika, w tym przypadku przysługiwać będzie pracodawcy spoza górnictwa przez okres 12 miesięcy od dnia jego zatrudnienia pod warunkiem, że zatrudnienie nastąpi przed dniem 1 stycznia 2006 r.

Pracodawca spoza górnictwa może ubiegać się również o zwrot kosztów poniesionych na zakup środków trwałych w związku z utworzeniem nowego miejsca pracy, na którym zatrudnił byłego pracownika powierzchni kopalni, w wysokości do 20.000 zł.

Zwrot kosztów, o których mowa wyżej dokonuje przedsiębiorstwo górnicze z dotacji z budżetu państwa lub innych źródeł finansowania na wniosek pracodawcy spoza górnictwa, który zatrudnił byłego pracownika tego przedsiębiorstwa.

Znacząca rola w ustawie przypisana została Górniczej Agencji Pracy Sp. z o.o. Do podstawowych zadań Agencji określonych w ustawie należy:

1) wykonywanie analiz możliwości uzyskania odpowiedniego zatrudnienia dla pracowników zgłaszanych przez przedsiębiorstwa górnicze oraz potrzeb w zakresie szkoleń tych pracowników w celu dostosowania ich kwalifikacji do potrzeb pracodawców spoza górnictwa albo kwalifikacji, które będą wykorzystane przy podjęciu działalności gospodarczej,
2) pozyskanie ofert pracy dla pracowników wymienionych w pkt 1;
3) udzielania pracodawcom informacji o możliwościach i warunkach zatrudnienia pracowników,
4) inspirowanie i organizację kontaktów pracowników odchodzących z górnictwa z pracodawcami,
5) przedstawianie pracownikom propozycje zatrudnienia oraz informowanie ich o przysługujących im prawach i obowiązkach,
6) prowadzenie doradztwa zawodowego dla pracowników odchodzących z górnictwa, diagnozowanie ich potrzeb szkoleniowych oraz określanie kierunków szkoleń;
7) wyłanianie, z zachowaniem odpowiednich przepisów, instytucji szkolących;
8) realizację innych zadań uzgodnionych z przedsiębiorstwami górniczymi oraz pracodawcami spoza górnictwa, z zakresu restrukturyzacji zatrudnienia w przedsiębiorstwach górniczych.

GAP może także zaproponować korzystającemu ze świadczenia górniczego podjęcie zatrudnienia u pracodawcy spoza górnictwa wykonującego prace w zakresie likwidacji kopalń, zabezpieczenia kopalń sąsiednich przed zagrożeniem wodnym w trakcie likwidacji kopalń i po zakończeniu ich likwidacji, usuwania szkód górniczych wywołanych ruchem zakładu górniczego i szkód powstałych w wyniku reaktywacji starych zrobów oraz podejmującego działania

po zakończeniu likwidacji kopalń, działającego na rzecz przedsiębiorstwa górniczego, którego przedmiotem działalności jest wyłącznie wykonywanie tych czynności.

Istotnymi zapisami ustawy jest także to, że świadczenia osłonowe i aktywizujące przyznane przed dniem wejścia w życie ustawy pracownikom i byłym pracownikom przedsiębiorstw górniczych i przedsiębiorstw robót górniczych prowadzącym roboty górnicze pod ziemią związane z budową, utrzymaniem lub likwidacją zakładu górniczego z tytułu restrukturyzacji zatrudnienia, na podstawie ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych (Dz. U. Nr 162, poz. 1112, z późn. zm.), są wypłacane na dotychczasowych zasadach.

W myśl zapisów ustawy, także byłemu pracownikowi kopalni całkowicie likwidowanej uprawnionemu do bezpłatnego węgla, który uzyskał lub uzyska emeryturę lub rentę przed dniem 1 stycznia 2007 r., wypłacany będzie przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, ze środków budżetowych, oprócz emerytury lub renty, ekwiwalent pieniężny z tytułu prawa do bezpłatnego węgla. Wysokość ekwiwalentu stanowi iloczyn ilości węgla objętego uprawnieniem, która nie może być wyższa niż 3 Mg węgla kamiennego rocznie i przeciętnej średniorocznej ceny zbytu węgla.

Na podstawie wstępnych danych zebranych z kopalń szacuje się, że uprawnionych do skorzystania ze *świadczenia górniczego* zgodnie z zapisami ustawy będzie około 15.200 osób tj. 14.100 osób przewidzianych do skorzystania w oparciu o uprawnienia przyjęte w ustawie oraz ok. 1.100 w związku z zaliczeniem do okresów pracy górniczej wykonywanej pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, okresów czynnej służby wojskowej i okresów niezdolności do pracy z powodu choroby lub odosobnienia w związku z choroba zakaźną.

Natomiast *świadczeniami aktywizująco-adaptacyjnymi* objętych zostanie 8,6 tys. osób. Zakłada się, iż spośród 8,6 tys. osób, które skorzystają z ww. instrumentów aktywizująco-adaptacyjnych 3250 osób po zakończeniu korzystania z nich nabędzie uprawnienia emerytalne.

4. Likwidacja kopalń

Ustawa określiła zasady oraz tryb wszczęcia i prowadzenia procesu likwidacji kopalń precyzując, co należy rozumieć pod pojęciem likwidacja kopalni. W myśl zapisów ustawy przez likwidację kopalni należy rozumieć zaprzestanie wydobywania węgla kamiennego i likwidację zakładu górniczego.

Warunkiem rozpoczęcia likwidacji jest podjęcie przez właściwy organ przedsiębiorstwa górniczego decyzji określającej:

- zakres likwidacji kopalni,
- termin rozpoczęcia likwidacji kopalni,
- termin zakończenia wydobycia węgla kamiennego,
- termin zakończenia likwidacji kopalni,
- osobę likwidatora.

W czasie likwidacji zakładu górniczego oraz w czasie wykonywania zadań po zakończeniu jego likwidacji zastosowanie znajdują przepisy art.80-82a prawa geologicznego i górniczego (ustawa z dnia 4 lutego 1994 r.) [8].

Istotnym jest fakt, że przedsiębiorstwo górnicze prowadzące wydobycie lub likwidację kopalni, określa zakres likwidacji kopalni, w trybie określonym dla planu ruchu zakładu górni-

czego w rozumieniu przepisów prawa geologicznego i górniczego. Tak więc decyzja co do likwidacji kopalni należy wyłącznie do przedsiębiorstwa górniczego.
Określony w decyzji likwidator podejmując decyzje o likwidacji kopalni jest zobowiązany nie później niż na 60 dni przed dniem zakończenia wydobycia opracować program socjalny likwidowanej kopalni. Program socjalny zatwierdza właściwy organ przedsiębiorstwa górniczego po wcześniejszym zaopiniowaniu przez związki zawodowe oraz przez wójta względnie burmistrza, czy prezydenta miasta na terenie, której zlokalizowana jest ta kopalnia.
Program socjalny likwidowanej kopalni powinien określać:
- propozycje zatrudnienia pracowników likwidowanej kopalni,
- rodzaje uprawnień osłonowych i aktywizująco-adaptacyjnych, którymi zostaną objęci pracownicy likwidowanej kopalni.

Likwidowana kopalnia może zostać zbyta na rzecz przedsiębiorstwa górniczego, którego przedmiotem działalności jest wyłącznie wykonywanie likwidacji kopalń, zagospodarowywanie majątku likwidowanych kopalń, zbędnego majątku przedsiębiorstw górniczych, tworzenie nowych miejsc pracy w szczególności dla pracowników likwidowanych kopalń. Przedsiębiorstwo górnicze finansuje likwidację ze środków budżetu państwa, funduszu likwidacji kopalń oraz innych źródeł finansowania.

Przedsiębiorstwo górnicze, prowadzące likwidacje kopalń, zwolnione jest z obowiązku zapłaty bieżących wpłat, opłat i kar wobec Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych z tytułu należnych wpłat oraz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej z tytułu właściwych opłat i kar, w części dotyczących tych funduszy, z wyjątkiem opłat i kar stanowiących dochody jednostek samorządu terytorialnego.

5. Zasady restrukturyzacji organizacyjnej

Zasadnicza rola reformatora sektora przypada ministrowi właściwemu do spraw gospodarki, który przejął do dnia 31 grudnia 2006 roku kompetencje ministra właściwego do spraw Skarbu Państwa w odniesieniu do przedsiębiorstw górniczych z wyjątkiem Lubelskiego Węgla „Bogdanka" S.A., a także przejął te kompetencje w odniesieniu do Centrali Zbytu Węgla „Węglozbyt" S.A. w Katowicach i „Węglokoks" w Katowicach. Prywatyzacja przedsiębiorstw górniczych dokonywana będzie wyłącznie przez Ministra Skarbu Państwa.

Ustawa zakłada, że do prywatyzacji Kompanii Węglowej S.A. znajdą zastosowanie przepisy ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji z dnia 30 sierpnia 1996 r. [9]. Z chwilą jej prywatyzacji pracownikom przedsiębiorstw górniczych, które dokonały zbycia przedsiębiorstw na rzecz Kompanii Węglowej S.A. przysługiwać będzie prawo do nieodpłatnego nabycia akcji Kompanii Węglowej S.A. Liczba akcji przeznaczonych do uprawnionych pracowników określona zostanie według stanu na dzień 31 stycznia 2003 r.

6. Uprawnienia gmin górniczych

W ustawie założono współuczestnictwo w procesie restrukturyzacji polskiego górnictwa przedsiębiorstw górniczych z gminami górniczymi. Gmina górnicza uprawniona będzie do korzystania z następujących preferencji:

- w latach 2004-2006 zwolniona będzie z obowiązku wpłat do budżetu państwa przypadającej jej części opłaty eksploatacyjnej pobieranej od przedsiębiorstw górniczych, przeznaczonej zwiększenie subwencji ogólnej,
- kredytu uzyskiwanego na warunkach preferencyjnych, przeznaczonego na finansowanie inwestycji wspierających tworzenie nowych miejsc pracy. Kredytu tego udzielać będzie Bank Gospodarstwa Krajowego. Zasady przyznania kredytu określone będą w umowie zawartej między Bankiem a ministrem właściwym do spraw gospodarki. Kredyt ten będzie objęty dopłatą ze środków budżetowych w wysokości określonej w ustawie budżetowej.

W drodze rozporządzenia minister właściwy do spraw finansów publicznych w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw gospodarki określi :

- szczegółowe zasady i tryb udzielania oraz spłacania omawianego kredytu, a także stosowania karencji i umarzania tego kredytu,
- warunki i tryb rozliczeń z tytułu dopłat do kredytów ze środków budżetowych,
- zasady zawarcia umowy między Bankiem a ministrem właściwym do spraw gospodarki.

biorąc pod uwagę udziały środków własnych gminy górniczej na realizację zadania, na które przeznaczony będzie kredyt.

Ponadto w ramach zagospodarowania majątku produkcyjnego kopalń przyjęto, że za zgodą walnego zgromadzenia przedsiębiorstwo górnicze może zrzec się w drodze umowy zawartej w formie aktu notarialnego :

- własności lub prawa użytkowania wieczystego nieruchomości nie wykorzystanych na cele produkcyjne,
- innych niż powyżej wymienione własności środków trwałych i własności trwale wyłączonych z eksploatacji.

Przekazanie nieruchomości następować będzie na podstawie protokółu zdawczo-odbiorczego.

Kolejny ustawowy zapis umożliwia przedsiębiorstwu górniczemu dokonywania na rzecz i za zgodą gminy lub spółdzielni mieszkaniowej darowizny mienia, na cele związane z realizacja urządzeń infrastruktury technicznej lub innych celów publicznych, jak również w celu pobudzenia na tym terenie aktywności gospodarczej. Dokonując omówionej darowizny strony zwolnione są od uiszczenia podatku od czynności cywilno-prawnych, a przedsiębiorstwo górnicze korzysta z:

- pomniejszenia kapitału zapasowego o wartość księgową netto przekazanego mienia,
- zwolnienia od uiszczania opłaty sądowej.

Jak widać ustawa wprowadza wiele systemowych rozwiązań współuczestnictwa gmin górniczych w procesie reformy górnictwa węgla kamiennego, mając na uwadze ich aktywizację gospodarczą.

7. Źródła finansowania restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego

Realizacja reformy górnictwa węgla kamiennego łączy się z koniecznością zaangażowania znaczących zewnętrznych środków finansowych. Będą one pochodziły głównie z budżetu państwa. Właściwe wykorzystanie tych środków pozwoli osiągnąć główne cele reformy, czyli systematyczna poprawę wyników ekonomiczno-finansowych górnictwa.

Przepisy ustawy zapewniają reformie stabilny system finansowania ze strony budżetu państwa. W ustawie założono bowiem, że Rada Ministrów, na wniosek ministra właściwego do spraw gospodarki, w projekcie ustawy budżetowej na lata 2004-2008 ma obowiązek określenia

wysokości dotacji niezbędnych do realizacji programu restrukturyzacji górnictwa. Jest to gwarancja zasilania programu w środki finansowe w horyzoncie czasowym dłuższym niż jeden rok. Dotacje państwa przeznaczone będą na finansowanie:

1) do dnia 31 grudnia 2006 r. – zadań dotyczących likwidacji kopalń oraz zadań wykonywanych po zakończeniu likwidacji kopalń;
2) zadań związanych z:
   a) zabezpieczeniem kopalń sąsiednich przed zagrożeniem wodnym, gazowym oraz pożarowym
   w trakcie i po zakończeniu likwidacji kopalń,
   b) naprawianiem szkód wywołanych ruchem zakładu górniczego, w tym szkód powstałych w wyniku reaktywacji starych zrobów, w tym zobowiązania zlikwidowanych zakładów górniczych przedsiębiorstw: Kopalni Węgla Kamiennego „Jan Kanty" S.A., Kopalni Węgla Kamiennego „Porąbka-Klimontów" S.A., Kopalni Węgla Kamiennego „Saturn" S.A., Kopalni Węgla Kamiennego „Sosnowiec" S.A., Kopalni Węgla Kamiennego „Żory" S.A., Wałbrzyskich Kopalń Węgla Kamiennego, Kopalni Węgla Kamiennego „Nowa Ruda",
   c) ochroną zabytków techniki górniczej;
3) zadań związanych z tworzeniem nowych miejsc pracy;
4) zadań GAP;
5) kosztów restrukturyzacji zatrudnienia i roszczeń pracowniczych wynikających z ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych (Dz. U. Nr 162, poz. 1112, z późn. zm.) [2],
6) kosztów restrukturyzacji zatrudnienia i roszczeń pracowniczych, w tym:
   a) do dnia 31 grudnia 2006 r. – instrumentów osłonowych i aktywizująco-adaptacyjnych przysługujących pracownikom oraz byłym pracownikom przedsiębiorstw górniczych,
   b) do dnia 31 grudnia 2006 r. - rent wyrównawczych przysługujących od kopalń całkowicie likwidowanych,
   c) do dnia 31 grudnia 2006 r. - deputatów węglowych dla emerytów i rencistów z kopalń całkowicie likwidowanych,
   d) do dnia 31 grudnia 2004 r. - kosztów Górniczego Pakietu Socjalnego poniesionych przez Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych;
7) do dnia 31 grudnia 2004 r. - kosztów refundacji składek na ubezpieczenia społeczne, Funduszu Pracy i Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych pracodawcom spoza górnictwa, którzy zatrudniali byłych pracowników przedsiębiorstwa górniczego, również wypłacanych przez przedsiębiorstwa górnicze;
8) aż do wygaśnięcia - ekwiwalentów pieniężnych z tytułu prawa do bezpłatnego węgla przysługującego emerytom i rencistom z kopalń całkowicie likwidowanych, wypłacanych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych;
9) aż do wygaśnięcia - kosztów obsługi wypłat ekwiwalentów pieniężnych z tytułu prawa do bezpłatnego węgla przysługującego emerytom i rencistom z kopalń całkowicie likwidowanych wypłacanych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych;
10) do dnia 31 grudnia 2008 r. - monitoringu procesów restrukturyzacyjnych górnictwa węgla kamiennego oraz innych zleceń ministra właściwego do spraw gospodarki związanych z restrukturyzacją górnictwa węgla kamiennego;
11) do dnia 31 grudnia 2006 r. - dopłat do preferencyjnych kredytów, na finansowanie inwestycji wspierających tworzenie nowych miejsc pracy w gminach górniczych;

12) świadczeń, osłonowych i aktywizujących przyznanych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy pracownikom i byłym pracownikom przedsiębiorstw górniczych i przedsiębiorstw robót górniczych prowadzących roboty górnicze pod ziemią związane z budową, utrzymaniem lub likwidacją zakładu górniczego z tytułu restrukturyzacji zatrudnienia, oraz kosztów refundacji składek, pracodawcom spoza górnictwa, którzy przed dniem wejścia w życie ustawy zatrudnili byłych pracowników przedsiębiorstw górniczych, koszty refundacji składek na ubezpieczenia społeczne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych.

Każdorazowo dysponentem dotacji będzie minister właściwy do spraw gospodarki a podstawą ich przyznania będzie umowa zawarta pomiędzy ministrem właściwym do spraw gospodarki a właściwym przedsiębiorstwem górniczym albo z przedsiębiorca realizującym zadania określone w ustawie.

Monitorowanie prawidłowości wydatkowania środków budżetowych przez przedsiębiorstwa górnicze jak również inne czynności związane z restrukturyzacją górnictwa węgla kamiennego prowadziła będzie Agencja Rozwoju Przemysłu S.A. Na zlecenie ministra właściwego do spraw gospodarki Agencja wykonywała będzie czynności dotyczące:

1) sposobu wykorzystania środków budżetu państwa oraz udzielanej pomocy publicznej, w tym restrukturyzacji zadłużenia,
2) procesu likwidacji zakładów górniczych i usuwania szkód wywołanych ruchem zakładu górniczego,
3) zmian stanu zatrudnienia w górnictwie węgla kamiennego, w tym wykorzystania instrumentów osłonowych i aktywizujących oraz prowadzenie rejestru pracowników, którzy skorzystali z tych uprawnień, a także rejestru pracodawców spoza górnictwa korzystających z instrumentów aktywizujących,
4) innych prac związanych z restrukturyzacją górnictwa węgla kamiennego zleconych przez ministra właściwego do spraw gospodarki.

Zakłada się, że nakłady budżetu państwa na realizację działań związanych z restrukturyzacją górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006 wyniosą łącznie 6.000,0 mln zł., z czego 950,4 mln zł wydatkowane zostało w 2003 r. Z ogólnej kwoty ok. 6,0 mld zł, 56,6% tj. ok. 3,4 mld zł stanowią tzw. koszty skutków przeniesionych z realizacji programu w latach 1998-2002, a pozostałe nakłady przeznaczone będą na realizację zadań wynikających z ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. tj. na nowe instrumenty osłonowe i aktywizująco-adaptacyjne. Podział tej kwoty na główne kierunki finansowania przedstawiono w tablicy 7.1.

Tablica 7.1. Nakłady na realizację zadań związanych z restrukturyzacją górnictwa węgla kamiennego
Table 7.1. Expenditures on tasks realisation connected with restructuring of hard coal industry

[tys. zł]

Lp.	Wyszczególnienie	Nakłady na realizację programu reformy	
		2003r.	Razem lata 2003-2006
0	1	2	3
1.	RESTRUKTURYZACJA ZATRUDNIENIA	704 005,0	4 679 460,9
1.1	Skutki przeniesione restrukturyzacji zatrudnienia z lat 1998-2002 oraz roszczeń pracowniczych	704 005,0	2 503 662,9
1.2	Restrukturyzacja zatrudnienia w latach 2004-2006	0,0	2 175 798,0
2.	REDUKCJA ZDOLNOŚCI PRODUKCYJNYCH	239 477,0	1 327 362,0
2.1	Skutki przeniesione wynikające z likwidacji zdolności produkcyjnych w latach 1998-2002	239 477,0	892 497,0
2.2	Restrukturyzacja zdolności produkcyjnych w latach 2003-2006 w kopalniach przekazanych do SRK S.A.	0,0	434 865,0
3.	Pozostałe nakłady na realizację reformy	6 970,0	39 970,0
4.	RAZEM	950 452,0	6 046 792,9

8. Zmiany w przepisach obowiązujących

Zmiany w przepisach dotyczą w szczególności następujących ustaw:

a) ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy,
b) o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu,
c) o systemie ubezpieczeń społecznych,
d) o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych,
e) o podatku od czynności cywilnoprawnych,
f) o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia.

Zmiana w ustawie ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy ma na celu usankcjonowanie spłaty pożyczki zaciągniętej przez przedsiębiorstwa górnicze w 2000 r. na restrukturyzację zatrudnienia, z Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych. W myśl wprowadzonej zmiany Fundusz może odstąpić w całości lub w części od dochodzenia zwrotu naliczonych i niespłaconych odsetek od nieterminowych płatności, w przypadku całkowitej spłaty Funduszowi należności głównej. Dysponent Funduszu może upoważnić Dyrektora Krajowego Biura Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, do wykonywania tych czynności. W odniesieniu do należności głównych spłaconych ze środków budżetu państwa spłata naliczonych odsetek ulega umorzeniu z mocy ustawy.

Wprowadzone poprawki do ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu sankcjonują nowe instrumenty osłonowe i aktywizujaco-adaptacyjne, jakie przysługują pracownikowi w związku z wejściem w życie ustawy będącej przedmiotem niniejszego artykułu, tj. świadczenia górniczego stypendium na przekwalifikowanie i kontraktu szkoleniowego.

Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych wprowadza zmiany, które umożliwiają pracownikom korzystających z uprawnień ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego, objęcie ich ubezpieczeniami. Osoby te, zgodnie z art.9 ustawy, spełniające jednocześnie warunki do objęcia ich obowiązkowo ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi z innych tytułów, są obejmowane ubezpieczeniami tylko z tytułu stosunku pracy,

umowy agencyjnej, umowy zlecenia lub innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, albo umowy o dzieło, jeżeli umowę taką zawarły z pracodawcą, z którym pozostają w stosunku pracy, lub jeżeli w ramach takiej umowy wykonują pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostają w stosunku pracy, członkostwa w spółdzielni, służby, pobierania świadczenia socjalnego, zasiłku socjalnego albo wynagrodzenia przysługującego w okresie korzystania ze świadczenia górniczego lub w okresie korzystania ze stypendium na przekwalifikowanie. Mogą one dobrowolnie, na swój wniosek, być objęte ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi również z innych tytułów, z odpowiednimi zastrzeżeniami.

Zmiany ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych pozwalają okres świadczenia górniczego zaliczać do stażu pracy, umożliwiając tym samym przejście pracowników na emeryturę.

Zgodnie z art. 36 ust. 2 ustawy, na równi z okresami pracy górniczej traktuje się okres urlopu górniczego do 5 lat oraz okres świadczenia górniczego do 3 lat. Tym samy przy ustalaniu prawa do górniczej emerytury, uwzględnia się w wymiarze do 5 lat, okres urlopu górniczego oraz okres świadczenia górniczego do 3 lat.

Kolejna zmiana dotyczy ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych, w której to ustawie wprowadzono zapis, że zwalnia się od podatku czynności cywilnoprawne, których przedmiotem są rzeczy lub prawa majątkowe likwidowanej kopalni.

Zmiana w ustawie o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia przewiduje, że za osobę pobierającą świadczenie socjalne wypłacane w okresie urlopu lub zasiłek socjalny wypłacany na czas przekwalifikowania zawodowego i poszukiwania nowego zatrudnienia, osobę pobierającą wynagrodzenie przysługujące w okresie korzystania ze stypendium na przekwalifikowanie lub w okresie korzystania ze świadczenia górniczego składkę jako płatnik oblicza, pobiera z dochodu ubezpieczonego i odprowadza podmiot wypłacający świadczenie, zasiłek lub wynagrodzenie.

9. Przepisy przejściowe i końcowe

Końcowe zapisy aktu zawierają przepisy dotyczące zasad kontynuacji świadczeń osłonowych i aktywizujących przyznanych przed dniem wejścia w życie ustawy dla byłych pracowników górnictwa węgla kamiennego, jak również zasad ustalania prawa do emerytury dla pracowników oraz delegację dla ministra właściwego do spraw gospodarki do opracowania dokumentów dotyczących funkcjonowania górnictwa węgla kamiennego w aspekcie akcesji Polski do Unii Europejskiej.

Przy ustalaniu prawa do emerytury górniczej na podstawie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. Nr 162, poz. 1118 z późn. zm.) na podstawie wniosków złożonych do dnia 31 marca 2004 r., do okresów pracy górniczej wykonywanej pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, zalicza się:

1) okresy czynnej służby wojskowej, poprzedzonej pracą górniczą wykonywaną pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, pod warunkiem podjęcia takiej pracy w ciągu 30 dni od dnia zakończenia tej służby;
2) okresy niezdolności do pracy z powodu choroby lub odosobnienia w związku z chorobą zakaźną, za które wypłacone zostało wynagrodzenie lub zasiłek chorobowy.

Zastrzeżeniem jest to, że przy ustalaniu uprawnień do górniczej emerytury bez względu na wiek, okresy, o których mowa powyżej, zalicza się do okresu pracy górniczej wykonywanej

pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy tylko tym pracownikom, którzy posiadają co najmniej 15 lat takiej pracy i spełniają określone warunki.

Z uwagi na znaczące bezrobocie w Wałbrzychu i Nowej Rudzie, ustawa wprowadziła również specyficzne rozwiązania dla byłych pracowników kopalń z tych regionów. Były pracownik zlikwidowanej kopalni Dolnośląskiego Zagłębia Węgla Kamiennego, którego prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy spowodowanej wypadkiem przy pracy górniczej lub chorobą zawodową powstałą w związku z wykonywaniem pracy górniczej ustało z powodu ustąpienia niezdolności do pracy i który nie spełnia warunków do górniczej emerytury w myśl przepisów ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, nabywa prawo do emerytury górniczej, jeżeli:

1) udowodnił okres pracy górniczej wykonywanej pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wynoszący co najmniej 15 lat oraz pobierał rentę z tytułu niezdolności do pracy w związku z wypadkiem lub chorobą zawodową przez okres co najmniej 5 lat, albo
2) udowodnił okres pracy górniczej wykonywanej pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wynoszący co najmniej 20 lat oraz pobierał rentę z tytułu niezdolności do pracy w związku z wypadkiem lub chorobą zawodową.

Przepisy te stosuje się do wniosków o emerytury górnicze złożonych do dnia 30 czerwca 2004 r. Ustawa zobligowała także ministra właściwego do spraw gospodarki, aby w terminie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy, nie później niż do dnia 30 czerwca 2004 r., opracował i przedstawił Radzie Ministrów, zgodny z przepisami prawa Unii Europejskiej plan:

1) dostępu do złóż węgla kamiennego, z uwzględnieniem jakości oraz poziomu produkcji niezbędnej do zagwarantowania tego dostępu,
2) likwidacji kopalń węgla kamiennego, z uwzględnieniem wielkości pomocy publicznej planowanej do udzielenia przedsiębiorstwom górniczym.

Minister właściwy do spraw gospodarki, uchwalony przez Radę Ministrów plan, jest zobowiązany przekazać Komisji Europejskiej do dnia 31 sierpnia.

10. Podsumowanie

Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006 (Dz. U. Nr 210, poz. 2037) w sposób kompleksowy rozwiązuje wszystkie prawne zagadnienia związane z restrukturyzacją górnictwa węgla kamiennego, stwarzając nowe podstawy prawne, umożliwiające sanację sektora.

Zawarte w ustawie rozwiązania stwarzają możliwości dla osiągnięcia celów reformy zawarte w rządowym programie z dnia 28.01.2003 r. pt. „Program restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 2003-2006 z wykorzystaniem ustaw antykryzysowych i zainicjowaniem prywatyzacji niektórych kopalń (korektami wynikającymi z porozumienia strony rządowej ze stroną związkową z dnia 11 grudnia 2002 r. oraz korektami wynikającymi ze stanu prawnego sektora na dzień 10 stycznia 2003 r.), a w szczególności osiągnięcia rentowności i systematycznego zmniejszenia zaległych zobowiązań całego sektora oraz zapewnienie regularnych płatności, w tym docelowo opłat ekologicznych, jak również zapewniają łagodzenie skutków dotychczasowej jak i planowanej restrukturyzacji zatrudnienia.

Za szczególne rozwiązania zawarte w ustawie, zaliczyć należy bezprecedensowe oddłużenie sektora. Oddłużenie na tak szeroka skalę nie było dotychczas stosowane w innych przemysłach kluczowych dla funkcjonowania gospodarki państwa. Umorzeniu ulec mają bowiem

zobowiązania w wysokości ok. 18 mld zł, a 2 mld zł zobowiązań podlegać będzie odroczona do końca 2004 r., a ich spłata następować będzie do 2010 r.

Wstępne badania przeprowadzone wśród załóg górniczych pozwalają stwierdzić, że przyjęte w ustawie rozwiązania osłonowe i aktywizujaco-adaptacyjne powinny znaleźć znaczne zainteresowanie tymi instrumentami wśród załóg górniczych, co gwarantować będzie dalsze znaczące obniżenie poziomu zatrudnienia w górnictwie węgla kamiennego, a przez to obniżenie kosztów pracy i podniesienie ekonomicznej efektywności górnictwa węgla kamiennego.

Znaczący udział w łagodzeniu skutków restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego maja rozwiązania ustawy skierowane do pracodawców spoza górnictwa oraz gmin górniczych. Rozwiązania te stwarzają możliwości tworzenia nowych miejsc pracy poza górnictwem oraz rozwoju infrastruktury gmin.

Jednym z podstawowych kierunków prowadzenia procesu restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006, jest zapewnienie znaczącego wsparcia finansowego przez budżet państwa, wyrażającego się łączną kwota ponad 6,0 mld zł.

Literatura

[1] Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o restrukturyzacji finansowej jednostek górnictwa węgla kamiennego oraz o wprowadzeniu opłaty węglowej (Dz. U. Nr 113, poz. 735).

[2] Ustawa z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych (Dz. U. Nr 162, poz. 1112, z późn. zm.).

[3] Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska Dz. U. z 1994 r. nr 49, poz. 230, z późn. zm.).

[4] Ustawa z dnia 24 października 1974 r. - Prawo wodne (Dz. U. Nr 38, poz. 230, z późn. zm.)

[5] Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o odpadach (Dz. U. Nr 96, poz. 592, z późn. zm.)

[6] Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62, poz. 627 z późn. zm.).

[7] Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. o restrukturyzacji niektórych należności publicznoprawnych od przedsiębiorców (Dz. U. Nr 155, poz. 1287 oraz z 2003 r. Nr 56, poz. 498 i Nr 202, poz. 1956).

[8] Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. - Prawo geologiczne i górnicze (Dz. U. Nr 27, poz.96 z późn. zmian.).

[9] Ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. N r 118, poz.561 z późn. zm.).

The act of 28 November 2003 on the restructuring of hard coal mining industry in 2003-2006

Abstract

The legal solutions comprised in the act on restructuring of hard coal industry in 2003-2006, which came into force on December 26 of 2003, have been presented in the article.

The rules comprised in the above mentioned act, particularly the financial restructuring ones i.e. debt settlement proceedings of hard coal industry, employment restructuring and so-

cial protection and activation-adjustment instruments accepted within the rules, have been presented by the authors in the article. The solutions with respect to mines liquidation, detailed powers directed to mine community as well as the sources of financing of restructuring process of the sector ,have been also submitted in the paper.

The transitional provisions and changes within binding regulations have been presented in the final part of the article.

Recenzent: dr hab. Eugeniusz Mokrzycki

Mat. Konf. Szkoły Eksploatacji Podziemnej 2004, str. 91–106

Joanna MAZURKIEWICZ
Akademia Ekonomiczna, Poznań

Restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego w Polsce, Niemczech i Wielkiej Brytanii w kontekście jej wpływu na rynek pracy

Słowa kluczowe

restrukturyzacja - Unia Europejska - instrumenty polityki gospodarczej - rynek pracy - bezrobocie

Streszczenie

Redukcja zatrudnienia w takich dziedzinach, jak przemysł stalowy, stoczniowy, tekstylny, czy wreszcie górniczy, stała się cechą wielu uprzemysłowionych regionów Europy. Artykuł koncentruje się wokół konsekwencji, jakie dla lokalnych rynków pracy zrodziła redukcja zatrudnienia w brytyjskim, niemieckim i polskim górnictwie węglowym. Wskazuje się na konieczność zwiększenie tempa powstawania nowych miejsc pracy jako niezbędnego warunku powodzenia procesów redukcji zatrudnienia w górnictwie.

1. Wstęp

Kurczenie się rozmiarów zatrudnienia w takich dziedzinach, jak przemysł stalowy, stoczniowy, tekstylny, czy wreszcie górniczy, stało się cechą wielu uprzemysłowionych regionów Europy. Trwała utrata miejsc pracy w danym sektorze może wywoływać zwiększone migracje, zmiany stopnia aktywności ekonomicznej ludności, wzrost zatrudnienia w innych dziedzinach gospodarki lub - niestety - wzrost bezrobocia.

Celem artykułu jest studium porównawcze narzędzi wykorzystywanych w ramach restrukturyzacji zatrudnienia w Wielkiej Brytanii, Niemczech i Polsce i skutków tego procesu dla lokalnych rynków pracy. Punktem wyjścia dla analizy jest przedstawienie przebiegu restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Wielkiej Brytanii i Niemczech ze szczególnym uwzględnieniem instrumentów służących restrukturyzacji zatrudnienia oraz kosztów tego procesu. W dalszej części referatu przeprowadzona zostanie analiza odchyleń stopy bezrobocia, ukształtowanej w omawianych krajach oraz w dwóch regionach koncentrujących przemysł węglowy - Yorkshire oraz Północnej Nadrenii-Westfalii. Przesłanką takiego podejścia jest przekonanie, że istotą prowadzonych reform jest nie tyle samo zmniejszenie liczby pracowników sektora („restrukturyzacja głów"), co stworzenie warunków umożliwiających zatrudnienie byłych górników w innych działach gospodarki. Na tak zarysowanym tle omówione zostaną rozwiązania proponowane w ramach kolejnych etapów reformy górnictwa węgla kamiennego w Polsce oraz ich skutki dla śląskiego rynku pracy.

2. Przebieg procesów restrukturyzacji górnictwa w Wielkiej Brytanii i Niemczech

2.1. Wielka Brytania

Brytyjski model restrukturyzacji sektora górnictwa węgla kamiennego cechował radykalizm działań kapitałowych i technicznych, choć stopień tegoż radykalizmu był różny w poszczególnych okresach. Podstawowym założeniem programów reform była modernizacja techniczna wyselekcjonowanych kopalń oraz osiągnięcie trwałej rentowności sektora.

Restrukturyzacja przemysłu węglowego w Wielkiej Brytanii została rozpoczęta u progu lat 80-tych, kiedy to załamał się optymistyczny scenariusz rozwoju rynku węglowego. Sytuacja ta zbiegła się w czasie z przejęciem władzy przez Margaret Thatcher. W 1986 r. utworzona została Brytyjska Korporacja Węglowa (British Coal Corporation), która podjęła misję restrukturyzowania sektora. Czynnikiem rozstrzygającym dla kierunku reform stała się prywatyzacja sektora energii. Rozpoczęto zamykanie najmniej opłacalnych kopalń, przy czym koszty społeczne i regionalne podejmowanych działań przestały odgrywać podstawowe znaczenie. Głównym celem restrukturyzacji stała się konkurencyjność i maksymalne upodobnienie górnictwa węglowego do innych branż zarządzanych przez prywatnych właścicieli.

W latach 1980-92 uzyskano znaczące efekty w redukcji potencjału wydobywczego. Wydobycie węgla zostało zredukowane z 130,1 do 70,5 mln ton rocznie, zatrudnienie zmniejszono z 232 do 47 tys. osób, ze 170 kopalń pozostało 51. W 1992 r. rząd brytyjski przyjął kolejny program restrukturyzacyjny. Zakładał on dalszą likwidację nierentownych zakładów górniczych, utworzenie z rentownych przedsiębiorstw 5 regionalnych towarzystw (Coal Companies) i ich sprzedaż oraz utworzenie nowej instytucji w sektorze publicznym, tzw. Coal Authority, która miała nadzorować zasoby węgla i warunki ich eksploatacji [Borkowski 2001].

Po kolejnych reformach i redukcji wydobycia w latach 1992-1997 doprowadzono do ustabilizowania wielkości wydobycia węgla w 19 kopalniach, łącznie na poziomie 50-53 mln ton rocznie, przy zatrudnieniu około 19.4 tys. górników i kosztach zbliżonych do pułapu cen węgla importowanego.

W wyniku zwolnienia w 1995 r. brytyjskich elektrowni z obowiązku zakupu krajowego węgla oraz rosnącej konkurencji gazu ziemnego na rynku paliw, nieuniknionym stało się zamknięcie kolejnych 5 kopalń [Skowron 2000]. W tej sytuacji ogłoszony został plan pomocy dla przemysłu węglowego zakładający m.in. ofensywę eksportową węgla na rynek hiszpański i niemiecki, ograniczenie importu energii elektrycznej z Francji, subwencjonowanie producentów węgla oraz obronę rynku brytyjskiego przed polskim węglem (wobec zarzutów dotyczących stosowania przez polskich producentów praktyk dumpingowych). Aktualnie w Wielkiej Brytanii czynnych jest 14 dużych podmiotów i około 50 małych prywatnych kopalń, z których każda zatrudnia mniej niż 100 osób.

2.2. Niemcy

Niemiecki model restrukturyzacji sektora węglowego opiera się o kryterium zrównoważonego procesu przeobrażeń regionów oraz zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego i społecznego. Działania te są systematycznie wspomagane finansowo przez państwo. Impulsem do podjęcia restrukturyzacji był kryzys w górnictwie węglowym Niemiec, który rozpoczął się w latach 60-tych, czyli mniej więcej w tym samym czasie co w Wielkiej Brytanii. Spowodował on spadek wydobycia do 112 mln ton rocznie i zmniejszenie zatrudnienia do 264 tys. osób.

W 1968 r. opracowano kompleksowy plan restrukturyzacyjny, którego podstawowym wyznacznikiem była akceptacja programu reform na szczeblu regionalnym [Borkowski 1998]. Kluczową decyzją reformy było założenie koncernu Ruhrkohle Aktiengesellschaft (RAG). Celem RAG stała się koncentracja zasobów produkcyjnych, racjonalizacja kosztów produkcji węgla oraz przystosowanie wielkości wydobycia do malejącego popytu na rynku węglowym i zapewnienie zbytu na produkowany surowiec. Uczyniono to poprzez zawarcie długoterminowych umów z hutami, elektrowniami i ciepłowniami. Kontrakt zawarty z hutami, tzw. Hüttenvertrag, zapewniał pokrycie całości popytu generowanego przez huty przez niemiecki węgiel koksowy. Elektrownie, w ramach tzw. Kontraktu Stulecia (Jahrhundetrvertrag), zobowiązały się do zakupu z góry określonych ilości węgla energetycznego po cenach światowych [Skowron 2000]. Różnicę pomiędzy ceną zakupu surowca rodzimego i importowanego pokrywali podatnicy w formie tzw. Kohlenpfennig. Od 1987 r. opłata ta wynosiła 4,5% narzutu na rachunki za energię elektryczną.

Na początku lat 90-tych rząd niemiecki stanął przed kolejnymi problemami. Komisja Europejska nasiliła naciski w celu ograniczenia publicznej pomocy dla górnictwa. Jej zatwierdzenie zostało uzależnione od przedstawienia kompleksowego programu reform. Konieczność zmniejszenia dotacji płynącej z Kohlenpfennig zmusiła rząd do zamknięcia najmniej rentownych kopalń. Zapowiedzi kolejnych zwolnień wywołały falę protestów związków zawodowych w 1991 r. Ostatecznie osiągnięto porozumienie zwane Koncepcją Węglową 2005, na mocy którego ustalono gwarantowany zbyt węgla w 2000 r. na poziomie 50 mln ton przy jednoczesnym zmniejszeniu liczby czynnych kopalń i zatrudnienia w górnictwie. Plan ten został zatwierdzony przez Komisję Europejską.

Aktualnie w Niemczech działa 12 kopalń zatrudniających 36 tys. osób i wydobywających około 29 mln ton rocznie.

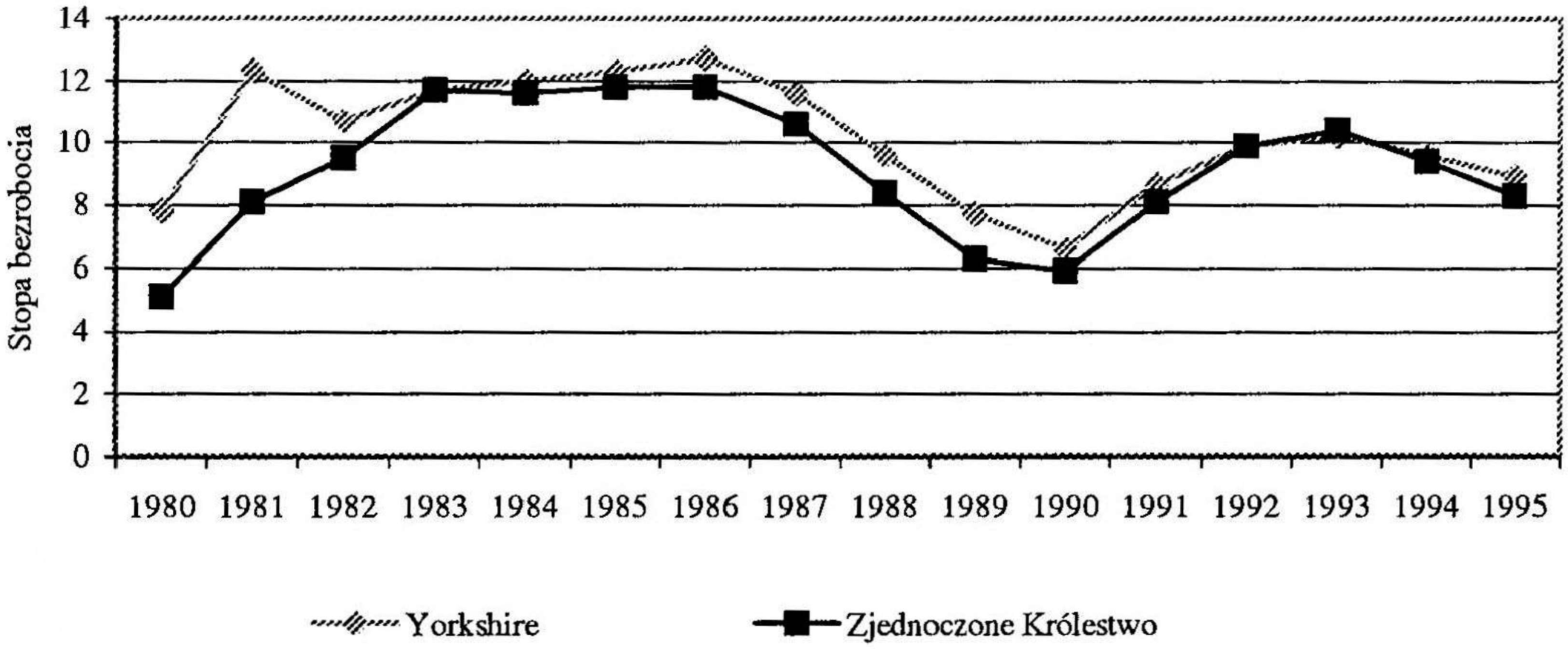
3. Wpływ restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Wielkiej Brytanii i Niemczech na lokalne rynki pracy

3.1. Sytuacja na rynku pracy w Niemczech i Wielkiej Brytanii w okresie restrukturyzacji górnictwa

Cechą charakterystyczną przemysłu węglowego jest jego koncentracja regionalna. Konsekwencją procesów restrukturyzacyjnych jest wywoływanie silnej presji na lokalne rynki pracy. Wykresy na rys. 3.1-3.3 przedstawiają kształtowanie się poziomu bezrobocia w latach 1980-2002 w Niemczech i Wielkiej Brytanii oraz w dwóch regionach koncentrujących przemysł węglowy - Yorkshire oraz Północnej Nadrenii-Westfalii. W obu przypadkach poziom bezrobocia w regionach zdominowanych przez przemysł górniczy utrzymywał się na poziomie wyższym niż średnia krajowa aż do połowy lat 90-tych.

Analiza odchyleń regionalnej stopy bezrobocia od średniej dla całego kraju wskazuje, że do roku 1992 różnice te byłe mniejsze dla okręgu Yorkshire, co przemawia na korzyść brytyjskiego modelu restrukturyzacji. Natomiast w latach dziewięćdziesiątych niższy poziom regionalnego bezrobocia w okręgach węglowych notowany był w Niemczech. Ten ogólny pogląd musi być jednak zweryfikowany przynajmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, na kształt badanych zależności w znacznym stopniu wpływa wielkość danego regionu. W tym przypadku, hrabstwo Yorkshire jest regionem relatywnie większym od Północnej Nadrenii-Westfalii i w związku z tym ma znaczny wpływ na statystycznie obliczane średnie wielkości

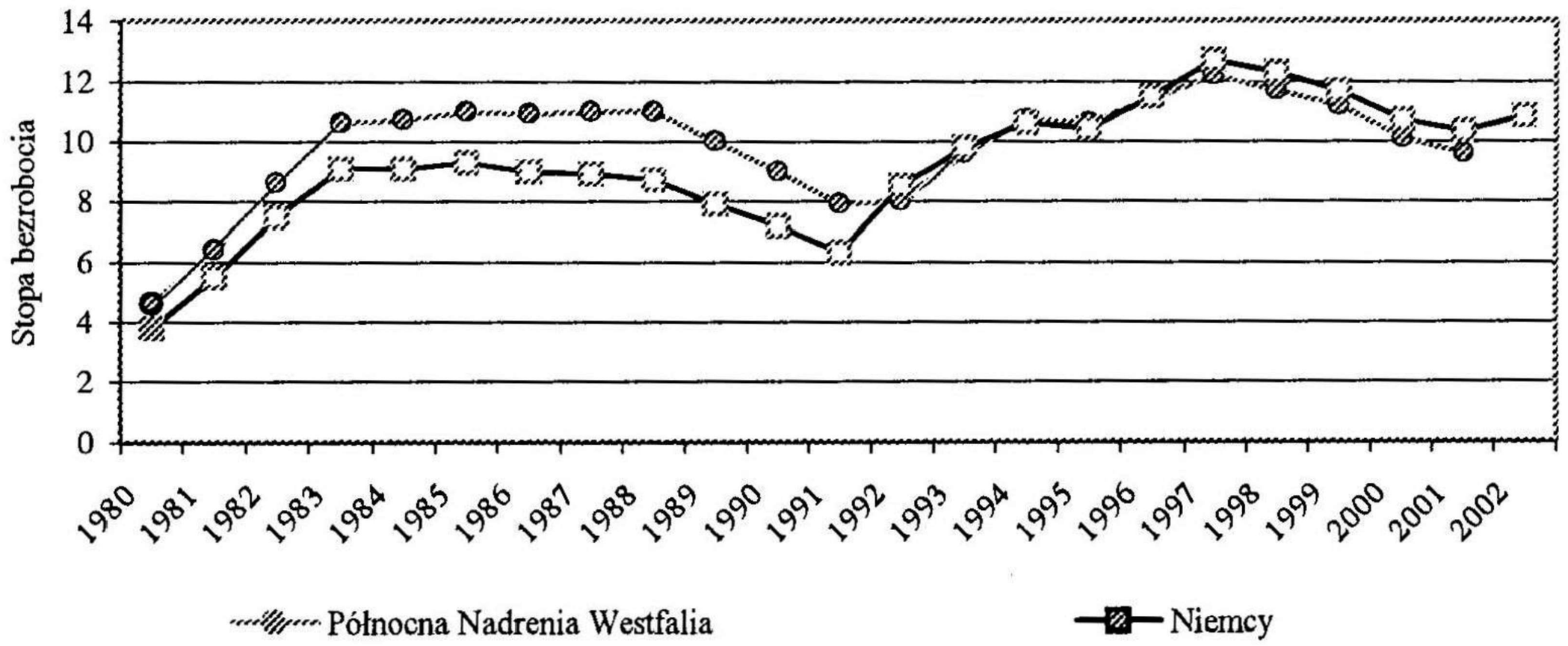
charakteryzujące Wielką Brytanię [Walewski 1999]. M. Walewski udowadnia jednak, że przypuszczenie to nie znajduje potwierdzenia w świetle innych badań dotyczących brytyjskich „pól węglowych", czyli w rejonach bezpośredniego oddziaływania kopalń. Ich wyniki również wskazują na niewielkie różnice w poziomie regionalnych i krajowych stóp bezrobocia w Wielkiej Brytanii.

Rts. 3.1. Stopa bezrobocia w regionie Yorkshire&Humbershire oraz Wielkiej Brytanii i w latach 1980-1995

Fig. 3.1. Unemployment rate in Yorkshire&Humbershire and United Kingdom between 1980 and 1995

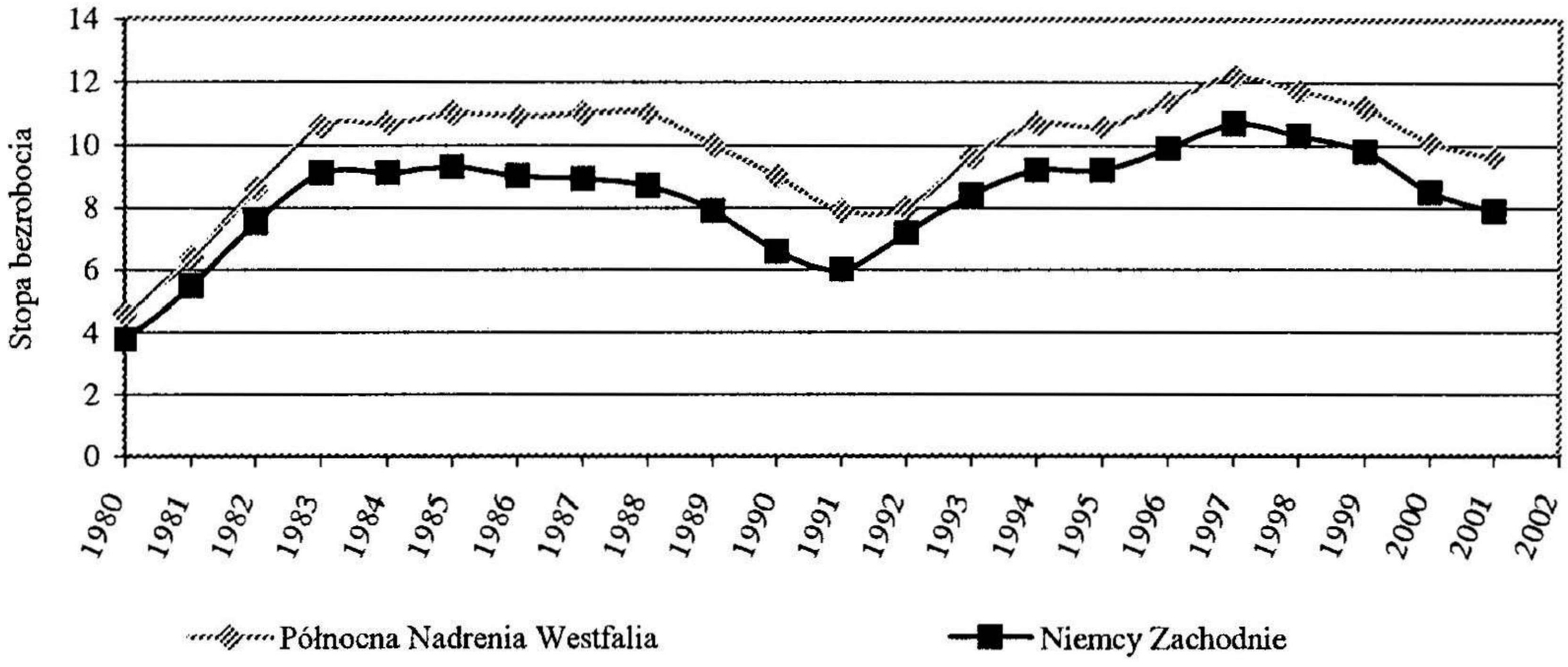
Źródło: Annual Statistical Report 1985, 1989,1990, 1995, 1996

Rys. 3.2. Stopa bezrobocia w Północnej Nadernii-Westfalii oraz Niemczech w latach 1980-2002

Fig. 3.2. Unemployment rate in Nordrhein-Westfalen and Germany between 1980 and 2002

Źródło: Statistisches Jahrbuch für Bundesrepublik Deutschland 2003,
Amtliche Nachrichten der Bundesanstalt für Arbiet 2002

Rys. 3.3. Stopa bezrobocia w Północnej Nadernii-Westfalii oraz Niemczech Zachodnich w latach 1980-2002

Fig. 3.3 Unemployment rate in Nordrhein-Westfalen and West Germany between 1980 and 2002

Źródło: Statistisches Jahrbuch für Bundesrepublik Deutschland 2003, Amtliche Nachrichten der Bundesanstalt für Arbiet 2002

Drugim czynnikiem, który należy wziąć pod uwagę jest kwestia statystycznego wzrostu, począwszy od roku 1991, średniej stopy bezrobocia w Niemczech. Należy zauważyć, że jest on, między innymi, konsekwencją zjednoczenia dwóch państw niemieckich. Biorąc pod uwagę konieczność zachowania porównywalności danych między poszczególnymi okresami oraz fakt, że we wschodnich landach nie prowadzono znaczącej eksploatacji złóż węgla, uzasadnione jest przeprowadzenie badania w odniesieniu do średniej stopy bezrobocia notowanego tylko w landach należących do Niemiec Zachodnich. Wyniki tak przeprowadzonego badania wskazują, że stopa bezrobocia w regionie Północnej Nadrenii-Westfalii przez cały okres objęty analizą kształtowała się powyżej średniej.

Interesujące jest to, że dwie skrajnie różne pod względem celów, zamierzeń i działań ścieżki restrukturyzacji doprowadziły do „odwrotnych" skutków. Drugą niespodzianką jest fakt, że choć można by się było spodziewać znacznie wyższej stopy bezrobocia w Wielkiej Brytanii, w rzeczywistości różniła się ona nieznacznie od poziomu notowanego zagłębiach węglowych Niemiec. Trzecia wątpliwość dotyczy słuszności obiegowej opinii, że utrzymywanie polityki subsydiowania górnictwa niemieckiego ma swoje źródło w chęci zapobiegania bezrobociu.

Analiza szczegółowych rozwiązań stosowanych w procesach restrukturyzacji zatrudnienia, przeprowadzona w dalszej części opracowania, pozwoli przekonać się, czy przyczyną takiego stanu rzeczy były specyficzne narzędzia polityki gospodarczej, czy zadecydowała tu wielkość nakładów finansowych, czy może o przebiegu restrukturyzacji w niedocenianym dotychczas stopniu decydują czynniki ponadbranżowe?

3.2. Przeciwdziałanie wzrostowi bezrobocia

Głównym celem narzędzi wprowadzanych w ramach programów w Niemczech i Wielkiej Brytanii było przeciwdziałanie wzrostowi bezrobocia w regionach górniczych. W obydwu

przypadkach zastosowano program osłon socjalnych skierowanych do górników zwalniających dotychczasowe miejsca pracy. Instrumenty wykorzystywane w ramach programów redukcji miejsc pracy w górnictwie, mimo pewnych podobieństw, miały jednak zgoła odmienny charakter.

Program osłon socjalnych wprowadzony w obu krajach przewidywał możliwość przejścia na wcześniejszą emeryturę oraz skorzystania z wypłat pomostowych. Był on jednak znacznie silniej rozbudowany w Niemczech. Przewidywał bowiem zarówno rekompensaty dla osób w wieku 55-60 lat wypłacane do momentu przejścia na emeryturę, jak i comiesięcznie dodatki dostosowawcze sięgające nawet 90% wynagrodzenia dla osób w wieku ok. 50 lat. Ponadto w Niemczech zastosowano system „zastępowania" pracowników. Polegał on na zwalnianiu starszych pracowników i obejmowaniu ich stanowisk przez młodszych, pracujących w branży. W ten sposób zwiększano wewnętrzną fluktuację kadr i jednocześnie unikano przyjmowania pracowników spoza sektora. Jednocześnie należy podkreślić, że podjęto działania zmierzające do zmian w regionalnym systemie oświaty. Dotyczyły one głównie likwidacji lub zmiany profilu edukacji w szkołach górniczych, co skutkowało ograniczeniem liczby osób poszukujących zatrudnienia w górnictwie. Polityka ta miała istotne konsekwencje dla rynku pracy. Sprawiała bowiem, że z górnictwa odchodziły głównie osoby starsze i nisko wykwalifikowane, którym trudno było znaleźć nowe zatrudnienie poza górnictwem. Dodatkowym czynnikiem utrudniającym podjęcie nowej pracy była wysoka niechęć zwalnianych do zmiany miejsca zamieszkania.

Innym narzędziem stworzonym w Niemczech w ramach ograniczania zatrudnienia było wprowadzenie skróconego czasu pracy, tzw. Kurtzarbeit. Zmniejszenie liczby przepracowanych godzin połączone zostało tu z obniżeniem wynagrodzenia. Z jednej strony umożliwiało to łagodne przejście pomiędzy pracą w górnictwie i zatrudnieniem w innym sektorze. Z drugiej - obniżało koszty pracy, np. w latach 1994-1995 górnicy w zamian za zwiększenie ilości czasu wolnego zrezygnowali z żądanego wcześniej wzrostu wynagrodzeń o 3%, akceptując nawet spadek płac o 6% [Walewski 1999].

W Wielkiej Brytanii program wcześniejszych emerytur i wypłat pomostowych funkcjonował właściwie do połowy lat 80-tych. Zaostrzenie polityki restrukturyzacji i masowe zwolnienia z kopalń spowodowały, że jedynie znikomy odsetek pracowników mógł skorzystać z tej formy pomocy. Na rynek pracy powracały młode osoby, którym stosunkowo łatwiej było zmienić/podnieść kwalifikacje zawodowe i znaleźć zatrudnienie poza górnictwem. Dla ułatwienia ponownego startu na rynku pracy rząd brytyjski wprowadził instrumenty aktywizujące w postaci jednorazowych odpraw i programu wspierania migracji do innych części kraju. O ile efektywność wykorzystania jednorazowych odpraw budzi pewne wątpliwości, o tyle pomoc w zmianie miejsca zamieszkania i znalezieniu pracy w innym regionie jest instrumentem niezwykle skutecznym w przeciwdziałaniu wzrostowi bezrobocia. Służy ona bowiem nie tylko odciążeniu lokalnego rynku pracy i zmianie struktury zawodowej ludności danego regionu, ale też podnosi poczucie bezpieczeństwa socjalnego ograniczając niepewność związaną z koniecznością zmiany miejsca zamieszkania. Ponadto, jak pokazały badania [Beatty, Fothergill 1996], rozwiązanie to okazało się jednym z najbardziej efektywnych narzędzi umożliwiających ograniczenie wzrostu bezrobocia w zagłębiach górniczych Wielkiej Brytanii.

Omówione powyżej instrumenty miały charakter pasywny (tzn. stosowane były dla złagodzenia społecznych skutków utraty pracy), ale przede wszystkim miały na celu zachowanie ciągłości dochodów osobistych zwalnianych pracowników. Drugą grupę instrumentów stanowią narzędzia stymulujące wzrost aktywności byłych pracowników górnictwa na rynku pracy. Zarówno w Niemczech, jak i w Wielkiej Brytanii w ramach tych rozwiązań wprowadzono programy szkoleń mających na celu podniesienie dotychczasowych kwalifikacji lub reorienta-

cję zawodową oraz rozbudowano system pomocy w poszukiwaniu zatrudnienia poza górnictwem. Szczególną uwagę należy zwrócić na tworzenie tzw. „job shops" („sklepów z pracą"), czyli agencji zajmujących się doradztwem zawodowym oraz pełniących rolę lokalnych agencji pracy. Ponadto, w Wielkiej Brytanii stworzono program pomocy dla osób chcących założyć własne firmy, obejmujący zarówno świadczenie usług doradczych, jak i pomoc finansową.

W pierwszym momencie wydawać by się mogło, że zestaw instrumentów zastosowanych w ramach programów ograniczania bezrobocia w restrukturyzowanych zagłębiach węglowych Wielkiej Brytanii i Niemiec jest bardzo zbliżony. Głębsza analiza wykazuje jednak, że rozwiązania brytyjskie były silniej nastawione na kreowanie nowych miejsc pracy, podczas gdy niemieckie skoncentrowane były na łagodzeniu skutków ograniczenia dochodów osobistych pracowników zwalnianych z kopalń. Należy również zauważyć, że programy brytyjskie (przynajmniej w swych założeniach) bardziej sprzyjały rewitalizacji i przekształceniom zagłębi węglowych. Nie bez znaczenia jest też fakt, że działania restrukturyzacyjne w Wielkiej Brytanii były w dużym stopniu wspierane przez instytucje silnie powiązane z rządem, co zapewne kłóci się z powszechnym obrazem „ultraliberalnej" polityki Margaret Thatcher. Na szczególną uwagę zasługują British Coal Enterprise oraz Urban Development Corpus, których działalność przyczyniła się do stworzenia warunków infrastrukturalnych i instytucjonalnych sprzyjających powstawaniu nowych miejsc pracy i przełamaniu produkcyjnej monokultury regionu [por. Borkowski 2003, Karbownik 1997, Magda 1998, Walewski 1999]

W Niemczech natomiast powstawanie instytucji wspierających procesy dostosowawcze (tzw. Zukunft Initiativen, ZIN) było wynikiem raczej oddolnej inicjatywy i w tym sensie miało znacznie bardziej „liberalny" charakter niż rozwiązania brytyjskie. Projekty w ramach ZIN powstawały w wyniku współdziałania władz gmin górniczych, izb przemysłowo-handlowych, związków zawodowych i szkół wyższych. Ich realizacją miały zająć się ośrodki wykonawcze, jednak brak odpowiednich kompetencji decyzyjnych, praw terytorialnych oraz środków finansowych przesądziły o małej skuteczności podejmowanych wysiłków. Sukcesem zakończyła się natomiast inicjatywa stworzenia w Zagłębiu Ruhry Internationale Bauaustellung, IBA. Jest to centralny program ekonomicznego, strukturalnego i społecznego rozwoju starych regionów przemysłowych. Jego efektem jest tworzenie szeroko pojętej infrastruktury – począwszy od dróg, budynków biurowych i mieszkalnych, poprzez centra rozrywki aż po parki rozwoju przedsiębiorczości.

3.3. Nakłady finansowe na restrukturyzację brytyjskiego i niemieckiego górnictwa

Różnice w wielkości nakładów finansowych przeznaczonych na łagodzenie skutków restrukturyzacji przemysłu węglowego w Wielkiej Brytanii i Niemczech wynikały z przyjętej filozofii prowadzenia reform. W Wielkiej Brytanii szybkie tempo zmniejszania potencjału górnictwa zadecydowało o zaangażowaniu znacznie mniejszych środków niż w wolno restrukturyzowanym przemyśle niemieckim. Dane zawarte w tablicy 3.1 ponownie wskazują na asymetrię pomiędzy wielkością środków przeznaczanych w omawianych krajach na aktywne i pasywne narzędzia służące przeciwdziałaniu bezrobociu w procesie restrukturyzacji górnictwa.

Podstawowym, z punktu widzenia finansów publicznych, kosztem restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Wielkiej Brytanii były dotacje na cele restrukturyzacyjne i socjalne. Całość pomocy państwa dla górnictwa w latach 1985-2001 wyniosła ok. 7 mld EUR pochodzących zarówno z budżetu państwa, jak i w niewielkim stopniu ze środków Unii Europejskiej. W Niemczech największą część środków pochłonęło prowadzenie polityki zmierzają-

cej do ochrony przemysłu węglowego przed gwałtownymi zmianami wynikającymi ze spadku popytu na węgiel oraz aktywnej polityki socjalnej wobec górników. Wspomniane wcześniej naciski Komisji Europejskiej spowodowały ograniczenie finansowania przemysłu węglowego ze środków publicznych. Jednak mimo to pomoc państwa dla niemieckiego górnictwa w latach 1993 – 2001 wyniosła łącznie ok. 47 mld EUR.

Tablica 3.1. Pomoc publiczna dla niemieckiego i brytyjskiego górnictwa węglowego w latach 1986-2001
Table 3.1. State aid for German and British coal industry between 1986 and 2001

Dotacja w mln ECU/EUR								
Lata	Niemcy				Wielka Brytania			
	Pomoc operacyjna	Pomoc na redukcję działalności	Inna	Razem Niemcy	Pomoc operacyjna	Pomoc na redukcję działalności	Inna	Razem Wielka Brytania
1986	3 077,6	-	-	3 077,6	460,0	1 796,0	-	2 256,4
1993	4 462,6	3 823,7	-	8 295,3	1,9	-	-	1,9
1994	4 845,8	-	181,4	5 027,2	20,1	-	870,0	890,1
1995	4 784,2	0,0	106,7	4 890,9	0,0	0,0	1 622,8	1622,8
1996	5 361,8	0,0	104,7	5 466,5	0,0	0,0	512 8,0	512,8
1997	3 280,5	1 637,7	412,0	5 330,2	0,0	0,0	512,3	512,3
1998	2 667,2	1 606,8	513,4	4 787,4	0,0	0,0	1 317,2	1 317,2
1999	2 612,4	1 613,4	380,4	4 606,2	0,0	0,0	0,0	0,0
2000	1 963,1	1 572,3	1 063,2	4 598,6	142,9	0,0	0,0	142,9
2001	1 789,5	965,8	1 400,9	4 156,2	81,3	0,0	0,0	81,3
Razem	34 844,7	11 228,7	4 162,7	50 236,1	706,2	1 796,0	4 835,1	7 337,7

Źródło: Report from the Commision. On the Application of the Community Rules for the State Aid to the Coal Industry in 1998 and 1999, Brussels, 20.11.2000; Report from the Commision. On the Application of the Community Rules for the State Aid to the Coal Industry in 2001, Brussels, 10.04.2002; Walewski 2000

4. Restrukturyzacja przemysłu węglowego w Polsce

4.1. Przebieg procesu restrukturyzacji

Koncentracja przemysłu górniczego na terenie Śląska oraz dotychczasowe znaczenie gospodarcze tego przemysłu (w 1999 r. górnictwo i kopalnictwo wytworzyło 2,26% PKB) stawia Polskę bliżej sytuacji niemieckiej niż brytyjskiej. Można więc założyć, że masowe zwolnienia miałyby silne reperkusje dla sytuacji na regionalnym rynku pracy i dla ogólnej sytuacji społecznej na Śląsku. Jednocześnie można przypuszczać, że w warunkach polskich, dodatkowe ograniczenia dla radykalnej redukcji tego sektora stwarza niska mobilność siły roboczej.

W latach 1990-2003 reforma górnictwa węgla kamiennego przyniosła zmniejszenie poziomu wydobycia węgla o ponad 45 mln ton. W tym czasie około 30 kopalń zostało postawionych w stan likwidacji. W latach 1990-2001, zatrudnienie w sektorze górnictwa węgla kamiennego zostało zmniejszone o blisko 245 tys. osób. Redukcja ta następowała głównie w oparciu o naturalne procesy fluktuacji zawodowej oraz przy wykorzystaniu sztucznie stworzonych instrumentów, takich jak np.: osłony socjalne czy przemieszczenie pracowników

do podmiotów utworzonych na bazie majątku kopalń. Wspomniane działania były prowadzone przy dużym zaangażowaniu środków publicznych. Zewnętrzne wsparcie finansowe reformy w ujęciu nominalnym wyniosło 36,1 mld zł (w przeliczeniu na ceny z roku 2001), przy czym aż 34 mld pochodziło z budżetu państwa [Kosmalski 2003].

Proces likwidacji kopalń węgla kamiennego rozpoczął się już w 1990 r., natomiast osłony socjalne dla górników zostały wprowadzone trzy lata później, jako element „Programu powstrzymania upadłości górnictwa węgla kamiennego w Polsce". Do roku 1996 zmniejszanie zatrudnienia w górnictwie odbywało się przede wszystkim w oparciu o naturalne odejścia z kopalń, w szczególności przejście na emeryturę. Z osłon socjalnych skorzystało w tym okresie 9 393 osób [Jędrychowski i in. 1996], co stanowiło 9,4% odpływu zatrudnionych z sektora. Charakterystyczny jest również fakt, że w większości z osłon skorzystali pracownicy z kopalń całkowicie lub częściowo likwidowanych. W rzeczywistości więc instrumenty te miały charakter amortyzujący, a nie stymulujący restrukturyzację zatrudnienia.

Tablica 4.1. Wielkość wydobycia, zatrudnienia w górnictwie oraz wsparcia finansowego udzielonego górnictwu węgla kamiennego w Polsce w latach 1990-2001
Table 4.1. Coal extraction, employment and financial aid for the coal industry in Poland between 1990 and 2001

Lata	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Wydobycie [mln t]	147,4	140,1	131,3	130,2	132,7	135,3	136,2	137,1	116,0	109,2	102,2	102,8
Zatrudnienie [tys. osób]	391,1	356,1	339,4	326,1	300,2	280,7	264,9	250,5	224,5	187,8	159,6	146,3
Wsparcie finansowe [mln zł]	10 549	4 396	1 592	1 147	1 280	2 591	886	2 210	1 792	2 322	1 999	3 278

Zródło: M. Kosmalski, Restrukturyzacja finansowa i organizacyjna górnictwa węgla kamiennego w latach 1990-2001, „Kontrola Państwowa" nr 2/2003; NIK, informacja o wynikach kontroli przyznawania i wykorzystania dotacji budżetowych dla górnictwa węgla kamiennego, DGI-41013-97, Warszawa, maj 1998

Rozwiązania mające na celu zapobieganie wzrostowi bezrobocia w wyniku restrukturyzacji oraz aktywizujące pracowników w poszukiwaniu nowego zatrudnienia zostały po raz pierwszy wprowadzone w projekcie restrukturyzacyjnym z kwietnia 1996 r. pt. „Górnictwo węgla kamiennego. Polityka państwa i sektora na lata 1996-2000. Program dostosowania górnictwa do warunków gospodarki rynkowej i międzynarodowej konkurencyjności". Celem tego dokumentu było „osiągnięcie ekonomicznej efektywności działania podmiotów górnictwa węgla kamiennego z jednoczesnym zagwarantowaniem bezpieczeństwa socjalnego dla załóg". W kontekście doświadczeń zachodnich były to założenia łączące cele restrukturyzacji górnictwa niemieckiego i brytyjskiego. Z punktu widzenia charakteru rozwiązań skierowanych na oddziaływanie na zatrudnienie, był to jednak program skoncentrowany na amortyzacji skutków trwałej likwidacji miejsc pracy. W projekcie tym zastosowano szereg rozwiązań zbliżonych do niemieckiego modelu reformy - począwszy od urlopów górniczych, wcześniejszych emerytur, poprzez przeniesienia górników do innych podmiotów gospodarczych aż po rozwiązania podobne do systemu zastępowania pracowników. Przyjęto bowiem zapisy, że jedynym źródłem zasilania kadrowego górnictwa miał być likwidowane kopalnie oraz specjalistyczne szkoły. Z palety działań aktywizujących byłych górników na rynku pracy wybrano jedynie wprowadzenie programów szkoleń oraz możliwości skorzystania z preferencyjnych kredytów na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

Dokument przewidywał zmniejszenie zatrudnienia o 80,1 tys. osób, w tym przejście 52 tys. pracowników na emerytury, skorzystanie z urlopów górniczych lub alternatywnie z wcześniejszych emerytur górniczych przez dalszych 12 tys. osób, zatrudnienie kolejnych 14 tys. pracowników w firmach powstających na skutek prywatyzacji lub komercjalizacji niektórych struktur kopalni, podjęcie pracy na własny rachunek, w oparciu o preferencyjne kredyty, przez 2 tys. osób. W rzeczywistości w latach 1996-1997 z górnictwa odeszło 37,8 tys. osób.

Tablica 4.2. Osłony socjalne w górnictwie węgla kamiennego w Polsce w latach 1993-1996
Table 4.2. The social protection in Polish coal industry between 1993 and 1996

Wyszczególnienie	1993	1994	1995	1996	Razem
Zasiłki socjalne, w tym	1 266	1 356	2 272	1 907	6 801
Kopalnie czynne	363	313	861	837	2 374
Kopalnie likwidowane	903	1 043	1 411	1070	4 427
Urlopy górnicze w tym	85	275	1 094	1 138	2 592
Kopalnie czynne	51	45	507	546	1 149
Kopalnie likwidowane	34	230	587	592	1 443
Dotacje budżetowe na restrukturyzację zatrudnienia* [tys. zł]	4 026,5	31 993,5	57 148,7	76 423,1	169 591,8

*w cenach z 2001 r

Źródło: S. Mrowiec, G. Lupa, S. Marcinkowski, J. Korniluk, M. Skibski, Aktualna organizacja oraz dotychczasowe efekty systemu górniczych osłon socjalnych, „Problemy Górnictwa" 7(24)/1996; S. Jędrychowski, J.Mika, M. Skibski, Gospodarka zatrudnieniowa w górnictwie węgla kamiennego w 1996 r., „Problemy Górnictwa" 3(31)/1997; A.Karbownik, S. Tchórzewski, Analiza kosztów likwidacji kopalń węgla kamiennego w Polsce w latach 1991-2001, „Wiadomości Górnicze" 4/2002

Gama instrumentów stosowanych w ramach restrukturyzacji zatrudnienia została rozszerzona w programie „Reforma górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998-2002", kiedy to w celu minimalizacji negatywnych skutków społecznych likwidacji zakładów górniczych stworzono Górniczy Pakiet Socjalny. Zawierał on zestaw narzędzi aktywizujących pracowników na rynku pracy, w tym jednorazowe odprawy górnicze. Ponadto wprowadzał całkowity zakaz pracy w godzinach nadliczbowych i w dniach wolnych. W ramach tego projektu stworzono także nowe rozwiązania organizacyjne w postaci Spółki Restrukturyzacji Kopalń S.A, której celem jest prowadzenie fizycznej likwidacji kopalń, zagospodarowywanie majątku likwidowanych zakładów i tworzenie na tej bazie nowych miejsc pracy [Jędrychowski, Trybuś 2000]. Działania te doprowadziły do gwałtowanego przyspieszenia procesu restrukturyzacji zatrudnienia w górnictwie węgla kamiennego. Redukcja zatrudnienia przekroczyła w latach 1998-1999 założenia programu reformy o blisko 30%. Największy wpływ na przyspieszenie tempa restrukturyzacji zatrudnienia miały dwa instrumenty: jednorazowa odprawa pieniężna bezwarunkowa i urlop górniczy. Niepokojący jest fakt, że marginalną rolę odegrał główny (w założeniach) instrument stymulujący poszukiwanie zatrudnienia poza sektorem – zasiłek socjalny. Skorzystało z niego zaledwie 0,6% beneficjentów GPS.

Wobec kontrowersji wokół efektywności wprowadzenia GPS, a w szczególności jednorazowych odpraw, Instytut Socjologii Uniwersytetu Śląskiego, a potem także Zakład Badań Ekonomicznych i Społecznych Głównego Instytutu Górnictwa, podjęły się przeprowadzenia programu badawczego monitorującego losy byłych górników, którzy skorzystali z proponowa-

nych rozwiązań [Martyka i in. 2001]. Badania z 1998 r. obejmujące grupę około 500 byłych pracowników górnictwa [Tausz, Jędrychowski 2001] wykazały, że ponad połowa (54,4%) beneficjentów GPS znalazła nową pracę, przy czym 41,0% z nich pracowało na etatach stałych. Jednocześnie stwierdzono, że 34,6% nadal poszukiwało pracy. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że znaczna większość (71%) odrzuciła możliwość poszukiwania nowego zatrudnienia poza Śląskiem i Zagłębiem. Podjęcie decyzji o migracji (pod wieloma warunkami, m.in. gwarancji mieszkaniowych, zatrudnienia, płacy) deklarowało zaledwie 17,6% osób.

Tablica 4.3 Restrukturyzacja zatrudnienia w górnictwie węgla kamiennego w Polsce w latach 1998-2001
Table 4.3. Employment's restructuring in coal industry in Poland between 1998 and 2001

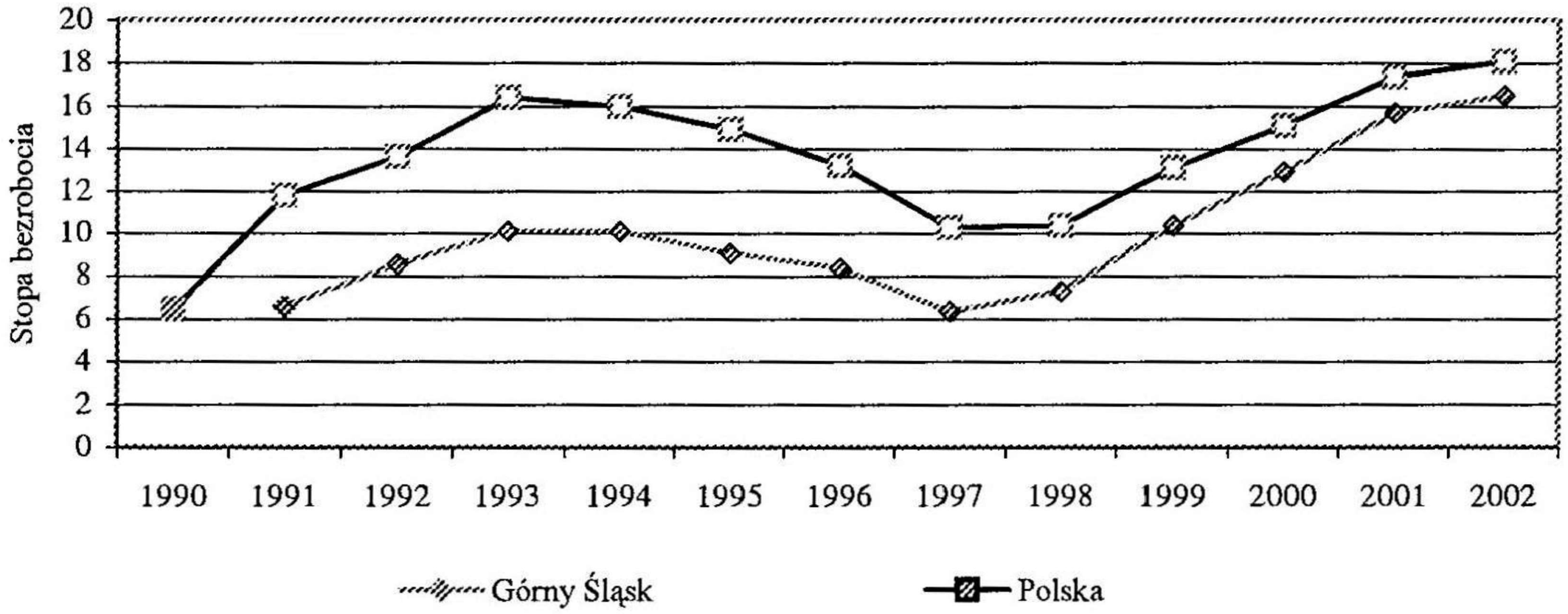
	1998	1999	2000	2001	Razem
Zmniejszenie zatrudnienia	38 360	32 600	19 674	10 535	101 169
Liczba osób korzystających z GPS, w tym:	24 866	24 413	11 915	5 308	64 728
Urlopy górnicze	15 068	10 252	6 856	4 524	35 232
Zasiłki socjalne	118	193	61	45	398
Jednorazowe odprawy pieniężne	9 680	13 968	4 998	739	29 098
Dotacje budżetowe na restrukturyzację zatrudnienia [mln. zł]	751,8	1 199,2	1 002,1	782,7	3 735,8

Źródło: A. Karbownik, M. Turek, H. Paszcza, Efekty realizacji reformy górnictwa węgla kamiennego w latach 1998 – 2001, „Wiadomości Górnicze" 7-8/2002

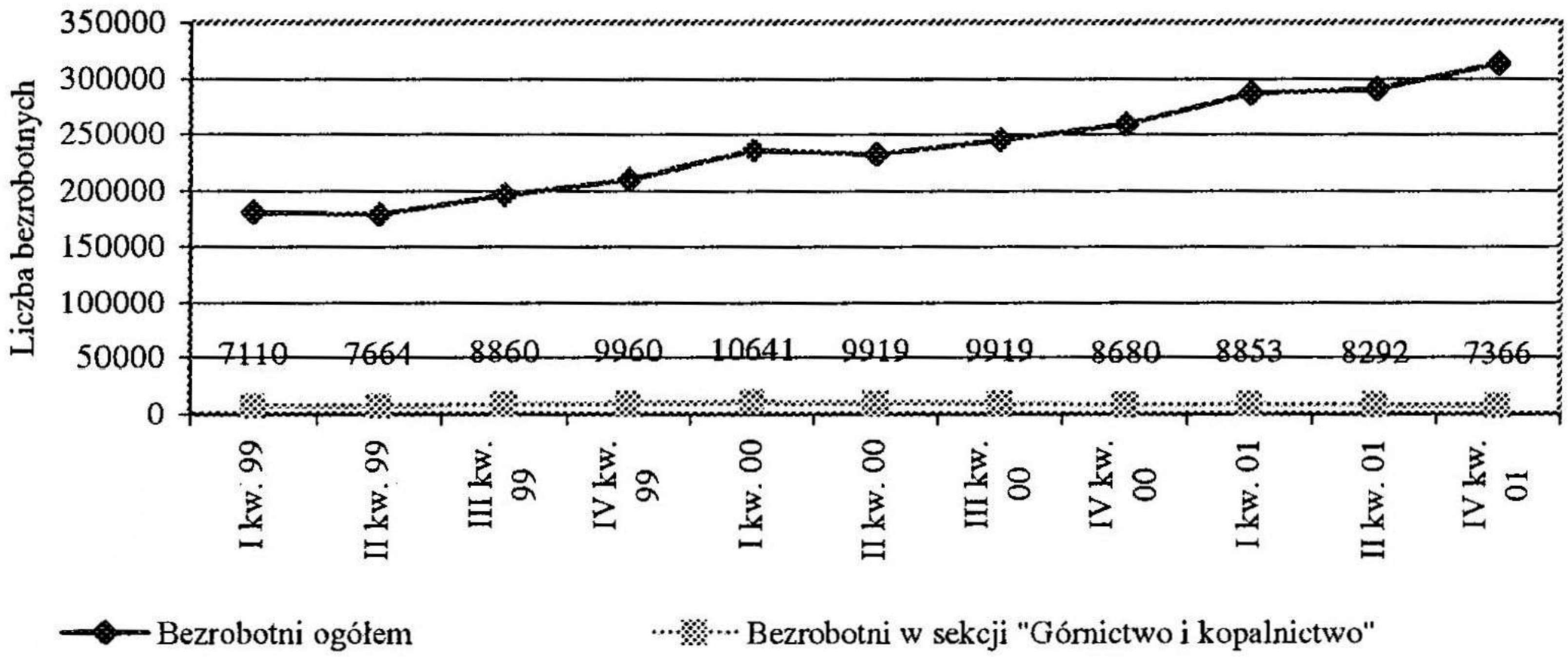
Najbardziej aktualne badania (obejmujące około 1 487 osób) wykazały, że w maju 2001 r. pracowało 25,9% osób, które skorzystały z jednorazowych odpraw w okresie od 1 października 1999 do 31 marca 2001, bezrobotnych było 39,6%, a poza rynkiem pracy pozostawało 34,5%. Wśród beneficjentów urlopów górniczych zatrudnienie znalazło 4,9%, bezrobotnych pozostawało 4,3%, a bierni zawodowo stanowili grupę 90,8% respondentów. Firmy, które zatrudniły byłych górników w 85,5% stanowiły własność prywatną i zajmowały się przede wszystkim usługami i rzemiosłem, działalnością produkcyjną oraz budownictwem i robotami remontowymi. Przedsiębiorstwa założone przez samych respondentów zajmowały się głównie handlem detalicznym, usługami i rzemiosłem, a w mniejszym stopniu pośrednictwem finansowym, budownictwem i pracami remontowymi.

4.2. Śląski rynek pracy

Przy wszystkich zastrzeżeniach, jakie obecnie podnosi się w odniesieniu do kondycji ekonomicznej górnictwa należy podkreślić, że tak wysokie tempo spadku zatrudnienia nie było notowane w żadnym z krajów europejskich, które restrukturyzowały sektor węglowy. Doświadczenia Wielkiej Brytanii i Niemiec pokazują, że w regionach, które skupiają restrukturyzowane przemysły, stopa bezrobocia znacznie przewyższa poziom średniej krajowej. Swoistym paradoksem jest więc to, że według danych statystycznych sytuacja ta nie występuje w Polsce, co obrazują wykresy na rys. 4.1 i 4.2.

Rys. 4.1. Stopa bezrobocia na Śląsku i w Polsce w latach 1990-2002
Fig. 4.1. Unemployment rate in Silesia and Poland between 1990 and 2002
Źródło: Roczniki statystyczne Polski oraz województwa katowickiego i śląskiego za lata 1995,1998,2000,2003

Rys. 4.2. Bezrobotni poprzednio pracujący w sekcji "Górnictwo i kopalnictwo" na Śląsku w latach 1999-2001
Fig. 4.2. Unemployment in the section "Mining and quarrying" in Silesia between 1999 and 2001
Źródło: H. Paszcza, R. Marzec, Reforma górnictwa węgla kamiennego w aspekcie regionalnym, „Problemy Górnictwa" 3/2002

W całym okresie transformacji stopa bezrobocia na Śląsku była silnie skorelowana ze średnią krajową co do kierunku zmian, ale zawsze kształtowała się na niższym poziomie. Należy też zauważyć, że począwszy od 1997 r. występuje coraz szybsze zbliżanie obu wartości. Intuicyjnym wytłumaczeniem tego zjawiska jest przyspieszenie procesu restrukturyzacji zatrudnienia w górnictwie wraz z wprowadzeniem omówionych powyżej zachęt do opuszczania sektora. Tymczasem, jak pokazują badania [Marzec 2001; Paszcza, Marzec 2002; Kubica

2000; Wolińska, Gierwatowski 2001] bezrobotni pracujący poprzednio w sekcji „Górnictwo i kopalnictwo" stanowili w okresie 1999-2001 zaledwie 3% bezrobotnych zarejestrowanych na Śląsku. Jak to jest możliwe? W sytuacji braku szczegółowych informacji dotyczących lokalnego rynku pracy, bardzo trudno jest jednoznacznie interpretować powyższe statystyki. Z jednej strony, zmiany (w szczególności dotyczące bezrobotnych pracujących uprzednio w sekcji „Górnictwo i kopalnictwo") mogą wskazywać na dużą chłonność i elastyczność rynku pracy lub wysoką efektywność programów restrukturyzacji zatrudnienia. Z drugiej jednak strony, zarysowane tendencje mogą kryć bardziej skomplikowane problemy rynku pracy.

Po pierwsze, w literaturze można znaleźć próby wymiernej oceny skutków restrukturyzacji górnictwa dla działalności „okołogórniczej". Z oszacowań tych wynika, że stosunek utraconych miejsc pracy w górnictwie i dziedzinach pokrewnych kształtuje się jak 1:6, co oznacza, że trwała likwidacja jednego miejsca w górnictwie powoduje utratę sześciu miejsc pracy w sektorach związanych z restrukturyzowanym przemysłem [Ziomek 2000]. Szacunki te należy oczywiście przyjmować z dużą ostrożnością, można jednak przypuszczać, że w krótkim okresie wraz z likwidacją kopalń występować będzie presja na obniżanie zatrudnienia w branżach „okołogórniczych". W statystykach zostanie to odzwierciedlone w relatywnie większym wzroście liczby bezrobotnych poza sekcją „Górnictwo i kopalnictwo". Trwałość tego zjawiska zależeć będzie od tempa przyrostu miejsc pracy lub elastyczności rynku pracy.

Po drugie, wraz z wprowadzeniem ustawowych rozwiązań umożliwiających pracodawcy ubieganie się o refundację niektórych kosztów związanych z zatrudnieniem byłych górników, na rynku pracy występuje zjawisko wypierania [Krowiak 2002]. Badania przeprowadzone w 2000 r. wśród przedsiębiorców, którzy stworzyli miejsca pracy dla osób odchodzących z górnictwa wskazują, że ponad połowa spośród nich deklaruje chęć skorzystania z możliwości zwrotu składki na ubezpieczenia społeczne, Fundusz Pracy oraz Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych [Wolińska, Gierwatowski 2001]. Rozwiązania te podwójnie zniekształcają warunki konkurencji na rynku pracy. Z jednej strony, refundacja części kosztów produkcji zakłóca konkurencję między przedsiębiorcami. Z drugiej, dając silniejszą kartę przetargową byłym górnikom pogarsza się sytuację innych pracobiorców (w tym np. absolwentów). Niski statystyczny wskaźnik bezrobocia wśród byłych pracowników górnictwa jest więc po części efektem nieuczciwej konkurencji.

Trzecie zjawisko związane jest ze specyfiką zatrudnienia w górnictwie, a ściślej, z dominacją mężczyzn wśród pracowników sektora. W 2001 r. mężczyźni stanowili 92% ogółu zatrudnionych w branży. Tym samym – efektem ograniczania miejsc pracy w górnictwie jest wzrost ilości mężczyzn poszukujących pracy na Śląsku. Siłę oddziaływania tego czynnika na sytuację rynku pracy wzmaga jeszcze fakt, że większość instrumentów Górniczego Pakietu Socjalnego kierowanych jest do pracowników zatrudnionych pod ziemią, wśród których nie ma kobiet. W sytuacji tej występować może transfer bezrobocia pomiędzy kobietami i mężczyznami. Niestety brak szczegółowych danych statystycznych uniemożliwia weryfikację tej hipotezy.

Po czwarte, wśród byłych pracowników górnictwa występuje kilka form bezrobocia ukrytego, przejawiającego się opuszczaniem rynku pracy przez osoby, które w warunkach bardziej chłonnego rynku byłyby skłonne podjąć zatrudnienie. Są to przede wszystkim korzystający z wcześniejszych emerytur oraz pozostający poza rynkiem pracy. Do wniosków takich skłaniają cytowane wyżej badania, w których stwierdzono, że najliczniejszą grupę biernych zawodowo wśród beneficjentów GPS stanowią pracownicy korzystający z urlopu górniczego, którzy wśród przyczyn zaniechania aktywności na rynku pracy najczęściej wymieniali zły stan zdrowia, obawę o utratę części przysługujących świadczeń oraz chęć odpoczynku (sic!).

Wreszcie na trudną sytuację śląskiego rynku pracy wpływa wzrost bezrobocia w takich działach gospodarki jak: handel, usługi (naprawy), przetwórstwo przemysłowe i budownictwo. Omawiane dziedziny tylko z pozoru mają niewielki związek z sektorem wydobywczym. Są one istotne dla restrukturyzacji zatrudnienia w górnictwie z kilku powodów. Po pierwsze, branże te w minionym okresie absorbowały nadwyżki pracowników zwalnianych z restrukturyzowanego sektora. Stosunkowo duże fluktuacje zatrudnienia w handlu, usługach (naprawach), przetwórstwie przemysłowym i budownictwie oznaczają coraz większe trudności w znalezieniu nowego miejsca pracy przez byłych górników. Problemy te potwierdzają również dane dotyczące okresu pozostawania bez pracy przez osoby zatrudnione poprzednio w górnictwie (wg stanu na koniec czerwca 2001 r. 46,1% tej grupy pozostawało bez pracy dłużej niż rok) [Marzec 2001]. Po drugie, omawiane dziedziny są obszarami, w których powstaje większość przedsiębiorstw zakładanych przez byłych górników. Dynamika zmian regionalnego rynku, a w szczególności duża ilość tworzonych i likwidowanych miejsc pracy oznaczają silną konkurencję w tych sektorach oraz trudności w rozpoczęciu działalności gospodarczej i utrzymaniu przedsiębiorstwa. Trudności te dotyczą przede wszystkim konieczności znalezienia nisz rynkowych, prowadzenia strategii dyferencjacji oferowanych produktów/usług lub konkurencji kosztowej.

5. Zakończenie

Niemcy i Wielka Brytania restrukturyzowały górnictwo węgla kamiennego według dwóch skrajnie różnych ścieżek. Jednak w obu przypadkach jednym z celów prowadzonych reform było zmniejszenie poziomu zatrudnienia w sektorze. W procesie tym oba kraje zastosowały podobny zestaw narzędzi redukujących liczbę miejsc pracy, a mimo to osiągnęły różne rezultaty. Należy jednak pamiętać, że o efektywności programów restrukturyzacji przesądzają nie środki przeznaczane na osłony socjalne, czyli amortyzowanie zwolnień, a inne rozwiązania, skierowane raczej na oddziaływanie na rynek pracy, a nie na poszczególne osoby. Krajem, który skutecznie uporał się z problemem chronicznego bezrobocia w zagłębiach węglowych jest Wielka Brytania. Czynnikiem, który w dużym stopniu zadecydował o relatywnie szybkim zrównoważeniu rynku pracy były tam migracje wewnętrzne. Obecnie w Polsce wdrożenie tych rozwiązań nie może być traktowane jako metoda zbilansowania rynku pracy co najmniej z dwóch powodów. Pierwsza z przyczyn ma charakter koniunkturalny i dotyczy wysokiego poziomu bezrobocia na terenie całego kraju. Trudno więc znaleźć rynek pracy zdolny wchłonąć pracowników zwalnianych z górnictwa. Jeśli nawet takie przemieszczenia byłyby możliwe, skorzystałyby z nich osoby młode, wykształcone i posiadające kwalifikacje pozwalające na podjęcie pracy w wielu dziedzinach. To one bowiem deklarują gotowość do wyjazdu w poszukiwaniu pracy. Stymulowanie migracji mogłoby więc doprowadzić do swoistego „drenażu" rynku pracy z osób o wysokich i uniwersalnych kwalifikacjach. Byłby to działanie wysoce niepożądane z punktu widzenia koniecznych na Śląsku przemian.

Ostatecznie więc dochodzimy do wniosku, że nadrzędnym czynnikiem przesądzającym o powodzeniu reformy zatrudnienia w górnictwie jest tworzenie nowych miejsce pracy i zmiana struktury zatrudnienia w regionie. Jak wykazała analiza, dotychczas miejsca pracy powstawały w dziedzinach, które mogły „wchłonąć" tracących pracę górników i pracowników bezpośrednio obsługujących górnictwo. Istota problemu leży więc w tempie przyrostu nowych miejsc pracy, którego zwiększenie jest ambitnym celem. Doświadczenia zachodnie wskazują jednak, że polityka regionalna - a zwłaszcza odpowiednio ukształtowane instytucje - może

wpływać na ograniczanie bezrobocia w regionach, gdzie występuje strukturalna nadwyżka podaży pracy. Należy jednak liczyć się z tym, że początkowo wzrost ilości miejsc pracy spowoduje – paradoksalnie – wzrost liczby osób zainteresowanych podjęciem pracy, które do tej pory pozostawały poza rynkiem w wyniku korzystania z rozwiązań proponowanych w ramach programów restrukturyzacji zatrudnienia. Jednakże występowanie opóźnień w obniżaniu poziomu bezrobocia nie może być w żadnym stopniu powstrzymywać zarówno polityki restrukturyzacji branży, jak i polityki tworzenia nowych miejsc pracy.

Literatura

[1] Beatty C., Fothergill S., 1996: Labour Market Adjustment in Areas of Chronic Industrial Decline: The Case of the UK Coalfields, „Regional Studies" vol. 30.7, s. 627-640.

[2] Borkowski Z., 2003: Górnictwo węgla kamiennego w krajach Unii Europejskiej, „Wiadomości Górnicze" nr3, s. 104-111.

[3] Borkowski Z., 2001: Brytyjski przemysł węglowy przed nowym kryzysem, „Problemy Górnictwa" nr 9.

[4] Borkowski Z.,1998: Transformacje w niemieckim przemyśle węgla kamiennego, „Problemy górnictwa", Biuletyn PARGWK S.A. nr 3, s. 8-15.

[5] Jachowicz P., 2002: Strajk górników brytyjskich w latach 1984 – 1985, Warszawa Wyd.SGH.

[6] Jędrychowski S., Trybuś S., 2000: Restrukturyzacja zatrudnienia w górnictwie węgla kamiennego w latach 1998 – 1999, w: „Reforma polskiego górnictwa węgla kamiennego – ocena wdrożonych rozwiązań", Materiały konferencyjne, Kraków.

[7] Jędrychowski S. i in., 1997: Gospodarka zatrudnieniowa w górnictwie węgla kamiennego w 1996 r., „Problemy Górnictwa" nr 3(31), s. 1-10.

[8] Karbownik A. i in., 2002: Efekty realizacji reformy górnictwa węgla kamiennego w latach 1998 – 2001, „Wiadomości Górnicze" nr 7-8, s. 290-303.

[9] Karbownik A., Tchórzewski S., 2002: Analiza kosztów likwidacji kopalń węgla kamiennego w Polsce w latach 1991-2001, „Wiadomości Górnicze" nr 4, s. 143-149.

[10] Karbownik A., 1997: Sposoby rozwiązywania problemów społecznych w procesie restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w krajach Unii Europejskiej, „Wiadomości Górnicze" nr 3, s. 103-109.

[11] Karbownik A., Pawełczyk E., 1999: Restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego w latach 1994 – 1995, „Wiadomości Górnicze" nr 4.

[12] Kosmalski M., 2003: Restrukturyzacja finansowa i organizacyjna górnictwa węgla kamiennego w latach 1990-2001, „Kontrola Państwowa" nr 2, s. 71-83.

[13] Krowiak A., 2000: Rola państwa w procesach restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1990-2000, Główny Instytut Górnictwa, Katowice.

[14] Kubica B. K., 2000: Analiza napływu bezrobocia w województwie Śląskim, „Rynek Pracy" nr 10, s. 44-56.

[15] Magda R., 1998: Problemy prywatyzacji kopalń w świetle doświadczeń brytyjskiego górnictwa węglowego, „Wiadomości Górnicze" nr 1, s. 2-8.

[16] Martyka J. i in., 2001: Losy górników po odejściu z kopalni na przykładzie beneficjentów górniczego pakietu socjalnego, „Człowiek i Środowisko wobec procesu restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego", Główny Instytut Górnictwa, Katowice, s. 63-74.

[17] Marzec R., 2001: „Bezrobocie rejestrowane na obszarach gmin górniczych województwa śląskiego", „Przegląd Górniczy" nr 9 (cz. I), s.17-27 oraz 10 (cz. II), s. 2-11.

[18] Mrowiec S. i in., 1996: Aktualna organizacja oraz dotychczasowe efekty systemu górniczych osłon socjalnych, „Problemy Górnictwa" nr 7 (24).

[19] NIK 1998, Informacja o wynikach kontroli przyznawania i wykorzystania dotacji budżetowych dla górnictwa węgla kamiennego, DGI-41013-97, Warszawa.

[20] NIK 2002, Informacja o wynikach kontroli restrukturyzacji finansowej o organizacyjnej górnictwa węgla kamiennego w latach 1990-2001, nr 178/2002/P/01/146-LKA, Katowice.
[21] Paszcza H., Marzec R., 2002: Reforma górnictwa węgla kamiennego w aspekcie regionalnym, „Problemy Górnictwa" nr 3, s. 1-12
[22] Report from the Commision. On the Application of the Community Rules for the State Aid to the Coal Industry in 2001, Brussels, 10.04.2002
[23] Report from the Commision. On the Application of the Community Rules for the State Aid to the Coal Industry in 1998 and 1999, Brussels, 20.11.2000.
[24] Skowron S., 2000: Zarządzanie w górnictwie w perspektywie strategicznej, Politechnika Lubelska, Lublin.
[25] Szczepański M. S., 2000: O czym zapinają reformatorzy. Problematyka wykształcenia wśród pracowników górnictwa, „Regiony Polski" nr 1 (4), s. 20-43.
[26] Tausz K., Jędrychowski S., 2001: Losy byłych górników kopalń węgla kamiennego w świetle badań socjologicznych, „Problemy Górnictwa" nr 9, s. 1-8.
[27] Wolińska I., Gierwatowski T., 2001: Śląski rynek pracy – informacja z badań, „Rynek Pracy" nr 3-4, s. 46-56.
[28] Walewski M., 1999: Restrukturyzacja tradycyjnych branż przemysłowych w krajach Europy Zachodniej – wybrane przykłady, Studia i Analizy CASE, Warszawa.

Restructuring the coal industry in Poland, Germany and Great Britain and its influence on the labor market

Abstract

The reduction of employment in such industries as steel, shipbuilding, textiles, coal, etc. becomes a common feature in many industrial regions of Europe. The paper explores the labor market consequences of the employment decline in British, German and Polish hard coal industry. The accelerated job creation is indicated as the principal condition for successful employment restructuring in coal industry.

Recenzent: dr inż. Jerzy Kicki

Mat. Konf. Szkoły Eksploatacji
Podziemnej 2004, str. 107–128

Jan SZLĄZAK
Akademia Górniczo-Hutnicza, Kraków

Reformowania polskiego górnictwa węgla kamiennego w latach 1990-2002, zamierzenia i efekty

Słowa kluczowe

górnictwo - reformy - wydobycie - zatrudnienie - koszt - dotacje

Streszczenie

W artykule przeanalizowano programy reformowania górnictwa realizowane w okresie 1990-2002. Wskazano na napotkane trudności i sposoby ich rozwiązywania. Stwierdzono, że najważniejszym problemem w restrukturyzacji górnictwa jest problem społeczny. Dlatego też w miarę rozwoju sytuacji w latach 1990-2002 zwiększano coraz bardziej zasięg osłon socjalnych. Wskazano także na fakt, iż każdy następny program czerpał doświadczenie z realizacji poprzedniego i w ten sposób mógł być od niego lepszy. Najbardziej dostosowanym do rzeczywistości był program realizowany w latach 1998-2002. On też najbliższy był osiągnięcia założonego celu, jakim jest rentowne górnictwo. Celu tego w pełni nie udało się dotąd uzyskać, stąd potrzeba dalszego reformowania górnictwa. Niemniej jednak zrealizowano szereg celów cząstkowych, w tym osiągnięto w latach 2001-2002 zysk na sprzedaży węgla oraz zysk netto całego górnictwa w 2001 r. co należy uznać za sukces całego okresu restrukturyzacji. Całość podsumowano zestawiając dane w tabeli i ilustrując wykresami niektóre z nich.

1. Wstęp

W czerwcu 1989 r. nastąpił w Polsce przełom polityczny. W ślad za tymi zmianami nastąpiły istotne zmiany gospodarcze, których celem było przestawienie polskiej gospodarki z centralnie sterowanej na wolnorynkową. Oznaczało to, że przedsiębiorstwa zmuszone zostały do konkurowania między sobą a także do sprostania konkurencji podmiotów zagranicznych.

Przemiany te dotknęły także przemysł wydobywczy, który przez całe dziesięciolecia traktowany był jako lokomotywa polskiej gospodarki. Był on organizacyjnie mocno scentralizowany, zaś kopalnie wchodzące w skład tych organizacji posiadały status przedsiębiorstw użyteczności publicznej. Oznaczało to, że kopalnie nie mogły upaść, a ewentualne niedobory w ich bilansie uzupełniane były z budżetu państwa.

Była to zatem bardzo wygodna forma rozwijania innej, nie związanej z wydobyciem węgla działalności wymagającej dotowania przez budżet państwowy. Stąd też wokół kopalń zgromadzona została bardzo rozległa sfera nieprodukcyjna, w szczególności sfera socjalna. Miała ona podkreślać znaczenie, jakie do górnictwa przywiązuje państwo, gdyż z udogodnień socjalnych korzystali w przeważającej części sami górnicy.

Nagle, niemalże z dnia na dzień, kopalnie stały się przedsiębiorcami państwowymi podlegającymi normalnym regułom rynku. Do takiej sytuacji nie były przygotowane kadry zarządzające kopalniami, a także społeczeństwo i państwo. Dowodem na to jest stała ingerencja kolejnych rządów w proces restrukturyzacji górnictwa na przestrzeni całego okresu, tzn. od 1990 r. do nadal.

Górnictwo uważane jest, i słusznie, za przemysł strategiczny, gdyż w Polsce ok. 60% energii elektrycznej wytwarzane jest z węgla kamiennego. Z kolei energia elektryczna jest elementem składowym kosztów wytwarzania wszystkich produktów. Zatem cena węgla w istotny sposób wpływa na konkurencyjność wytwarzanych produktów, a finalnie również całej gospodarki. Uzasadnionym więc jest zainteresowanie rządu przebiegiem przemian dokonujących się w górnictwie.

W obawie przed zbyt radykalnym działaniem wolnorynkowym górnictwa, rząd zapewnił sobie kontrolę poprzez ustalanie maksymalnych cen węgla w latach 1990-1992, czyli już na początku przemian gospodarczych. Utracone przychody górnictwa rekompensowane były częściowo przez dotację budżetową. Wkrótce jednak okazało się, że jest ona niewystarczająca, a różnica pomiędzy zobowiązaniami i należnościami górnictwa szybko się zwiększa. Po kilku latach górnictwo nie było już w stanie samodzielnie przeprowadzić skutecznej restrukturyzacji. Uzależnienie od wsparcia budżetowego było coraz większe mimo ogromnego wysiłku organizacyjnego i ekonomiczno-finansowego samego górnictwa. Kolejne programy rządowe reformy górnictwa ujawniały coraz to większe trudności w uzyskiwaniu zdolności górnictwa do konkurowania na wolnym rynku. Jednakże każdy kolejny program korzystał z doświadczeń uzyskanych podczas realizacji poprzednich, stąd też każdy następny program był lepszy od poprzedniego. Najbardziej dojrzałym programem był ten realizowany w latach 1998-2002. Jednakże i on nie osiągnął jeszcze zamierzonego celu. W artykule przedstawiono, w wielkim skrócie, proces reformowania polskiego górnictwa węgla kamiennego, zamierzenia i dotychczasowe efekty.

2. Cele restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Polsce

Celem zasadniczym restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Polsce było stworzenie z tej gałęzi przemysłu branży rentownej, ekonomicznie efektywnej, zdolnej do trwałego konkurowania na otwartym rynku. Zważywszy, że górnictwo przez cały okres powojenny wyłączone było z gry rynkowej - postawiony cel był niezwykle ambitny.

Aby osiągnąć cel zasadniczy trzeba było zrealizować szereg celów cząstkowych, z których najważniejszym jest obniżka kosztów produkcji. Ten zaś cel można było zrealizować poprzez:

- odrzucenie od kopalni całej sfery nieprodukcyjnej, a w szczególności: substancji mieszkaniowej, domów wczasowych, szpitali, szkół, przedszkoli, klubów sportowych itp.,
- racjonalizację zatrudnienia, czyli po prostu zmniejszenie zatrudnienia. Koszty pracy stanowią w strukturze kosztów górnictwa ponad 50%,
- dostosowanie poziomu wydobycia węgla do możliwości jego sprzedaży w kraju i w opłacalnym eksporcie. Nadmierna podaż węgla przez cały czas reformowania górnictwa nie pozwalała na uzyskanie ceny pokrywającej koszty jego wydobycia,
- ograniczenie mocy produkcyjnych kopalń dostosowując je do zmniejszającego się zapotrzebowania na węgiel. Oznacza to likwidację części kopalń. Koszty stałe w górnictwie szacuje się bowiem na 70-80% kosztów całkowitych.

Kolejnym bardzo istotnym celem, chociaż niewymiernym była potrzeba zmiany mentalności górników i otoczenia górniczego. Cel ten jest niezwykle trudny do realizacji. Zmiana mentalności jest też potrzebna dla ostatecznego celu reformy, jakim jest prywatyzacja tego sektora. Zwykle są dwie drogi zmierzające do prywatyzacji:

- wcześniejsza restrukturyzacja, a potem prywatyzacja, lub
- prywatyzacja i późniejsza restrukturyzacja już w ramach własności prywatnej.

W Polsce wybrano tą pierwszą drogę. Zrestrukturyzowane górnictwo można będzie z pewnością korzystniej sprywatyzować, chociaż nie można liczyć na zwrot kosztów poniesionych na restrukturyzację. Wybór pierwszej drogi był podyktowany zapewne również obawą rządu o zbyt radykalne działania dostosowujące do rynku w strukturach prywatnych. W szczególności istotnym był tutaj aspekt społeczny.

Z takimi to dylematami rozpoczęli reformowanie polskiego górnictwa twórcy pierwszych programów. Nie przewidywali oni jednak zbyt dużych trudności, gdyż wszystkie programy były krótkoterminowe, co było ich zasadniczym mankamentem. Rzeczywistość okazała się trudniejsza.

3. Charakterystyka programów reform górnictwa węgla kamiennego w latach 1990-2002

W roku 1989 kopalnie zgrupowane były w pięciu organizacjach nazywanych Przedsiębiorstwami Eksploatacji Węgla. Nadzór nad nimi sprawowała wspólnota Węgla Kamiennego. 31 grudnia 1989 r. zlikwidowano Przedsiębiorstwa Eksploatacji Węgla, a zgrupowane w nich kopalnie stały się w tej dacie samodzielnymi przedsiębiorstwami państwowymi. Było wówczas 70 kopalń czynnych i 3 w budowie. Wydobycie za rok 1989 osiągnęło 177,4 mln ton. Rozwiązano także Wspólnotę Węgla Kamiennego, a w jej miejsce powołano Państwową Agencję Węgla Kamiennego S.A. w formie jednoosobowej spółki Skarbu Państwa. PAWK S.A. nie miała jednak uprawnień władczych wobec kopalń. Jej zadaniem było wspieranie procesów restrukturyzacji w górnictwie, ponadto ściśle współpracując z ówczesnym organem założycielskim kopalń - Ministerstwem Przemysłu i Handlu, opracowywała kolejne programy reformowania górnictwa.

3.1. Reformowanie górnictwa w latach 1990-1992

Pierwszym etapem reformowania górnictwa było usamodzielnienie kopalń. Całe górnictwo za rok 1989 miało nieznaczny zysk netto w kwocie 34,7 mln zł w cenach bieżących oraz dodatnie saldo zobowiązań i należności, które to pozycje wyrażały się kwotą odpowiednio: 109,6 mln zł i 133,8 mln zł. Oczywiście wynik ten był osiągnięty przy równoczesnej dotacji budżetowej, która w owym roku wyniosła 392,9 mln zł.

Swego rodzaju definicją rentowności kopalń był tzw. parytet importowy obowiązujący w ustalaniu ceny węgla. Oznacza on, że cena tony węgla kamiennego, po uwzględnieniu kosztów transportu do portu w Polsce nie powinna być wyższa od ceny zakupu węgla z importu, przeładowanego w tym porcie do wagonów Polskich Kolei Państwowych.

Wszystkie kopalnie, a w szczególności zagrożone brakiem możliwości spełnienia tego kryterium, powinny wg zamysłu autorów tej koncepcji reformy górnictwa podejmować działania, których celem byłaby znaczna redukcja kosztów, a to poprzez wydzielenie z ich struktury ogniw nieprodukcyjnych. Istniejąca na rynku konkurencja miała ujawnić kopalnie trwale nierentowne, które następnie miały być stawiane w stan upadłości i podlegać likwidacji.

W oparciu o tę tezę postawiono w latach 1990-1992 w stan likwidacji pięć kopalń, którym kończyły się zasoby oraz przygotowano decyzję o likwidacji dalszych dwóch kopalń. Kopalnie likwidowane to: „Wałbrzych", „Thorez", „Victoria", „Saturn", „Sosnowiec". Kopalnie przewidziane do likwidacji to: „Nowa Ruda" i „Żory".

W okresie 1990-1992 ingerencja rządu w procesy reformowania górnictwa była bardzo wyraźna. To wówczas ustalono urzędowe ceny węgla w czasie od stycznia 1990 do czerwca 1990 oraz regulowane ceny węgla od lipca 1990 do sierpnia 1992 r. Regulowane ceny węgla polegały na obowiązku zgłaszania przez kopalnie zamiaru podwyżki ceny węgla do urzędu skarbowego, który wyrażał na to zgodę po trzech miesiącach.

Równocześnie w tym okresie kopalnie otrzymywały dotacje z budżetu państwa tytułem rekompensaty za utracone przychody. Rozróżniano dotację przedmiotową i podmiotową. Dotacja przedmiotowa to właśnie dotacja do wydobycia węgla, zaś dotacja podmiotowa to wspieranie inwestycji w górnictwie a także działań restrukturyzacyjnych. Dotacje przedmiotowe zatrzymane zostały wraz z odstąpieniem w ingerencję cen węgla, czyli od sierpnia 1992 r.

W latach 1990-1992 powstały dwa programy rządowe reformy górnictwa, które jednak nie zostały wdrożone. Stanowiły one zbiór celów i zadań do uzyskania, które w większości nie zostały zrealizowane.

Podstawowym założeniem tych programów, z których pierwszy przyjęty został 17 września 1991 r. było to, że konkurencja na rynku węgla wyeliminuje kopalnie nieefektywne i w ten sposób doprowadzi do równowagi między podażą i popytem. Wykonawcami tej idei mieli być menedżerowie górniczy zarządzający wówczas kopalniami. Górnicy z kopalń likwidowanych mieli być po prostu zwolnieni w ramach zwolnień grupowych z przyczyn leżących po stronie zakładu pracy. Zatem, to rynkowi przypisano główną rolę sprawczą w doprowadzeniu górnictwa do funkcjonowania w warunkach wolnego rynku. Tak jednak się nie stało. Zarządzający kopalniami nie chcieli wykonać niewdzięcznej roli likwidatorów swoich kopalń. Wprost przeciwnie, chcieli za wszelką cenę uchronić kopalnie przed likwidacją, wydobywając coraz więcej węgla i zaciekle między sobą konkurując. Na dodatek okazało się, że również przy redukcji zatrudnienia napotkano na zdecydowany opór. W rezultacie, w wyniku nadpodaży węgla, jego ceny zdecydowanie spadały i otrzymywana dotacja nie pokrywała już niedoborów w przychodach. Zobowiązania górnictwa szybko się zwiększały a wynik finansowy pogarszał się z roku na rok.

W drugim programie, przyjętym do realizacji przez rząd w maju 1992 r. stwierdza się, że „dalsze funkcjonowanie samodzielnych kopalń zagraża działalności sektora oraz stabilności i ciągłości dostaw paliw i energii co w konsekwencji doprowadziłoby do upadłości wielu z tych przedsiębiorstw". W programie tym zaproponowano więc ponowne połączenie samodzielnych kopalń w 10-15 spółek węglowych, które realizując idee wolnorynkowe miały doprowadzić do równowagi na rynku węgla poprzez likwidację zbędnych kopalń znajdujących się w strukturach tych spółek.

W okresie 1990-1992 wydatkowano w formie dotacji i umorzeń 2.058 mln zł w cenach bieżących, co daje kwotę 16.850 mln zł w cenach 2002 r. Nie zdołano jednak powstrzymać lawinowo narastających zobowiązań, które na koniec 1992 wynosiły już 13.370 mln zł w cenach 2002 r. i przewyższały należności o 9.477 mln zł, a wynik finansowy netto był dwunastokrotnie gorszy od tego z roku 1990 i wynosił 5.626 mln zł, również w cenach 2002 r. Rok 1992 zakończył się w górnictwie strajkiem generalnym, który trwał dwa tygodnie i zakończył się sukcesem strajkujących, którzy domagali się głównie zapewnienia zatrudnienia w górnictwie i gwarancji płacowych.

3.2. Reformowanie górnictwa w latach 1993-1995

Koncepcja funkcjonowania samodzielnych kopalń konkurujących ze sobą i przez to zrównoważenie rynku węgla okazała się w warunkach polskich chybioną. Nieuzasadnione były również nadzieje na to, że wielkość produkcji i zatrudnienie uregulowane zostaną samoczynnie poprzez zadziałanie instrumentów rynkowych. Autorzy programów na lata 1993-1995 doszli do wniosku, że należy narzucić konkretne parametry do realizacji, zwłaszcza w zakresie wydobycia i sprzedaży węgla, ilości kopalń do likwidacji i wielkości zatrudnienia, oczekiwanego wsparcia budżetowego i planowanego wyniku finansowego.

Uzyskanie wymienionych parametrów było łatwiejsze w mniej licznej grupie podmiotów, co nastąpiło po utworzeniu siedmiu spółek węglowych grupujących 61 kopalń. Oprócz spółek węglowych istniały wówczas jeszcze trzy samodzielne kopalnie i siedem kopalń w likwidacji. Zatem na rynku węglowym konkurowało ze sobą dziesięć podmiotów gospodarczych, które miały status jednoosobowych spółek skarbu państwa.

Z doświadczeń uzyskanych podczas restrukturyzacji górnictwa w latach 1990-1992 wynikało, że nie można pominąć problemu samych górników. W programie z 15 lipca 1993 r. pojawiły się pierwsze propozycje osłon socjalnych dla górników zwalnianych z kopalń likwidowanych. Były one jeszcze bardzo ostrożne i jak się później okazało, mało atrakcyjne dla samych górników. Obejmowały one propozycje 3-letniego urlopu górniczego poprzedzającego emeryturę oraz tzw. zasiłek socjalny na przekwalifikowanie wypłacany przez 24 miesiące. Zarówno urlop górniczy, jaki i zasiłek socjalny płacony był co miesiąc w wysokości 50% wynagrodzenia obliczanego jak za urlop wypoczynkowy.

W programach z lat 1993-1995, a było ich trzy, wyraźnie akcentuje się potrzebę wsparcia działań restrukturyzacyjnych w górnictwie dotacją budżetową. Zobowiązania górnictwa były już wówczas tak wysokie, że samodzielne ich spłacenie przez kopalnie i spółki węglowe było niemożliwe. Dotacje miały być skierowane głównie na pokrycie kosztów likwidacji kopalń i redukcji zatrudnienia. Wnioskowano także oddłużenie kopalń. W programach tych pojawia się także mocno akcentowana potrzeba odrzucenia od kopalń majątku zbędnego do wydobycia węgla i utworzenia na tym majątku spółek prawa handlowego, które dałyby alternatywne do górnictwa miejsca pracy dla zwalnianych z kopalń górników. Wskazano na istotną rolę w tym procesie tzw. gmin górniczych, tzn. samorządów lokalnych, na terenie których są kopalnie.

Mimo, iż w latach 1993-1995 odeszło z górnictwa ok. 44 tys. osób, tj. ok. 13% stanu zatrudnienia z końca 1992 r. - to z osłon socjalnych skorzystało w tym czasie tylko 6,4 tys. osób, tj. ok. 50% wielkości planowanej. Szczególnie małe zainteresowanie osłonami było w 1993 r., kiedy skorzystało z nich tylko 1200 osób. Po zwiększeniu poziomu wynagrodzenia za urlopy górnicze i zasiłki socjalne o 5% tj. do 55% wynagrodzenia obliczanego jak za urlop wypoczynkowy - co obowiązywało w latach 1994-1995, zainteresowanie ta formą pomocy zwiększyło się.

Na koniec 1995 roku zatrudnienie wynosiło ok. 275 tys. osób, wydobycie i sprzedaż - 131,4 mln ton w likwidacji było 9 kopalń, nadwyżka zobowiązań nad należnościami wynosiła już ok. 5.136 mln zł w cenach bieżących, tj. 11.190 mln zł w cenach 2002 r. Równocześnie w latach 1993-1995 przekazano do górnictwa dotację w łącznej wysokości 1.254,9 mln zł (145,3 + 330,5 + 779,1) co w cenach 2002 r. daje kwotę 3.462 mln zł. Dotacje otrzymane były jednak mniejsze od oczekiwanych aż o 3.229 mln zł w cenach 2002 r.

Ostatecznie reformowanie górnictwa w latach 1993-1995 nie przyniosło oczekiwanego rezultatu, czyli rentowności górnictwa, co miało nastąpić w 1994 r. Zaszła wiec konieczność opracowania nowego programu.

3.3. Reformowanie górnictwa w latach 1996-1997

W dniu 30 kwietnia 1996 r. rząd RP przyjął do realizacji kolejny program rządowy reformowania górnictwa. Program był zatytułowany: „Górnictwo węgla kamiennego, polityka państwa i sektora na lata 1996-2000. Program dostosowania górnictwa węgla kamiennego do warunków gospodarki rynkowej i międzynarodowej konkurencyjności". Celem zasadniczym tego programu było, podobnie jak poprzednich osiągnięcie rentowności w górnictwie. Miało to nastąpić w 1998 r. Cel zasadniczy miał być zrealizowany poprzez następujące cele cząstkowe:
- redukcję kosztów wydobycia,
- uzyskanie niezbędnej ceny węgla.

Wymienione cele cząstkowe miały być uzyskane w efekcie:
- redukcji zatrudnienia o ok. 80 tys. osób,
- ograniczenie zdolności wydobywczych o ok. 20 mln ton/rok.

Działania te miały być wspierane dotacją budżetową w łącznej kwocie 5.259,7 mln zł w cenach 1996 r. oraz systemem oddłużenia kopalń. Program przewidziany był do realizacji w ciągu pięciu lat, lecz faktycznie realizowany tylko dwa lata tj. w latach 1996-1997. Był to program bardzo łagodny, oparty na dobrowolności odejść z górnictwa i na tzw. ubytkach naturalnych. Wykluczono tez zwolnienia grupowe. Również likwidację kopalń ograniczono jedynie do kontynuacji dziewięciu już rozpoczętych.

Program przewidywał poszerzony w stosunku do poprzedniego pakiet osłon socjalnych. Oprócz 3-letnich urlopów górniczych i 2-letnich zasiłków socjalnych płatnych w wysokości 55% zarobku obliczanego jak za urlop wypoczynkowy zawierał propozycje preferencyjnych kredytów na uruchomienie własnej działalności przez górników. Dopuszczono również możliwość zatrudnienia się poza górnictwem osób przebywających na urlopach górniczych. W takim przypadku wynagrodzenie obniżane było o połowę.

W efekcie różnorakich działań planowany bilans zwolnień w latach 1996-2000 przedstawiał się następująco:
- 52 tys. osób skorzysta z uprawnień emerytalnych i zwolnień leżących po stronie pracownika,
- 12 tys. osób skorzysta z osłon socjalnych,
- 14 tys. osób przeniesionych zostanie do podmiotów gospodarczych utworzonych na bazie majątku kopalń,
- 2 tys. osób podejmie własną działalność gospodarczą lub zatrudni się w podmiotach gospodarczych poza górnictwem.

Łącznie redukcja zatrudnienia miała objąć 80 tys. osób. W korekcie do programu, z maja 1997 r. liczbę tę zmniejszono o 10,2 tys. osób przyjmując, że na koniec 2000 r. w górnictwie zatrudnionych będzie ok. 205 tys. osób, a wydobycie wynosić będzie 126 mln ton.

Cele te nie zostały osiągnięte. Po dwóch latach realizacji programu zatrudnienie zmniejszyło się o ok. 31 tys. osób głównie z przyczyn leżących po stronie pracownika, a zdolności produkcyjne zmniejszyły się zaledwie o 2,1 mln ton/rok. Z osłon socjalnych skorzystało ok. 6000 osób co stanowiło ok. 50% wielkości planowanej. Z zasiłków socjalnych skorzystało tylko 1600 osób. Proponowane osłony okazały się więc mało atrakcyjne,. Wydobycie w roku 1997 wyniosło 137,1 mln ton zamiast planowanych 128 mln ton, natomiast zatrudnienie zbliżone było do planowanego. Otrzymane dotacje budżetowe na te lata były mniejsze od oczekiwanych o ok. 47% w cenach 2002 r. (3.209 - 1.712 mln zł).

Wobec nie osiągnięcia założonych na lata 1996-1997 celów i ciągle pogarszającej się sytuacji finansowej w górnictwie, w roku 1998 rozpoczęto realizację nowego programu rządowego.

3.4. Reformowanie górnictwa w latach 1998-2002

Program pt. „Reforma górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998-2002" przyjęty został do realizacji przez rząd RP w dniu 30 czerwca 1998 r. Program ten również jako cel stawiał sobie doprowadzenie górnictwa do rentowności, co miało nastąpić w 2001 roku, a po korekcie w 2002 r. Drogi dojścia do celu również były podobne, tzn.:

- likwidacja nadmiernych zdolności produkcyjnych górnictwa o ok. 36 mln ton/rok oraz,
- zmniejszenie zatrudnienia o ok. 115 tys. osób do poziomu ok. 128 tys. osób na koniec 2002 r.

Koszt programu oszacowano na 7.180 mln zł dotacji oraz 6.900 mln zł umorzeń. Łącznie ok. 14.080 mln zł. Zmniejszenie mocy produkcyjnych miało być osiągnięte przez likwidację całkowitą 15 kopalń i częściową 9 kopalń. Likwidacja częściowa oznacza likwidację samodzielnej części kopalni, np. w przypadku kopalni złożonej jest to samodzielny ruch lub przyłączona niegdyś kopalnia samodzielna.

Redukcja zatrudnienia była wspomagana bardzo rozbudowanym i atrakcyjnym finansowo pakietem osłon socjalnych, tzw. Górniczym Pakietom Socjalnym (GPS).

Program został wprowadzony do realizacji ustawą z dnia 26 listopada 1998r. o nazwie: „Ustawa o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych.", zwaną w skrócie ustawą górniczą. W ustawie tej zapisany był m.in. sposób finansowania reformy, czego nie miał żaden z programów poprzednich.

Zatem program z lat 1998-2002 był najbardziej dojrzałym, gdyż przy jego tworzeniu wykorzystane zostały doświadczenia uzyskane podczas realizacji programów wcześniejszych. Najważniejsze jest to, że był on wyposażony w odpowiednie instrumenty prawne (ustawa) i finansowe (dotacje) a także dobrze skonstruowany pakiet osłon socjalnych, czego nie miały programy poprzednie. Dlatego też ten właśnie program uzyskał najdalej idące efekty i zbliżył się najbardziej do wyznaczonego celu. W roku 2001 górnictwo po raz pierwszy od początku transformacji gospodarczej, czyli od 1990 r. uzyskało wynik finansowy netto dodatni, w kwocie ok. 180 mln zł. W trakcie realizacji tego programu zmniejszyło się zatrudnienie aż o ok. 104 tys. osób do poziomu 140,7 tys. osób na koniec 2002 r., tj. ok. 90% planu, z czego ok. 67 tys. osób skorzystało z Górniczego Pakietu Socjalnego. Ograniczono także zbędne moce produkcyjne aż o 35 mln ton/rok, wobec planowanych 36 mln ton/rok. Jednakże brak skutecznego nadzoru nad działaniami restrukturyzacyjnymi w górnictwie w roku 2002 spowodował, że wynik finansowy netto za rok 2002 był ponownie ujemny i wyniósł ok. 609 mln zł.

W latach 2001 i 2002 uzyskano także zysk na sprzedaży węgla, co na przestrzeni analizowanego okresu zdarzyło się tylko raz w 1994r. po przeprowadzeniu znacznego oddłużenia kopalń. W roku 2002 wynik finansowy netto dodatni uzyskały:

- Gliwicka Spółka Węglowa S.A.,
- Katowicki Holding Węglowy S.A.,
- Jastrzębska Spółka Węglowa S.A.,
- Lubelski Węgiel KWK „Bogdanka" S.A.,
- KWK „Budryk" S.A. oraz,
- Zakład Górniczo-Energetyczny „Sobieski-Jaworzno III" Sp. z o.o.

Wynik netto ujemny uzyskały pozostałe spółki węglowe, tzn.:

- Bytomska Spółka Węglowa S.A.,
- Rudzka Spółka Węglowa S.A.,
- Nadwiślańska Spółka Węglowa S.A.,
- Rybnicka Spółka Węglowa S.A.

Spółki węglowe, które nie uzyskały pozytywnego wyniku zostały połączone w jeden podmiot o nazwie „Kompania Węglowa S.A." celem dalszej restrukturyzacji. Do tej grupy kapitałowej włączono także Gliwicką Spółkę Węglową S.A., gdyż uznano iż spółka ta wymaga dalszej restrukturyzacji w ramach programu rządowego. Opracowany program przewiduje reformowanie górnictwa w latach 2003-2006 i uzyskanie w tym czasie pełnej jego rentowności.

4. Strategia działania w istotnych obszarach restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego

Istotnymi obszarami górnictwa wymagającymi restrukturyzacji są:
- ograniczenie zdolności produkcyjnych,
- restrukturyzacja zatrudnienia,
- restrukturyzacja zbędnego majątku kopalń,
- tworzenie alternatywnych do górnictwa miejsc pracy,
- restrukturyzacja zadłużenia kopalń,
- prywatyzacja.

Każdy z tych obszarów wymagał osobnej strategii działania, która ulegała zmianom na przestrzeni analizowanego okresu. Znajdywało to odbicie w poszczególnych programach restrukturyzacji górnictwa.

4.1. Strategia ograniczania zdolności produkcyjnych

W oparciu o prognozy zużycia węgla kamiennego w kraju i na świecie określono zapotrzebowanie na węgiel z polskich kopalń. Prognozy znacznie różniły się od siebie na przestrzeni ostatnich trzynastu lat i oceniane były na poziomie od 130 mln ton do 100 mln ton w roku 2000. Nawet liczba 100 mln ton/rok okazała się obecnie zbyt wysoka. Obejmuje ona bowiem ok. 25 mln ton eksportu. Ceny węgla w eksporcie nie pokrywały jednak w roku 2002 kosztów wydobycia i były niższe od nich nawet o ok. 40%. Stąd też słusznym się wydaje dalsze ograniczenie mocy produkcyjnych górnictwa i wydobywanie węgla tylko w ilości potrzebnej dla gospodarki krajowej, tzn. ok. 80 mln ton/rok.

Takie założenie pociąga za sobą oczywiście konieczność likwidacji kolejnych kopalń. Obecnie czynnych jest 41 kopalń, podczas gdy w roku 1990 było ich 70 i 3 w budowie. Dostosowując moce produkcyjne do możliwości korzystnego ekonomicznie zbytu węgla należałoby zlikwidować jeszcze ok. 20 mln ton/rok tych mocy, co przekłada się na 7-9 kopalń.

4.2. Strategia restrukturyzacji zatrudnienia

Ograniczenie zdolności produkcyjnych jest ściśle związane z redukcją nadmiernego zatrudnienia. Również w tym obszarze prognozy zatrudnienia na koniec 2000 r. były bardzo różne – od 205 tys. do 165 tys. osób. Obecnie zatrudnionych jest w górnictwie ok. 135 tys. osób i jest to, o ok. 35 tys. za dużo.

Strategia działań w tym obszarze wymaga jednak niezwykłej subtelności. Ulegała ona istotnym zmianom na przestrzeni analizowanego okresu - od zasad wolnorynkowych nacechowanych zwolnieniami grupowymi do daleko idących osłon socjalnych dla zwalnianych górników.

Analizując poszczególne programy można stwierdzić, iż przełom w strategii w tym obszarze nastąpił w 1993 r. Strategia działania przed tą datą nacechowana była ideami wolnego rynku, zaś po roku 1993 skierowana została ona na daleko idącą osłonę pracownika górnictwa. W tej właśnie części okresu pojawiły się różne propozycje osłon socjalnych. Najbardziej skutecznym okazał się Górniczy Pakiet Socjalny będący częścią programu realizowanego w latach 1998-2002. W wyniku realizacji tego GPS-u z górnictwa odeszło w latach 1998-2002 aż 67 tys. osób tj. liczba zgodna z planem.

Szczegółowy wykaz propozycji osłonowych i grup zawodowych, do których zostały one skierowane zawarto w tablicy 4.1.

Tablica 4.1. Górniczy Pakiet Socjalny ujęty w programie na lata 1998-2002
Table 4.1. Mining Social Package defined in the programme for the years 1998-2002

Lp.	Nazwa instrumentu osłonowego	Zakres stosowania instrumentu					
		Pracownicy kopalń węgla kamiennego całkowicie likwidowanych zatrudnieni:			Pracownicy wszystkich kopalń		
		pod ziemią	w zakładzie przeróbki mechanicz. węgla	na powierzchni	pod ziemią	w zakładzie przeróbki mechanicz. węgla	na powierzchni
	I. Instrumenty dotyczące pracowników o co najmniej 5-letnim stażu pracy w górnictwie						
1.	Urlop górniczy 5-cio letni (wysokość świadczenia socjalnego 75% ekwiwalentu pieniężnego obliczonego jak wynagrodzenie za urlop wypoczynkowy, godziny nadliczbowe zgodnie z Kodeksem pracy)	*			*		
2.	Zasiłek socjalny 2-letni (wysokość zasiłku socjalnego 65% podstawy jak w pkt. 1)	*	*		*	*	
3.	Bezpłatne szkolenie przekwalifikujące w zawodach umożliwiających zatrudnienie poza górnictwem	*	*	*	*	*	*
4.	Jednorazowa odprawa pieniężna w celu zintensyfikowania aktywności zawodowej dla wszystkich pracowników zatrudnionych pod ziemią i w zakładach przeróbki mechanicznej węgla. (wysokość odprawy nie może być wyższa niż 14,4-krotność przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w kopalniach węgla kamiennego z trzeciego kwartału roku poprzedzającego rok rozwiązania stosunku pracy)	*	*		*	*	

5.	Jednorazowa odprawa pieniężna bezwarunkowa obliczona z wynagrodzenia jak w pkt 4: - w wysokości 24-krotności dla wszystkich pracowników kopalń zatrudnionych pod ziemią i w zakładach przeróbki mechanicznej węgla, - w wysokości 3,6-krotnego wynagrodzenia dla pozostałych pracowników powierzchni w kopalniach całkowicie likwidowanych	*	*	*	*	*	
6.	Pożyczka lub kredyt bankowy przysługujące pracownikowi, który po odejściu z kopalni podejmie działalność gospodarczą, a nie skorzysta z żadnych innych instrumentów osłonowych poza przekwalifikowaniem	*	*	*	*	*	*
7.	Gwarancje zatrudnienia w kopalni czynnej pracowników kopalń całkowicie likwidowanych- dotyczy pracowników, którym brakuje dwa lata stażu pracy do urlopu górniczego	*					
	II. Instrumenty dotyczące pracodawców spoza górnictwa którzy zatrudnia pracowników kopalń węgla kamiennego						
1.	Refundacja składki ZUS (w części dotyczącej tego pracownika) w okresie zatrudnienia pracownika z kopalni węgla kamiennego przez co najmniej 2 lata						
2.	Preferencyjne kredyty i pożyczki udzielane przez instytucje określone w Kontrakcie Regionalnym dla Województwa Katowickiego związane z zatrudnieniem pracownika kopalni węgla kamiennego						

Z pośród planowanych osłon socjalnych największą popularnością cieszyły się urlopy górnicze i jednorazowe bezwarunkowe odprawy pieniężne. Natomiast najmniejsze zainteresowanie wzbudzały zasiłki socjalne. Nie wykorzystano także wsparcia dla gmin górniczych w celu tworzenia alternatywnych do górnictwa miejsc pracy co należy ocenić jako mankament w realizacji programu.

4.3. Restrukturyzacja zbędnego majątku

Kopalnie posiadały ogromny majątek nieprodukcyjny w postaci mieszkań, szkół, klubów sportowych, domów wczasowych itp. Oprócz wymienionej wyżej tzw. sfery socjalnej, kopalnie posiadły rozbudowane ponad potrzeby usługi warsztatowe, budowlane, transportowe,

zbędne hale produkcyjne i tereny. Strategią działania w tym obszarze było oddzielenie tego majątku od kopalń poprzez:
- przekazanie sfery socjalnej do samorządów gminnych,
- utworzenie na zbędnym majątku wspólnie z samorządami gminnymi spółek prawa handlowego celem stworzenia nowych miejsc pracy,
- wydzielenie ze struktur organizacyjnych górnictwa jednostek zdolnych do samodzielnego funkcjonowania poza górnictwem,
- sprzedaż na zasadach przetargu pozostałego, niezagospodarowanego majątku.

Liczono, że w wyniku tych działań zmniejszą się koszty górnictwa oraz powstanie ok.14 tys. nowych miejsc pracy dla zwalnianych z kopalń górników. Oczekiwania te nie zostały jednak w pełni zrealizowane.

4.4. Restrukturyzacja zadłużenia kopalń

W programach tworzonych w latach 1990-1992 nie przewidywano oddłużenia kopalń, ponieważ ich zobowiązania dopiero powstały. W każdym następnym programie problem ten był eksponowany z większym nasileniem. Niestety, nie został on rozwiązany skutecznie po dzień dzisiejszy. W strategii oddłużenia kopalń przewidywano m.in.:
- bankowe postępowanie sądowe,
- sądowe postępowanie układowe,
- umorzenie odsetek od zobowiązań głównych,
- umorzenie całkowite lub częściowe zobowiązań głównych,
- rozłożenie na raty spłaty nieumorzonej części zobowiązania po okresie karencji najczęściej czteroletniej,
- nie naliczanie odsetek przez wierzycieli od należności głównych w okresie karencji i ich spłaty ratalnej,
- zamiana zobowiązania na akcje spółki węglowej.

Warunkiem oddłużenia wg podanych propozycji było bieżące regulowanie zobowiązań spółek węglowych wobec umawiających się stron. Sądowe postępowanie układowe zastosowano w 1994 i 1995 r., głównie wobec dostawców materiałów i usług. Polegało ono na umorzeniu 40% zobowiązań i rozłożeniu pozostałej części na pięć lat spłacanych kwartalnie. Pozostałe formy oddłużenia kierowane były do budżetu państwa i instytucji parabudżetowych (ZUS, NFOŚ itp.).

Mimo częściowej realizacji procesu oddłużeniowego zobowiązania górnictwa ciągle przewyższają należności i bez radykalnego ich odcięcia nie będzie możliwe rozwiązanie tego problemu.

4.5. Tworzenie alternatywnych miejsc pracy

W tym obszarze strategia polegała głównie na zachętach kierowanych do:
- gmin górniczych,
- przedsiębiorców już funkcjonujących ale poza górnictwem,
- samych górników odchodzących z kopalń.

W Górniczym Pakiecie Socjalnym przewidziano znaczące wsparcie finansowe i legislacyjne dla tworzących nowe miejsca pracy dla zwalnianych górników. Niestety, ten obszar restrukturyzacji górnictwa nie został dostatecznie rozwinięty, głównie z powodu braku odpo-

wiednio przygotowanych kadr menedżerskich w górnictwie, a w szczególności w otoczeniu górnictwa. Jest to słabszy punkt wszystkich programów.

4.6. Strategia prywatyzacji

Jednym z celów głównych jest prywatyzacja górnictwa po wcześniejszej jego restrukturyzacji. W kolejnych programach formułowano w tym zakresie zadania od bardzo ogólnych w latach 1990-1992 do bardzo już konkretnych w latach 1996-2002.

Przewidywano prywatyzację kopalń, które mają co najmniej dziesięcioletnią perspektywę efektywnego wydobywania węgla. Dopuszczano prywatyzację poszczególnych kopalń oraz całych spółek węglowych. Aktualnie trwa proces prywatyzacji kopalni Węgla Kamiennego „Bogdanka" S.A. Prywatyzacja pozostałej części górnictwa będzie możliwa dopiero po ostatecznym jego zrestrukturyzowaniu. Obowiązującą w tym obszarze jest wcześniejsza restrukturyzacja i późniejsza prywatyzacja.

5. Efekty restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 1990 - 2002

Reformowanie górnictwa węgla kamiennego w Polsce jest problemem niezwykle trudnym. Podobnie zresztą jak w innych krajach europejskich, w których górnictwo już zrestrukturyzowano. Krótkie okresy wyznaczane na doprowadzenie górnictwa do rentowności i zdolności do konkurowania na wolnym rynku były podyktowane chęcią jak najszybszego dołączenia Polski do krajów, które ten problem mają już za sobą. U nich jednak ten problem trwał kilkadziesiąt lat i nadal nie jest rozwiązany ostatecznie (np. Niemcy). Stąd wniosek, że wszystko musi dojrzewać i pewnie nie uda się rozwiązać problemu górnictwa w krótkim czasie. Dobre perspektywy stwarza skorygowany program restrukturyzacji górnictwa na lata 2003-2006.

Pomimo nie osiągnięcia celu zasadniczego restrukturyzacji polskiego górnictwa węgla kamiennego, czyli jego rentowności - to jednak w latach 1990-2002 zarejestrowano także pewne sukcesy a ponadto dokonano ogromnych przeobrażeń w tym sektorze gospodarki. Przemiany te umożliwią, zapewne już wkrótce uzyskanie założonego efektu. Dane charakteryzujące górnictwo węgla kamiennego w Polsce, wg stanu na 31.12.2002 r. zestawiono w tablicy 5.1 oraz zilustrowano graficznie na rys. 5.1 - 5.12.

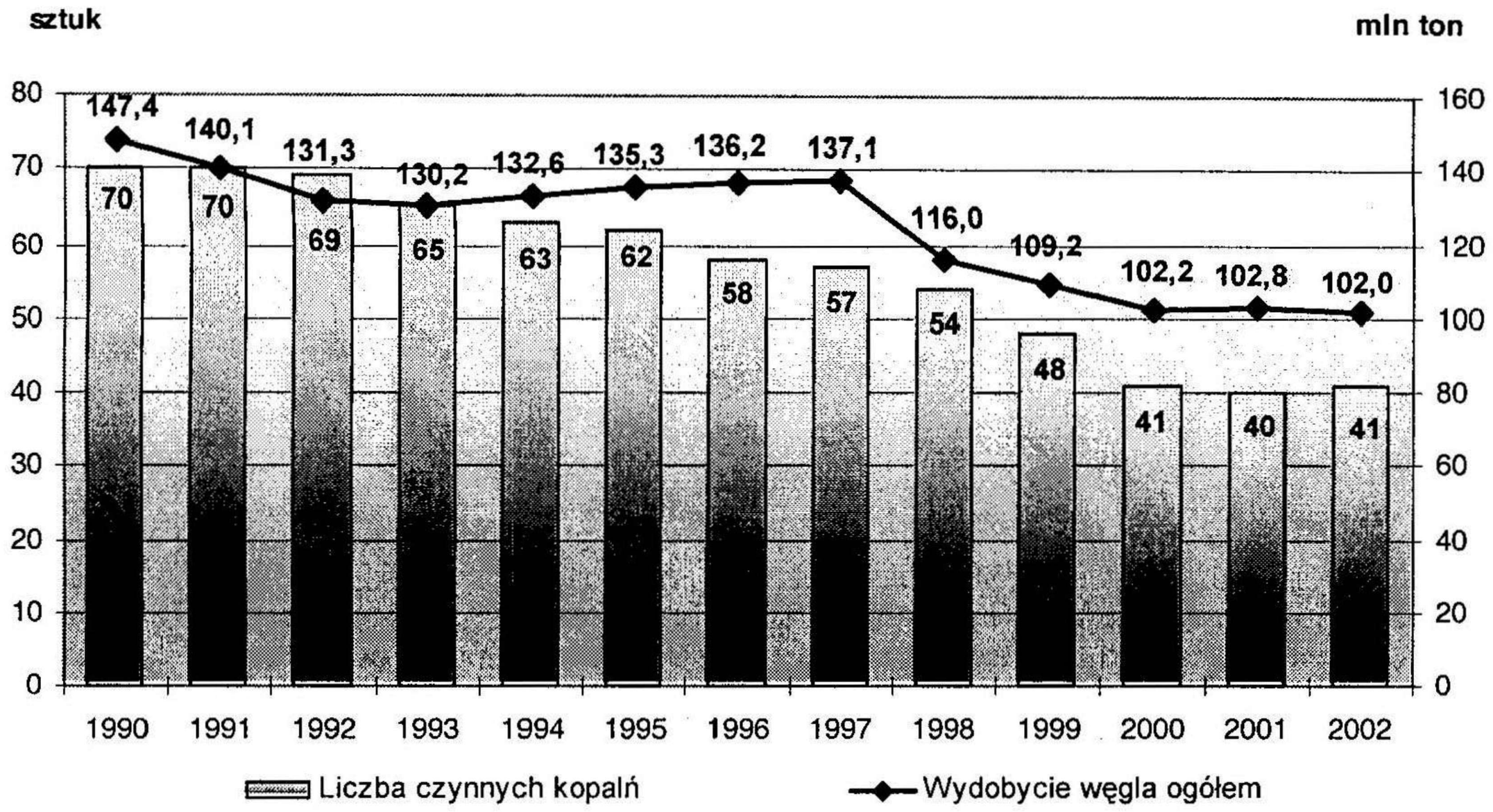
Tablica 5.1. Podstawowe parametry techniczno-ekonomiczne górnictwa węgla kamiennego na przestrzeni lat 1990-2002
Table 5.1. The basic technical and economical parameters of the hard coal-mining industry during the years between 1990 and 2002

Lp.	Wyszczególnienie	Jedn. miary	LATA												
			1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	Liczba czynnych kopalń	sztuk	70	70	69	65	63	62	58	57	54	48	41	40	41
2	Wydobycie węgla ogółem	mln ton	147,4	140,1	131,3	130,2	132,6	135,3	136,2	137,1	116,0	109,2	102,2	102,8	102,0
3	Średnia dzienna liczba ścian czynnych	sztuk	766	702	654	545	464	415	355	302	252	233	183	161	151
4	Średnie dzienne wydobycie z jednej ściany	t/dobę	863	918	962	1 082	1 286	1 470	1 678	1 889	1 890	2 210	2 473	2 729	2 814
5	Zatrudnienie kopalni zasadniczej	tys. osób	387,9	352,9	336,4	319,6	291,9	274,8	259,1	243,3	207,9	173,6	155	146	140,7
6	Wydajność	t/zatr./ rok	380	397	390	407	454	492	526	561	517	581	640	703	725
7	Średnia cena zbytu węgla ogółem	zł/t	12,67	27,92	37,52	53,71	78,25	89,88	104,30	119,55	121,55	117,80	131,91	144,46	142,55
8	Średnia cena zbytu węgla w kraju	zł/t	11,64	26,51	35,82	53,28	81,69	96,48	110,61	126,01	133,09	126,99	141,55	151,66	163,96
9	Średnia cena zbytu węgla w eksporcie	zł/t	16,88	39,37	48,89	55,60	65,34	69,74	81,36	98,00	85,43	87,28	104,04	119,05	104,12
10	Średni jednostkowy koszt sprzedanego węgla	zł/t	18,51	31,36	44,39	56,66	76,45	93,59	111,18	125,10	144,16	130,90	129,54	136,87	138,22
11	Wynik finansowy netto	mln zł	-41,6	-353,5	-1 258,2	-1 500,7	-191,8	-782,1	-1 789,3	-2 617,3	-4 276,2	-3 447,3	-1 763,0	182,1	-608,7
12	Zobowiązania	mln zł	648,3	1 457,0	2 990,1	5 454,0	6 749,9	8 316,5	9 889,1	13 346,4	16 524,9	20 574,8	21 784,8	21 490,4	22 795,2
13	Należności	mln zł	210,5	650,8	870,7	1 988,1	2 814,0	2 595,9	2 540,3	3 126,6	3 306,7	3 261,1	2 627,4	2 674,0	2 605,1
14	Dotacje budżetowe otrzymane	mln zł	995,9	681,3	303,6	353,8	381,2	779,1	450,2	688,4	1 023,1	1 731,1	1 655,2	1 366,7	936,2
15	Dotacje budżetowe oczekiwane	mln zł	1.037,5[1]	1.034,8[2]	1.561,8[3]	901[4]	971,6[5]	750,5[6]	1.052,0[7]	1.052,0[8]	754,4[9]	1.792,0[10]	1.764,0[11]	1.388,6[12]	1.331,9[13]
16	Średni jednostkowy wynik ze sprzedaży (akumulacja jednostkowa)	zł/t	-5,8	-3,4	-6,9	-3,0	1,8	-3,7	-6,9	-5,6	-22,6	-13,1	2,4	7,6	4,3
17	Wskaźnik inflacji (przy założeniu, że rok poprzedni = 100)	%	685,8	170,3	143,0	135,3	132,2	127,8	119,9	114,9	111,8	107,3	110,1	105,5	101,9

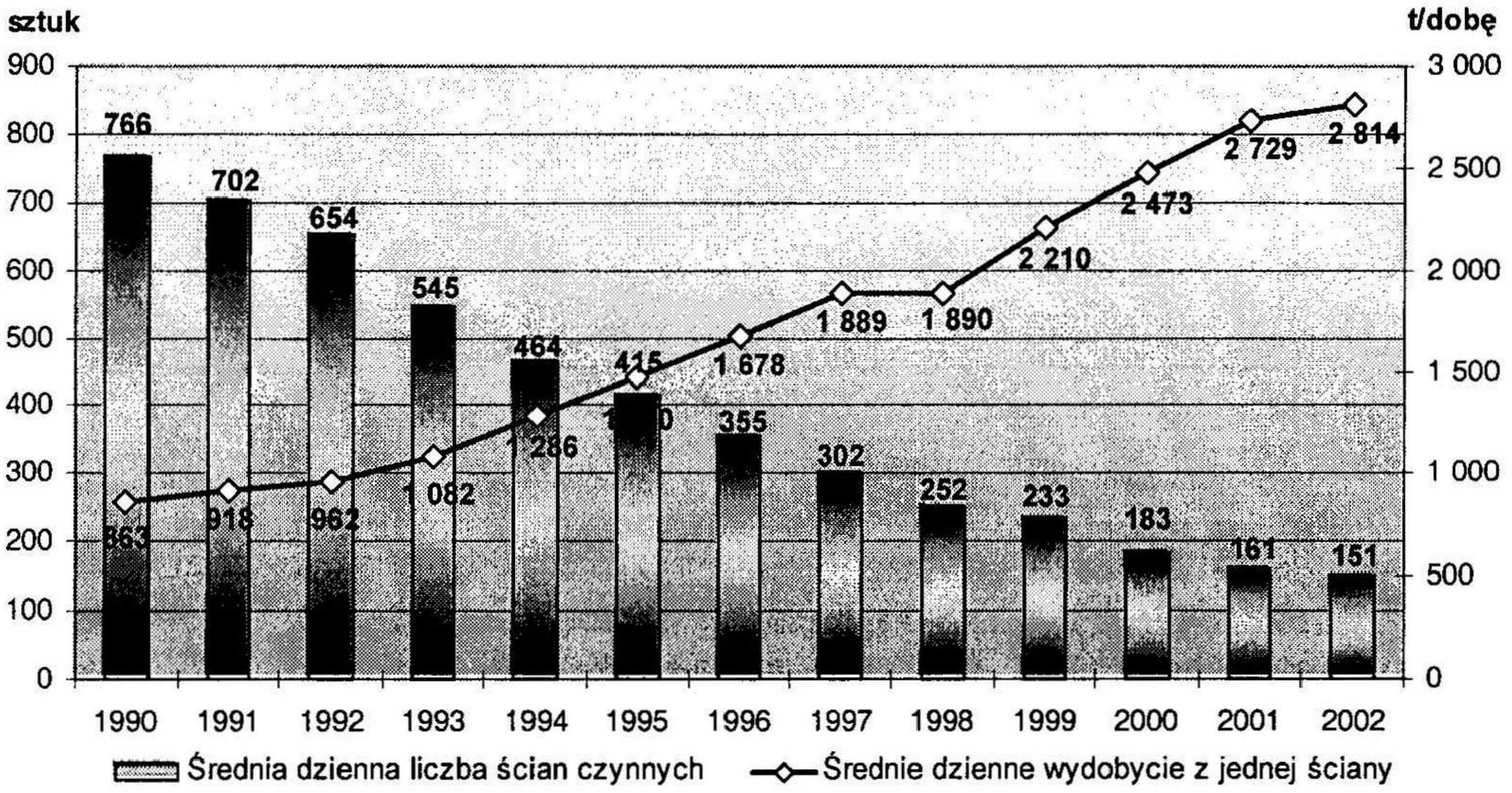
Tabela 5.1. - c. d.

18	Koszty działalności gospodarczej ogółem w cenach 2002 r.	mln zł	30 454,5	29 496,1	27 194,4	26 730,6	27 180,8	28 950,3	29 051,8	30 857,4	29 162,0	25 512,3	22 949,4	22 298,2	21 172,2
19	Wynik na działalności gospodarczej w cenach 2002 r.	mln zł	2 796,41	1 021,80	-3 344,69	-1 469,02	150,00	-1 599,52	-2 999,43	-3 683,20	-6 058,42	-4 436,58	-1 834,35	302,13	-591,5
20	Średnia cena zbytu węgla ogółem w cenach 2002 r.	zł/t	137,97	178,53	167,77	177,51	195,62	175,82	170,16	169,75	154,37	139,43	141,81	147,20	142,55
21	Średnia cena zbytu węgla w kraju w cenach 2002 r.	zł/t	126,75	169,51	160,17	176,08	204,22	188,73	180,46	178,92	169,03	150,31	152,17	154,54	163,96
22	Średnia cena zbytu węgla w eksporcie w cenach 2002 r.	zł/t	183,81	251,74	218,61	183,75	163,34	136,42	132,74	139,15	108,50	103,31	111,85	121,31	104,12
23	Średni jednostkowy koszt sprzedanego węgla w cenach 2002 r.	zł/t	201,56	200,52	198,49	187,26	191,12	183,07	181,39	177,63	183,09	154,94	139,26	139,47	138,22
24	Wynik finansowy netto w cenach 2002 r.	mln zł	-453,00	-2 260,37	-5 626,06	-4 959,65	-479,48	-1 529,88	-2 919,17	-3 716,28	-5 430,90	-4 080,31	-1 895,30	185,56	-608,7
25	Zobowiązania w cenach 2002 r.	mln zł	7 059,62	9 316,45	13 370,28	18 024,87	16 874,19	16 268,04	16 133,64	18 950,45	20 987,10	24 352,84	23 419,64	21 898,72	22 795,2
26	Należności w cenach 2002 r.	mln zł	2 292,23	4 161,39	3 893,35	6 570,45	7 034,77	5 077,88	4 144,39	4 439,44	4 199,61	3 859,92	2 824,57	2 724,81	2 605,1
27	Dotacje budżetowe otrzymane w cenach 2002 r.	mln zł	10 844,79	4 356,41	1 357,55	1 169	952,97	1 524,01	734,48	977,45	1 299,37	2 048,97	1 779,41	1 392,67	936,2
28	Dotacje budżetowe oczekiwane w cenach 2002 r.	mln zł	11 297,79	6 616,79	6 983,61	2 978	2 428,92	1 468,07	1 716,29	1 493,73	958,11	2 121,06	1 896,38	1 414,98	1331,9
29	Średni jednostkowy wynik ze sprzedaży (akumulacja jednostkowa) w cenach 2002 r.	zł/t	-63,59	-21,99	-30,71	-9,74	4,49	-7,25	-11,22	-7,88	-28,71	-15,50	2,54	7,73	4,3

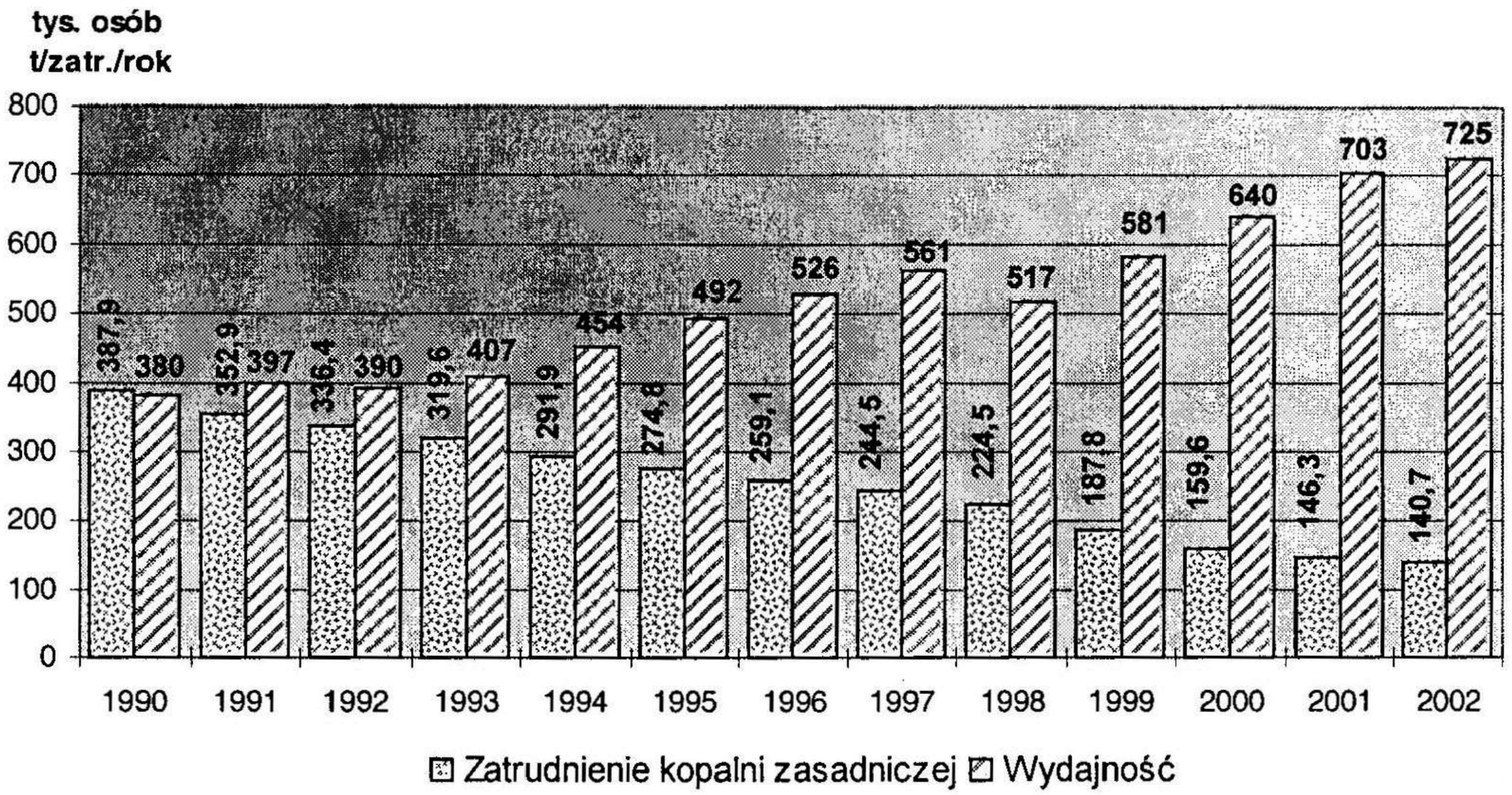
1), 2), 3) oczekiwane dotacje przyjęto na poziomie pokrywającym stratę finansową netto, czyli otrzymaną dotację powiększono o ujemny zysk netto,
4) oczekiwaną dotację przyjęto na poziomie określonym w korekcie programu, z dnia 15 lipca 1993 r. dla wariantu proeksportowego,
5), 6) kwoty obejmują oczekiwane dotacje i umorzenia wymienione w programie,
7), 8) kwoty uzyskano z podzielenia przez 5 dotacji oczekiwanej w ciągu realizacji całego programu w latach 1996-2000 (5.259,7 mln zł),
9), 10) kwoty oczekiwanej dotacji wg programu z dnia 30.06.1998r.,
11), 12), 13) kwoty oczekiwanej dotacji wg korekty programu z dnia 21.12.1999 r.

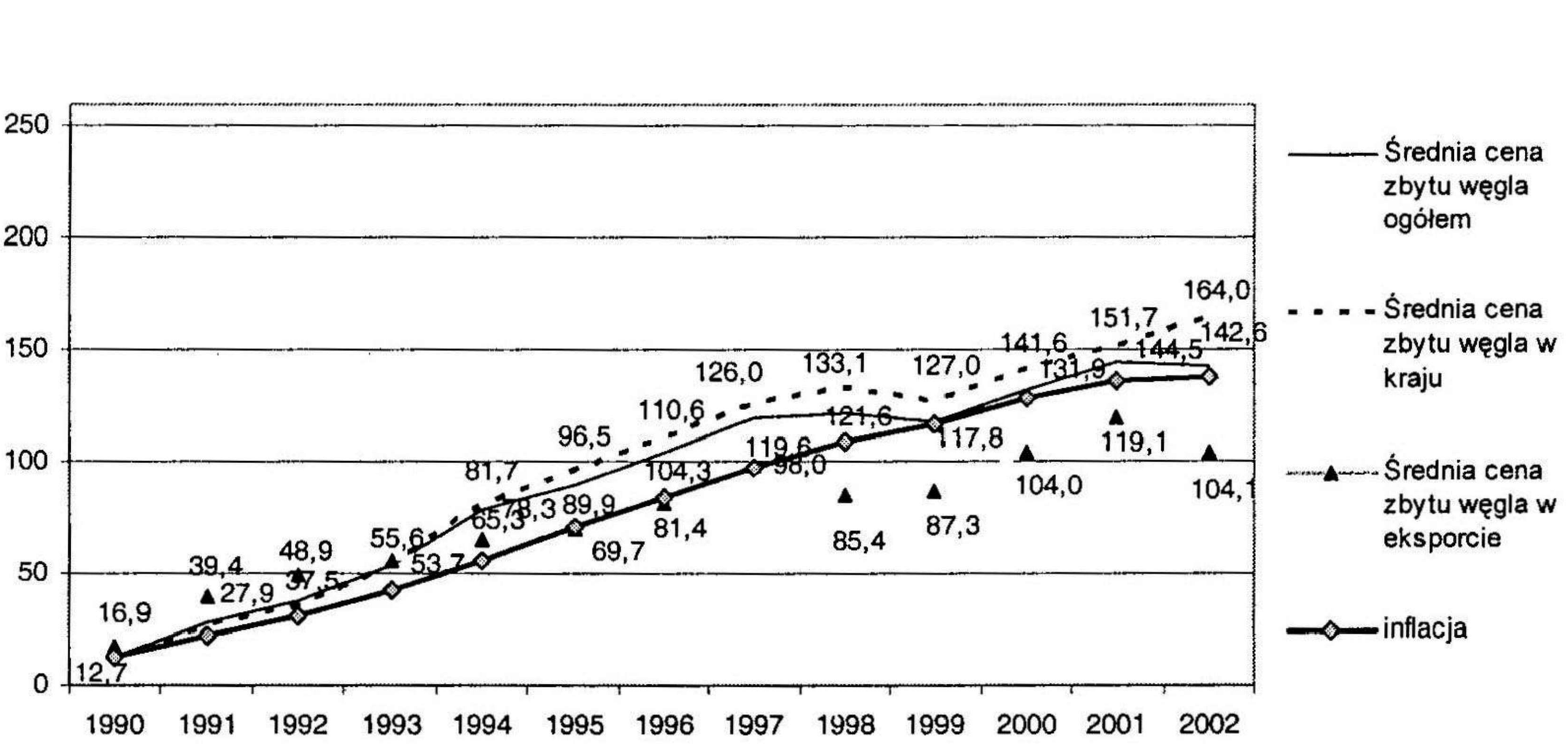
Rys. 5.1. Liczba czynnych kopalń (szt.) oraz wydobycie węgla ogółem (mln ton)
Fig. 5.1. The number of productive mines and the total output (in millions of tons)

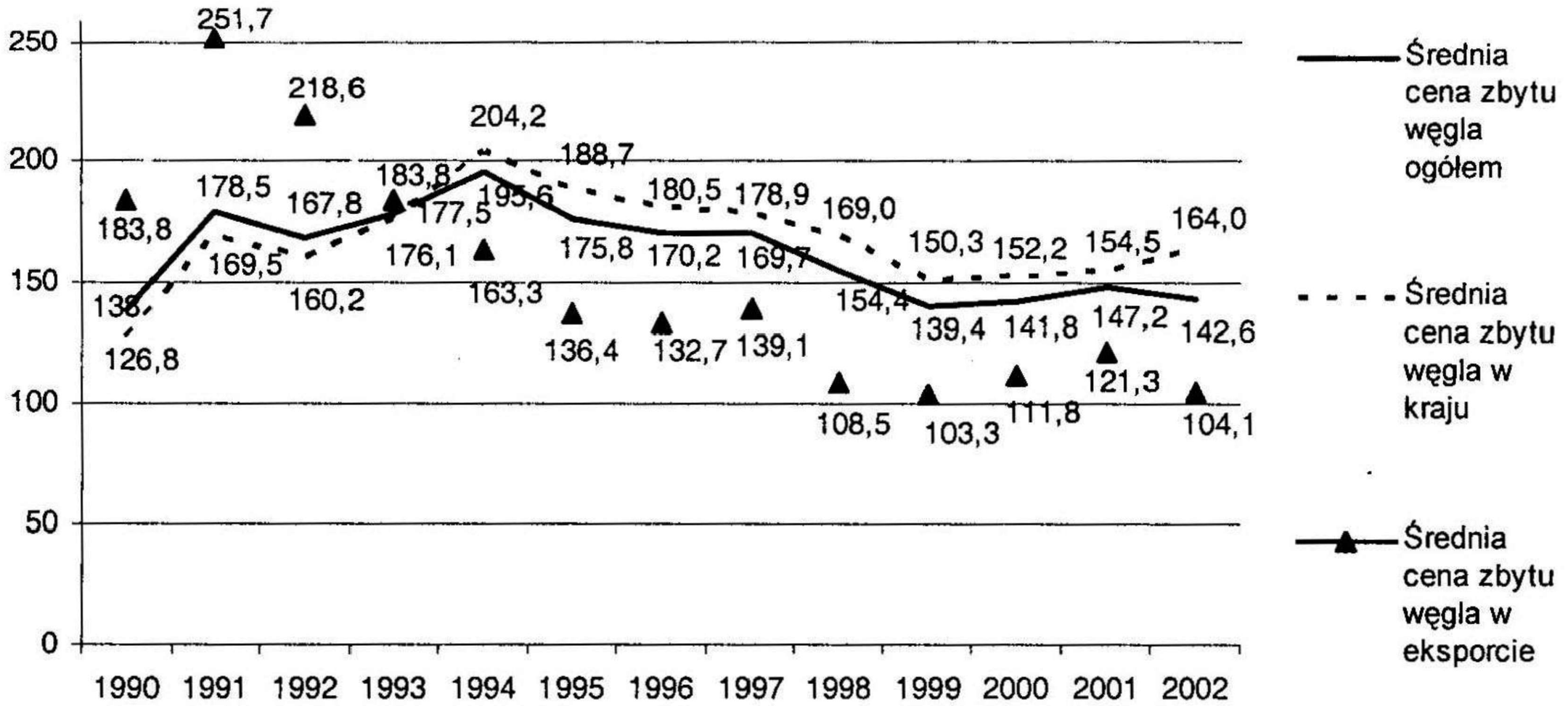
Rys. 5.2. Porównanie średniej dziennej liczby ścian (szt.) ze średnim dziennym wydobyciem z jednej ściany (t/dobę)
Fig. 5.2. Comparison of a daily average of walls with a mean daily output per one wall (in tons a day).

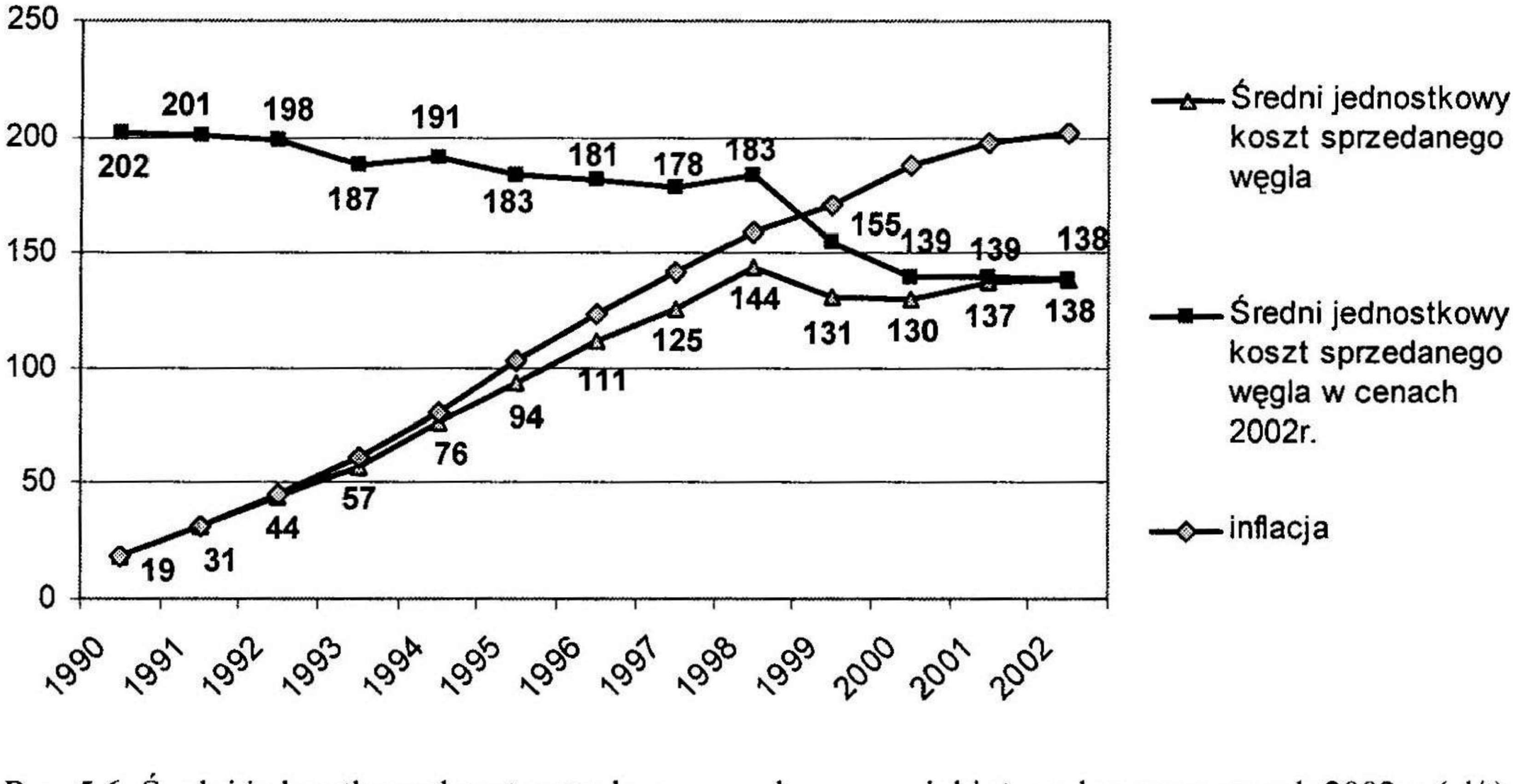
Rys. 5.3. Poziom zatrudnienia (tys. osób) i roczna wydajność (t/zatr./rok)
Fig. 5.3. The level of employment (in thousands of people) and a yearly output (tons/employment/year)

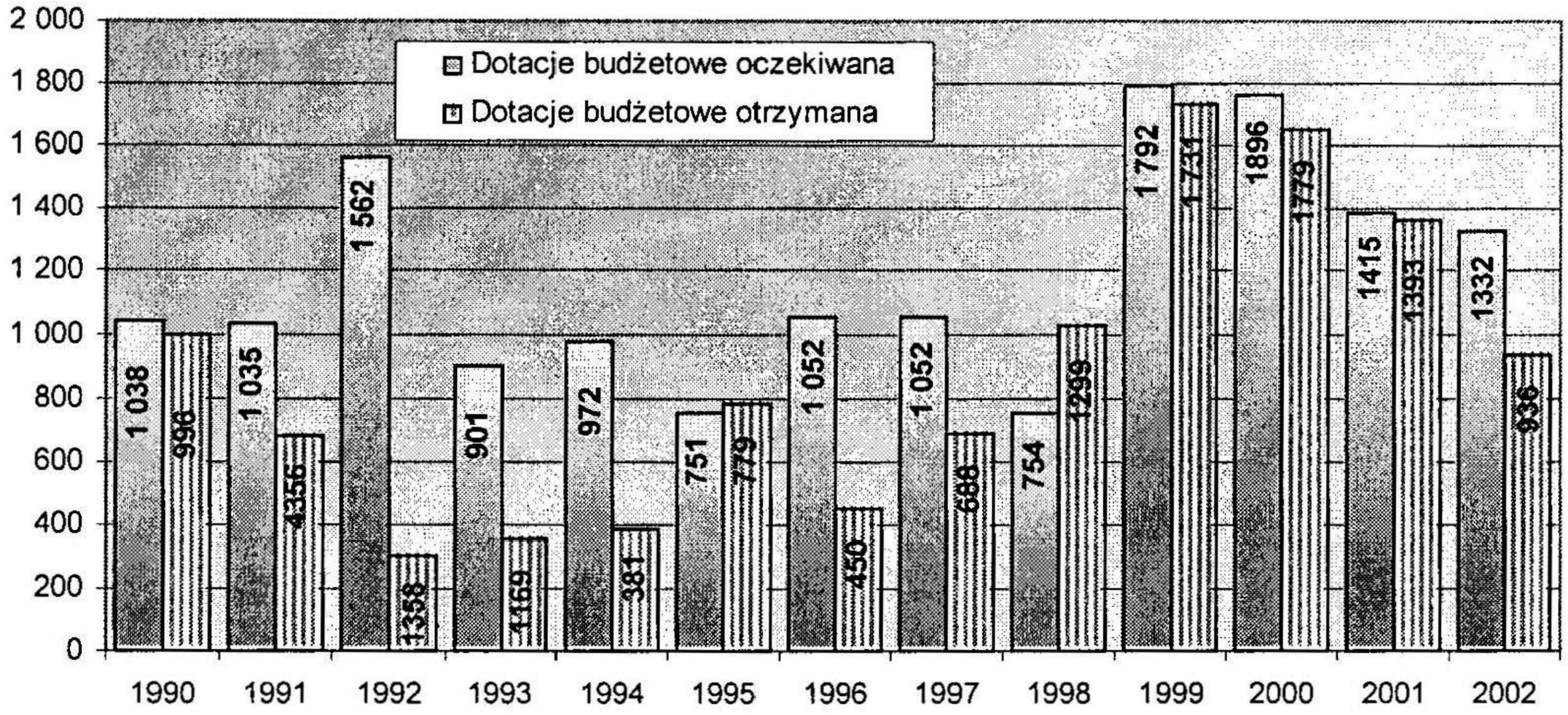
Rys. 5.4. Średnia cena zbytu węgla w cenach bieżących (mln zł) - porównanie z inflacją
Fig. 5.4. An average selling price of coal in current prices (in millions of PLNs) in comparison with the inflation.

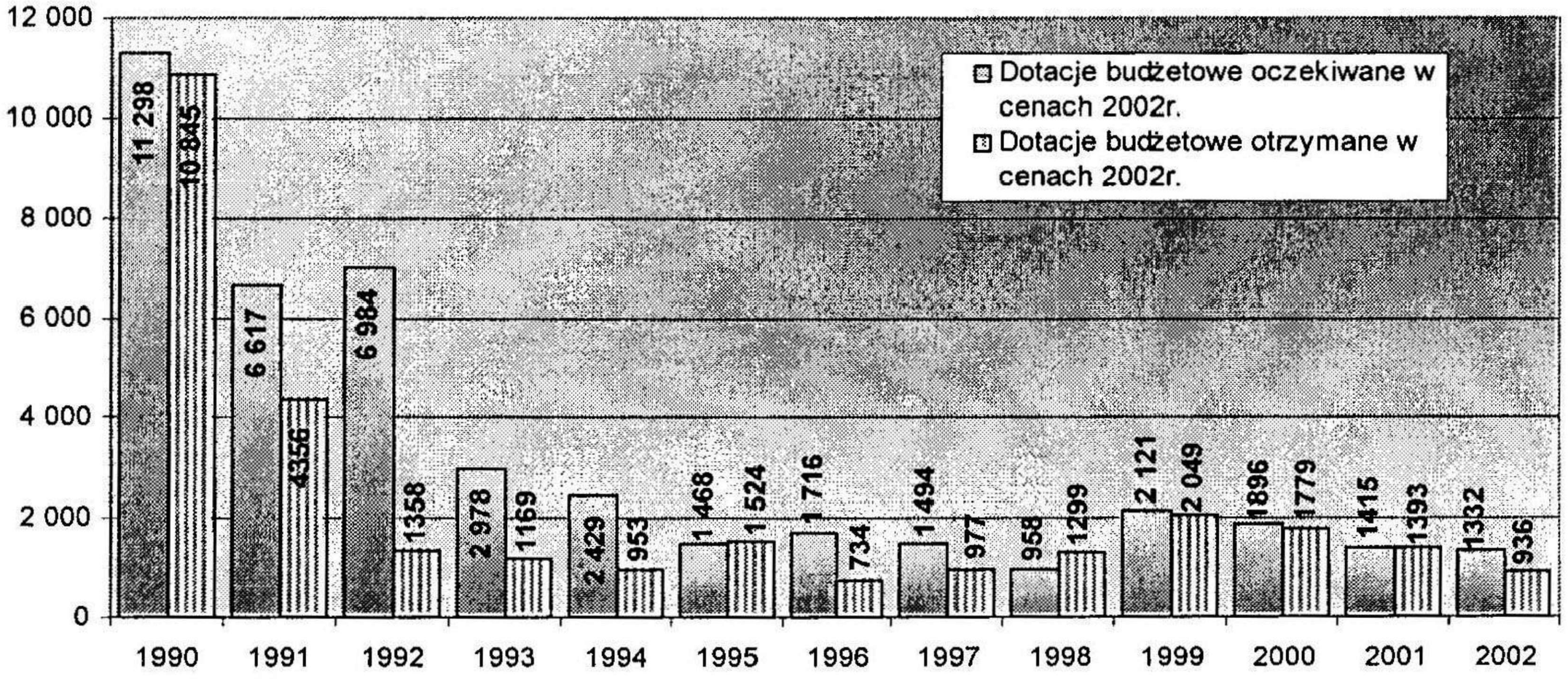
Rys. 5.5. Średnia cena zbytu węgla w cenach 2002 r. (mln zł)
Fig. 5.5. An average selling price of coal in prices as in 2002 (in millions of PLNs).

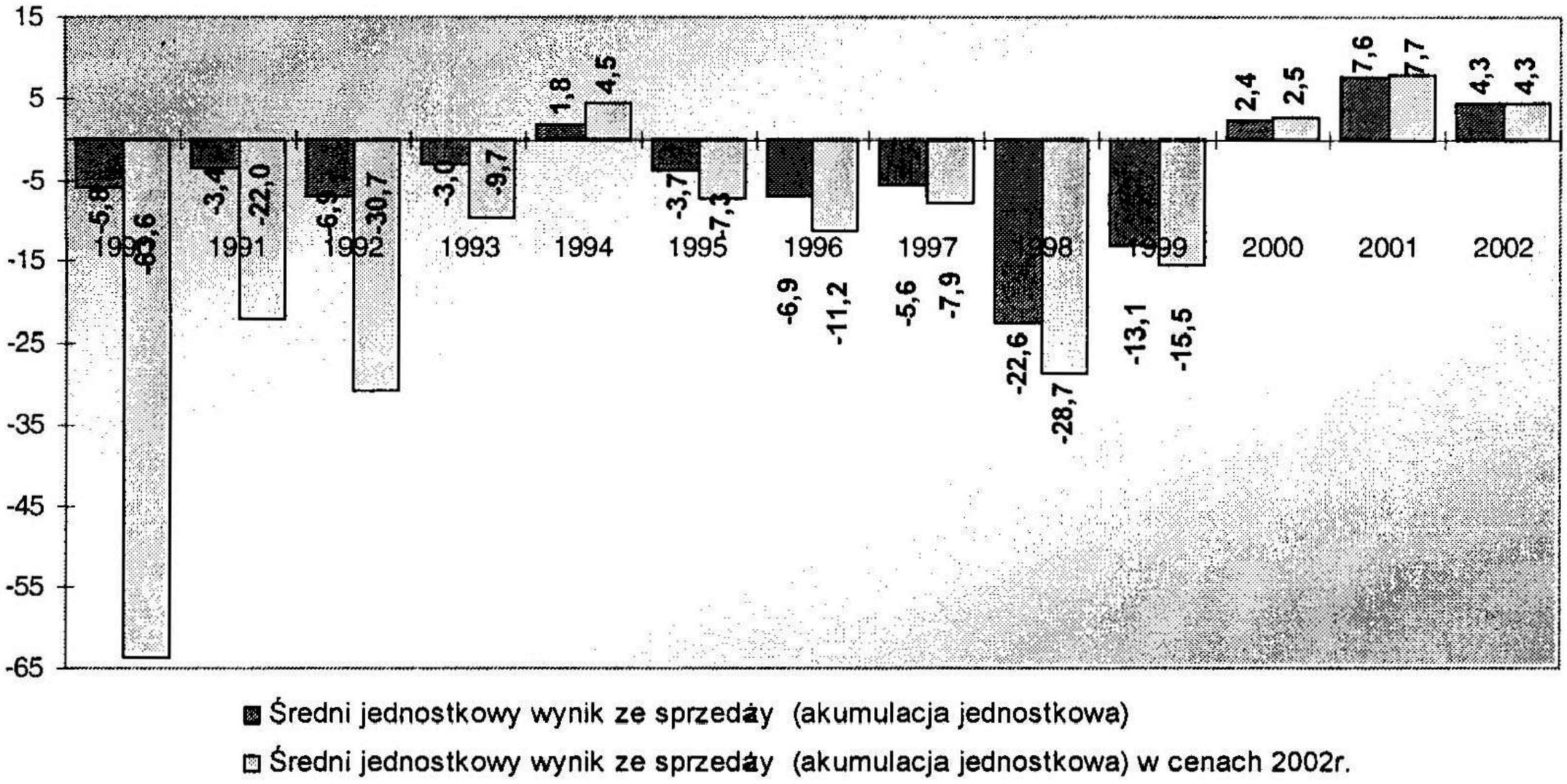
Rys. 5.6. Średni jednostkowy koszt sprzedanego węgla w cenach bieżących oraz w cenach 2002 r. (zł/t)
Fig. 5.6. An average unit cost of sold coal in current prices and in prices of 2002 (PLN/t)

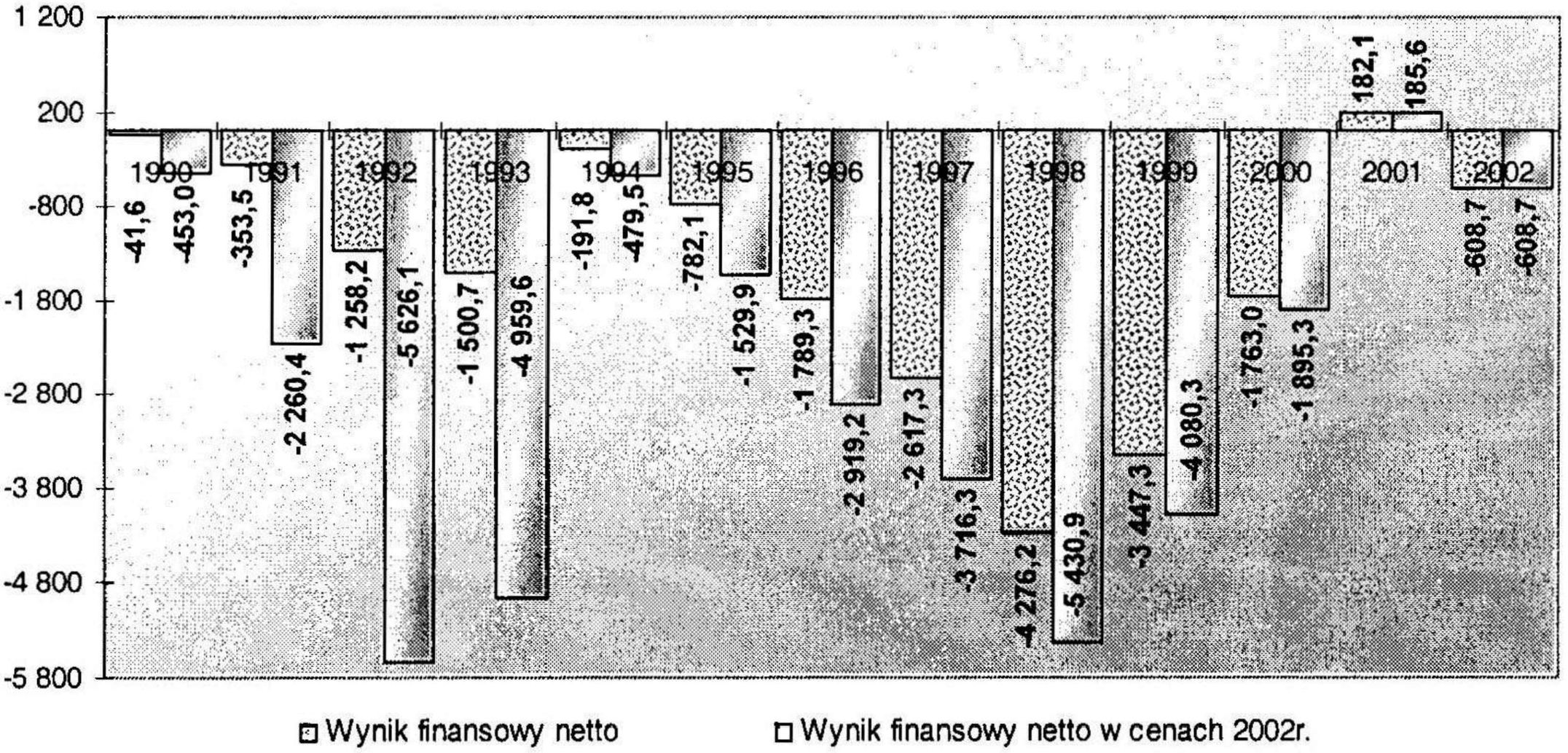
Rys. 5.7. Dotacje budżetowe oczekiwane i otrzymane w latach 1990-2002, w cenach bieżących (mln zł)
Fig. 5.7. The expected and the received budget subventions between 1990 and 2002, in current prices (in millions of PLNs).

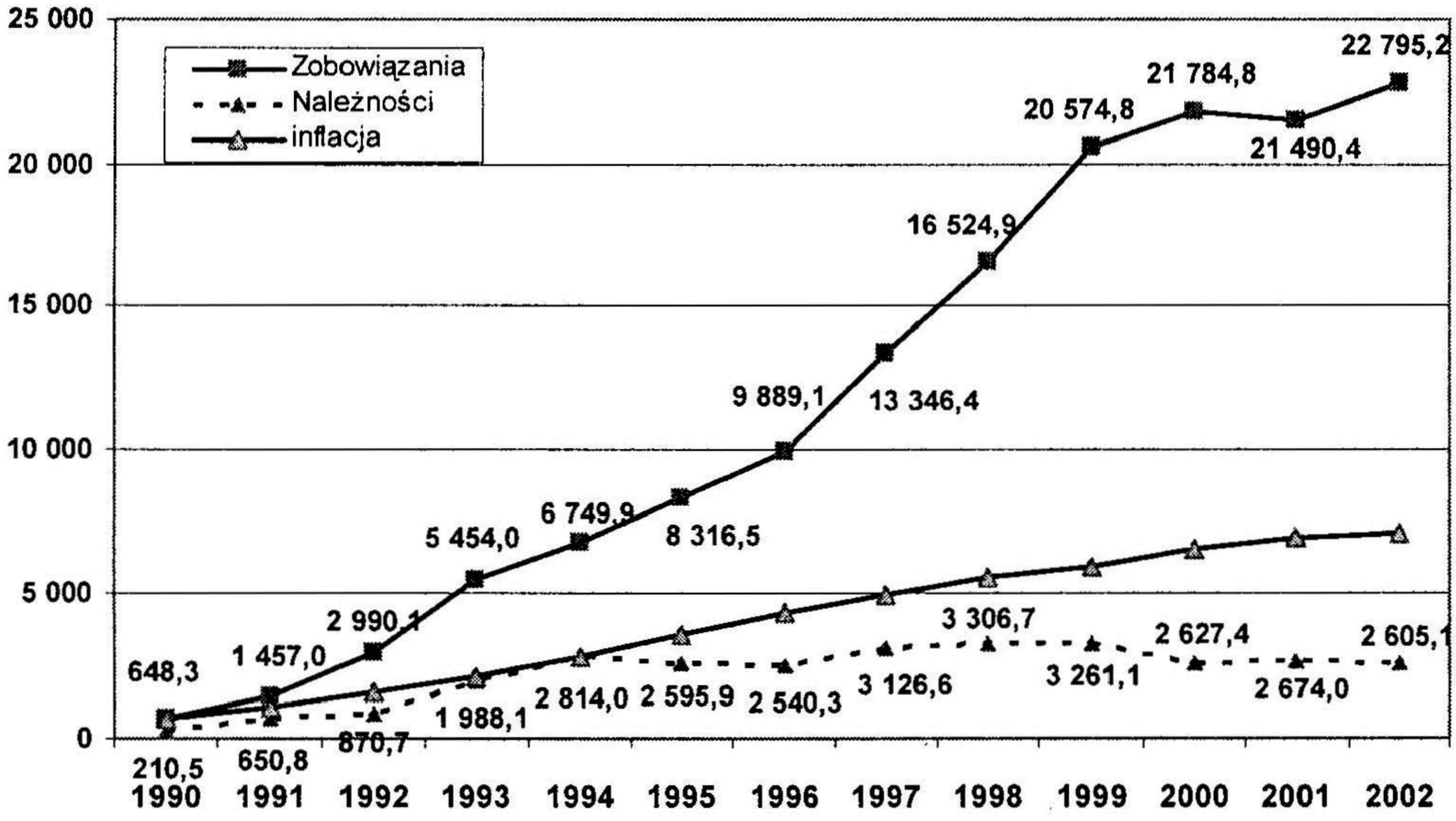
Rys. 5.8. Dotacje budżetowe oczekiwane i otrzymane w latach 1990-2002, w cenach 2002r. (mln zł)
Fig. 5.8. The expected and the received budget subventions between 1990 and 2002, in 2002 prices (in millions of PLNs)

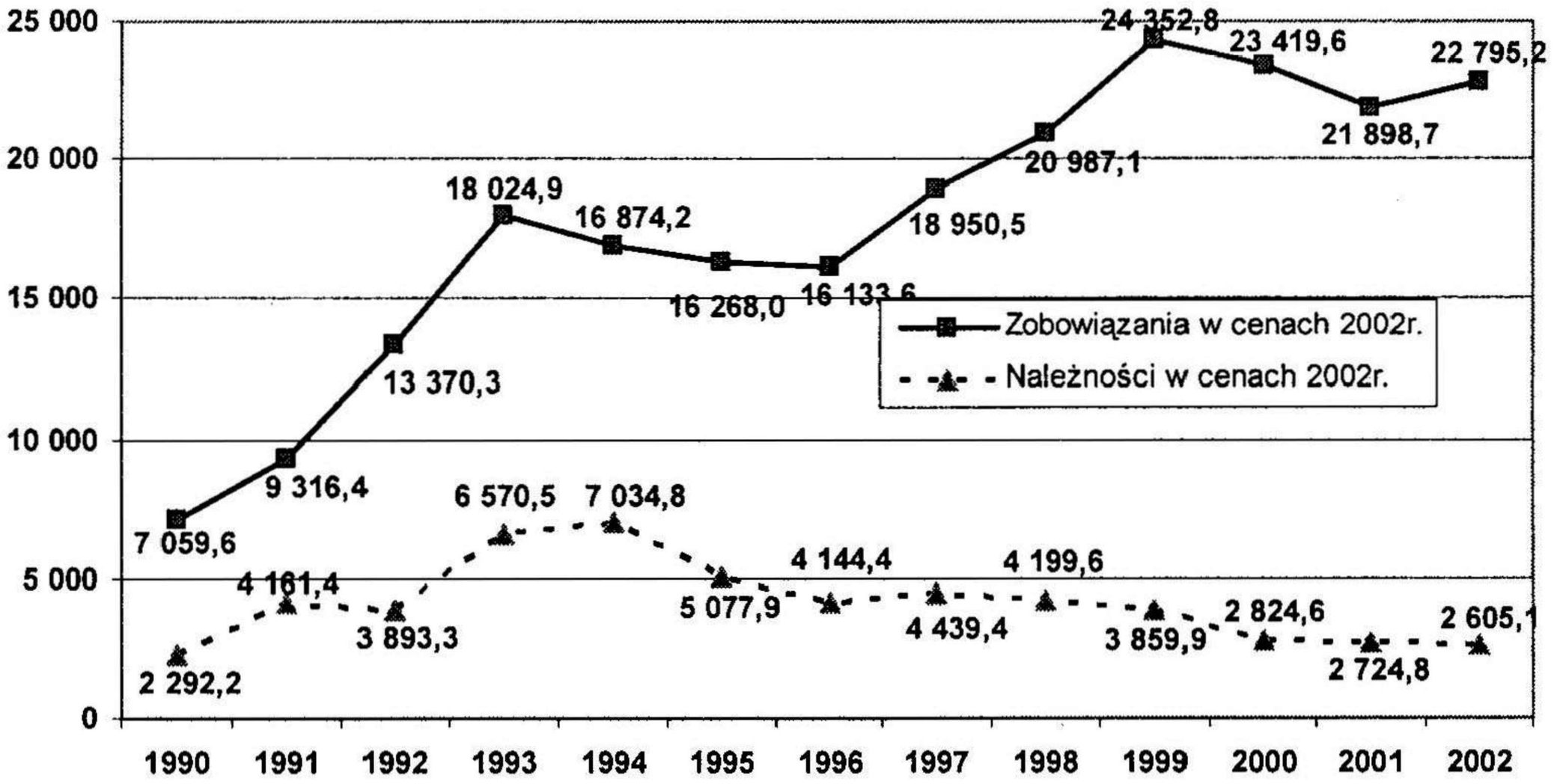
Rys. 5.9. Średni jednostkowy wynik ze sprzedaży (akumulacja jednostkowa) wyrażony w cenach bieżących oraz w cenach 2002 r. (zł/t)
Fig. 5.9. An average unit result from selling (unitary accumulation) in current prices and in prices as in 2002 (PLN/t).

Rys. 5.10. Wynik finansowy netto wyrażony w cenach bieżących oraz w cenach 2002 r. (mln zł)
Fig. 5.10. Net financial result in current prices and in prices as in 2002 (in millions of PLNs)

Rys. 5.11. Należności i zobowiązania górnictwa w latach 1990-2002;
wyrażone w cenach bieżących (mln zł)
Fig. 5.11. Outstandings and liabilities of coal-mining industry in the years 1990-2002;
in current prices (in millions of PLNs).

Rys. 5.12. Należności i zobowiązania górnictwa w latach 1990-2002,
wyrażone w cenach roku 2002 (mln zł)
Fig. 5.12. Outstandings and liabilities of coal-mining industry in the years 1990-2002;
in prices as in 2002 (in millions of PLNs).

Z danych zamieszczonych w tablicy 5.1 wynika, że w stosunku do roku 1990:

- liczba kopalń została zredukowana z 70 do 41, czyli o ok. 40%,
- wydobycie zmniejszono o ok. 32%,
- średnią dzienną liczbę ścian zmniejszono o ok. 80%,
- średnie dzienne wydobycie z jednej ściany wzrosło ponad trzykrotnie,
- wydajność w przeliczeniu na t/zatr./rok wzrosła prawie dwukrotnie osiągając 725 t/zatr./rok,
- zatrudnienie zmniejszyło się o ok. 65%,
- osiągnięto zysk na sprzedaży węgla w latach 2001 i 2002,
- uzyskano wynik finansowy netto dodatni w 3 spółkach węglowych i 3 samodzielnych kopalniach (cztery spółki węglowe miały wynik netto ujemny).

Na uzyskanie pozytywnego wyniku finansowego całego górnictwa trzeba będzie jednak jeszcze popracować.

Literatura

[1] Program reform i harmonogramy restrukturyzacji w sektorze energetycznym. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, wrzesień 1991 r.

[2] Propozycje w sprawie programów restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego i brunatnego, gazownictwa i elektroenergetyki, ciepłownictwa i przemysłu paliw ciekłych. Harmonogram działań w zakresie restrukturyzacji w przemyśle węgla kamiennego. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, maj 1992 r.

[3] Restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego w Polsce- realizacja pierwszego etapu w ramach możliwości finansowych państwa. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, marzec 1993 r.

[4] Program powstrzymania upadłości górnictwa węgla kamiennego w Polsce w okresie 15.07-31.12.1993 r. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, lipiec 1993 r.

[5] Restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego- Program dla realizacji drugiego etapu w okresie 1994-1995. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, luty 1994 r.

[6] Górnictwo węgla kamiennego, polityka państwa i sektora na lata 1996-2000. Program dostosowania górnictwa węgla kamiennego do warunków gospodarki rynkowej i międzynarodowej konkurencyjności. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, kwiecień 1996 r.

[7] Korekta do programu wymienionego w poz. nr 6, z maja 1997 r. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, maj 1997 r.

[8] Reforma górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998-2002. Ministerstwo Gospodarki, czerwiec 1998 r.

[9] Korekta programu rządowego – reforma górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998-2002. Ministerstwo Gospodarki, grudzień 2000 r.

[10] Program restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 2003-2006 z wykorzystaniem ustaw antykryzysowych i zainicjowaniem prywatyzacji niektórych kopalń. Ministerstwo Gospodarki, listopad 2002 r.

[11] Ustawa z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych wraz z aktami wykonawczymi.

[12] Sprawozdania z przebiegu realizacji restrukturyzacji sektora górnictwa węgla kamiennego za okres od 1993-2002. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, Ministerstwo Gospodarki.

[13] Biuletyny Informacyjne Państwowej Agencji Węgla Kamiennego S.A. oraz Państwowej Agencji Restrukturyzacji Górnictwa Węgla Kamiennego S.A. za lata 1990-2002.

[14] Sprawozdanie z realizacji restrukturyzacji sektora górnictwa węgla kamiennego w 2002 r. Agencja Rozwoju Przemysłu S.A. oddział w Katowicach, Katowice, kwiecień 2002 r.

[15] Monitorowanie reformy górnictwa węgla kamiennego – wskaźniki techniczno-ekonomiczne kopalń węgla kamiennego za lata 1988-2001. Katowice, sierpień 2002 r.

Restructuring of Polish hard coal-mining industry between 1990 and 2002; goals and results

Abstract

Different programmes of restructuring the mining industry carried out between 1990 and 2002 have been analysed in this paper. Problems have been pointed out and so has been the ways of solving them. It has been stated that social issues are the most important ones in the process of restructuring of the mining industry. And therefore the means of social protection have been gradually increased as the situation developed. It has also been pointed out that every subsequent programme was better than the previous ones as they provided some experience which could be used to better every new project. The most realistic programme so far was the one realised between the years 1998 and 2002. It has been closest to reaching its designed goal which was the workable mining industry. So far this aim has not been completely arrived at, hence there is still a need to continue the process of restructuring. It has to be said however that some particular objectives has been achieved including net profit from selling coal in the years 2001-2002 and also net profit of the whole coal-mining industry in 2001 which accounts for a success of the restructuring process itself. Everything was summarised by drawing charts and tables based on the gathered data.

Recenzent: dr hab. Eugeniusz Mokrzycki